

KATOWICE 2021

EDUKACJA ZDALNA W OKRESIE DRUGIEJ FALI PANDEMII COVID-19. PRZYPADEK GMINY RUDA ŚLĄSKA

EWA JAROSZ

HEWILIA HETMAŃCZYK

MARCIN GIERCZYK

DAGMARA DOBOSZ

**Edukacja zdalna w okresie drugiej
fali pandemii COVID-19.
Przypadek gminy Ruda Śląska**

Ewa Jarosz
Hewilia Hetmańczyk
Marcin Gierczyk
Dagmara Dobosz

Publikacja udostępniona na licencji: Creative Commons Uznanie autorstwa (CC BY)

Wydawca:

Towarzystwo Inicjatyw Naukowych

ul. Bankowa 11

40-007 Katowice

ISBN: 978-83-65247-03-2

Towarzystwo
Inicjatyw
Naukowych **TiN**

Katowice 2021

Spis treści

WSTĘP	4
METODOLOGIA BADAŃ	6
CZEŚĆ I	8
EDUKACJA ZDALNA W RELACJACH NAUCZYCIELI SZKÓŁ PODSTAWOWYCH I PONADPODSTAWOWYCH	8
1. Charakterystyka badanej próby nauczycieli szkół rudzkich	9
2. Edukacja zdalna w czasie pandemii w percepcji nauczycieli szkół	11
3. Wnioski	34
CZEŚĆ II	37
NAUCZYCIELE PRZEDSZKOLI	37
1. Charakterystyka badanej próby nauczycieli przedszkoli	38
2. Realizacja edukacji zdalnej w percepcji nauczycieli przedszkoli	42
3. Wnioski	59
CZEŚĆ III	61
NAUCZYCIELE SPECJALIŚCI	61
1. Charakterystyka badanej próby nauczycieli specjalistów	62
2. Realizacja edukacji zdalnej w percepcji nauczycieli specjalistów	65
3. Wnioski	79
CZEŚĆ IV	81
UCZNIOWIE MŁODSI	81
1. Ogólna charakterystyka uczestników badań	82
2. Realizacja edukacji zdalnej w percepcji uczniów	84
3. Wnioski	95
CZEŚĆ V	97
UCZNIOWIE STARSI	97
1. Charakterystyka badanej próby	98
2. Realizacja edukacji zdalnej w percepcji uczniów starszych	100
3. Wnioski	114
CZEŚĆ VI	116
RODZICE I OPIEKUNOWIE UCZNIÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH I PONADPODSTAWOWYCH	116
1. Ogólna charakterystyka badanych rodziców i opiekunów	117
2. Realizacja edukacji zdalnej w percepcji rodziców i opiekunów uczniów szkół ...	119
3. Wnioski	132

CZEŚĆ VII.....	133
RODZICE I OPIEKUNOWIE DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM	133
1. Ogólna charakterystyka uczestników badań	134
2. Realizacja wychowania przedszkolnego w percepcji rodziców i opiekunów dzieci w wieku przedszkolnym	137
3. Wnioski	148
ZAKOŃCZENIE.....	150

WSTĘP

Pandemia wirusa SARS-CoV-2 spadła na świat niespodziewanie w istotny sposób zmieniając rzeczywistość i wpływając nie tylko na stan i poczucie zdrowia oraz poczucie bezpieczeństwa, ale też szerzej na życie społeczne i gospodarcze w większości państw świata. Jej skutki zaważyły na dobrostanie jednostek, dotykając zdrowia fizycznego, psychicznego, relacji społecznych i związków emocjonalnych, a także poczucia bezpieczeństwa i perspektyw przyszłości. Dotknęły też systemów i instytucji, w tym, w bardzo dotkliwy sposób, szkoły i systemu edukacji. W marcu 2020 roku, niemalże z dnia na dzień, szkoły z przestrzeni rzeczywistej musiały przenieść się w cyberprzestrzeń, w świat onlinowej komunikacji. Była to szokowa zmiana, na którą nie byli przygotowani ani uczniowie, ani nauczyciele, a tym bardziej rodzice, którzy nagle obarczeni zostali rolą „współnauczycieli”. Nie były też przygotowane na taki obrót spraw podmioty zarządzające edukacją oraz polityczni decydenci. Nigdy wcześniej w historii powszechnej oświaty populacja młodych ludzi nie była pozbawiona możliwości bezpośredniego uczestniczenia w procesie kształcenia oraz korzystania z opieki i wsparcia, jaki zapewniają szkoły uczniom znajdującym się w różnych trudnych sytuacjach życiowych czy zdrowotnych. Przez wiele miesięcy nauczyciele, dyrektorzy, rodzice i uczniowie uczyli się funkcjonowania w nowej rzeczywistości szkolnej oraz przedszkolnej, obarczeni ponadto ogólną sytuacją wynikającą z trwającej pandemii, która coraz mocniej odbijała się na psychospołecznej, a dla niektórych także zawodowej i ekonomicznej, sytuacji. Nabyte poprzez tę trudną lekcję doświadczenia mogą pomóc wykorzystać dobre i konstruktywne zjawiska, dynamicznie rozwijane przez różne firmy możliwości technologiczne oraz zdobyte umiejętności korzystania z owych nowych możliwości, aby po pierwsze natychmiastowo i konstruktywnie działać w podobnych (i jakże prawdopodobnych) sytuacjach w przyszłości, a po drugie wykorzystać owo doświadczenie jako impuls do zmiany myślenia o edukacji i drogach jej realizowania, by bardziej nadążała ona za realnymi potrzebami edukacyjnymi i życiowymi uczniów w scyfryzowanym przecież już świecie, a tym bardziej potrzebami przyszłości, w której obecni uczniowie będą przecież żyli.

Chcąc, aby doświadczenie pandemicznej edukacji zdalnej stało się „dobrze odrobioną lekcją”, należy bliżej przeanalizować to, co się wydarzyło, przyjrzeć się krytycznie praktykom i zachowaniom, jakie występowały w kontekście edukacyjnym i okołopedagogicznym tj. w nastrojach i odczuciach jej uczestników. Z tego powodu zespół badaczy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach – pedagogów, politologów i psychologów zaproponował realizację

badania nad jakością edukacji zdalnej i sytuacją psychospołeczną jej uczestników. Założeniem podstawowym była chęć uzyskania wielowymiarowego i holistycznego obrazu tj. z perspektywy zarówno nauczycieli i dyrektorów, jak i uczniów oraz rodziców. **Przedstawiany raport jest efektem tych badań, adresowanym do władz oświatowych gminy Ruda Śląska, rudzkich szkół i przedszkoli oraz uczestników badań – nauczycieli, uczniów i rodziców.** Mamy nadzieję, że wyniki prac zespołu badaczy Uniwersytetu Śląskiego zostaną wykorzystane w celu przygotowania przez różne, odpowiedzialne za oświatę, podmioty skutecznych rozwiązań dotyczących nie tylko zdalnej edukacji w jej heterogenicznych wymiarach (psychologicznym, kompetencyjnym czy technologicznym), ale współczesnej edukacji w ogólniejszym sensie, abyśmy w przyszłości byli dobrze przygotowani do prowadzenia procesu edukacyjnego w sposób zdalny bądź hybrydowy w analogicznych lub podobnych sytuacjach, a jednocześnie zmienili myślenie o głównym profilu i formule edukacji szkolnej, idąc w stronę jej rozumienia jako procesu nastawionego na samorozwój uczniów, na budowanie konstruktywnych relacji i na rozwój rozumienia świata, a nie tylko na realizację podstawy programowej czy weryfikację wiedzy¹. Dlatego **publikację tę kierujemy do społeczności szkolnych, w tym głównie dyrektorów, nauczycieli i rodziców, ale też do instytucji samorządowych, organizacji pozarządowych działających na terenie gminy, a także do przedstawicieli lokalnych i regionalnych mediów.** Wierzimy, że przedstawione w raporcie dane i analizy oraz rekomendacje będą pomocne w tworzeniu wartościowych projektów i innowacji edukacyjnych w sferze kierowania i zarządzania oświatą, jak też jej reorientowania co do celu i funkcji, jaką powinna pełnić w życiu młodych ludzi.

Wyrażamy w tym miejscu podziękowania zarówno dla władz oświatowych gminy Ruda Śląska za podjęcie wyzwania przyjrzenia się jakości edukacji zdalnej realizowanej na terenie gminy, jak i w sposób szczególny wyrażamy wdzięczność wszystkim uczestnikom badań: uczniom, nauczycielom, rodzicom oraz dyrektorom szkół, którzy swoją przychylną postawą wobec upowszechnienia ankiet, przyczynili się do satysfakcjonujących liczebności wypełnionych w formie online kwestionariuszy.

---

¹ Por. G. Ptaszek, G. D. Stunża, J. Pyżalski, M. Dębski, M. Bigaj, *Edukacja zdalna: co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?* GWP, Gdańsk 2020.

METODOLOGIA BADAŃ

Raport na temat edukacji zdalnej w mieście Ruda Śląska w czasie pandemii SARS-CoV-2 zawiera analizę wyników ilościowych badań, które zostały przeprowadzone przez interdyscyplinarny zespół badaczy² - pedagogów, politologów i psychologów z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Badania uzyskały pozytywną opinię Komisji Etyki ds. badań naukowych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Głównym celem badań było dokonanie diagnozy jakości kształcenia zdalnego w szkołach i przedszkolach na terenie gminy Ruda Śląska w okresie pandemii COVID-19 oraz rozpoznanie okołoedukacyjnego kontekstu funkcjonowania nauczycieli, uczniów oraz rodziców - jako uczestników tej edukacji. Przedstawiane w raporcie analizy dają podłoże do formułowania wniosków oraz rekomendacji w zakresie wykorzystania edukacji zdalnej i jej formuł w kontekście probabilistycznym, tj. wystąpienia podobnych do pandemii sytuacji w przyszłości, jak w promocji edukacji zdalnej jako towarzyszącej i wspomagającej edukację tradycyjną, czyli z myślą o rozwijaniu kształcenia hybrydowego jako odpowiadającego potrzebom teraźniejszym, jak i przyszłości.

Badania surveyowe zostały zrealizowane za pomocą aplikacji internetowej LimeSurvey umożliwiającej przeprowadzanie ankiet online, dzięki licencji posiadanej przez Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wypełnianie ankiet odbywało się od początku grudnia 2020 roku do połowy lutego 2021. W badaniach przyjęto założenie, by analiza jakości edukacji zdalnej oraz psychospołecznej sytuacji jej uczestników, opierała się na wielorakiej perspektywie, tj. perspektywie wszystkich podmiotów zaangażowanych w edukację online. Z tego powodu w badaniach udział wzięli zarówno uczniowie, jak i nauczyciele, dyrektorzy szkół oraz rodzice. W ten sposób uzyskano opinię głównych uczestników procesu edukacji.

Łącznie w badaniach uczestniczyło **3695** respondentów z Rudy Śląskiej, w tym 2163 uczniów, 427 nauczycieli, 1105 rodziców. Uwzględniając ogólną liczbę dzieci i młodzieży uczęszczających do szkół w Rudzie Śląskiej oraz pracujących w nich nauczycieli, próby

---

² Zespół badawczy (kolejność alfabetyczna): dr Bogumiła Bobik, dr Edyta Charzyńska, dr Dagmara Dobosz, dr Marcin Gierczyk, dr Paweł Grzywina, prof. UŚ, dr Hewilia Hetmańczyk, dr Dominika Hofman-Kozłowska, prof. dr. hab. Ewa Jarosz-lider, dr Patrycja Młynek, dr Edyta Nieduziak-koordynator, dr Dorota Prysak, dr hab. Przybylska Irena, prof. UŚ, mgr Karolina Skop, dr Natalia Stępień-Lampa, dr Anida Szafrńska.

badawcze obejmowały odpowiednio 14,39% uczniów oraz 16,63% nauczycieli. Oznacza to w pełni reprezentatywny ilościowo dla gminy charakter prób badawczych.

CZEŚĆ I

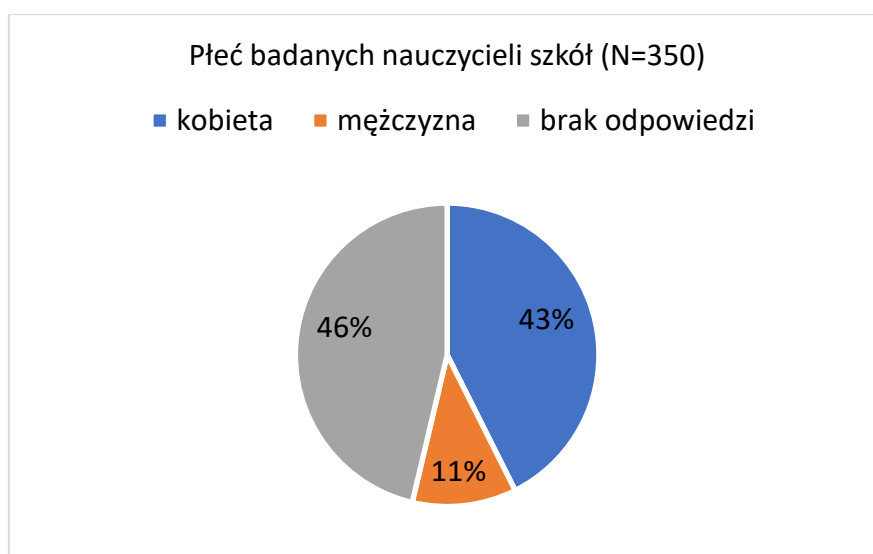
EDUKACJA ZDALNA W RELACJACH NAUCZYCIELI SZKÓŁ PODSTAWOWYCH I PONADPODSTAWOWYCH

Jedną z podstawowych grup, której przyszło zmierzyć się z nową rzeczywistością w okresie zagrożenia pandemią COVID-19 byli nauczyciele szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Nie ulega wątpliwości, że dotychczasowa organizacja nauki szkolnej oraz możliwości realizacji założonych dla edukacji celów uległy ogromnej zmianie. Nauczyciele stanęli przed koniecznością prowadzenia kształcenia w formie zdalnej, najczęściej obcej im formule edukacji, co wiązało się z wieloma wyzwaniami i problemami dotyczącymi samego kształcenia, ale też i własnego samopoczucia oraz osobistej kondycji w tej sytuacji.

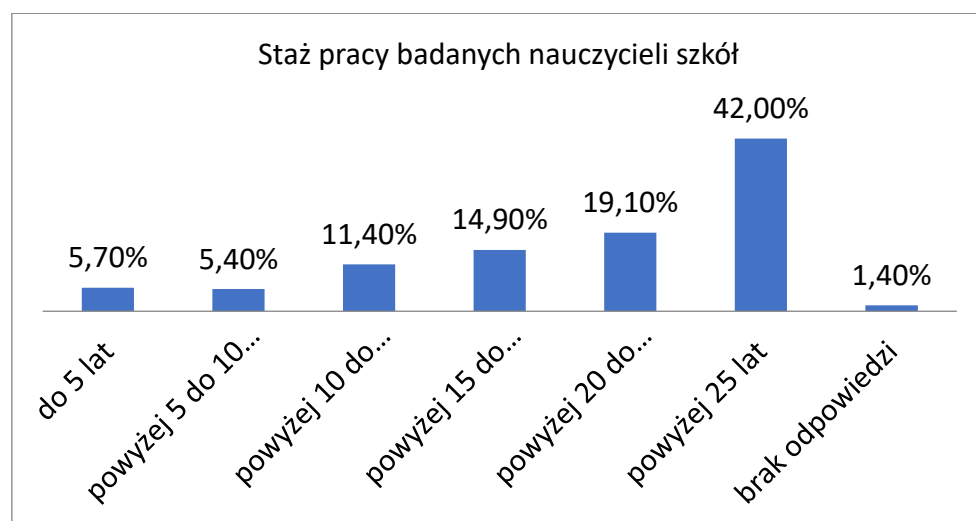
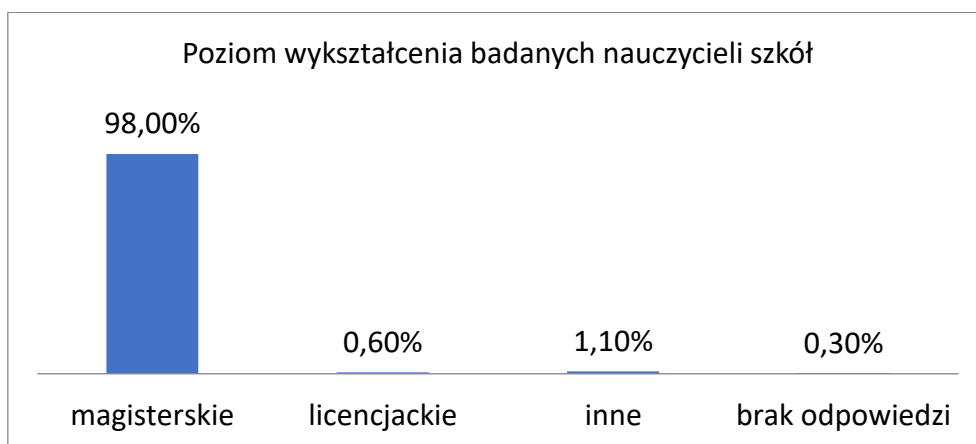
Podstawowym celem badań z uwzględnieniem perspektywy nauczycieli było rozpoznanie charakteru działań, problemów i rozwiązań, jakie stosowane były w ramach edukacji zdalnej w sytuacji zagrożenia COVID-19 przez nauczycieli różnych typów szkół, prowadzących zajęcia na różnych etapach edukacji oraz identyfikacja doświadczanych przez nich problemów w sferze samopoczucia.

1. Charakterystyka badanej próby nauczycieli szkół rudzkich

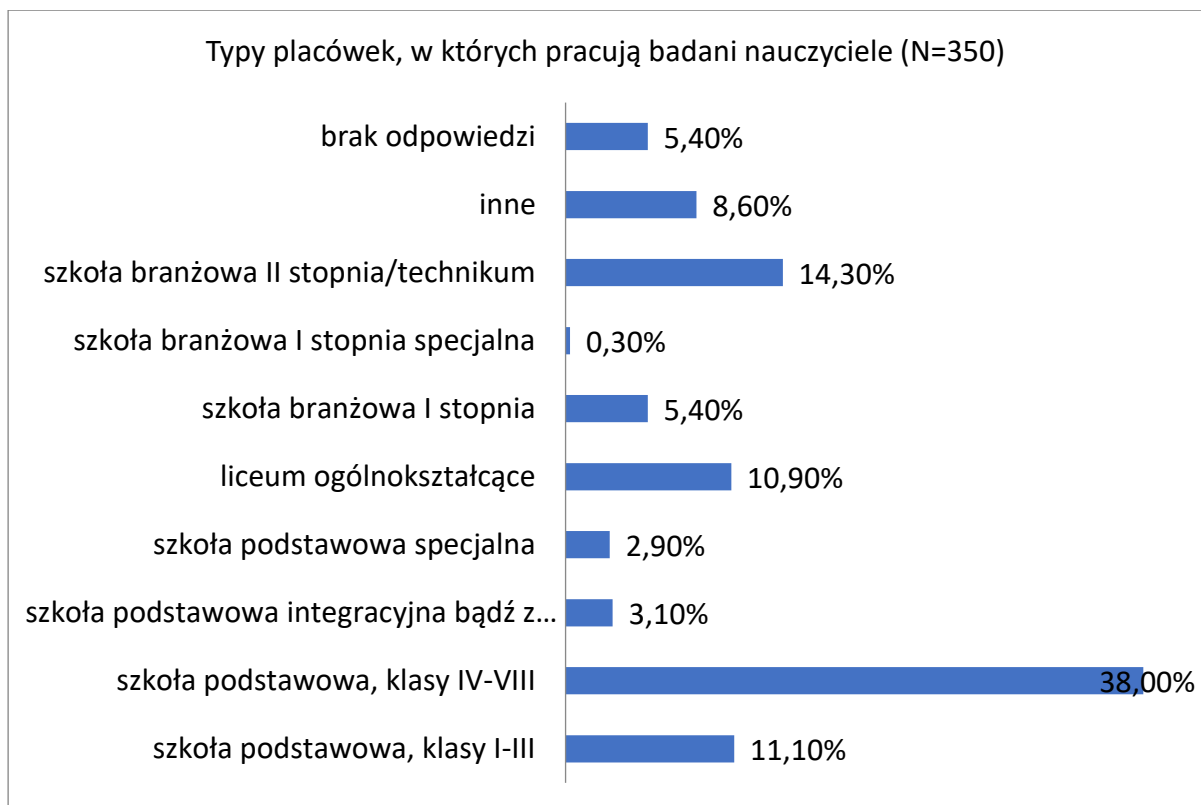
W grupie **350** nauczycieli, którzy zdecydowali się na wypełnienie kwestionariusza ankiety większość stanowiły kobiety (149 osób - 42,6%). Wśród badanych znaleźli się również mężczyźni (39 osób – 11,1%). 162 osoby (46,3%) odmówiły udzielenia odpowiedzi na to pytanie.

Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia badanych, zdecydowanie przeważały osoby, które ukończyły studia magisterskie (98%). Natomiast pod względem stażu pracy dominowali respondenci o największym doświadczeniu zawodowym, tj. ci, którzy w zawodzie nauczyciela pracują powyżej 25 lat (42%).

Respondenci zostali również poproszeni o wskazanie typów placówek, w których są zatrudnieni. W grupie badanych przeważały osoby pracujące w szkołach podstawowych w klasach IV-VIII (38%). Jedna trzecia badanych nauczycieli pracowała w szkołach ponadpodstawowych.

2. Edukacja zdalna w czasie pandemii w percepcji nauczycieli

2.1 Trudności techniczno-metodyczne w organizacji pracy zdalnej w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

Zmiana organizacji pracy szkół w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 w znaczący sposób wpłynęła na pracę nauczycieli, a tym samym przysporzyła wielu trudności związanych z prowadzeniem nauki na odległość. W związku z tym badani nauczyciele zostali poproszeni o wskazanie trudności techniczno-metodycznych, z którymi musieli się zmierzyć w okresie pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021.

TRUDNOŚCI TECHNICZNO-METODYCZNE		brak odpowiedzi	zdecydowanie nie	raczej nie	trochę tak, trochę nie	raczej tak	zdecydowanie tak
brak dostępu do sprzętu umożliwiającego pracę zdalną (komputer/tablet)	Liczba odp.	0	159	110	43	25	13
	%	0,0%	45,4%	31,4%	12,3%	7,1%	3,7%
brak dostępu do Internetu, umożliwiającego efektywną pracę zdalną	Liczba odp.	1	147	120	54	17	11
	%	0,3%	42,0%	34,3%	15,4%	4,9%	3,1%
brak możliwości realizacji materiału zgodnie z przyjętym planem lekcji	Liczba odp.	2	90	135	70	32	21
	%	0,6%	25,7%	38,6%	20,0%	9,1%	6,0%
problemy z organizacją miejsca do wykonywania pracy zawodowej w domu	Liczba odp.	3	124	118	47	35	23
	%	0,9%	35,4%	33,7%	13,4%	10,0%	6,6%
brak umiejętności obsługi technologii informacyjno-komunikacyjnych (platformy, aplikacje, programy)	Liczba odp.	2	129	115	79	18	7
	%	0,6%	36,9%	32,9%	22,6%	5,1%	2,0%
trudności z przygotowaniem materiałów do zajęć	Liczba odp.	2	112	130	74	27	5
	%	0,6%	32,0%	37,1%	21,1%	7,7%	1,4%
brak dostępu do materiałów dydaktycznych online	Liczba odp.	6	106	135	58	34	11
	%	1,7%	30,3%	38,6%	16,6%	9,7%	3,1%
brak możliwości monitorowania postępów uczniów	Liczba odp.	8	34	72	101	78	57
	%	2,3%	9,7%	20,6%	28,9%	22,3%	16,3%
brak możliwości oceniania pracy uczniów	Liczba odp.	6	45	111	103	62	23
	%	1,7%	12,9%	31,7%	29,4%	17,7%	6,6%
brak możliwości weryfikowania obecności uczniów na zajęciach online	Liczba odp.	4	69	105	85	52	35
	%	1,1%	19,7%	30,0%	24,3%	14,9%	10,0%
brak możliwości dokumentowania własnej pracy zdalnej	Liczba odp.	3	126	147	44	19	11
	%	0,9%	36,0%	42,0%	12,6%	5,4%	3,1%
trudności z organizacją pracy grupowej	Liczba odp.	3	44	77	80	78	68
	%	0,9%	12,6%	22,0%	22,9%	22,3%	19,4%
trudności z zastosowaniem metod aktywizujących	Liczba odp.	3	30	72	95	109	41
	%	0,9%	8,6%	20,6%	27,1%	31,1%	11,7%

Powyższy obraz danych wskazuje, że badani nauczyciele wykazali się dużą elastycznością i umiejętnością dostosowania się do nowej sytuacji. Wśród wskazań najczęściej pojawiały się te, świadczące o braku trudności techniczno-metodycznych doświadczanych przez nauczycieli. Badani byli wyposażeni w sprzęt oraz posiadali dostęp do Internetu, które to umożliwiały im efektywną pracę w trybie zdalnym. Ponadto potrafili zorganizować sobie miejsce do pracy w domu, a także opanowali umiejętność obsługi technologii informacyjno-komunikacyjnych, tj. m.in. internetowych platform interakcji, aplikacji czy programów.

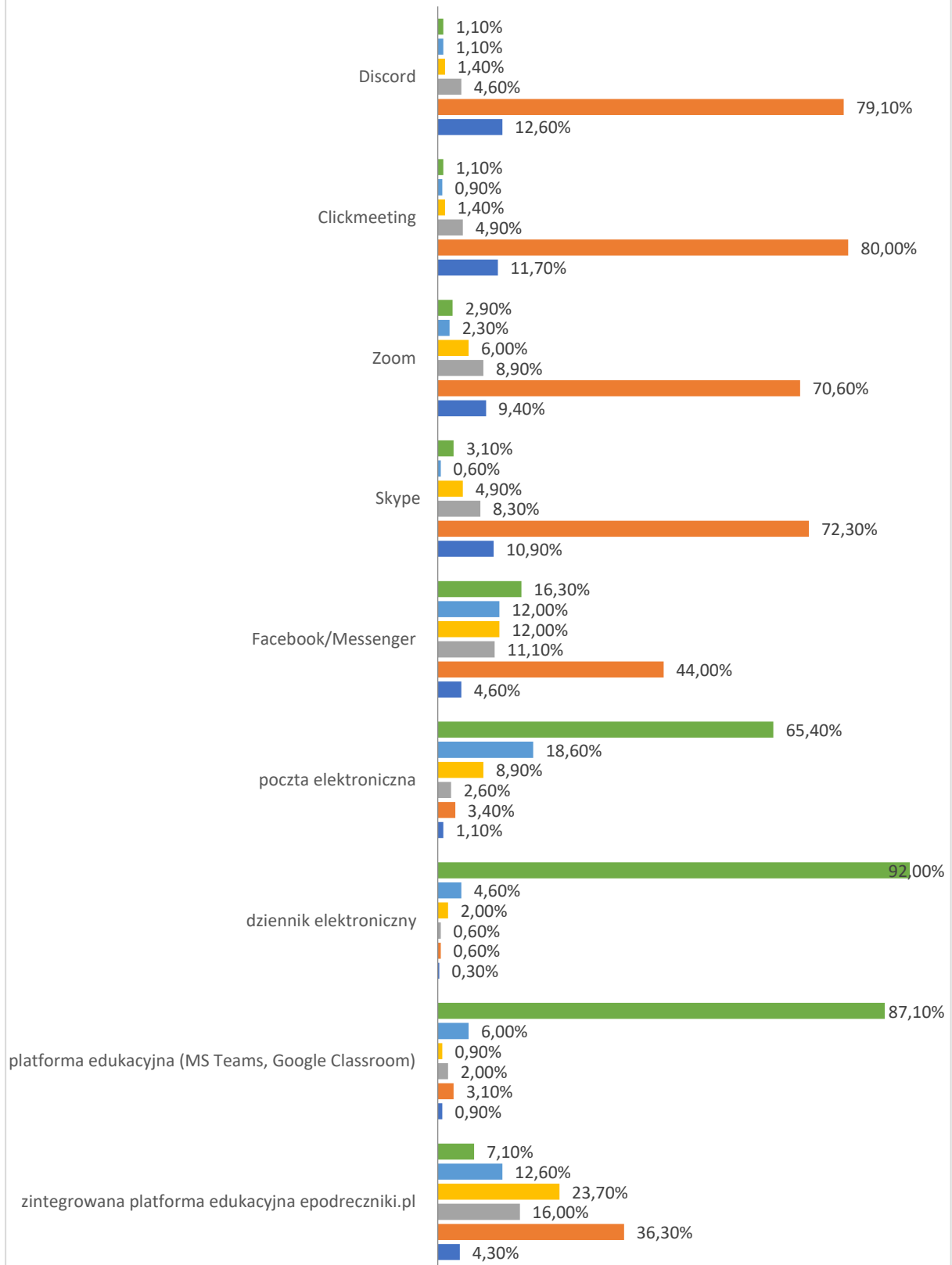
W zestawieniu danych dostrzec można sygnalizowanie przez sporą część nauczycieli problemów dotyczących możliwości monitorowania postępów uczniów, trudności z organizacją pracy grupowej, a także trudności z zastosowaniem metod aktywizujących. Generalnie jednak respondenci radzili sobie z organizacją pracy zdalnej, m.in. w większości potrafili zweryfikować obecność uczniów na zajęciach online, jak również udokumentować własną pracę zdalną.

2.2 Częstotliwość korzystania z różnorodnych rozwiązań technologicznych w okresie pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

Kolejną istotną kwestią w badaniach było ustalenie preferencji nauczycieli w zakresie rozwiązań technologicznych, jakie wykorzystywali w edukacji online. Nauczycieli poproszono o wskazanie częstotliwości korzystania z następujących rozwiązań technologicznych, które zostały wyróżnione na poniższym wykresie.

Częstotliwość korzystania z rozwiązań technologicznych

■ bardzo często
 ■ często
 ■ czasami
 ■ rzadko
 ■ bardzo rzadko
 ■ brak odpowiedzi

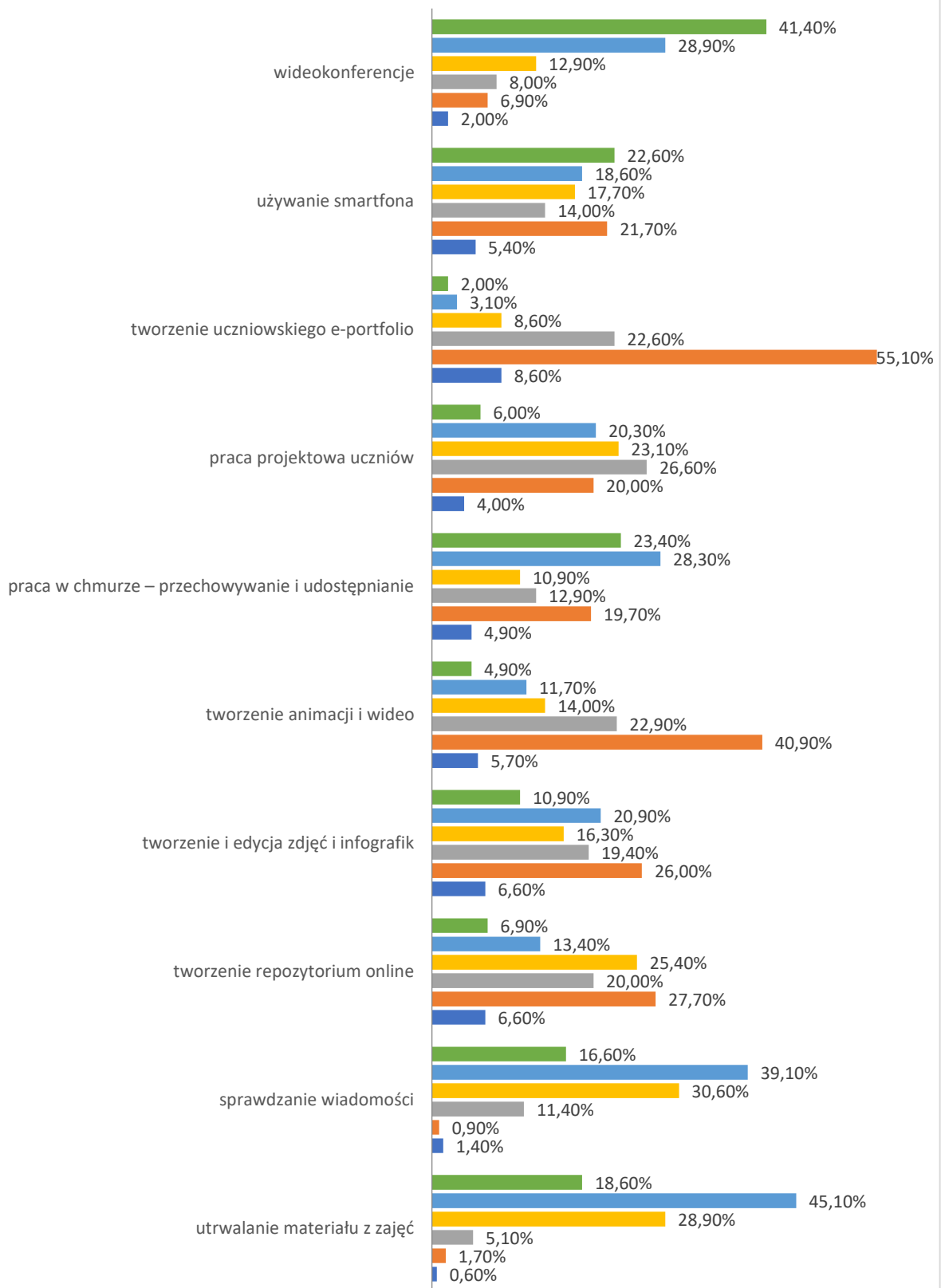
Wyniki wskazują, że najchętniej wybieranymi rozwiązaniami technologicznymi były dzienniki elektroniczne (92%), platformy zdalnej edukacji typu MS Teams i Google Classroom (87,10%), a także kontakt za pośrednictwem poczty elektronicznej (65,4%). Wskazania respondentów dowodzą więc funkcjonalności i przyjaznej operatywności dla nauczycieli określonych rozwiązań technologicznych, ale też i preferencji szkół w zakresie wyboru tych środków. Do rzadziej wykorzystywanych rozwiązań należały platformy i aplikacje Clickmeeting, Discord, Skype oraz Zoom.

2.3 Częstotliwość występowania różnorodnych sytuacji edukacyjnych z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych w okresie pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

Kolejne rozpoznawane w badaniach zagadnienie dotyczyło rozpoznania preferencji stosowania określonych rozwiązań metodyczno-technologicznych jako środków i formuł wspomagania edukacji zdalnej, poprzez ustalenie częstotliwości ich wykorzystywania przez nauczycieli.

Częstotliwość wykorzystywania przez nauczycieli różnorodnych środków i formuł edukacji zdalnej

■ bardzo często
 ■ często
 ■ ani często, ani rzadko
 ■ rzadko
 ■ bardzo rzadko
 ■ brak odpowiedzi

W świetle wskazań nauczycieli do najczęściej wybieranych przez nich rozwiązań edukacyjnych z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych zaliczyć można wideokonferencje – bardzo często po takie rozwiązanie sięgało 41,4% badanych. Narzędzia cyfrowe były stosowane także podczas utrwalania materiału z zajęć oraz sprawdzania wiadomości. Dane wskazują, że rzadko nauczyciele korzystali z możliwości, jaką jest tworzenie uczniowskich e-portfolio (ponad połowa badanych bardzo rzadko korzystała z takiego rozwiązania) oraz animacji i nagrań wideo (40,9% bardzo rzadko korzystała z takiego rozwiązania). Połowa nauczycieli często lub bardzo często wykorzystywała pracę w tzw. „chmurze”, a jedynie jedna trzecia badanych nauczycieli często lub bardzo często proponowała uczniom pracę projektową, czyli to rozwiązanie metodyczne, które wydaje się powinno być szczególnie promowane w nowoczesnej edukacji. Także kolejne zestawienie danych pokazuje rzadkie sięganie przez nauczycieli po to rozwiązanie metodyczne.

2.4 Częstotliwość wykorzystywania form i metod pracy w kształceniu zdalnym w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

W dalszej części analizy warto przyjrzeć się, z jakich konkretnie form i metod pracy korzystali respondenci w trakcie nauczania zdalnego oraz jaka była częstotliwość ich stosowania. Dane na ten temat zostały zaprezentowane w poniższej tabeli.

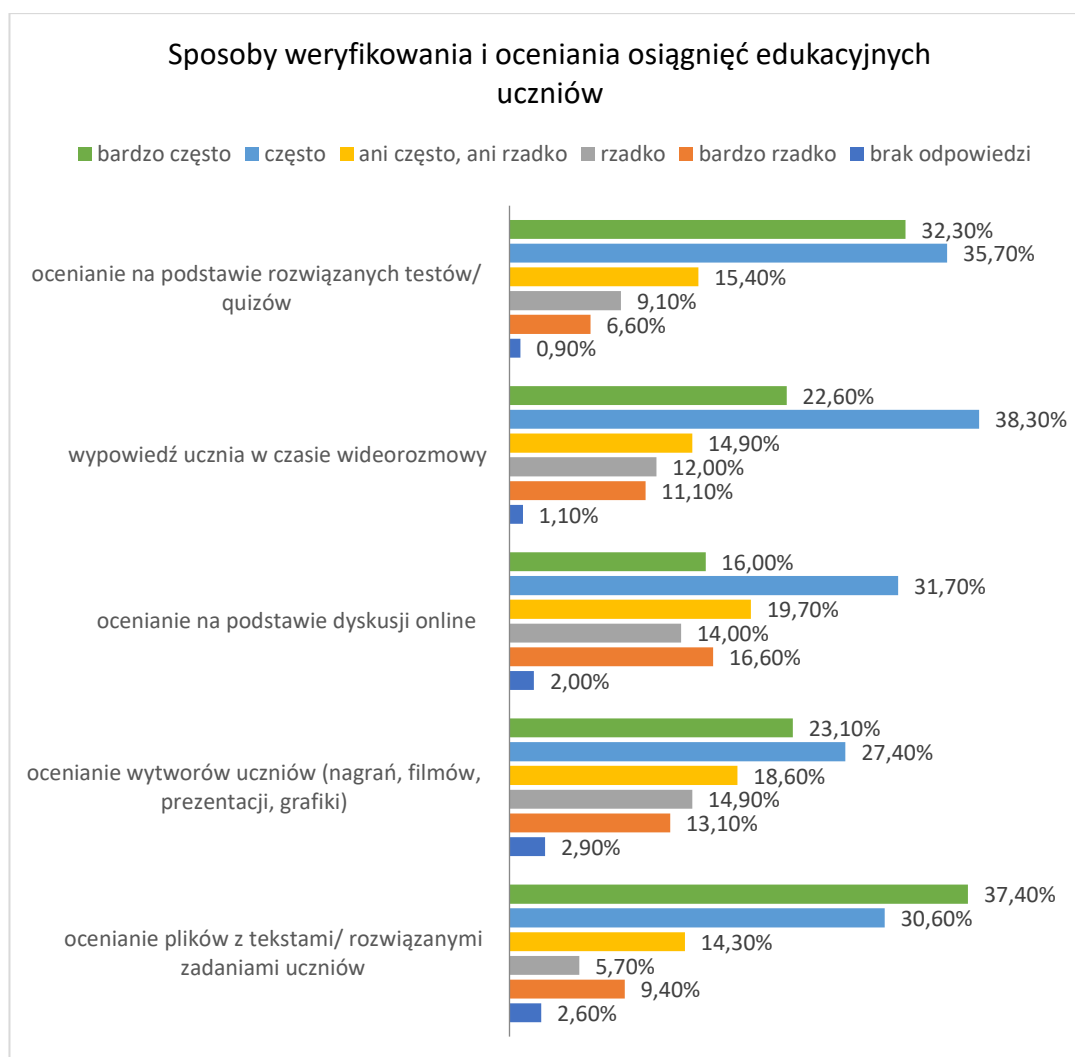
WYKORZYSTYWANE FORMY I METODY PRACY W EDUKACJI ZDALNEJ		brak odpowiedzi	bardzo rzadko	rzadko	ani często, ani rzadko	często	bardzo często
praca indywidualna z uczniem	Liczba odp.	4	14	64	74	106	88
	%	1,1%	4,0%	18,3%	21,1%	30,3%	25,1%
praca w parach	Liczba odp.	10	119	113	67	33	8
	%	2,9%	34,0%	32,3%	19,1%	9,4%	2,3%
praca grupowa uczniów	Liczba odp.	9	105	104	69	46	17
	%	2,6%	30,0%	29,7%	19,7%	13,1%	4,9%
forma zbiorowa (praca z całą klasą)	Liczba odp.	6	22	11	26	68	217
	%	1,7%	6,3%	3,1%	7,4%	19,4%	62,0%
metody oparte na słowie (wykład, opowiadanie, praca z książką, praca z tekstem)	Liczba odp.	3	13	15	41	112	166
	%	0,9%	3,7%	4,3%	11,7%	32,0%	47,4%
	Liczba odp.	2	13	14	22	135	164

metody oparte na obserwacji (pokaz, film, instruktaż)	%	0,6%	3,7%	4,0%	6,3%	38,6%	46,9%
metody oparte na praktycznej działalności uczniów (ćwiczenia, zadania wytwórcze)	Liczba odp.	4	7	15	46	150	128
	%	1,1%	2,0%	4,3%	13,1%	42,9%	36,6%
metody aktywizujące (metody problemowe, gry dydaktyczne, odwrócona klasa, webquest)	Liczba odp.	6	47	61	98	88	50
	%	1,7%	13,4%	17,4%	28,0%	25,1%	14,3%
metoda projektu	Liczba odp.	10	76	85	89	63	27
	%	2,9%	21,7%	24,3%	25,4%	18,0%	7,7%

Odnośząc się do wykorzystywanych przez badanych form pracy z uczniami, można zauważyć tendencję do pracy z całą klasą. Z formy zbiorowej bardzo często korzystało 62% nauczycieli szkół. Często stosowana była również praca indywidualna z uczniem. Natomiast w trakcie prowadzenia zajęć online nauczyciele zdecydowanie rzadko korzystali z pracy grupowej i prowadzonej w parach, a zatem nie posługiwali się wszystkimi możliwościami, jakie dają platformy edukacyjne, chociażby możliwością stworzenia oddzielnych pokoi w celu dokonania podziału na grupy. Z kolei wśród preferowanych metod pracy często wskazywane były te oparte na obserwacji (pokaz, film, instruktaż), czy też słowie (wykład, opowiadanie, praca z książką, praca z tekstem). Prowadzenie zajęć online z pewnością umożliwiło zastosowanie metod aktywizujących, czy też metody projektu, jednak po takie rozwiązania sięgnęła mniejsza część nauczycieli.

2.5 Sposoby oceniania osiągnięć edukacyjnych uczniów w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

Omawiając zagadnienie edukacji zdalnej, nie sposób pominąć kwestii monitorowania postępów w uczeniu się i oceniania uczniów. Badani nauczyciele wskazywali co do przedstawionych im możliwości, częstotliwość wykorzystywania podczas zdalnej edukacji określonych metod sprawdzania efektów uczenia się. Zgromadzone dane obrazowo prezentuje poniższy wykres.

Spoglądając na uzyskane wyniki można wskazać najczęściej wykorzystywane przez badanych sposoby dokonywania oceny postępów edukacyjnych uczniów. Okazuje się, że często i bardzo często respondenci oceniali pliki z tekstami i rozwiązanymi zadaniami, które były przesyłane im przez uczniów. Często też weryfikowali postępy i dokonywali oceny uczniów na podstawie rozwiązanych testów bądź przygotowanych quizów. Często też weryfikacja i ocena opierała się na wypowiedzi uczniów w czasie wideorozmów. Rzadziej nieco sięgali po takie sposoby, jak ocena na podstawie udziału w dyskusji albo ocena samodzielnych wytworów uczniów. Jak widać, wykorzystywane sposoby oceniania osiągnięć edukacyjnych uczniów były zróżnicowane, jednak preferencje nauczycieli lokowały się w tradycyjnych formach oceniania (sprawdzanie zadań i testy).

2.6 Warunki pracy w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

Zmiana organizacji pracy szkół wymusiła na nauczycielach zmianę tradycyjnych sposobów realizowania przez nich kształcenia. Sięgnięcie po edukację online i technologiczne możliwości w tej mierze powodowało różne nastawienia nauczycieli do zdalnej edukacji. Jej realizacja przez stosunkowo długi czas także wpływała na rozwój różnych postaw wobec tej formuły edukacji.

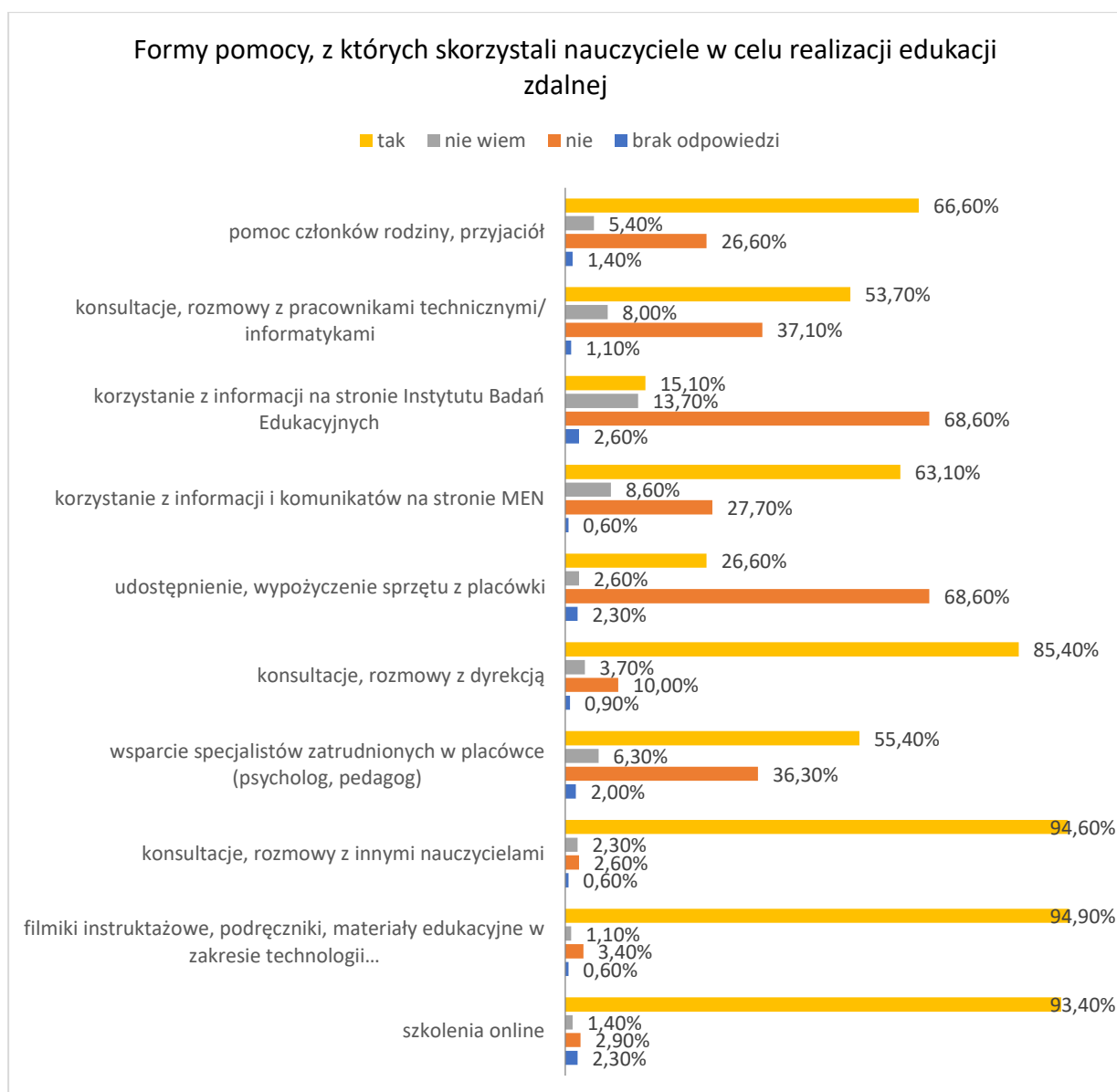
OCENA EDUKACJI ZDALNEJ PRZEZ NAUCZYCIELI		brak odpowiedzi	zdecydowanie nie	nie	ani tak, ani nie	tak	zdecydowanie tak
w czasie nauczania w formie zdalnej korzystam z technologii i narzędzi, których nie znałam/-em wcześniej	Liczba odp.	0	8	23	43	104	172
	%	0,0%	2,3%	6,6%	12,3%	29,7%	49,1%
efekty kształcenia zdalnego są gorsze niż efekty nauczania w przestrzeni szkolnej	Liczba odp.	2	6	26	55	123	138
	%	0,6%	1,7%	7,4%	15,7%	35,1%	39,4%
zajęcia w formie zdalnej są atrakcyjniejsze dla uczniów niż zajęcia w przestrzeni szkolnej	Liczba odp.	3	84	113	120	26	4
	%	0,9%	24,0%	32,3%	34,3%	7,4%	1,1%
zajęcia online to kompletna strata czasu i brak pożądaných efektów kształcenia	Liczba odp.	6	86	114	96	41	7
	%	1,7%	24,6%	32,6%	27,4%	11,7%	2,0%
zajęcia w formie zdalnej zajmują uczniom więcej czasu niż zajęcia w formie tradycyjnej	Liczba odp.	5	31	117	90	80	27
	%	1,4%	8,9%	33,4%	25,7%	22,9%	7,7%
przygotowanie zajęć online wymaga ode mnie więcej wysiłku i zaangażowania niż przygotowanie zajęć w formie tradycyjnej	Liczba odp.	5	7	16	40	94	188
	%	1,4%	2,0%	4,6%	11,4%	26,9%	53,7%
po przywróceniu tradycyjnych form kształcenia, będę starała/ starał się wykorzystywać technologie, których używałam/-em do realizacji zajęć zdalnych	Liczba odp.	2	1	19	52	163	113
	%	0,6%	0,3%	5,4%	14,9%	46,6%	32,3%
realizacja zajęć w formie zdalnej uniemożliwia pracę z wykorzystaniem metod aktywizujących ucznia	Liczba odp.	3	19	71	133	102	22
	%	0,9%	5,4%	20,3%	38,0%	29,1%	6,3%
w czasie nauczania zdalnego trudniej jest korzystać z grupowych form pracy	Liczba odp.	8	6	32	56	161	87
	%	2,3%	1,7%	9,1%	16,0%	46,0%	24,9%
placówka, w której pracuję, dobrze radzi sobie z realizacją nauczania zdalnego	Liczba odp.	3	2	0	30	183	132
	%	0,9%	0,6%	0,0%	8,6%	52,3%	37,7%

pracuję zdalnie z wykorzystaniem tych samych metod nauczania, jakie stosowałam/-em przed wybuchem pandemii	Liczba odp.	4	53	110	94	78	11
	%	1,1%	15,1%	31,4%	26,9%	22,3%	3,1%
dostosuję metody nauczania do możliwości i ograniczeń pracy zdalnej	Liczba odp.	3	0	2	16	166	163
	%	0,9%	0,0%	0,6%	4,6%	47,4%	46,6%

Obraz ukazanych w tabeli danych wskazuje, że respondenci w przeważającej większości potwierdzali konieczność wkładania większego wysiłku i zaangażowania w przygotowanie zajęć online. Nauczyciele często też dostosowywali metody nauczania do możliwości i ograniczeń pracy zdalnej, co wskazuje na poprawne realizowanie zadań w obrębie funkcji dydaktycznej, nawet w obliczu zmiany warunków pracy. Oprócz tego nauczyciele często przyznają, że w czasie nauczania w formie zdalnej korzystali z technologii i narzędzi, które nie były im znane wcześniej, a to oznacza, że poszerzyli swoje umiejętności w zakresie wykorzystania nowoczesnych technologii. Optymistyczna jest również deklaracja większości nauczycieli na temat chęci wykorzystania cyfrowych technologii używanych do realizacji zajęć zdalnych, także po przywróceniu kształcenia bezpośredniego. Odnosząc się z kolei do efektów kształcenia zdalnego, badani nauczyciele niestety w większości przyznają, że edukacja zdalna przynosi gorsze efekty nauczania niż edukacja bezpośrednia w fizycznej przestrzeni szkolnej. Większość nauczycieli wskazała, że edukacja online jest mniej atrakcyjna dla uczniów niż edukacja w „murach szkoły”. Istotne jest jednak to, że w większości nauczyciele nie uważali, że zajęcia online to kompletna strata czasu i że brak jest całkowicie pożądaných efektów kształcenia. Większość nauczycieli przyznała także, że szkoła, w której pracują, dobrze poradziła sobie z realizacją nauczania zdalnego.

2.7 Formy pomocy, z których skorzystali nauczyciele szkół w okresie pandemii

Ustalenie źródeł wsparcia dla nauczycieli w realizacji edukacji zdalnej stanowiło kolejne istotne zagadnienie badawcze.

Wśród dominujących źródeł na jakie wskazywali badani nauczyciele znalazły się filmiki instruktażowe, podręczniki, materiały edukacyjne w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych wykorzystywanych w edukacji (94,9%), konsultacje, rozmowy z innymi nauczycielami (94,6%), a także udział w szkoleniach online (93,4%). Często też konsultowali się z dyrekcją szkoły (85%). Zdecydowanie mniej nauczycieli korzystało ze wsparcia w zakresie wypożyczenia sprzętu, a także z ministerialnych informacji na stronie MEiN (63%) oraz Instytutu Badań Edukacyjnych (68,6%).

2.8 Ocena relacji z uczniami, ich rodzicami oraz innymi nauczycielami w okresie zamknięcia szkół z powodu pandemii COVID-19

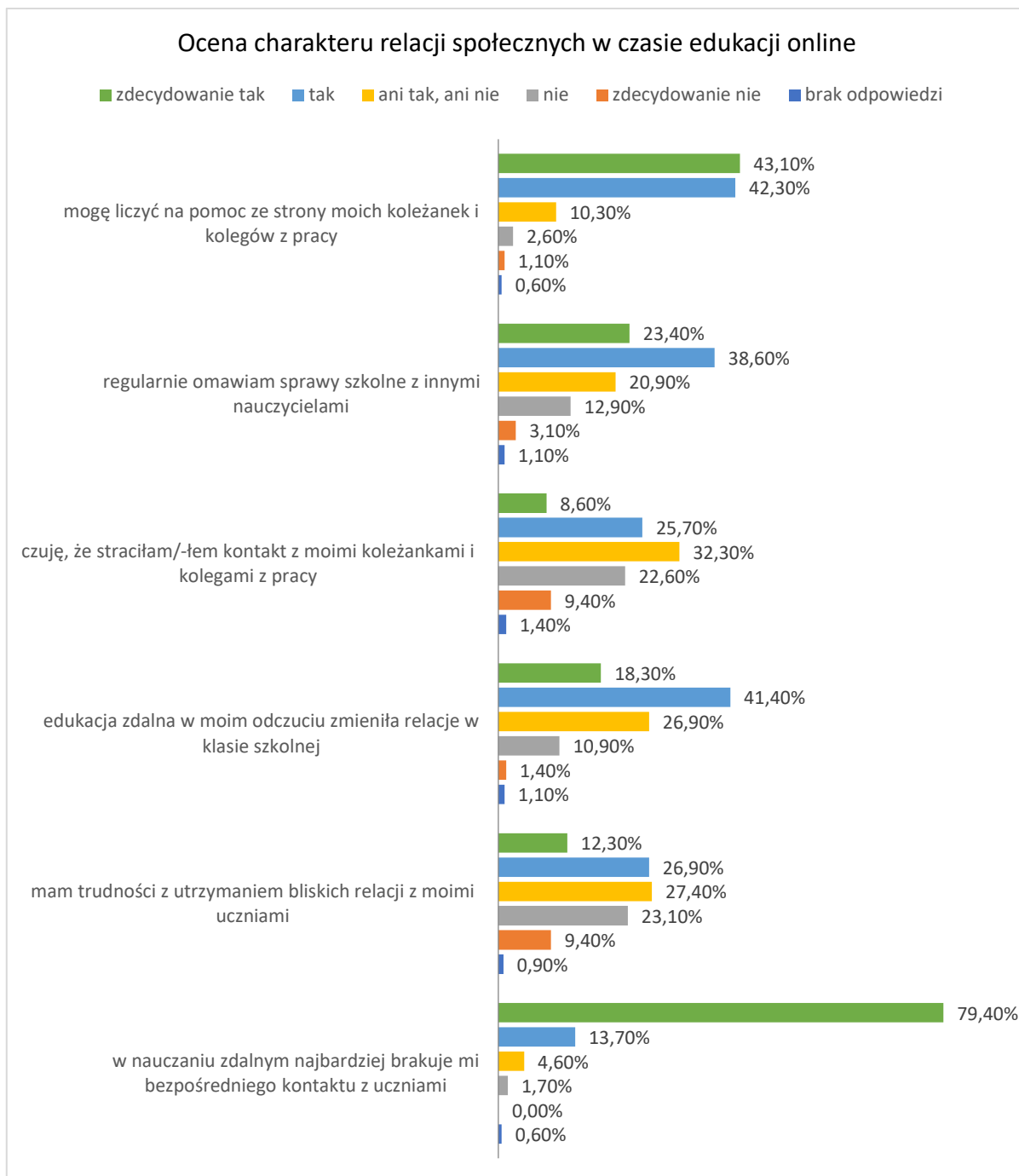
Kwestia relacji społecznych z uczniami, ich rodzicami oraz innymi nauczycielami wydaje się być równie istotnym elementem procesu edukacyjnego jak sama warstwa dydaktyczna pracy nauczycieli. Stanowi także ważny kontekst psychospołecznego uczenia się dzieci. Uwzględniając to zagadnienie w celach badawczych respondenci zostali poproszeni o określenie, czy ich relacje z poszczególnymi grupami osób pogorszyły się, czy też poprawiły w porównaniu do czasu sprzed pandemii.

Przeprowadzone badania pokazały, że swoje relacje społeczne nauczyciele ocenili jako kształtujące się na podobnym poziomie zarówno przed, jak i w trakcie pandemii. Około 80% badanych wskazało na taką odpowiedź, charakteryzując zarówno swoje relacje z uczniami, jak i ich rodzicami oraz współpracownikami. Fakt ten sugeruje pośrednio, że nauczyciele starali się, by relacje te utrzymywać pomimo diametralnej zmiany funkcjonowania w okresie zdalnej edukacji.

Badania zakładały także głębszą eksplorację zagadnienia, jakim są relacje społeczne w kontekście edukacji zdalnej, dlatego nauczycielom zostały przedstawione twierdzenia dotyczące charakteru relacji z uczniami, innymi nauczycielami, w zespole pracowników szkoły

oraz relacji pomiędzy uczniami w okresie kształcenia online, z prośbą o stwierdzenie, w jakim stopniu ich dotyczą.

Wśród nauczycieli ocena ich relacji społecznych w kontekście edukacji zdalnej prezentuje się dosyć różnorodnie. Z jednej strony nauczyciele w dominującej liczbie wskazywali na regularne kontakty z innymi nauczycielami w celu omawiania bieżących spraw szkolnych, a także na okazywanie sobie wzajemnego wsparcia. Jednocześnie jedna trzecia badanych przyznała, że odczuwa utratę kontaktu z innymi nauczycielami. Co najbardziej

uderza w obrazie danych, to niemal wszyscy nauczyciele przyznający się do odczuwania braku kontaktu z uczniami (ponad 90%). Wśród badanych nie ma jednak zgodności co do oceny, czy mają trudności z utrzymaniem z nimi bliskich relacji. Natomiast odnosząc się do stwierdzenia: „edukacja zdalna w moim odczuciu zmieniła relacje w klasie szkolnej”, 41,4% nauczycieli przyznaje, że zgadza się z tym stwierdzeniem, co z pewnością powinno rekomendować pilne działania naprawcze w sferze relacji społecznych i klimatu społecznego w klasie szkolnej.

2.10 Problemy społeczno-emocjonalne wynikające z organizacji pracy zdalnej w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

Praca zdalna nauczycieli szkół przysporzyła sporo problemów, nie tylko z wykorzystaniem odpowiednich metod i form pracy, ale również dostarczyła problemów wynikających z braku możliwości nawiązania bezpośrednich kontaktów społecznych. Taka sytuacja skłoniła do zadania kolejnego pytania o ocenę częstotliwości występowania poszczególnych trudności w relacjach społecznych i kontaktach emocjonalnych w trakcie organizacji pracy zdalnej w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021.

PROBLEMY SPOŁECZNO-EMOCJONALNE		brak odpowiedzi	bardzo rzadko	rzadko	ani często, ani rzadko	często	bardzo często
niechęć uczniów do uczestnictwa w zajęciach online	Liczba odp.	3	33	90	112	92	20
	%	0,9%	9,4%	25,7%	32,0%	26,3%	5,7%
brak bezpośredniej kontroli nad zachowaniem uczniów w czasie lekcji online	Liczba odp.	6	46	83	84	91	40
	%	1,7%	13,1%	23,7%	24,0%	26,0%	11,4%
brak możliwości udzielenia uczniom bezpośredniego wsparcia w sytuacji doświadczania trudności	Liczba odp.	4	17	45	89	143	52
	%	1,1%	4,9%	12,9%	25,4%	40,9%	14,9%
brak umiejętności planowania i organizowania pracy przez uczniów	Liczba odp.	5	18	47	104	138	38
	%	1,4%	5,1%	13,4%	29,7%	39,4%	10,9%
agresja uczniów wobec siebie nawzajem	Liczba odp.	8	154	108	63	13	4
	%	2,3%	44,0%	30,9%	18,0%	3,7%	1,1%
agresja uczniów wobec nauczyciela	Liczba odp.	13	194	92	48	3	0
	%	3,7%	55,4%	26,3%	13,7%	0,9%	0,0%

podejrzenia, że dziecko doznaje przemocy w domu	Liczba odp.	16	216	77	39	1	1
	%	4,6%	61,7%	22,0%	11,1%	0,3%	0,3%
podejrzenia, że dziecko jest ofiarą cyberprzemocy ze strony rówieśników (ośmieszanie, zastraszanie, wykluczanie)	Liczba odp.	14	198	80	51	6	1
	%	4,0%	56,6%	22,9%	14,6%	1,7%	0,3%
sygnalizowanie przez uczniów problemów emocjonalnych/ trudnej sytuacji psychicznej	Liczba odp.	10	138	106	65	27	4
	%	2,9%	39,4%	30,3%	18,6%	7,7%	1,1%

Dane zawarte w tabeli ukazują, iż badani nauczyciele zwrócili przede wszystkim uwagę na brak możliwości udzielenia uczniom bezpośredniego wsparcia w sytuacji doświadczania trudności. Następnie zauważyli u swoich podopiecznych brak umiejętności planowania i organizowania pracy, co również zaliczane jest do kompetencji społeczno-emocjonalnych, które powinny być opanowane przez uczniów. Dużym optymizmem napawają wskazania badanych dotyczące przejawianych przez uczniów zachowań agresywnych, jak również podejrzeń związanych z przemocą, której może doświadczać młody człowiek. Takie sytuacje, zdaniem respondentów, zdarzały się bardzo rzadko, aczkolwiek pojawiały się nieliczne wskazania badanych świadczące o obecności groźnych dla dziecka zdarzeń. W związku z tym należy wykazać się czujnością w tej kwestii i nie ignorować nawet najmniejszych sygnałów wysyłanych przez uczniów.

2.11 Częstotliwość działań podejmowanych przez nauczycieli na rzecz wspierania kompetencji społeczno-emocjonalnych uczniów w okresie pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

Nauczyciel jest nie tylko osobą przekazującą wiedzę, która realizuje zadania w obrębie dydaktycznej funkcji swojego zawodu, ale również podejmuje działania wychowawcze, polegające na przekazywaniu wartości i motywowaniu podopiecznych, a także wpajaniu im szacunku do siebie i do innych ludzi. Podejmuje również działania opiekuńcze, które polegają na zapewnieniu wychowankowi poczucia bezpieczeństwa, dbaniu o jego rozwój i zaspokajaniu potrzeb. Zatem działania w tym zakresie, jakie realizowali badani nauczyciele szkół, zostały zaprezentowane w poniższej tabeli.

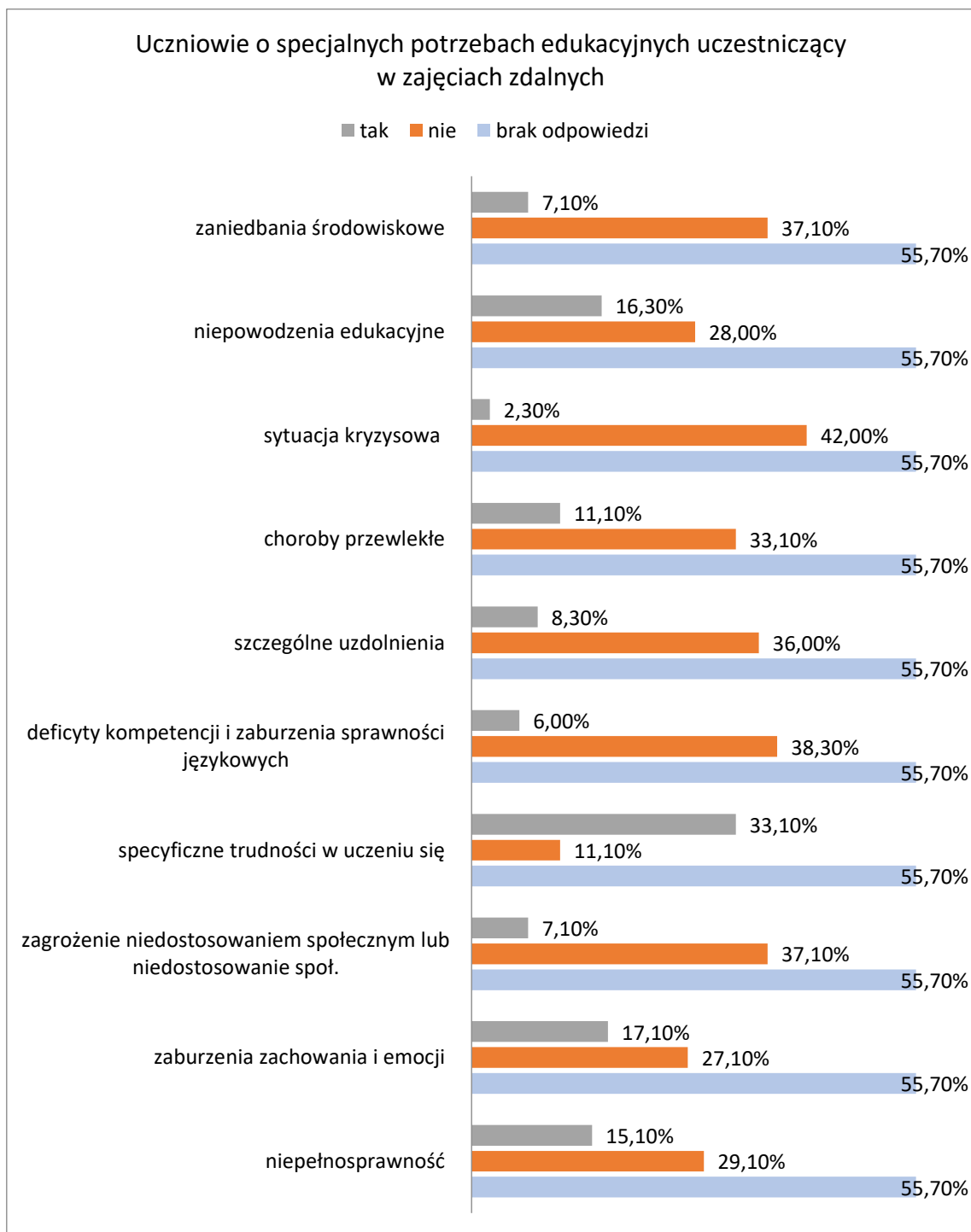
DZIAŁANIA		brak odpowiedzi	nigdy	rzadko	czasami	często	zawsze
podtrzymuję uczniów „na duchu”	Liczba odp.	1	1	9	54	131	154
	%	0,3%	0,3%	2,6%	15,4%	37,4%	44,0%
rozmawiam z uczniami o ich samopoczuciu	Liczba odp.	1	2	16	67	158	106
	%	0,3%	0,6%	4,6%	19,1%	45,1%	30,3%
rozmawiam z uczniami o problemach, które przyniosła pandemia	Liczba odp.	2	2	20	102	160	64
	%	0,6%	0,6%	5,7%	29,1%	45,7%	18,3%
pracuję indywidualnie z uczniami potrzebującymi wsparcia	Liczba odp.	4	16	44	111	114	61
	%	1,1%	4,6%	12,6%	31,7%	32,6%	17,4%
organizuję spotkania online, aby uczniowie mogli z sobą porozmawiać	Liczba odp.	7	54	76	103	67	43
	%	2,0%	15,4%	21,7%	29,4%	19,1%	12,3%
przygotowuję ćwiczenia dla uczniów zajęcia wychowawcze np. rozwijające umiejętności i właściwe postawy społeczne	Liczba odp.	8	42	50	95	112	43
	%	2,3%	12,0%	14,3%	27,1%	32,0%	12,3%
prowadzę zajęcia relaksacyjne	Liczba odp.	9	137	90	72	26	16
	%	2,6%	39,1%	25,7%	20,6%	7,4%	4,6%
organizuję zajęcia rozrywkowe (zabawy, filmiki, zagadki itp.)	Liczba odp.	7	70	86	88	72	27
	%	2,0%	20,0%	24,6%	25,1%	20,6%	7,7%
polecam uczniom filmy, książki i zabawy na czas pobytu w domu	Liczba odp.	4	30	55	104	113	44
	%	1,1%	8,6%	15,7%	29,7%	32,3%	12,6%

Najczęściej podejmowanymi działaniami na rzecz wspierania kompetencji społeczno-emocjonalnych uczniów przez badanych nauczycieli szkół było podtrzymywanie ich „na duchu”, jak również rozmowy na temat samopoczucia oraz poruszanie tematów związanych z pandemią. To bardzo ważne, że uczniowie badanych nauczycieli szkół mogli liczyć na pomoc z ich strony w zrozumieniu trudnej sytuacji, ponieważ próby mierzenia się z rzeczywistością bez wsparcia osób znaczących (rodziców i nauczycieli) mogą doprowadzić do poważnych konsekwencji zarówno psychologicznych, jak i społecznych, a w efekcie negatywnie wpłynąć na funkcjonowanie ucznia w otoczeniu³. Oczywiście rozmowy mogłyby również być uzupełnione dodatkowymi działaniami, np. prowadzeniem zajęć relaksacyjnych, jednak po takie rozwiązanie sięgnęła nieliczna grupa badanych.

³ G. Mazurkiewicz, *Nauczyciele – odpowiedzialni obywatele: poradnik pozytywnego myślenia*, [w:] G. Mazurkiewicz (red.), *Edukacja jako odpowiedź. Odpowiedzialni nauczyciele w zmieniającym się świecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawa - Kraków 2014, s. 19.

2.12 Uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych uczestniczący w zajęciach zdalnych

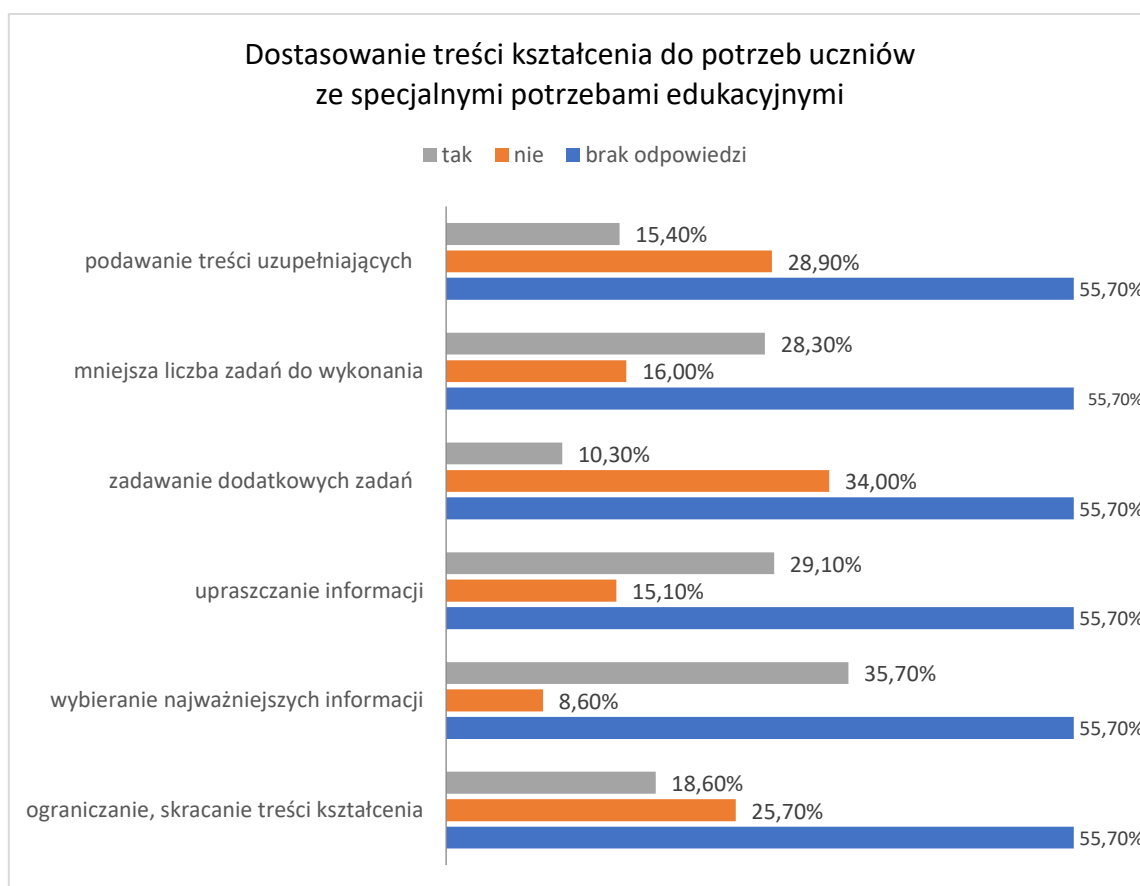
Ostatnia grupa pytań skoncentrowana została wokół zagadnienia specjalnych potrzeb edukacyjnych. Na początek respondenci zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na następujące pytanie: „Z uczniami o jakich specjalnych potrzebach edukacyjnych prowadzi Pan/-i zajęcia zdalnie w okresie pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021?”

Warto podkreślić, że na to pytanie odpowiedzi nie udzieliło dokładnie 195 osób, czyli 55,7% badanych, tym samym wskazując na brak uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych w swojej klasie. Wśród pozostałych respondentów, którzy dokonali wyboru odpowiedzi, najczęściej, bo 33,1% nauczycieli przyznało, że w okresie pandemii COVID-19 prowadziło zdalne zajęcia z uczniami o specyficznymi trudnościami w uczeniu się.

2.13 Dostosowanie treści kształcenia do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w okresie pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

W kolejnym pytaniu respondenci zostali poproszeni o wskazanie sposobu, w jaki dostosowują treści kształcenia do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Dane przedstawia poniższy wykres.

W tym pytaniu ponownie 55,7% badanych nie wskazało odpowiedzi. Wśród pozostałych osób, które pracują z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a tym samym mierzą się z obowiązkiem dostosowania treści kształcenia do ich potrzeb, najczęściej

osób zaznaczyło wybieranie najważniejszych informacji oraz ich upraszczanie. Ponad połowa badanych zmniejszyła również liczbę zadań do wykonania.

2.14 Dostosowanie organizacji pracy do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w okresie pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

W dalszej kolejności pojawiło się pytanie skierowane do respondentów o sposoby dostosowywania swoich lekcji do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w zakresie organizacji pracy, w okresie pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021.

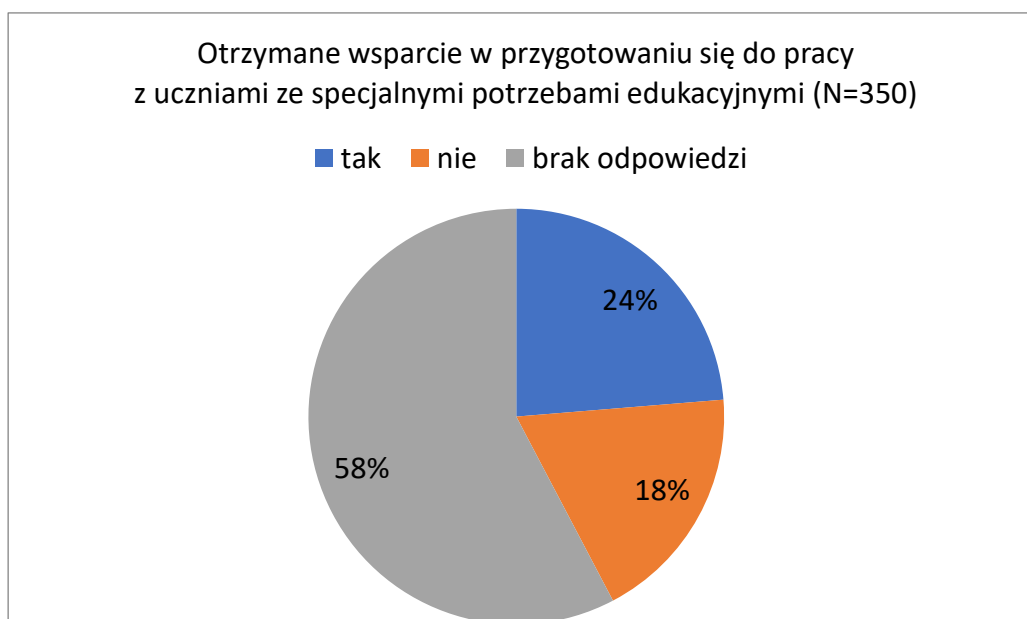
DOSTOSOWANIE ORGANIZACJI PRACY		brak odpowiedzi	nie	tak
wydłużanie czasu trwania lekcji	Liczba odp.	195	124	31
	%	55,7%	35,4%	8,9%
skracanie czasu trwania lekcji	Liczba odp.	195	113	42
	%	55,7%	32,3%	12,0%
uzupełnianie lekcji dodatkowymi spotkaniami	Liczba odp.	195	118	37
	%	55,7%	33,7%	10,6%
utrzymanie stałej pory zajęć	Liczba odp.	195	43	112
	%	55,7%	12,3%	32,0%
wykorzystanie pracy nauczyciela wspomagającego, który pracował z uczniem według Pani/-a wskazówek	Liczba odp.	195	138	17
	%	55,7%	39,4%	4,9%
możliwość przyjazdu nauczyciela do domu dziecka	Liczba odp.	195	153	2
	%	55,7%	43,7%	0,6%
podawanie materiałów drukowanych	Liczba odp.	195	111	44
	%	55,7%	31,7%	12,6%
dodatkowe wyjaśnienia zadań	Liczba odp.	195	35	120
	%	55,7%	10,0%	34,3%
wspólne wykonywanie zadań	Liczba odp.	195	57	98
	%	55,7%	16,3%	28,0%
lekcje indywidualne	Liczba odp.	195	93	62
	%	55,7%	26,6%	17,7%
konsultacje	Liczba odp.	195	77	78
	%	55,7%	22,0%	22,3%
robienie dodatkowych przerw	Liczba odp.	195	141	14
	%	55,7%	40,3%	4,0%
zapewnienie widoczności twarzy wszystkich uczniów	Liczba odp.	195	137	18
	%	55,7%	39,1%	5,1%

Biorąc pod uwagę jedynie osoby, które na co dzień pracują z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, to najczęściej wybieraną odpowiedzią w tej grupie badanych było dodatkowe wyjaśnianie zadań oraz utrzymanie stałej pory zajęć. Badani natomiast prawie w ogóle nie korzystali z możliwości przyjazdu do domu dziecka, co w dobie pandemii było działaniem uzasadnionym. Wśród wskazań negatywnych pojawiło się także wykorzystywanie pracy nauczyciela wspomagającego, jak również zapewnienie widoczności twarzy wszystkich uczniów.

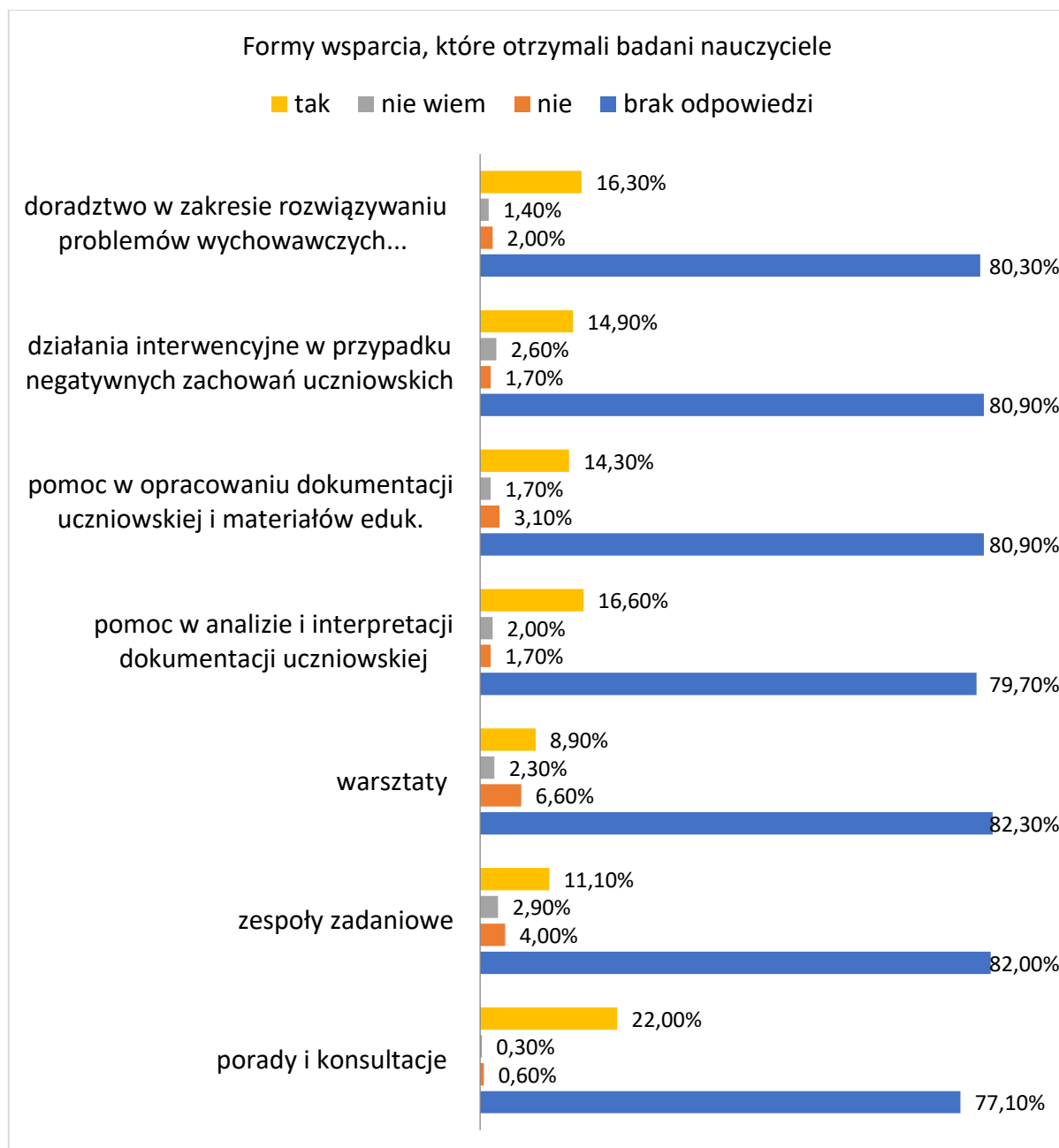
2.15 Wsparcie w przygotowaniu się do pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Kolejne pytanie związane z pracą z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, skierowane do respondentów, zostało sformułowane w następujący sposób: „Czy w okresie pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021 otrzymuje Pan/-i wsparcie w przygotowaniu się do pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?”

Ponad połowa respondentów (57,7%) nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie, a zatem w ich przypadku takie wsparcie nie było potrzebne. Natomiast wśród osób, które w swojej pracy mają kontakt z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, 23,7% przyznało, że potrzebne wsparcie zostało im okazane. Kolejnych 18,6% badanych nie otrzymała potrzebnego wsparcia w przygotowaniu się do pracy z omawianą grupą uczniów.

Kolejne pytanie będące uzupełnieniem poprzedniego dotyczyło określenia konkretnych form wsparcia, które badani nauczyciele szkół otrzymali w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021.

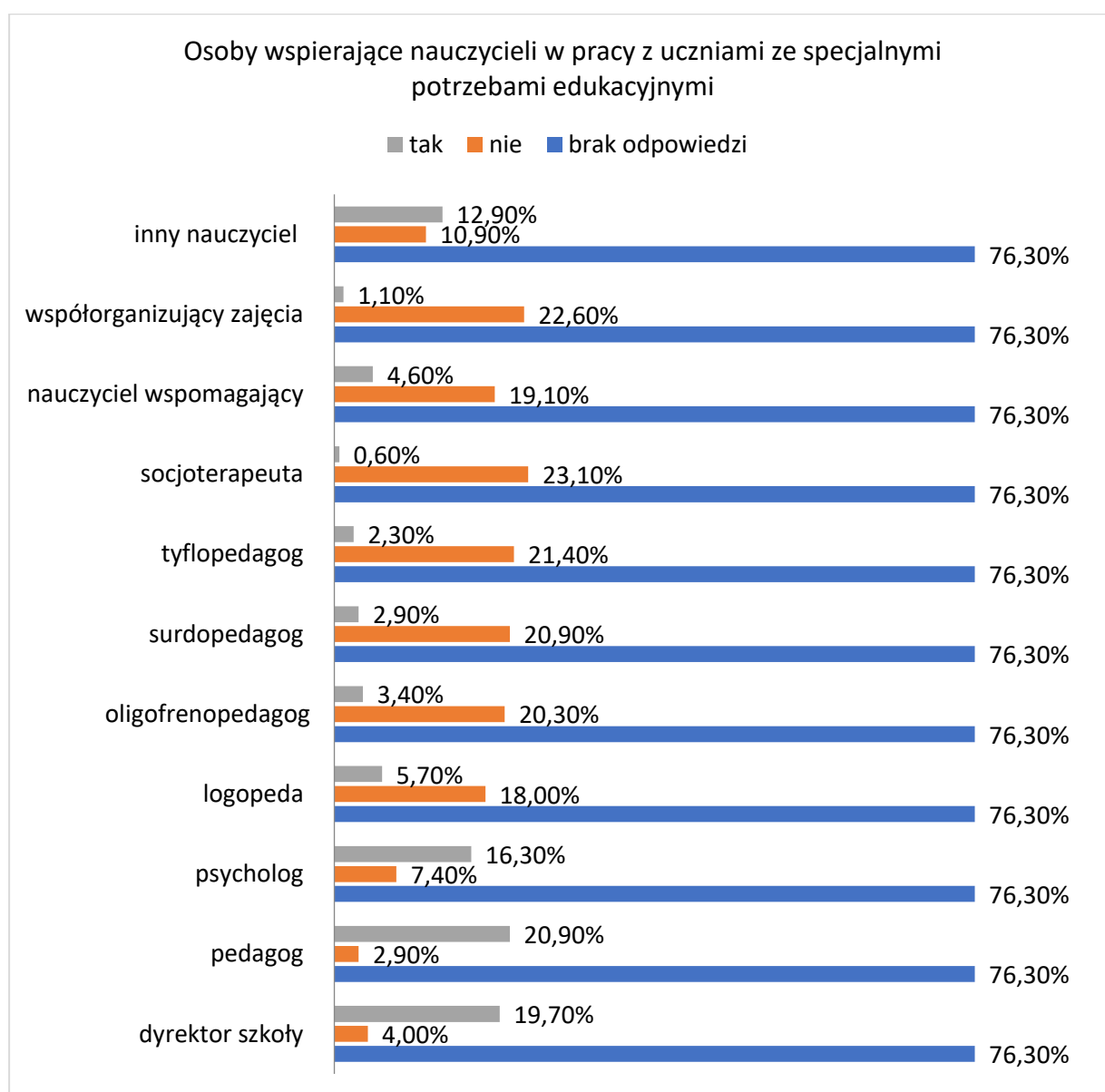

Co zaskakujące w obrazie danych, to fakt, że najwięcej badanych nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Jednak wśród osób, które w poprzednim pytaniu zadeklarowały, że mogły liczyć na wsparcie w swojej pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi pojawiły się odpowiedzi związane z prowadzonymi poradami i konsultacjami (22%), a także pomoc w analizie i interpretacji dokumentacji uczniowskiej m.in. opinii, orzeczeń i innych specjalistycznych dokumentów (16,6%). Wśród badanych znalazła się

również grupa 16,3% osób, które korzystały z doradztwa w zakresie rozwiązywania problemów wychowawczych z uczniami i współpracy z ich rodzicami.

2.16 Osoby wspierające nauczycieli szkół w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Dla dopełnienia obrazu rzeczywistości związanej z pracą z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi badani nauczyciele szkół zostali poproszeni o wskazanie osób, ze strony których otrzymali wsparcie w tym zakresie. Zgromadzone dane obrazowo przedstawia poniższy wykres.

Rozkład danych wskazuje, że osobami, ze strony których badani nauczyciele szkół otrzymali największe wsparcie był pedagog oraz dyrektor szkoły. To bardzo istotne, że przełożony nie pozostaje obojętny na problemy swoich pracowników, szczególnie w obliczu kształcenia zdalnego skierowanego na uczniów wymagających specjalistycznej pomocy. Kontakt badanych z przeważającą większością specjalistów nie był potrzebny, o czym można było przekonać się analizując wykres prezentujący uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, którzy uczestniczyli w zajęciach zdalnych w okresie pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021.

3. Wnioski

Większość badanych nauczycieli szkół nie ujawniła doświadczenia poważnych trudności techniczno-metodycznych w organizacji pracy zdalnej w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021. Nauczyciele dobrze radzili sobie z obsługą nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, a także posiadali odpowiednie wyposażenie niezbędne do pracy zdalnej. Również pod względem metodycznym potrafili w większości dostosować materiały dydaktyczne do pracy w trybie online. Badania ujawniły jednak trudności nauczycieli z organizacją pracy grupowej uczniów, wykorzystaniem metod aktywizujących, a także monitorowaniem postępów uczniów w kontekście realizowania edukacji w formie zdalnej.

Wśród najczęściej wykorzystywanych rozwiązań technologicznych w okresie pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021 przez badanych nauczycieli pojawiły się dzienniki elektroniczne, platformy edukacyjne (MS Teams i Google Classroom) oraz kontakt mailowy.

Odnosząc się do częstotliwości występowania różnorodnych sytuacji edukacyjnych z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych, badani nauczyciele najczęściej wskazywali na wideokonferencje, a także sytuacje związane z utrwalaniem materiału z zajęć oraz sprawdzaniem wiadomości. Natomiast najmniej wskazań otrzymało tworzenie uczniowskich e-portfolio. Warto dodać, że o korzyściach wynikających z archiwizowania dziecięcych wytworów pisał już w 2004 roku R. Bolstad, wskazując jednocześnie na wykorzystanie takiego rozwiązania zarówno w bezpośredniej pracy z dzieckiem (budząc w nim pozytywne emocje

i poczucie sukcesu), jak również stosując je w komunikacji pomiędzy nauczycielem a rodzicami bądź opiekunami dziecka⁴.

Biorąc pod uwagę częstotliwość wykorzystywania form i metod pracy w kształceniu zdalnym, to badani skłaniali się ku pracy w formie zbiorowej. Często stosowana była również praca indywidualna z uczniem. Natomiast preferowanymi metodami pracy były metody oparte na obserwacji oraz słowie. Do podobnych wniosków doszedł zespół badawczy z Uniwersytetu Warszawskiego, wskazując na stosowanie przez badanych nauczycieli metod podających z wykorzystaniem technologii cyfrowych⁵.

Wśród najczęściej wybieranych sposobów oceniania osiągnięć edukacyjnych uczniów pojawiły się pliki z tekstami i rozwiązanymi zadaniami opracowanymi przez uczniów. Postępy uczniów oceniane były również na podstawie rozwiązanych testów bądź przygotowanych quizów oraz wypowiedzi uczniów w czasie wideorozmów.

Dokonując oceny warunków pracy, większość badanych przyznała, że przygotowanie zajęć online wiąże się z większym wysiłkiem i zaangażowaniem niż przygotowanie zajęć w formie tradycyjnej. Pomimo tego badani starają się dostosowywać metody nauczania do możliwości i ograniczeń pracy zdalnej. Wskazują również, że w czasie nauczania w formie zdalnej korzystali z technologii i narzędzi, które nie były im wcześniej znane. Odnosząc się do efektów kształcenia zdalnego, badani w większości przyznają, że są gorsze niż efekty nauczania w trybie stacjonarnym, a zajęcia online są dla uczniów mniej atrakcyjne.

Form pomocy, z których skorzystali nauczyciele szkół w celu lepszej organizacji pracy zdalnej to filmiki instruktażowe, podręczniki, materiały edukacyjne w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych wykorzystywanych w edukacji, a także konsultacje i rozmowy z innymi nauczycielami oraz udział w szkoleniach online.

Większość respondentów nie zauważyła znaczących zmian w ich relacjach z uczniami, ich rodzicami oraz innymi nauczycielami w okresie zamknięcia placówki z powodu pandemii COVID-19.

Biorąc pod uwagę szczegółową ocenę relacji społecznych, to respondenci wskazują na regularne kontakty z innymi nauczycielami w celu omawiania bieżących spraw szkolnych,

---

⁴ R. Bolstad, *The role and potential of ICT in early childhood education. A review of New Zealand and international literature*, New Zealand Council of Educational Research, Wellington 2004.

⁵ M. Plebańska, A. Szyller, M. Sieńczewska, *Raport – co zmieniło się w edukacji zdalnej podczas trwania pandemii?* Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021, s. 20.

a także okazywanie sobie wzajemnego wsparcia. W odniesieniu do uczniów, badani przyznają, że najbardziej brakuje im bezpośredniego kontaktu z wychowankami. Zauważają również, że edukacja zdalna zmieniła relacje w prowadzonej przez nich klasie.

Odnosząc się do trudności społeczno-emocjonalnych wynikających z organizacji pracy zdalnej w okresie trwania pandemii, to większość badanych wskazała na brak możliwości udzielenia uczniom bezpośredniego wsparcia w sytuacji doświadczania trudności. Z kolei uczniowie, zdaniem respondentów, wykazywali się brakiem umiejętności planowania i organizowania pracy.

Wśród działań podejmowanych przez badanych nauczycieli na rzecz wspierania kompetencji społeczno-emocjonalnych uczniów w okresie pandemii COVID-19 najczęściej pojawiającą się odpowiedzią było podtrzymywanie uczniów „na duchu”, a także rozmowy o samopoczuciu i problemach, które przyniosła pandemia.

Ponad połowa badanych nie prowadziła zajęć zdalnych w okresie pandemii COVID-19 z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Wśród osób, które zaznaczyły odpowiedź twierdzącą najczęściej wskazywani byli uczniowie o specyficznych trudnościach w uczeniu się.

W ramach dostosowania treści kształcenia do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi badani pracujący z tą grupą najczęściej wskazywali na wybieranie najważniejszych informacji oraz ich upraszczanie. Z kolei dostosowanie organizacji pracy polegało głównie na dodatkowym wyjaśnianiu zadań oraz utrzymaniu stałej pory zajęć.

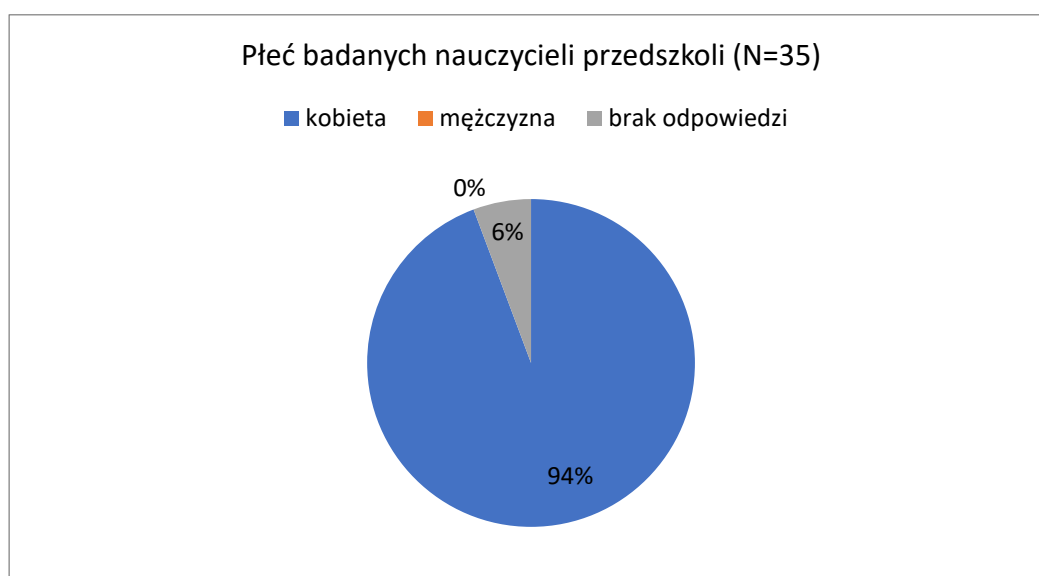
Wsparcie, jakie otrzymali badani w przygotowaniu się do pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi związane było głównie z poradami i konsultacjami, pomocą w analizie i interpretacji dokumentacji uczniowskiej, a także doradztwem w zakresie rozwiązywania problemów wychowawczych z uczniami i współpracy z ich rodzicami. Warto zauważyć, że nieliczna grupa badanych doświadczyła takiego wsparcia, jednak zdecydowanej większości to pytanie nie dotyczyło. Z kolei podmiotami, które najczęściej udzielały wsparcia był dyrektor szkoły oraz pedagog.

CZĘŚĆ II
NAUCZYCIELE PRZEDSZKOLI

Kolejną badaną grupą, która w minionym roku szkolnym realizowała procesy opieki, wychowania i nauczania – uczenia się dzieci w sytuacji zagrożenia pandemią COVID-19 byli nauczyciele przedszkoli. Osiągnięcie najważniejszego celu wychowania przedszkolnego, jakim jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka, a w konsekwencji przygotowanie go do osiągnięcia gotowości do podjęcia nauki w szkole podstawowej również dla nich okazało się ogromnym przedsięwzięciem. W związku z tym warto bliżej przyjrzeć się sposobom realizowania pracy własnej przez nauczycieli przedszkoli, napotykanym trudnościom, a także relacjom z podopiecznymi oraz z ich rodzicami w okresie trwania pandemii COVID-19.

1. Charakterystyka badanej próby nauczycieli przedszkoli

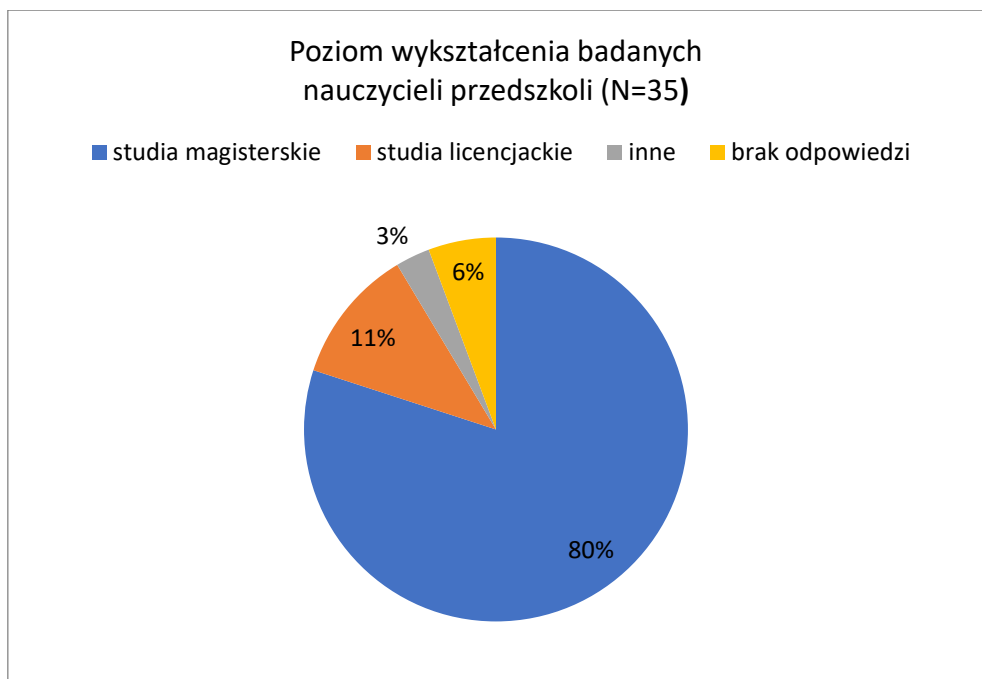
Wśród **35 osób** badanych, które zdecydowały się na uzupełnienie kwestionariusza ankiety przeważającą większość stanowiły kobiety (94,3%). Średnia wieku w tej grupie wyniosła 43,2 lata.

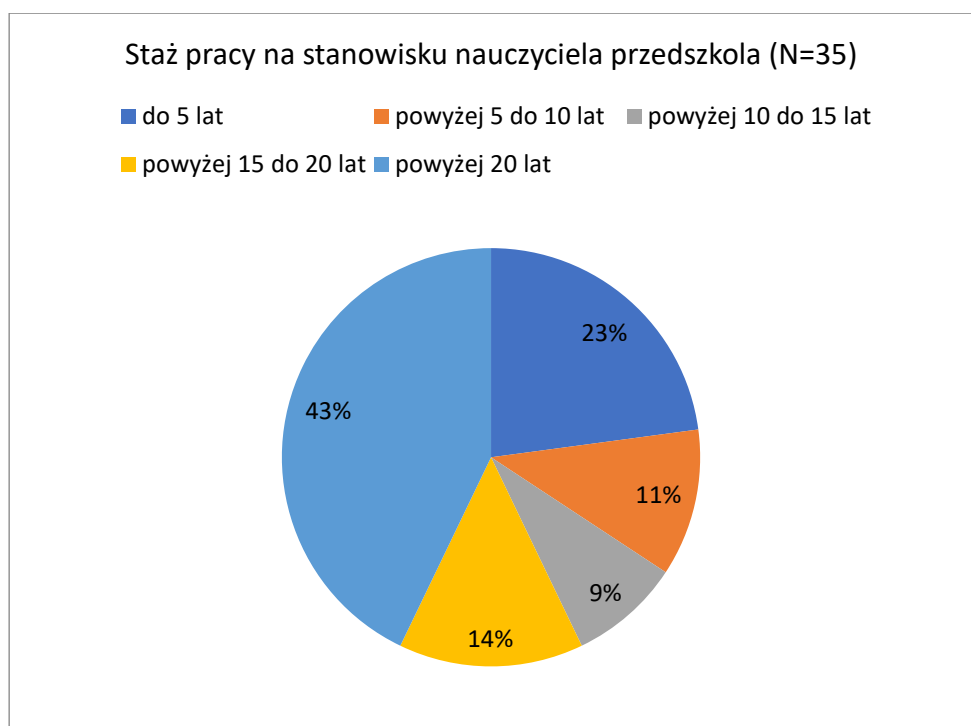
Wiek badanych nauczycieli przedszkoli	Liczba osób	Min	Max	Średnia	Odchylenie standardowe
	35	25	66	43,20	10,91

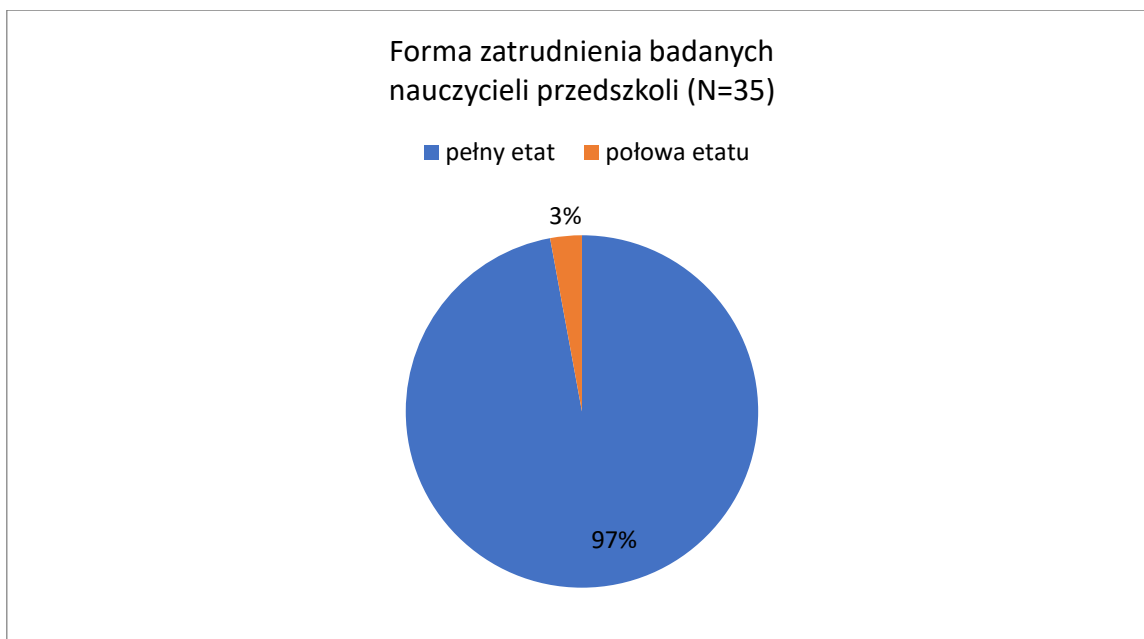
Pod względem poziomu wykształcenia są to osoby, które w przeważającej większości ukończyły studia magisterskie (80%).

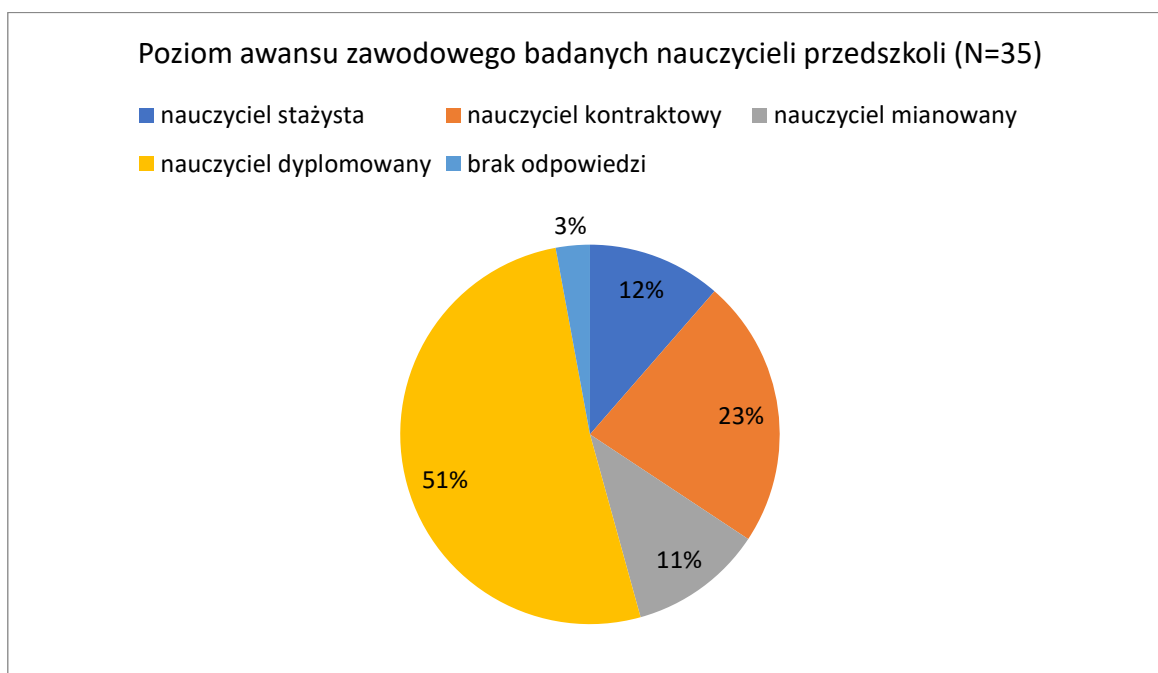

Natomiast staż pracy badanych cechuje większa różnorodność, ze zdecydowaną przewagą osób, które pracują w zawodzie powyżej 20 lat (42,9%) i są zatrudnione w pełnym wymiarze czasu pracy (97,1%).

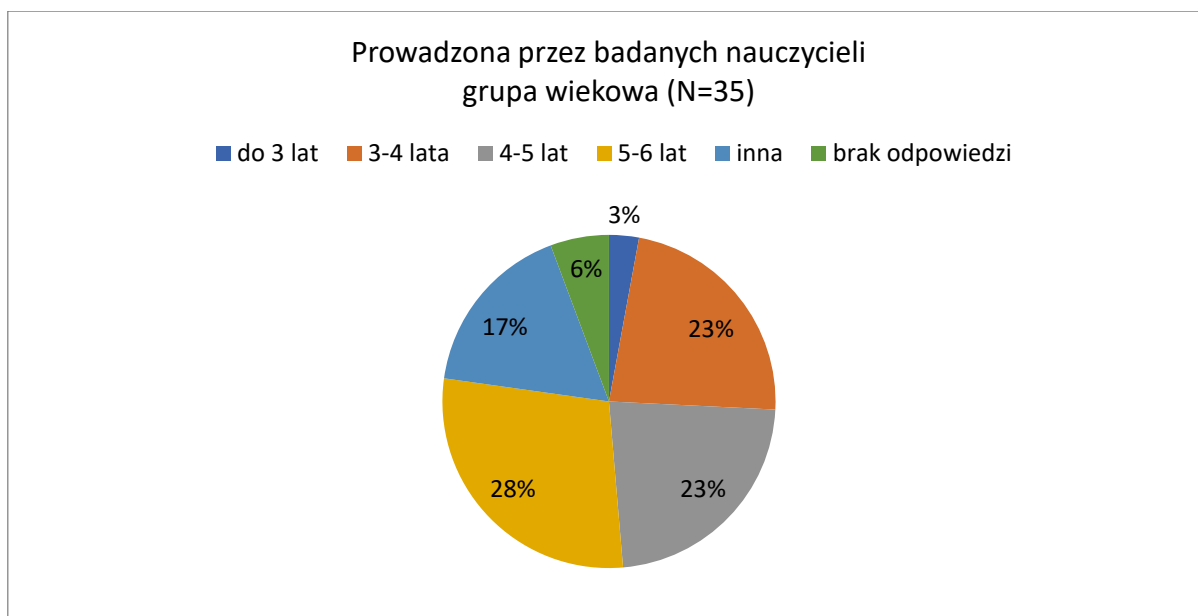

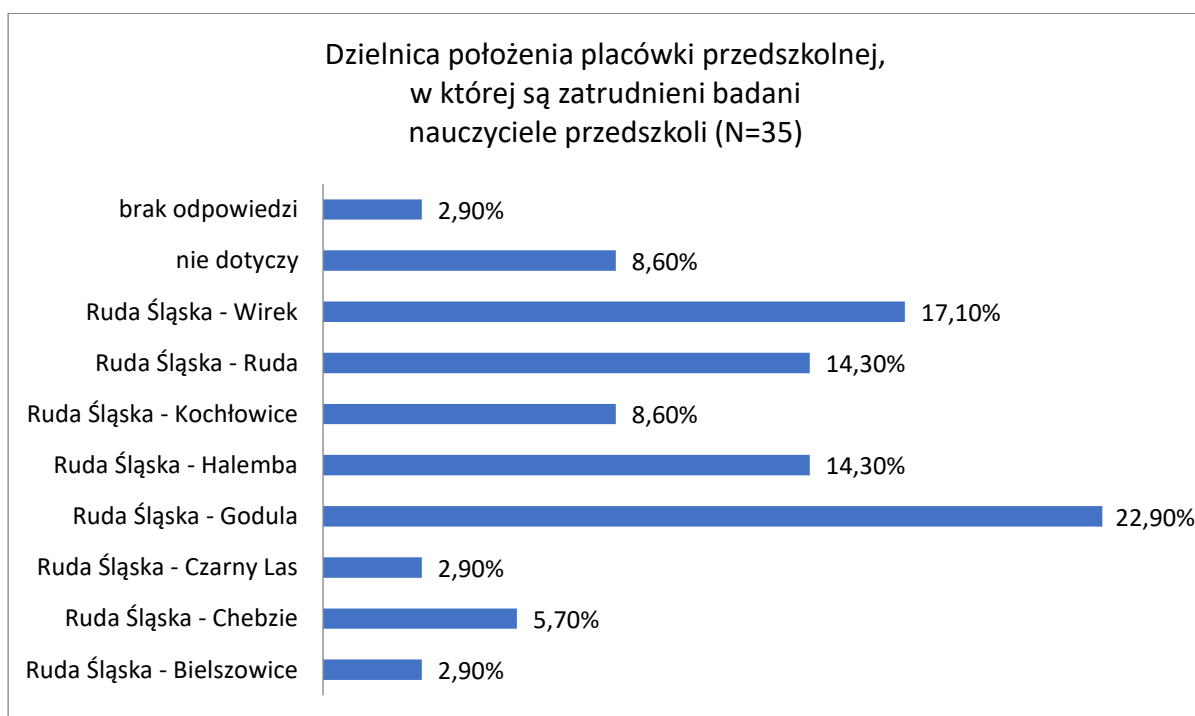
Zwracając uwagę na poziom awansu zawodowego, to w grupie respondentów ponad połowę badanych stanowili nauczyciele dyplomowani (51,4%), a zatem osoby posiadające najwyższy ze stopni awansu i tym samym cechujące się największym doświadczeniem zawodowym.

Z kolei biorąc pod uwagę grupę wiekową, z którą pracują badani nauczyciele przedszkoli, to nieznacznie dominują osoby pracujące z 5- i 6-latkami, jednak struktura wskazań rozkłada się mniej więcej równomiernie.

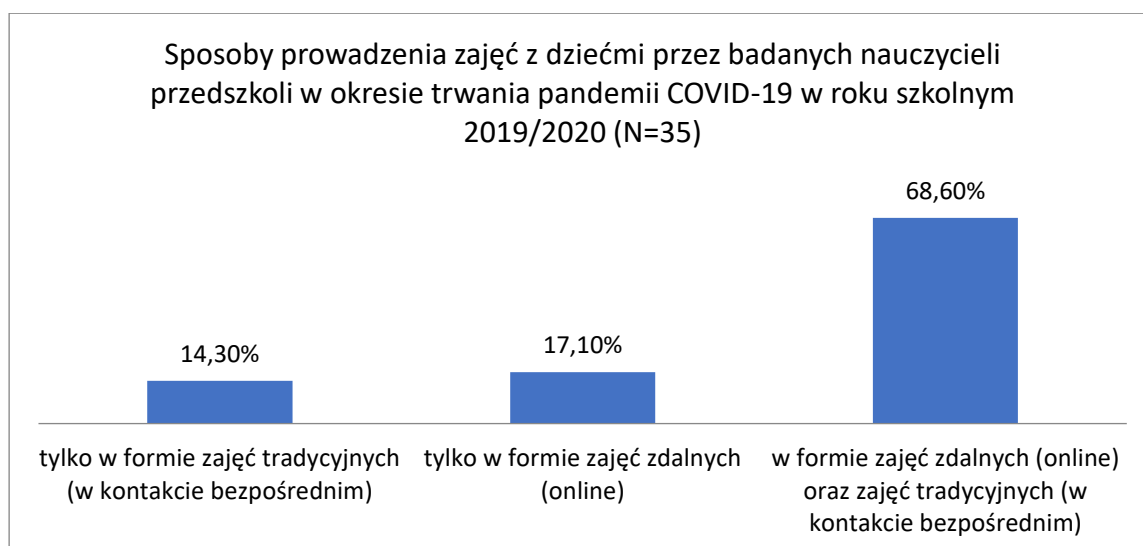
Podobnie sytuacja wygląda w odniesieniu do dzielnicy, w której znajduje się placówka przedszkolna będąca miejscem zatrudnienia respondentów. Nieznacznie przeważa Ruda Śląska Godula (22,9%), jednak prawie wszystkie dzielnice posiadają swoich reprezentantów wśród badanych.

2. Realizacja edukacji zdalnej w percepcji nauczycieli przedszkoli

2.1 Sposoby prowadzenia zajęć z dziećmi w pierwszym okresie wybuchu pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2019/2020

Funkcjonowanie placówek przedszkolnych w okresie pandemii oparte było (i jest nadal) o wytyczne Ministra Zdrowia, Głównego Inspektora Sanitarnego oraz Ministra Edukacji Narodowej dla przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkole podstawowej, a także innych form wychowania przedszkolnego. W związku z obserwowanymi zmianami liczby osób zakażonych, również zmianie ulegały wytyczne dotyczące organizowania zajęć z dziećmi. Zatem na początek zasadnym było poproszenie respondentów o wskazanie sposobów prowadzenia zajęć w tym trudnym okresie.

Nauczyciele poddani badaniu ankietowemu najczęściej wskazywali na mieszany sposób prowadzenia zajęć (68,6%), który był uzależniony od aktualnie panującej na terenie gminy sytuacji, a także potwierdzenia przypadków zakażenia COVID-19 wśród pracowników bądź podopiecznych placówki. Co ciekawe, w badanej grupie znalazły się również osoby, które prowadziły zajęcia wyłącznie w formie zdalnej (17,1%).

2.2 Funkcjonowanie placówki przedszkolnej w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

W dalszej części kwestionariusza badani nauczyciele przedszkoli zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na pytanie: „W jakim stopniu zgadzają się z podanymi stwierdzeniami dotyczącymi funkcjonowania placówki w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021?” Stosunek badanych do zaproponowanych twierdzeń prezentuje poniższa tabela.

STWIERDZENIA DOTYCZĄCE FUNKCJONOWANIA PLACÓWKI		zdecydowanie się nie zgadzam	raczej się nie zgadzam	ani się zgadzam, ani się nie zgadzam	raczej się zgadzam	zdecydowanie się zgadzam	nie dotyczy	brak odp.
czuję się wystarczająco poinformowana/-y o zastosowanych w placówce specjalnych procedurach bezpieczeństwa	N	3	3	1	11	17	0	0
	%	8,6%	8,6%	2,9%	31,4%	48,6%	0,0%	0,0%
wprowadzone przez placówkę specjalne procedury bezpieczeństwa spełniają swoje zadanie	N	4	4	5	12	10	0	0
	%	11,4%	11,4%	14,3%	34,3%	28,6%	0,0%	0,0%
zajęcia odbywające się w kontakcie bezpośrednim różnią się od zajęć realizowanych przed pandemią	N	5	6	2	17	4	1	0
	%	14,3%	17,1%	5,7%	48,6%	11,4%	2,9%	0,0%
w czasie trwania pandemii placówka wprowadziła ujednolicony system kształcenia zdalnego	N	4	2	1	11	12	3	2
	%	11,4%	5,7%	2,9%	31,4%	34,3%	8,6%	5,7%
w czasie trwania pandemii preferuję zajęcia zdalne	N	11	11	6	3	2	1	1
	%	31,4%	31,4%	17,1%	8,6%	5,7%	2,9%	2,9%
wysiłek włożony w przygotowanie zajęć zdalnych jest większy w porównaniu z wysiłkiem wkładanym w przygotowanie zajęć w sposób tradycyjny	N	5	2	3	9	14	1	1
	%	14,3%	5,7%	8,6%	25,7%	40,0%	2,9%	2,9%

Wśród stwierdzeń, z którymi zgadzają się badani nauczyciele przedszkoli pojawiły się następujące: „czuję się wystarczająco poinformowana/-y o zastosowanych w placówce specjalnych procedurach bezpieczeństwa”, a także „wprowadzone przez placówkę specjalne procedury bezpieczeństwa spełniają swoje zadanie”, co wskazuje na wdrożony w przedszkolach i przejrzyście zaprezentowany regulamin ich funkcjonowania w okresie pandemii. Badani zgadzają się również z twierdzeniami mówiącymi, że „wysiłek włożony w przygotowanie zajęć zdalnych jest większy w porównaniu z wysiłkiem wkładanym w przygotowanie zajęć w sposób tradycyjny”, jak również „zajęcia odbywające się w kontakcie bezpośrednim różnią się od zajęć realizowanych przed pandemią” oraz „w czasie trwania pandemii placówka wprowadziła ujednolicony system kształcenia zdalnego”. Wszystkie te odpowiedzi wskazują na konieczność zmian, które musieli wprowadzić badani nauczyciele do swojej codziennej pracy. Dostosowanie się do nowej sytuacji wymagało wysiłku ze strony badanych, a przygotowanie materiałów udostępnianych online było szczególnym wyzwaniem ze względu na ograniczenia percepcyjne i rozwojowe dzieci w wieku 3-6 lat, co potwierdza również stwierdzenie, z którym większość badanych się nie zgodziła: „w czasie trwania pandemii preferuję zajęcia zdalne”.

2.3 Częstotliwość korzystania z form realizacji nauczania zdalnego w okresie zamknięcia placówki z powodu pandemii COVID-19

Skoro sytuacja związana z pandemią COVID-19 zmusiła większość badanych do realizacji zajęć zdalnych, to w dalszej części analizy warto przyjrzeć się, z jakich konkretnie form realizacji nauczania zdalnego korzystali respondenci oraz jaka była częstotliwość ich stosowania. Dane na ten temat zostały zaprezentowane w poniższej tabeli.

FORMY REALIZACJI NAUCZANIA ZDALNEGO		w ogóle	kilka razy w miesiącu	raz w tygodniu	kilka razy w tygodniu	codziennie	brak odpowiedzi
propozycje zabaw/ zadań przesyłane rodzicom w formie kart pracy	Liczba osób	0	0	5	8	21	1
	%	0,0%	0,0%	14,3%	22,9%	60,0%	2,9%
tworzenie autorskich prezentacji multimedialnych, nagrań audio, filmów itp.	Liczba osób	14	6	6	5	3	1
	%	40,0%	17,1%	17,1%	14,3%	8,6%	2,9%

udostępnianie materiałów do samodzielnej zabawy zawierających np. propozycje prac plastycznych, odnośniki do piosenek, odnośniki do materiałów edukacyjnych dostępnych online itp.	Liczba osób	1	1	6	11	15	1
	%	2,9%	2,9%	17,1%	31,4%	42,9%	2,9%
przygotowanie dodatkowych materiałów dla dzieci budujących pozytywną atmosferę i utrwalającą więź z przedszkolem (np. nagrania z życzeniami świątecznymi)	Liczba osób	3	10	12	4	5	1
	%	8,6%	28,6%	34,3%	11,4%	14,3%	2,9%
bezpośredni kontakt z dziećmi w obecności ich rodziców poprzez komunikatory, np. Skype, WhatsApp, Messenger	Liczba osób	16	7	2	2	5	3
	%	45,7%	20,0%	5,7%	5,7%	14,3%	8,6%
zachęcanie do dzielenia się wytworami dzieci w formie zdjęć, nagrań itp.	Liczba osób	3	1	7	9	14	1
	%	8,6%	2,9%	20,0%	25,7%	40,0%	2,9%
organizacja konkursów	Liczba osób	13	17	4	0	0	1
	%	37,1%	48,6%	11,4%	0,0%	0,0%	2,9%
korzystanie z platform e-learningowych	Liczba osób	21	5	0	4	1	4
	%	60,0%	14,3%	0,0%	11,4%	2,9%	11,4%

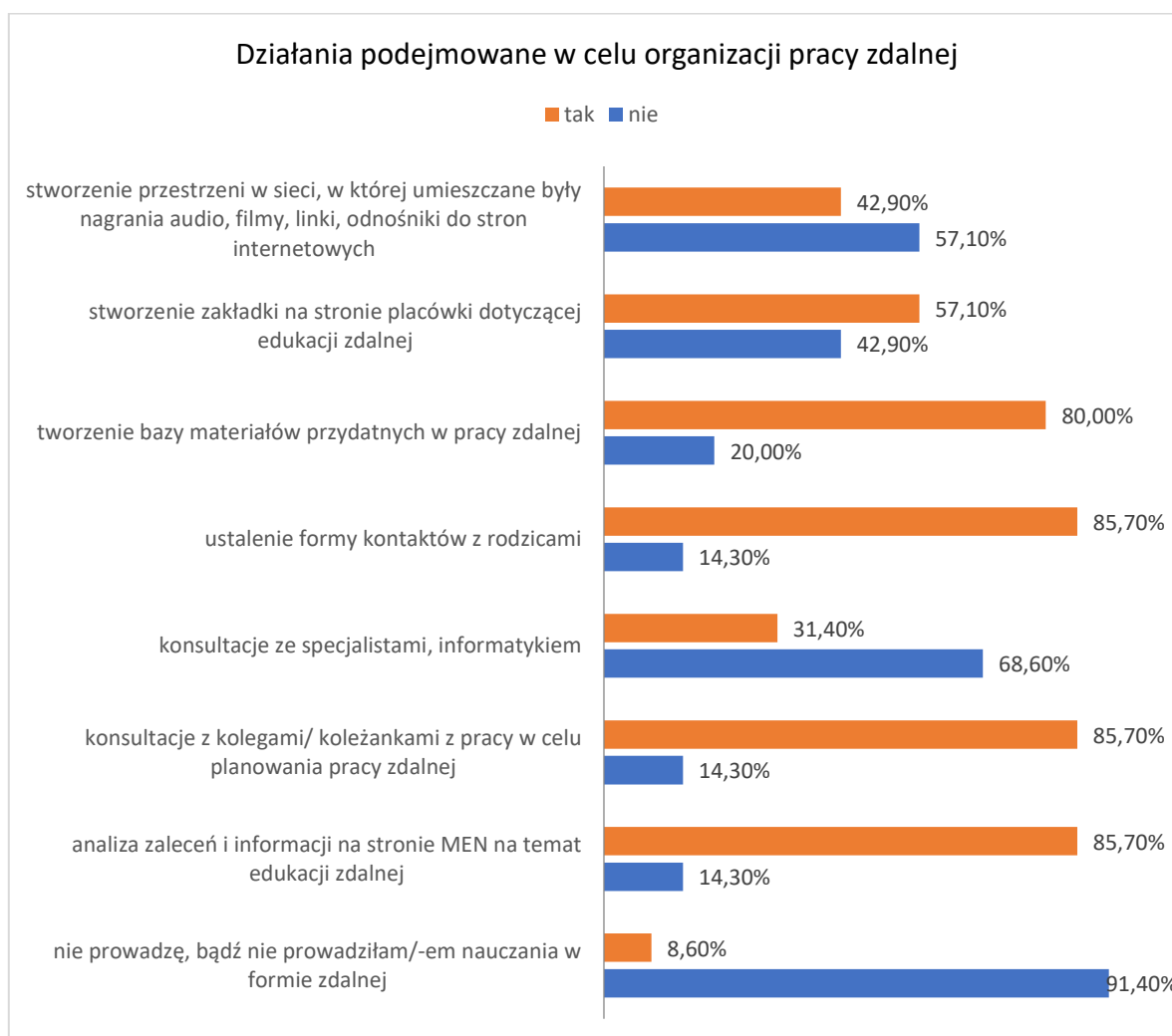
Uzyskane odpowiedzi wskazują, że największą popularnością wśród badanych cieszyło się przesyłanie rodzicom propozycji zabaw/ zadań w formie kart pracy (60% respondentów codziennie sięgało po takie rozwiązanie). Spora grupa badanych udostępniała także materiały do samodzielnej zabawy oraz zachęcała do dzielenia się wytworami dzieci w formie zdjęć, nagrań itp. Co ciekawe, aż 60% badanych nauczycieli przedszkoli przyznało, że w ogóle nie korzystało z platform e-learningowych, a kolejnych 45,7% nie nawiązywało bezpośredniego kontaktu z dziećmi w obecności ich rodziców poprzez komunikatory, np. Skype, WhatsApp, Messenger. Spora grupa (40%) nie skorzystała z możliwości stworzenia autorskich prezentacji multimedialnych, nagrań audio, filmów itp. A zatem badani zdecydowanie częściej odwoływali się do pośrednich form realizacji nauczania zdalnego, rezygnując z możliwości nawiązania kontaktu ze swoimi podopiecznymi oraz ich rodzicami w czasie rzeczywistym.

Warto jednak docenić starania badanych w zakresie poznawania i wdrażania różnorodnych form realizacji nauczania zdalnego, szczególnie, że inne badania prowadzone jeszcze w 2018 roku pokazały niechęć nauczycieli przedszkoli do wykorzystywania sprzętów

multimedialnych w codziennej pracy z dziećmi. Respondenci jednogłośnie przyznawali, że z technologii informacyjno-komunikacyjnych korzystają bardzo sporadycznie⁶.

2.4 Działania podejmowane przez badanych nauczycieli w celu organizacji pracy zdalnej

Kolejnym z wyzwań, które czekało na nauczycieli przedszkoli, poza dokonywaniem wyboru odpowiednich form realizacji nauczania zdalnego, było zorganizowanie pracy zdalnej. W związku z tym badani udzielili odpowiedzi na pytanie: „Jakie działania podjęła Pani/ podjął Pan w celu organizacji pracy zdalnej w okresie zamknięcia placówki z powodu pandemii COVID-19?” W tym pytaniu respondenci mieli możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi lub dopisania własnej.

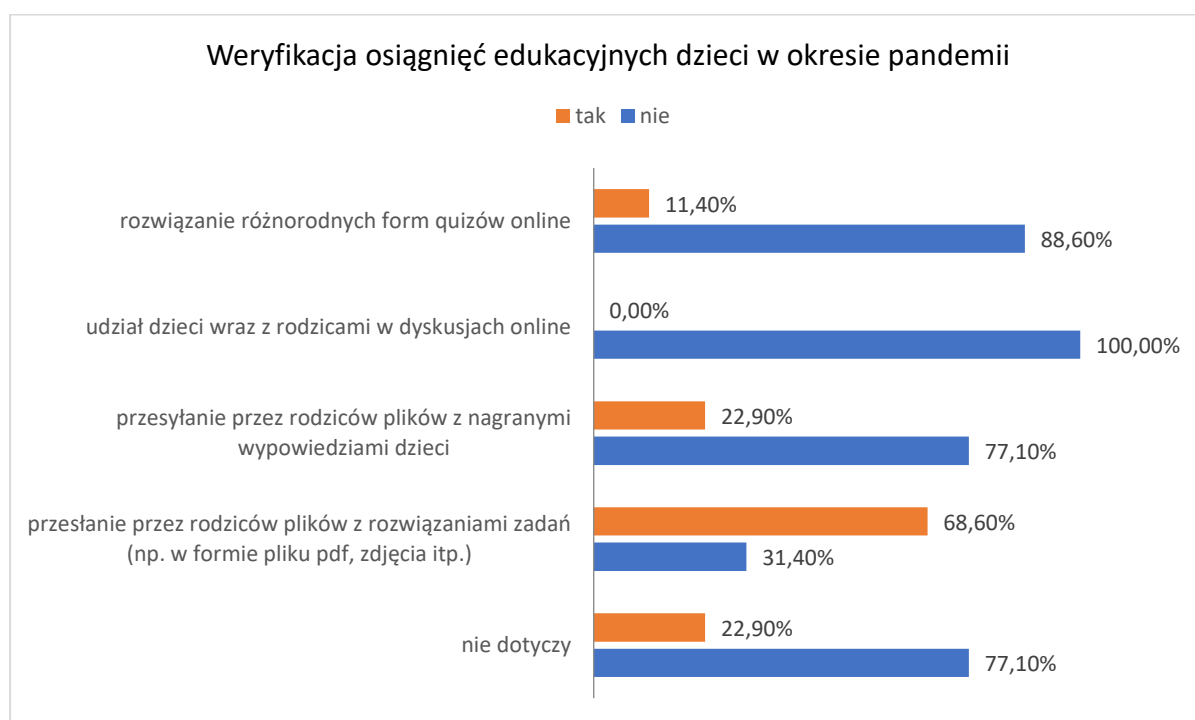
⁶ H. Hetmańczyk, *Usage of information and communication technologies by children at early school age*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018, nr 2, s. 78.

Dane, które udało się zgromadzić na podstawie wypowiedzi nauczycieli wskazują na konkretne działania. Około 80% badanych zadeklarowało, że dokonało analizy zaleceń i informacji na stronie MEN na temat edukacji zdalnej, a także skonsultowało z kolegami i koleżankami z pracy plan pracy zdalnej, co wskazuje na wsparcie, jakie okazywali sobie badani w nowej sytuacji. Taka sama liczba badanych (85,7%) podjęła się ustalenia form kontaktów z rodzicami, aby zapewnić płynność przepływu informacji, a kolejnych 80% stworzyło bazę materiałów, które mogły być wykorzystywane podczas pracy zdalnej. Niestety najmniejszy odsetek badanych (31,4%) miał możliwość skonsultowania swojej działalności w formie zdalnej z informatykiem czy też innym specjalistą, co z pewnością w znaczący sposób wpłynęło na wybór form realizacji nauczania zdalnego, o czym była mowa przy okazji omawiania poprzedniego pytania.

2.5 Analiza osiągnięć edukacyjnych dzieci w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

Obraz działalności dydaktyczno-wychowawczej realizowanej przez większość badanych nauczycieli przedszkoli, także w sposób zdalny, wymaga zwrócenia uwagi na sposoby dokonywania analizy osiągnięć edukacyjnych dzieci. W tym przypadku badani również mieli możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi lub dopisania własnej.

W tym przypadku najczęściej wskazywane odpowiedzi były nacechowane negatywnie, ponieważ wszyscy respondenci przyznali, że nie sprawdzają postępów edukacyjnych dzieci w trakcie dyskusji online, które mogłyby być prowadzone wraz z rodzicami. Spora grupa badanych (88,6%) nie przygotowuje dla dzieci quizów online sprawdzających ich wiedzę, a także nie angażuje rodziców w nagrywanie i przesyłanie wypowiedzi dzieci (77,1%). Natomiast najwięcej osób dokonywało analizy osiągnięć dzieci na podstawie przesyłanych przez ich rodziców plików z rozwiązaniami zadań (np. w formie pliku pdf, zdjęć i innych). Taki rozkład wyników skłania do konkluzji, że analizę osiągnięć edukacyjnych dzieci w okresie izolacji domowej przeprowadzali w większość rodzice, natomiast udział nauczycieli w tym zakresie był mocno ograniczony.

2.6 Trudności pojawiające się w organizacji pracy w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

W kolejnym pytaniu respondenci ujawnili różnorodne problemy, z którymi musieli się zmierzyć podczas organizowania pracy w okresie pandemii. Dane na ten temat zostały zestawione w poniższej tabeli.

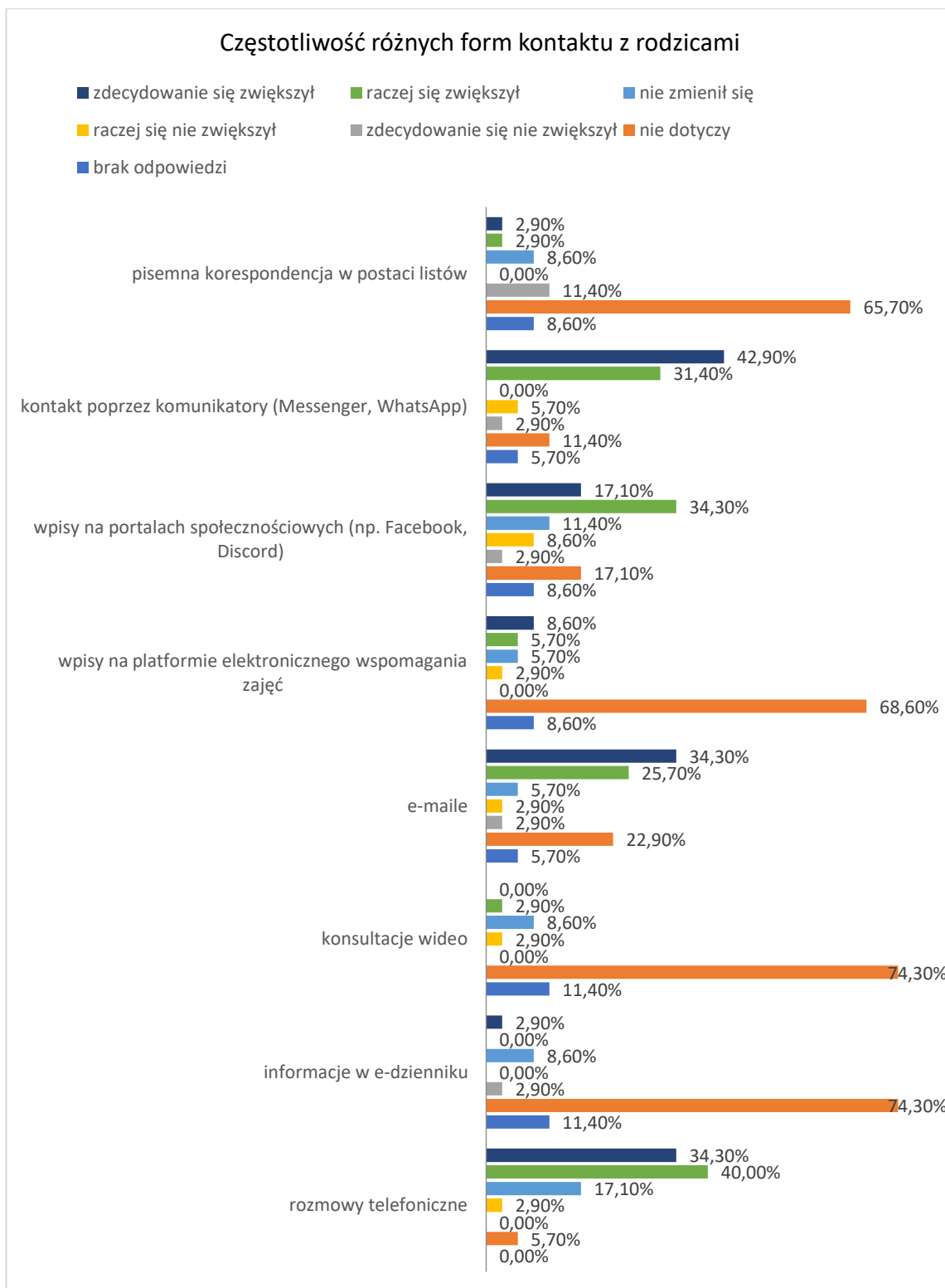
SYTUACJE TRUDNE		w bardzo małym stopniu	w małym stopniu	w średnim stopniu	w dużym stopniu	w bardzo dużym stopniu	nie dotyczy	brak odpowiedzi
konieczność łączenia pracy zdalnej i obowiązków domowych, w tym opieki nad własnymi dziećmi	Liczba osób	3	3	3	7	8	10	1
	%	8,6%	8,6%	8,6%	20,0%	22,9%	28,6%	2,9%
stała obecność innych domowników	Liczba osób	9	6	5	6	5	3	1
	%	25,7%	17,1%	14,3%	17,1%	14,3%	8,6%	2,9%
poczucie nadmiaru obowiązków	Liczba osób	2	6	11	10	4	1	1
	%	5,7%	17,1%	31,4%	28,6%	11,4%	2,9%	2,9%
presja związana z realizacją podstawy programowej	Liczba osób	3	1	11	11	7	2	0
	%	8,6%	2,9%	31,4%	31,4%	20,0%	5,7%	0,0%
brak zaufania ze strony przełożonych i wzmożone kontrole pracy	Liczba osób	11	4	6	3	2	8	1
	%	31,4%	11,4%	17,1%	8,6%	5,7%	22,9%	2,9%
niepewność związana z wysokością wynagrodzenia	Liczba osób	5	6	10	6	2	5	1

	%	14,3%	17,1%	28,6%	17,1%	5,7%	14,3%	2,9%
brak wsparcia ze strony rodziców wychowanków	Liczba osób	6	3	12	7	0	5	2
	%	17,1%	8,6%	34,3%	20,0%	0,0%	14,3%	5,7%
niechęć dzieci do uczestnictwa w zajęciach	Liczba osób	4	7	9	5	2	7	1
	%	11,4%	20,0%	25,7%	14,3%	5,7%	20,0%	2,9%
utrzymanie kontroli nad zachowaniem dzieci w czasie zajęć	Liczba osób	4	3	3	3	1	19	2
	%	11,4%	8,6%	8,6%	8,6%	2,9%	54,3%	5,7%

Zgromadzone dane pokazują, że badani nauczyciele przedszkoli najczęściej doświadczali trudności ze strony zachowania dzieci, nad którym musieli zapanować pomimo różnego rodzaju restrykcji wprowadzonych w placówce, a także przeciwności związanych z pracą zdalną. Badani zwrócili także uwagę na presję związaną z realizacją podstawy programowej oraz poczucie nadmiaru obowiązków. Zadowolający jest jednak fakt, że tylko nieliczna grupa respondentów upatrywała trudności w braku zaufania ze strony przełożonych i wzmożonych kontrolach pracy. Wobec tego takie sytuacje zdarzały się rzadko, a nauczyciele mogli liczyć na wyrozumiałość ze strony dyrekcji.

2.7 Częstotliwość różnych form kontaktu z rodzicami dzieci w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021 względem czasu sprzed pandemii

Podstawą budowania dobrze funkcjonującej placówki przedszkolnej są harmonijne relacje pomiędzy nauczycielami a rodzicami dzieci. Dzięki zadbanie o przepływ informacji, rodzice chętniej angażują się w życie przedszkola i współpracę z nauczycielami na rzecz jego rozwoju. Mając to na uwadze, respondenci zostali poproszeni o dokonanie oceny częstotliwości różnych form kontaktu z rodzicami dzieci w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021 względem czasu sprzed pandemii.

Badani nauczyciele przyznają, że kontakt z rodzicami i opiekunami podopiecznych zwiększył się, szczególnie za pośrednictwem komunikatorów typu Messenger i WhatsApp. Zwiększyła się również częstotliwość kontaktów telefonicznych, mailowych i wpisów na portalach społecznościowych. Można zatem śmiało powiedzieć o wzroście zaangażowania rodziców w życie placówki przedszkolnej, co jest zjawiskiem pozytywnym, szczególnie

w kontekście badań, które były prowadzone jeszcze przed pandemią. Zgromadzone wtedy dane wskazywały, że rodzice najczęściej angażują się w ten typ współpracy, który nie jest zbyt wymagający, czy częsty, co zostało ujawnione po przeanalizowaniu częstotliwości ich uczestnictwa w zebraniach⁷.

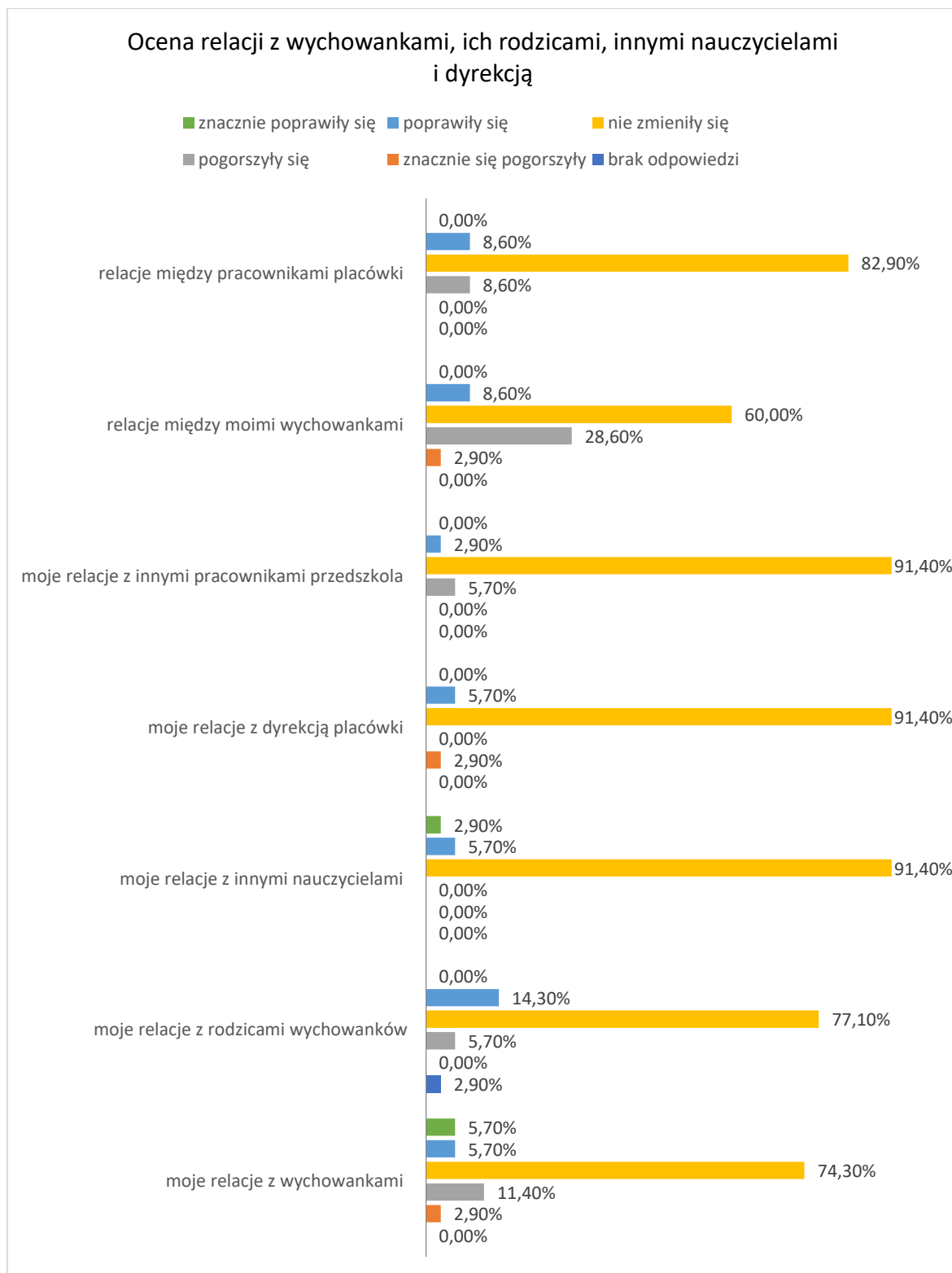
Badania przeprowadzone wśród rudykich nauczycieli przedszkoli ujawniły jeszcze inną interesującą kwestię, dotyczącą tych form kontaktu, z których respondenci nie korzystają w ogóle lub bardzo rzadko. Wśród wskazanych można wyróżnić: informacje w e-dzienniku, konsultacje wideo, a także wpisy na platformie elektronicznego wspomaganie zajęć oraz pisemną korespondencję w postaci listów. A zatem w placówkach będących miejscem pracy badanych nauczycieli takie rozwiązania nie były i nie są praktykowane.

2.8 Ocena relacji z wychowankami, ich rodzicami, innymi nauczycielami oraz dyrekcją w okresie zamknięcia placówki z powodu pandemii COVID-19

Poprawne relacje pomiędzy wszystkimi podmiotami funkcjonującymi na terenie placówki przedszkolnej warunkują dobrą współpracę, a tym samym mogą okazać się pomocne w przezwycięzeniu nawet największych trudności. Dlatego podtrzymywanie kontaktów w obliczu sytuacji związanej z izolacją społeczną powinno stać się działaniem priorytetowym. W jaki sposób badani nauczyciele ocenili swoje relacje z wychowankami, ich rodzicami, innymi nauczycielami oraz dyrekcją w okresie zamknięcia placówki w porównaniu z czasem przed pandemią, pokazuje poniższe zestawienie graficzne.

---

⁷ H. Hetmańczyk, *Środowisko rodzinne i przedszkolne na różnych płaszczyznach współpracy i komunikacji*, [w:] A. Borzęcka, A. Twaróg-Kanus, R. Waluś (red.), *Nauczyciel i uczeń w przestrzeni społecznej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2019, s. 34-36.

Uzyskany obraz danych wskazuje dość jednoznacznie na dominację odpowiedzi świadczących o braku zmian w kontaktach nauczycieli z innymi podmiotami wychowawczymi oraz samymi dziećmi. W niektórych przypadkach respondenci wskazywali nawet na poprawę relacji m.in. z rodzicami wychowanków (14,3%), o czym była mowa w trakcie omawiania wcześniejszego zestawienia danych. Natomiast co do niekorzystnych zmian zaobserwowanych

przez badanych nauczycieli, 28,6% z nich zauważyło pogorszenie relacji dzieci między sobą. Taka sytuacja nie napawa optymizmem, szczególnie w odniesieniu do dzieci w wieku przedszkolnym, dla których przebywanie z rówieśnikami stanowi najlepszą szkołę uczenia się ról społecznych i przyswajania norm.

2.9 Szczegółowa ocena relacji społecznych w okresie zamknięcia placówki z powodu pandemii COVID-19

Kontynuując temat relacji społecznych, badani nauczyciele przedszkoli zostali poproszeni o odpowiedź na pytanie: „W jakim stopniu zgadza się Pani/ Pan z podanymi stwierdzeniami dotyczącymi relacji społecznych w okresie zamknięcia placówki z powodu pandemii COVID-19?” Dane prezentuje poniższa tabela.

STWIERDZENIA DOTYCZĄCE RELACJI SPOŁECZNYCH		brak odp.	zdecydowanie nie	raczej nie	ani tak, ani nie	raczej tak	zdecydowanie tak	nie dotyczy
W okresie zamknięcia placówki brakowało mi bezpośredniego kontaktu z wychowankami.	N	0	0	0	1	9	24	1
	%	0,0	0,0	0,0	2,9	25,7	68,6	2,9
W okresie zamknięcia placówki miałam/ miałem trudności z utrzymaniem bliskich relacji z moimi wychowankami.	N	0	0	2	4	14	13	2
	%	0,0	0,0	5,7	11,4	40,0	37,1	5,7
Brakowało mi tego, że nie wszystkie dzieci z mojej grupy brały udział w zajęciach.	N	0	0	0	2	14	14	5
	%	0,0	0,0	0,0	5,7	40,0	40,0	14,3
Po powrocie dzieci do placówki miałam/ miałem trudność w nawiązaniu z nimi ponownej relacji.	N	0	11	18	3	1	1	1
	%	0,0	31,4	51,4	8,6	2,9	2,9	2,9
Czułam/czułem, że straciłam/ straciłem kontakt z moimi koleżankami i kolegami z pracy.	N	0	10	19	1	2	2	1
	%	0,0	28,6	54,3	2,9	5,7	5,7	2,9
Po powrocie moje relacje z innymi nauczycielami zmieniły się na lepsze.	N	0	3	7	22	2	0	1
	%	0,0	8,6	20,0	62,9	5,7	0,0	2,9
Mogłam/ mogłem liczyć na pomoc ze strony moich koleżanek i kolegów z pracy.	N	0	0	2	2	23	7	1
	%	0,0	0,0	5,7	5,7	65,7	20,0	2,9
Regularnie omawiałam/ omawiałem sprawy dotyczące wychowanków i pracy przedszkola z innymi nauczycielami.	N	0	0	1	4	20	7	3
	%	0,0	0,0	2,9	11,4	57,1	20,0	8,6

Po powrocie moje relacje z dyrekcją placówki zmieniły się na lepsze.	N	1	2	1	26	1	1	3
	%	2,9	5,7	2,9	74,3	2,9	2,9	8,6
Mogłam/ mogłem liczyć na pomoc ze strony dyrekcji placówki.	N	0	1	0	5	19	9	1
	%	0,0	2,9	0,0	14,3	54,3	25,7	2,9
Regularnie omawiałam/ omawiałem sprawy dotyczące wychowanków i pracy przedszkola z dyrekcją placówki.	N	1	2	3	2	20	6	1
	%	2,9	5,7	8,6	5,7	57,1	17,1	2,9
Czułam/czułem, że straciłam/ straciłem kontakt z rodzicami moich podopiecznych.	N	0	8	14	7	4	0	2
	%	0,0	22,9	40,0	20,0	11,4	0,0	5,7
Po powrocie moje relacje z rodzicami podopiecznych zmieniły się na lepsze.	N	2	2	4	19	5	1	2
	%	5,7	5,7	11,4	54,3	14,3	2,9	5,7
Mogłam/mogłem liczyć na współpracę z rodzicami moich podopiecznych.	N	1	0	1	9	19	4	1
	%	2,9	0,0	2,9	25,7	54,3	11,4	2,9
Regularnie omawiałam/ omawiałem sprawy dotyczące dzieci z ich rodzicami.	N	1	0	4	3	18	7	2
	%	2,9	0,0	11,4	8,6	51,4	20,0	5,7

Biorąc pod uwagę relacje badanych ze swoimi wychowankami, to spora grupa przyznała, że w okresie zamknięcia placówki brakowało mi bezpośredniego kontaktu z dziećmi, a także tego, że nie wszystkie dzieci brały udział w zajęciach. Pojawiły się również trudności z utrzymaniem z nimi bliskich relacji. Z kolei okres izolacji raczej nie przełożył się negatywnie na relacje badanych z kolegami i koleżankami z pracy. Nauczyciele podtrzymywali kontakty, a także służyli sobie wzajemną pomocą oraz regularnie omawiali sprawy dotyczące wychowanków i pracy przedszkola. Relacje z dyrekcją również utrzymały się na podobny poziomie. Większość badanych wskazywała na otrzymane wsparcie oraz możliwość regularnych kontaktów z celu omówienia bieżących spraw, co stawia ten wycinek obrazu danych w bardzo korzystnym świetle, szczególnie na tle innych badań prowadzonych wśród nauczycieli przedszkoli na terenie kraju, gdzie znaczna grupa respondentów wskazywała na brak odczuwania wsparcia ze strony przełożonych⁸. Wspomniane już wcześniej relacje z rodzicami także w większości opierały się na wzajemnej współpracy i wymianie informacji. Podsumowując powyższe zestawienie danych można powiedzieć, że w okresie zamknięcia

⁸ S. Jaskulska, B. Jankowiak, A. Rybińska, *Obraz kształcenia na odległość w Polsce w czasie pandemii COVID-19 w opiniach nauczycielek i nauczycieli wychowania przedszkolnego. Raport*, Poznań 2020, s. 37, dostęp: <https://ja-nauczyciel.pl/news/pandemia-w-przedszkolach-raport-z-badan/>.

placówek z powodu pandemii COVID-19 najbardziej ucierpiały relacje z wychowankami badanych nauczycieli.

2.10 Wsparcie w przygotowaniu się do pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi otrzymywane w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021

Ostatnia grupa pytań ponownie została skoncentrowana wokół zagadnienia specjalnych potrzeb edukacyjnych. Praca z dziećmi, które potrzebują dodatkowej pomocy ze strony nauczyciela wymaga odpowiedniego przygotowania, współpracy i wsparcia wielu podmiotów i instytucji. Szczególnie w okresie trwania pandemii COVID-19 taka pomoc wydaje się konieczna dla prawidłowego przebiegu i kontynuacji działań na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci. A zatem pytanie skierowane do respondentów zostało sformułowane w następujący sposób: „Czy w roku szkolnym 2020/2021 otrzymuje Pani/ Pan wsparcie w przygotowaniu się do pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?”

Okazuje się, że prawie połowa badanych (48,6%) przyznała, że nie otrzymała potrzebnego wsparcia w przygotowaniu się do pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Taka sytuacja jest niepokojąca, ponieważ tylko dzięki podtrzymywaniu współpracy różnych podmiotów odpowiedzialnych za działalność diagnostyczno-terapeutyczną możliwe jest zapewnienie dziecku, jego rodzicom i wychowawcom odpowiedniego wsparcia i ciągłości oddziaływań.

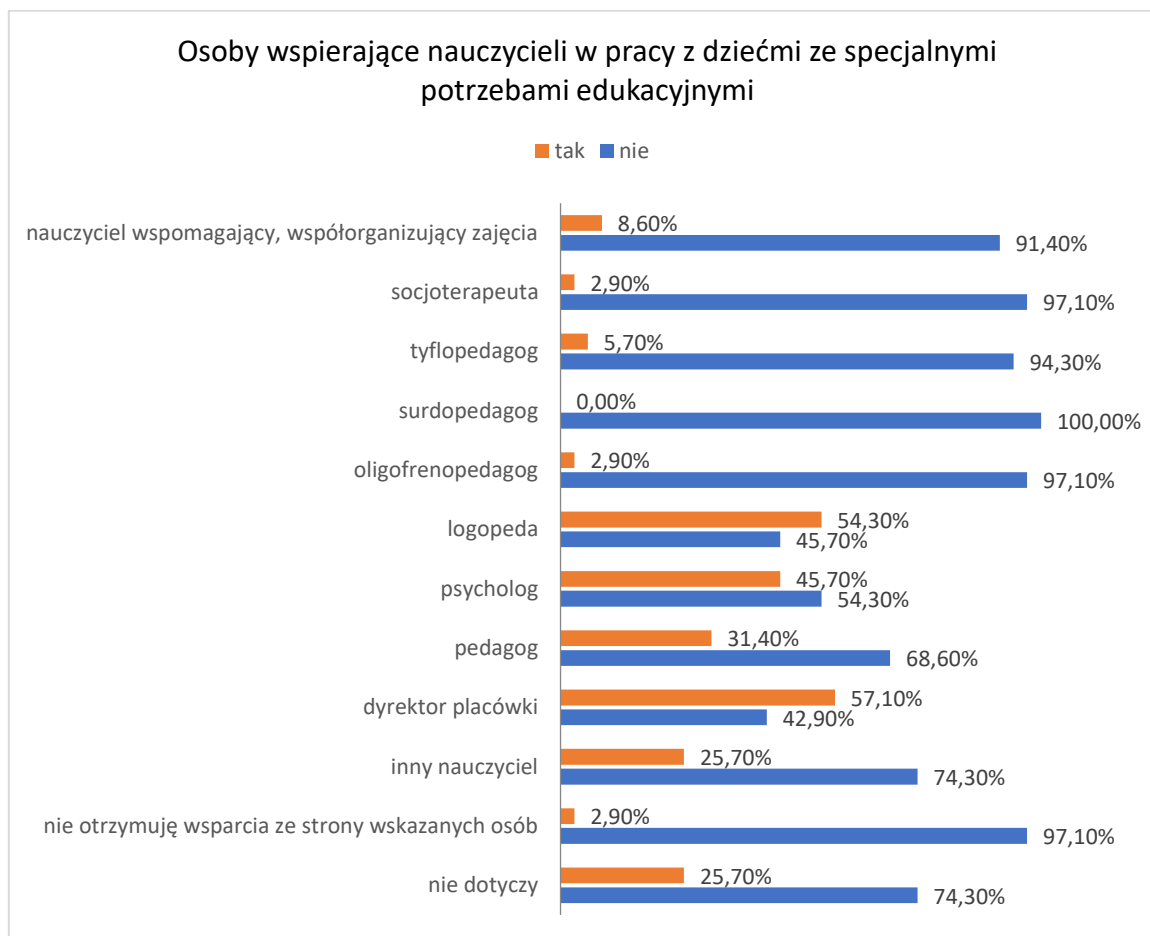
Kolejne pytanie stanowiło doprecyzowanie poprzedniego i w tym przypadku badani nauczyciele zostali poproszeni o określenie konkretnych form wsparcia, które otrzymali w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021. W tym przypadku skoncentrowano się głównie na osobach, które w poprzednim pytaniu udzieliły odpowiedzi twierdzącej.

FORMY WSPARCIA		brak odp.	nie	nie dotyczy	tak – przez komunikatory	tak – przez Skype	tak – przez telefon
porady i konsultacje	Liczba osób	23	0	1	2	1	8
	%	65,7%	0,0%	2,9%	5,7%	2,9%	22,9%
zespoły zadaniowe	Liczba osób	25	1	1	2	1	5
	%	71,4%	2,9%	2,9%	5,7%	2,9%	14,3%
warsztaty	Liczba osób	23	0	2	7	2	1
	%	65,7%	0,0%	5,7%	20,0%	5,7%	2,9%
pomoc w analizie i interpretacji dokumentacji - opinii, orzeczeń i innych specjalistycznych dokumentów	Liczba osób	24	1	2	1	2	5
	%	68,6%	2,9%	5,7%	2,9%	5,7%	14,3%
pomoc w opracowaniu dokumentacji wychowawcza i materiałów edukacyjnych	Liczba osób	24	1	1	2	2	5
	%	68,6%	2,9%	2,9%	5,7%	5,7%	14,3%
działania interwencyjne w przypadku negatywnych zachowań dziecka, jak: odmowy udziału w zdalnej edukacji czy negatywnych postaw rodziców wobec zdalnej edukacji	Liczba osób	25	0	6	1	1	2
	%	71,4%	0,0%	17,1%	2,9%	2,9%	5,7%
doradztwo w zakresie rozwiązywania problemów wychowawczych z dziećmi i współpracy z ich rodzicami	Liczba osób	24	1	2	1	1	6
	%	68,6%	2,9%	5,7%	2,9%	2,9%	17,1%

Jak można było przypuszczać najwięcej badanych nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Jednak wśród osób, które w poprzednim pytaniu zadeklarowały, że mogły liczyć na wsparcie w swojej pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi pojawiły się odpowiedzi związane z prowadzonymi konsultacjami i poradami telefonicznymi (22,9%), także w zakresie rozwiązywania problemów wychowawczych z dziećmi i współpracy z ich rodzicami (17,1%). Wśród badanych znalazła się również grupa 20% osób, które wzięły udział w warsztatach prowadzonych za pośrednictwem komunikatorów.

2.11 Osoby wspierające nauczycieli w pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

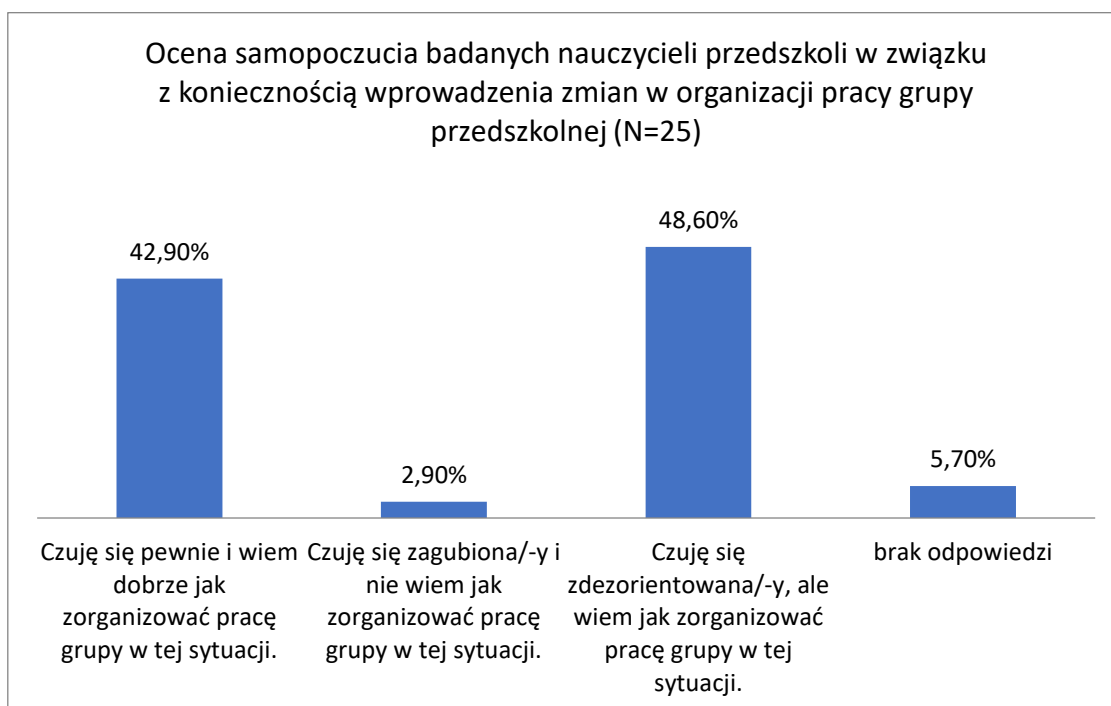
Dla otrzymania pełnego obrazu rzeczywistości związanej z pracą z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi badani nauczyciele przedszkoli zostali poproszeni o wskazanie osób, ze strony których otrzymali wsparcie w tym zakresie. Poniższy wykres prezentuje rozkład danych.

Zgromadzone dane pokazują, że ponad połowa badanych nauczycieli może liczyć na pomoc dyrektora placówki (57,1%) oraz logopedy (54,3%). Respondenci jednogłośnie przyznali, że nie korzystają ze wsparcia surdopedagoga, a tylko jednostki wskazały na pomoc oligofrenopedagoga, tyflopedagoga, socjoterapeuty oraz nauczyciela wspomagającego. Brak konieczności kontaktu ze wspomnianymi specjalistami z pewnością świadczy o braku dzieci w grupach badanych, które przejawiają tego rodzaju specjalne potrzeby edukacyjne.

2.12 Ocena samopoczucia w związku z koniecznością wprowadzenia zmian w organizacji pracy grupy przedszkolnej

Dopełnieniem, a zarazem podsumowaniem wszystkich pytań skierowanych do respondentów była prośba o ocenę samopoczucia w związku z koniecznością wprowadzenia zmian w organizacji pracy grupy przedszkolnej.

W świetle wskazań badanych nauczycieli przedszkoli prawie połowa z nich (48,6%) przyznała, że czuła się zdezorientowana nową sytuacją, ale pomimo przeciwności potrafiła dostosować poszczególne działania do bieżącej sytuacji. Niepewność co do sposobu prowadzenia zajęć z dziećmi wymagała elastycznego podejścia do realizacji planu pracy przedszkola, i to z pewnością udało się osiągnąć, ponieważ kolejnych 42,9% badanych czuło się pewnie i nie miało trudności zarówno w doborze metod dydaktyczno-wychowawczych, jak i zapewnieniu bezpiecznych i higienicznych warunków do pracy i pobytu dzieci, gdy zajęcia odbywały się w trybie stacjonarnym.

3. Wnioski

Większość badanych nauczycieli przedszkoli prowadziła zajęcia z dziećmi w pierwszym okresie wybuchu pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2019/2020 w sposób mieszany, czyli zarówno w formie zdalnej, jak i stacjonarnie – w zależności od bieżącej sytuacji.

Funkcjonowanie placówki przedszkolnej w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021 zostało w większości ocenione pozytywnie, ponieważ badani czuli się wystarczająco poinformowani o zastosowanych w placówce specjalnych procedurach bezpieczeństwa, jak również uważali, że procedury te spełniają swoje zadanie. Z kolei przyznali, że sytuacja związana z pandemią wpłynęła na sposób prowadzenia przez nich zajęć, a także zintensyfikowała wysiłek, który musieli włożyć w ich przygotowanie. Badani przyznali, że pomimo dodatkowych wymogów sanitarnych preferują zajęcia w kontakcie bezpośrednim ze swoimi wychowankami.

Odnosząc się do częstotliwości korzystania z poszczególnych form realizacji nauczania zdalnego w okresie zamknięcia placówki z powodu pandemii COVID-19, 60% respondentów codziennie przysyłało rodzicom propozycje zabaw/ zadań w formie kart pracy, tym samym rezygnując z możliwości kontaktu z dziećmi w czasie rzeczywistym przy użyciu platform e-learningowych oraz innych komunikatorów.

Wśród najczęściej wskazywanych działań podejmowanych przez badanych nauczycieli w celu organizacji pracy zdalnej znalazły się: analizowanie zaleceń i informacji na stronie MEN na temat edukacji zdalnej, konsultacje z kolegami i koleżankami z pracy dotyczące planu pracy zdalnej, a także ustalenie form kontaktów z rodzicami i tworzenie bazy materiałów, które mogą być wykorzystywane podczas pracy zdalnej.

Odnosząc się do prowadzenia analizy osiągnięć edukacyjnych dzieci w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021, należy zauważyć, że największy odsetek badanych nauczycieli przedszkoli oceniał postępy dzieci na podstawie przesyłanych przez ich rodziców plików z rozwiązaniami zadań (np. w formie pliku pdf, zdjęć i innych). W związku z tym ciężar odpowiedzialności za postępy edukacyjne dzieci został przeniesiony na rodziców.

Wśród najczęstszych trudności związanych z organizacją pracy w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021, z którymi mierzyli się badani pojawiło się utrzymanie kontroli nad zachowaniem dzieci w czasie zajęć. Inne najczęściej wskazywane

problemy to presja związana z realizacją podstawy programowej oraz poczucie nadmiaru obowiązków.

Biorąc pod uwagę częstotliwość różnych form kontaktu z rodzicami dzieci w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021 względem czasu sprzed pandemii, to badani zauważyli zwiększenie kontaktów z rodzicami i opiekunami dzieci, szczególnie za pośrednictwem komunikatorów typu Messenger i WhatsApp, a także poprzez rozmowy telefoniczne, e-maile i wpisy na portalach społecznościowych.

Większość respondentów nie zauważyła znaczących zmian w ich relacjach z wychowankami, rodzicami, innymi nauczycielami oraz dyrekcją w okresie zamknięcia placówki z powodu pandemii COVID-19. Jediną niekorzystną zmianą było zauważalne pogorszenie relacji pomiędzy wychowankami badanych nauczycieli przedszkoli.

Z drugiej strony badani przyznali, że w okresie zamknięcia placówki brakowało im bezpośredniego kontaktu z wychowankami oraz możliwości utrzymywania z nimi bliskich relacji. Okres izolacji pokazał, że badani nauczyciele mogą liczyć na wzajemną pomoc, wsparcie i wymianę informacji pomiędzy kolegami i koleżankami z pracy, dyrekcją oraz rodzicami swoich podopiecznych.

Prawie połowa badanych nie otrzymała potrzebnego wsparcia w przygotowaniu się do pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021. Osoby, które doświadczyły takiego wsparcia przyznały, że polegało ono na konsultacjach i poradach telefonicznych oraz możliwości wzięcia udziału w warsztatach prowadzonych za pośrednictwem komunikatorów. Z kolei podmiotami, które najczęściej udzielały wsparcia były dyrekcja placówki oraz logopeda.

Samopoczucie badanych nauczycieli przedszkoli w związku z koniecznością wprowadzenia zmian w organizacji pracy grupy przedszkolnej można określić jako pozytywne, ponieważ zdecydowana większość badanych potrafiła odnaleźć się w nowej sytuacji i zorganizować pracę swoich wychowanków.

CZEŚĆ III
NAUCZYCIELE SPECJALIŚCI

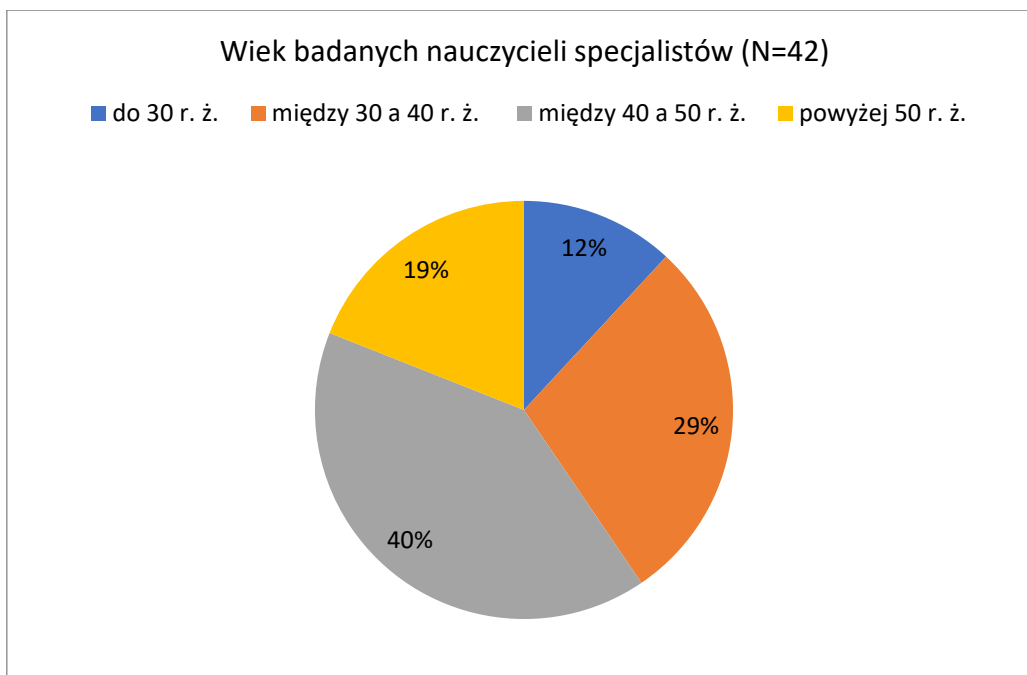
W minionym roku szkolnym także nauczyciele specjaliści uczyli się funkcjonowania w nowej rzeczywistości, w tym również rzeczywistości szkolnej. Edukacja zdalna w odniesieniu do uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi okazała się dużym wyzwaniem. Jest to bowiem ta grupa uczniów, którzy ze względu na swoje potrzeby rozwojowe wymagają niezwyklej uwagi ze strony wychowawców, pedagogów, psychologów i innych specjalistów. W związku z tym odpowiedzi na pytania skierowane do tej właśnie grupy badanych mogą okazać się niezwykle cenne przy opracowywaniu rekomendacji, które pomogą wesprzeć edukację w podobnych sytuacjach.

1. Charakterystyka badanej próby nauczycieli specjalistów

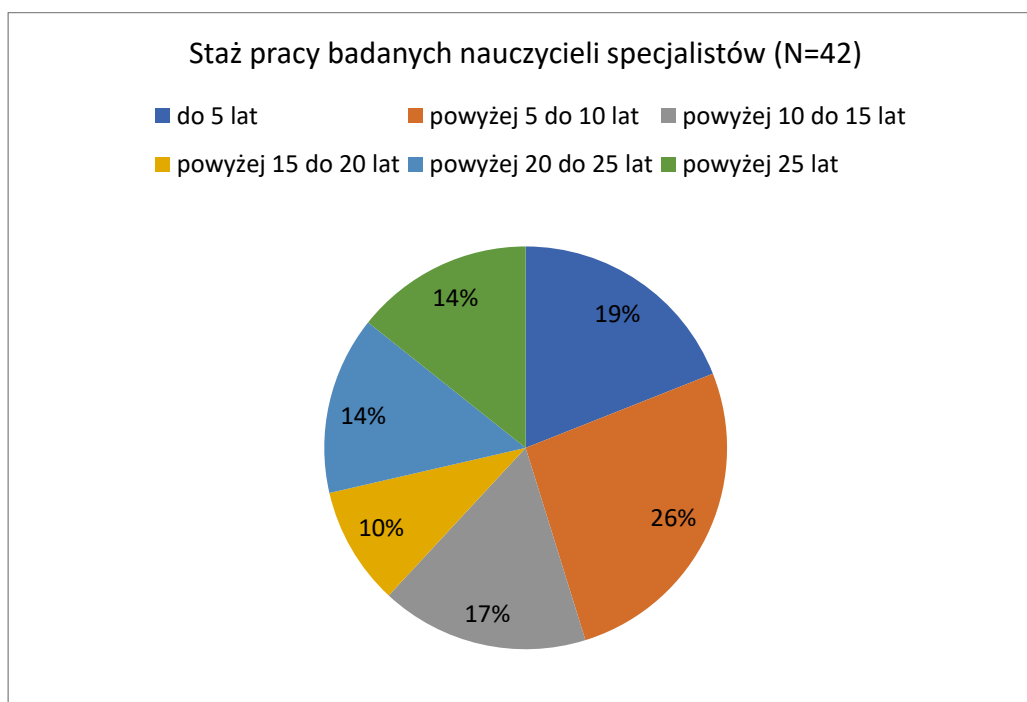
W grupie 42 osób, które zdecydowały się na uzupełnienie kwestionariusza ankiety przeważającą większość stanowiły kobiety (90,5%) w wieku między 40 a 50 rokiem życia (40,5%).

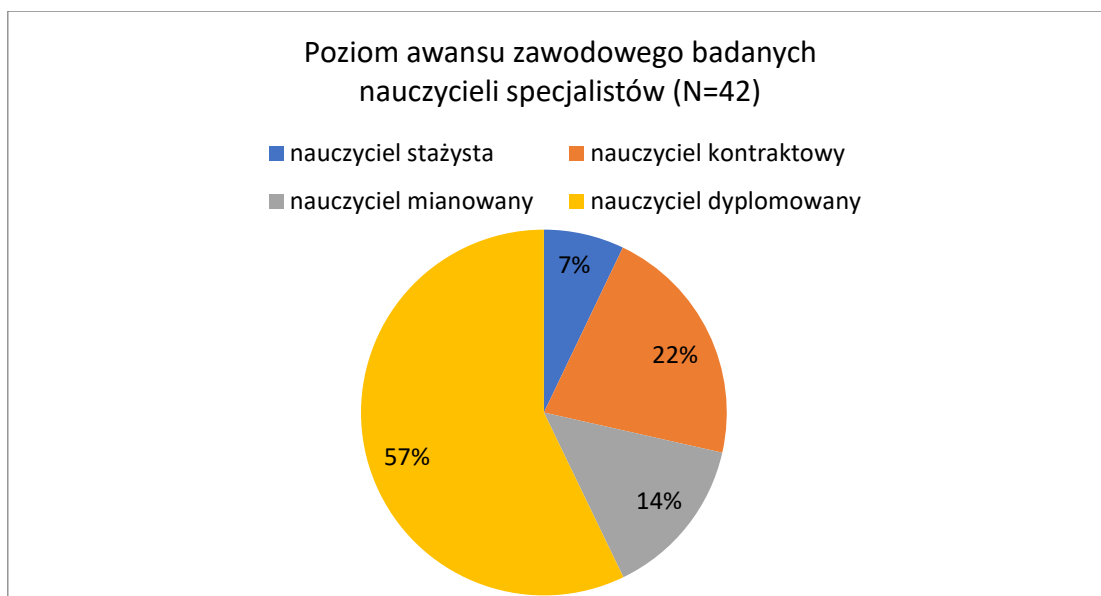

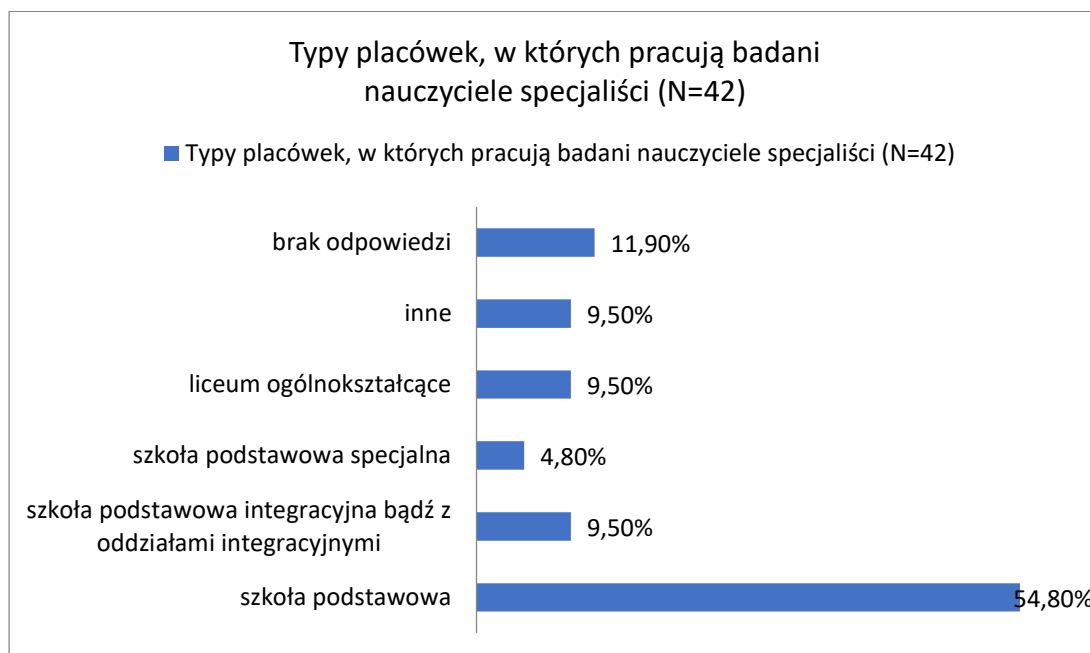
Pod względem poziomu wykształcenia są to osoby, które ukończyły studia magisterskie (97,6%). Natomiast staż pracy badanych cechuje zdecydowanie większa różnorodność, z przewagą osób, które pracują w zawodzie od 5 do 10 lat (26,2%). Równie liczną grupę reprezentują osoby o największym stażu pracy w zawodzie nauczyciela (powyżej 20 do 25 lat oraz powyżej 25 lat - łącznie 28,6%).

Zwracając uwagę na poziom awansu zawodowego, to w badanej grupie przeważali nauczyciele dyplomowani (57,1%), a zatem osoby posiadające najwyższy ze stopni awansu i tym samym cechujące się największym doświadczeniem zawodowym.

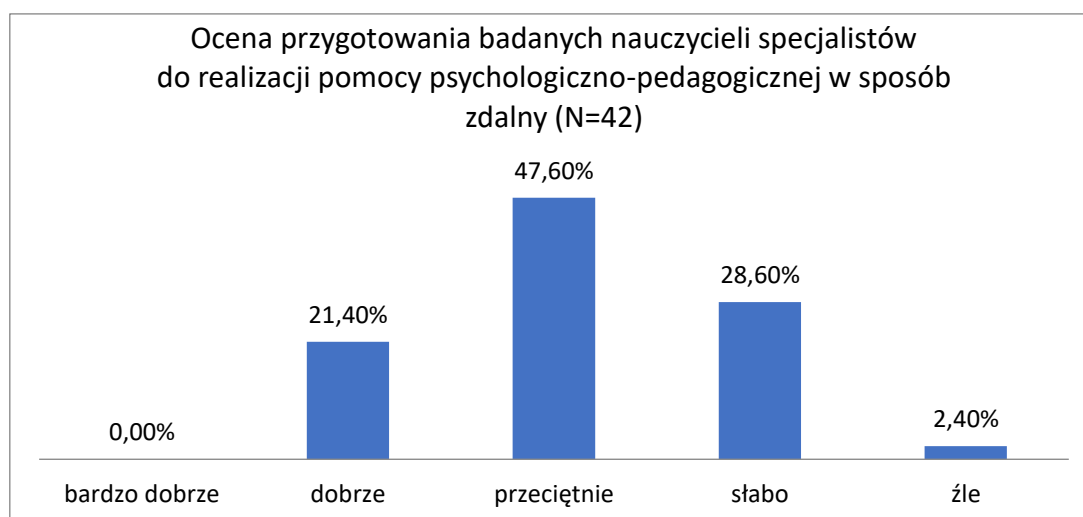
Z kolei biorąc pod uwagę typy szkół, w których badani nauczyciele specjaliści są zatrudnieni to dominują osoby pracujące w szkołach podstawowych (54,8%). Pozostałe placówki prezentują około 10% grupy badanych, w tym 5 osób nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie.

2. Realizacja edukacji zdalnej w percepcji nauczycieli specjalistów

2.1 Samoocena przygotowania do realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w sposób zdalny

Prowadzenie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formie zdalnej to niesamowite wyzwanie dla nauczycieli. Posiadanie przez ucznia orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wskazuje, że wymaga on specjalnej organizacji nauki w trybie stacjonarnym, a co dopiero w formie zdalnej. Istnieje duża grupa uczniów, którzy nie są w stanie uczyć się samodzielnie i bez specjalnego dostosowania materiału do ich potrzeb. Jak z tym wyzwaniem poradzili sobie nauczyciele specjaliści i w związku z tym w jaki sposób oceniają swoje przygotowanie do realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w sposób zdalny pokaże poniższy wykres.

Uzyskany obraz danych wskazuje, że prawie połowa badanych nauczycieli specjalistów ocenia swoje poczynania w sposób przeciętny (47,6%). A zatem można powiedzieć, że w realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formie zdalnej nie zabrakło wyzwań i problemów, jednak finalnie nauczyciele starają się wywiązywać z obowiązków, mając świadomość istotności swoich działań.

W badanej grupie znalazły się również osoby, które określiły swoje przygotowanie do pracy zdalnej jako „słabe” (28,6%), jednak w dalszej kolejności warto przyjrzeć się, czy wszystkie prowadzone działania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej są tak nisko oceniane przez tą grupę respondentów.

2.2 Ocena realizacji zadań prowadzonych w sposób zdalny wynikających z pomocy psychologiczno-pedagogicznej

W kolejnym pytaniu badani nauczyciele specjaliści zostali poproszeni o wskazanie, w jakim stopniu udaje się im w sposób zdalny realizować konkretne zadania wynikające z pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Chodziło tutaj o prowadzenie badań i działań diagnostycznych, profilaktycznych i pomocowych w odniesieniu do uczniów, ich rodziców i nauczycieli. Dane na ten temat zostały zestawione w poniższej tabeli.

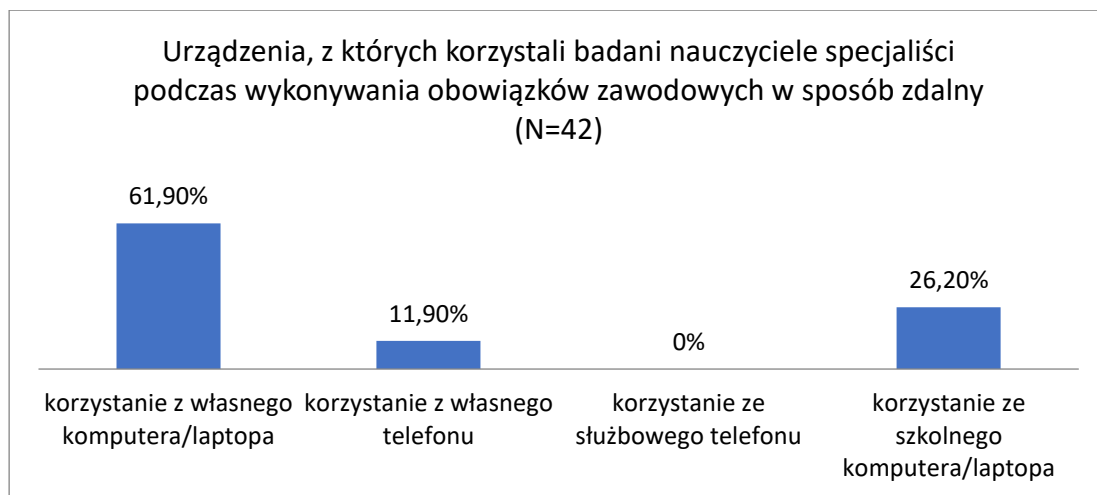
ZADANIA		brak odpowiedzi	bardzo niski	niski	przeciętny	wysoki	bardzo wysoki	nie dotyczy
prowadzenie badań i działań diagnostycznych uczniów, w tym diagnozowanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów w celu określenia przyczyn niepowodzeń edukacyjnych oraz wspierania mocnych stron uczniów	Liczba odp.	4	0	6	18	8	1	5
	%	9.5%	0.0%	14.3%	42.9%	19.0%	2.4%	11.9%
diagnozowanie sytuacji wychowawczych w przedszkolu, szkole lub placówce w celu rozwiązywania problemów wychow. oraz wspierania rozwoju uczniów	Liczba odp.	4	0	2	15	13	0	8
	%	9.5%	0.0%	4.8%	35.7%	31.0%	0.0%	19.0%
udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formach odpowiednich do rozpoznanych potrzeb	Liczba odp.	1	0	0	17	17	5	2
	%	2.4%	0.0%	0.0%	40.5%	40.5%	11.9%	4.8%
podejmowanie działań z zakresu profilaktyki uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży	Liczba odp.	6	2	8	14	5	2	5
	%	14.3%	4.8%	19.0%	33.3%	11.9%	4.8%	11.9%
minimalizowanie skutków zaburzeń rozwojowych, zapobieganie zaburzeniom zachowania oraz inicjowanie różnych form pomocy w środowisku szkolnym i pozaszkolnym uczniów	Liczba odp.	6	0	6	19	9	1	1
	%	14.3%	0.0%	14.3%	45.2%	21.4%	2.4%	2.4%
inicjowanie i prowadzenie działań mediacyjnych i interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych	Liczba odp.	7	1	7	15	6	1	5
	%	16.7%	2.4%	16.7%	35.7%	14.3%	2.4%	11.9%
pomoc rodzicom i nauczycielom w rozpoznawaniu i rozwijaniu indywidualnych możliwości, predyspozycji i uzdolnień uczniów	Liczba odp.	6	0	5	13	12	3	3
	%	14.3%	0.0%	11.9%	31.0%	28.6%	7.1%	7.1%
wspieranie nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i innych	Liczba odp.	6	0	1	11	17	4	3

specjalistów w udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej	%	14.3%	0.0%	2.4%	26.2%	40.5%	9.5%	7.1%
---	---	-------	------	------	-------	--------------	------	------

Analizując dane zestawione w tabeli można zauważyć, że podobnie jak to miało miejsce w zestawieniu ogólnym, także ocena szczegółowych działań nauczycieli specjalistów oscyluje w kierunku poziomu przeciętnego. Zdarzały się jednak zadania, których zdalna realizacja przez większość bądź znaczną grupę badanych została oceniona wysoko. Do takich zadań należy wspieranie nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i innych specjalistów w udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej (40,5%). Równie wysoko ocenione zostało zdalne udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formach odpowiednich do rozpoznanych potrzeb (40,5%). Najgorzej w całym zestawieniu wypadło podejmowanie działań z zakresu profilaktyki uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży, ponieważ 19,0% badanych przyznało, że realizuje to zadanie w formie zdalnej na poziomie niskim, a 4,8% na bardzo niskim. Jednak zdecydowanie więcej uwagi respondenci poświęcają działaniom diagnostycznym i pomocowym, co z pewnością wskazuje na większe zapotrzebowanie w tym zakresie. Zgromadzone dane mogą skłaniać do wnioskowania, że nauczyciele specjaliści pracujący w rurdzkich szkołach starali się stanąć na wysokości zadania i nawet w formie zdalnej zadbać o jakość pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

2.3 Urządzenia wykorzystywane podczas wykonywania obowiązków zawodowych w sposób zdalny

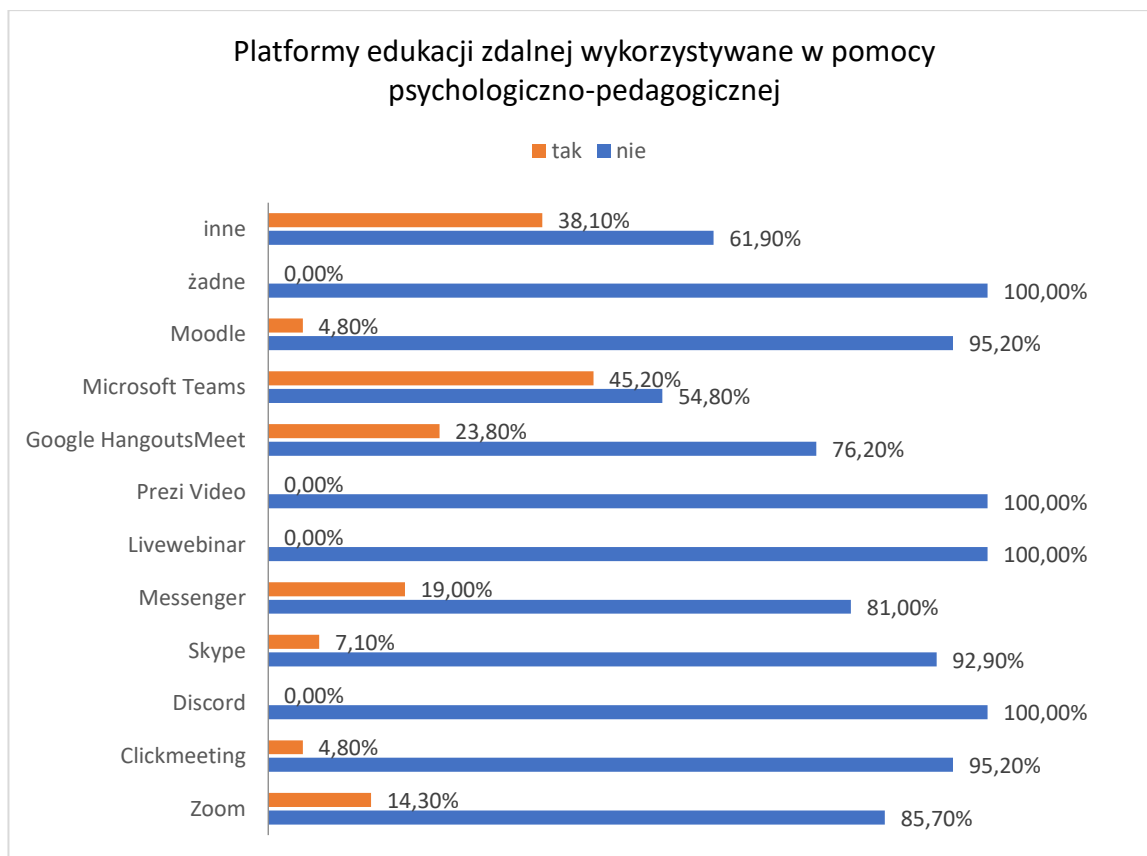
Skoro badani dokonali oceny poszczególnych zadań wynikających z ich pracy, w dalszej kolejności zasadnym było przyjrzenie się urządzeniom, z których korzystali podczas wykonywania obowiązków zawodowych w sposób zdalny. Dane dotyczące tego pytania zostały zestawione na poniższym wykresie.

W badanej grupie zdecydowanie przeważają osoby, które wykorzystują własny sprzęt, zarówno laptop/ komputer (61,9%), jak i telefon (11,9%) do realizowania obowiązków zawodowych w sposób zdalny. 26,2% badanych wykorzystuje urządzenia wypożyczone z placówki, w której pracuje. Wśród respondentów nie znalazły się osoby korzystające, a tym samym posiadające służbowy telefon.

2.4 Platformy zdalnej edukacji wykorzystywane w realizacji zadań z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Obraz pomocy psychologiczno-pedagogicznej realizowanej przez badanych nauczycieli specjalistów w sposób zdalny wymaga również zwrócenia uwagi na platformy zdalnej edukacji, które były wykorzystywane przez badanych. Przeznaczeniem wspomnianych platform jest wspomaganie oraz prowadzenie konkretnych działań dydaktyczno-wychowawczych, a także komunikowanie się z wykorzystaniem różnorodnych metod i technik kształcenia na odległość. Warto zatem przyjrzeć się, którymi platformami najczęściej posługiwali się badani nauczyciele specjaliści, co prezentuje poniższy wykres.

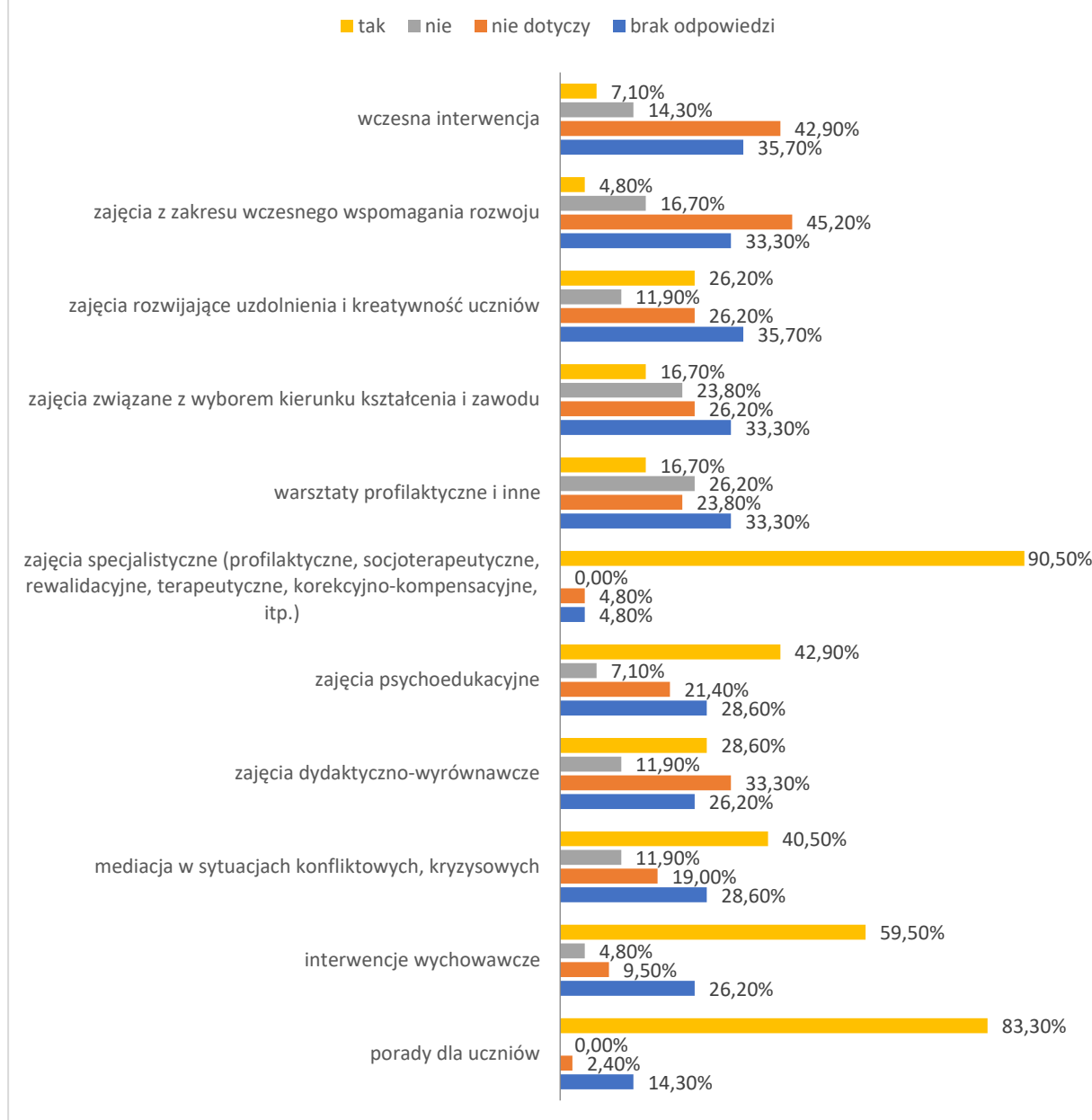

Analizując powyższe zestawienie uwagę zwraca fakt, że badani nauczyciele specjaliści przeważnie korzystają z jednej wybranej platformy zdalnej edukacji. Prawie połowa respondentów (45,2%) korzystała z Microsoft Teams, a kolejnych 23,8% z Google HangoutsMeet. Wskazywane były również inne formy komunikacji (38,1%), które jednak nie pojawiły się w zestawieniu. Z kolei platformy, które w ogóle nie były wskazywane, a tym samym nie są wykorzystywane do udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej to Discord, Livewebinar oraz Prezi Video. Warto dodać, że najczęściej wykorzystywane platformy zawierają szereg narzędzi i usług służących współpracy zespołowej, stąd nie wymagają wsparcia ze strony innych programów czy aplikacji.

2.5 Formy pracy realizowane w sposób zdalny z uczniami/dziećmi w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Wcześniejsze zestawienie danych pokazało, jakimi urządzeniami oraz platformami zdalnej edukacji posługują się badani nauczyciele specjaliści. W tym miejscu należy spojrzeć na formy pracy, które są realizowane w sposób zdalny przez respondentów w odniesieniu do uczniów i dzieci korzystających z pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Formy pracy realizowane w sposób zdalny z uczniami/ dziećmi

Wśród najczęściej udzielanych form pomocy uczniom, które były prowadzone w sposób zdalny pojawia się realizacja zajęć specjalistycznych (w tym profilaktycznych, socjoterapeutycznych, rewalidacyjnych, terapeutycznych, korekcyjno-kompensacyjnych i innych) – 90,5%, a także poradnictwo dla uczniów (83,3%). To bardzo ważne, że wspomniane wyżej działania były kontynuowane pomimo braku możliwości ich realizacji w tradycyjnej formie. Ciągłość oddziaływań i możliwość kontaktu z nauczycielem w odniesieniu do uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi jest niezwykle istotna, ponieważ zapewnia poczucie przewidywalności i stabilności, a tym samym daje dziecku poczucie bezpieczeństwa. Niektórzy uczniowie nie są w stanie uczyć się samodzielnie i bez dostosowania materiałów i programu

nauczania do ich potrzeb, stąd wsparcie nauczyciela jest dla nich szansą na dalszy rozwój i pokonywanie własnych ograniczeń⁹.

Z kolei formami pomocy najczęściej wskazywanymi jako te nierealizowane w sposób zdalny były zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu (23,8%) oraz warsztaty profilaktyczne (26,2%). Być może respondenci zauważyli, że zamknięcie uczniów w domach oraz skazanie ich na brak kontaktu z rówieśnikami, negatywnie wpływa na ich rozwój i zdrowie psychiczne, stąd uznali, że w pierwszej kolejności należy skoncentrować się na działalności pomocowej, a nie profilaktycznej.

2.6 Formy pracy realizowane w sposób zdalny z rodzicami w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej

W dalszej kolejności respondenci zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na to samo pytanie, ale w odniesieniu do rodziców swoich podopiecznych. Wsparcie rodziców w zaistniałej sytuacji, zwłaszcza tych, którzy nie radzili sobie z problemami swojego dziecka, z jego dysfunkcjami lub trudnościami wynikającymi z wieku rozwojowego stanowiło pilną potrzebę i ważne zagadnienie.

FORMY PRACY		brak odpowiedzi	nie	tak	nie dotyczy
porady i konsultacje dla rodziców	Liczba odp.	3	0	37	2
	%	7.1%	0.0%	88.1%	4.8%
zajęcia edukacyjne (pogadanki, prelekcje)	Liczba odp.	11	15	9	7
	%	26.2%	35.7%	21.4%	16.7%
warsztaty (umiejętności wychowawczych, integracyjne)	Liczba odp.	15	15	4	8
	%	35.7%	35.7%	9.5%	19.0%
pomoc w organizowaniu opieki specjalistycznej nad dzieckiem poprzez ustalanie wizyt w poradni pp-p i innych poradniach specjalistycznych	Liczba odp.	11	2	21	8
	%	26.2%	4.8%	50.0%	19.0%
działania w środowisku rodzinnym (wywiady, interwencje, często we współpracy z innymi specjalistami: asystentem rodziny, pracownikiem socjalnym, policją, kuratorem)	Liczba odp.	12	6	18	6
	%	28.6%	14.3%	42.9%	14.3%
działania w ramach zespołu interdyscyplinarnego	Liczba odp.	14	3	18	7

⁹ Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? Przewodnik, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2010.

	%	33.3%	7.1%	42.9%	16.7%
doradztwo życiowe (np. pomoc w wypełnianiu dokumentów, pomoc w rozwiązywaniu codziennych problemów)	Liczba odp.	12	4	16	10
	%	28.6%	9.5%	38.1%	23.8%
zajęcia z zakresu wczesnego wspomagania rozwoju	Liczba odp.	13	8	2	19
	%	31.0%	19.0%	4.8%	45.2%
wczesna interwencja	Liczba odp.	14	8	2	18
	%	33.3%	19.0%	4.8%	42.9%

Odnosząc się do poprzedniego zestawienia danych dotyczących udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom, należy zauważyć, że podobnie sytuacja wyglądała w zakresie działań skierowanych do rodziców. Respondenci w przeważającej większości (88,1%) w sposób zdalny prowadzili porady i konsultacje, a także pomagali w organizowaniu opieki specjalistycznej nad dzieckiem (50%) oraz podejmowali działania w środowisku rodzinnym (w tym wywiady i interwencje) i działania w ramach zespołu interdyscyplinarnego (po 42,9%). A zatem skoncentrowali swoją działalność wokół aktualnie występujących problemów, odpowiadając na potrzeby wynikające z nowej sytuacji. Warto zaznaczyć, że aby skutecznie wspierać ucznia w procesie edukacji, należy pamiętać o budowaniu relacji z jego rodzicami i/lub opiekunami. Współpraca ta powinna być stała, ciągła i systematyczna, stąd zadowalający jest fakt, że nie została przerwana pomimo niesprzyjających warunków do jej kontynuacji.

2.7 Formy pracy realizowane w sposób zdalny z nauczycielami/ wychowawcami w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Bardzo ważną rolę w procesie kształcenia, wychowania i opieki uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi odgrywa współpraca z ich wychowawcami. W związku z tym kolejne pytanie skierowane do respondentów dotyczyło form pracy realizowanych w sposób zdalny właśnie z tą grupą osób. Zestawienie danych na ten temat prezentuje poniższa tabela.

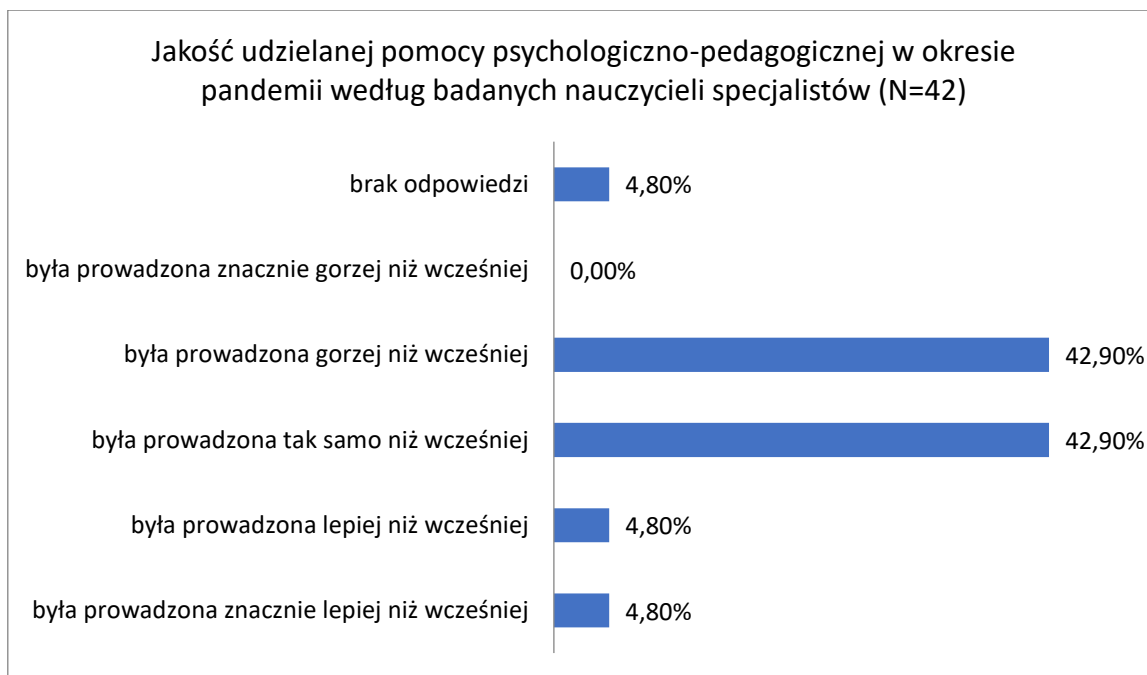
FORMY PRACY		brak odpowiedzi	nie	tak	nie dotyczy
porady i konsultacje dla nauczycieli	Liczba odp.	6	1	29	6
	%	14.3%	2.4%	69.0%	14.3%
zespoły zadaniowe	Liczba odp.	9	3	25	5
	%	21.4%	7.1%	59.5%	11.9%

warsztaty (umiejętności wychowawczych, profilaktyczne)	Liczba odp.	14	13	7	8
	%	33.3%	31.0%	16.7%	19.0%
pomoc w analizie i interpretacji dokumentacji uczniowskiej (opinia, orzeczenie i inne specjalistyczne)	Liczba odp.	8	3	27	4
	%	19.0%	7.1%	64.3%	9.5%
pomoc w opracowaniu dokumentacji uczniowskiej (np. indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, opinie i wnioski)	Liczba odp.	8	4	25	5
	%	19.0%	9.5%	59.5%	11.9%
działania interwencyjne w przypadku negatywnych zachowań uczniowskich jak: odmowa udziału w zdalnej edukacji czy negatywnych postaw rodziców wobec zdalnej edukacji	Liczba odp.	10	4	23	5
	%	23.8%	9.5%	54.8%	11.9%
doradztwo w zakresie rozwiązywania problemów wychowawczych z uczniami i współpracy z rodzicami	Liczba odp.	11	2	24	5
	%	26.2%	4.8%	57.1%	11.9%
wczesne wspomaganie rozwoju dziecka	Liczba odp.	12	8	3	19
	%	28.6%	19.0%	7.1%	45.2%
wczesna interwencja	Liczba odp.	13	7	3	19
	%	31.0%	16.7%	7.1%	45.2%

Badania pokazały, że większość działań w ramach udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej nauczycielom i wychowawcom odbywała się w sposób zdalny. Ponad połowa respondentów udzielała porad i konsultacji (69%), pomagała w analizowaniu i interpretowaniu dokumentacji uczniowskiej (64,3%) oraz jej opracowywaniu (59,5%), a także organizowała zespoły zadaniowe (59,5%) i doradzała w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z uczniami i współpracy z rodzicami (57,1%). A zatem w budującej perspektywie przedstawiają się wyniki dotyczące współpracy podejmowanej z wychowawcami na rzecz wsparcia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w tym szczególnym okresie.

2.8 Ocena jakości udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej w okresie pandemii

Po wskazaniu różnorodnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej w okresie pandemii prowadzonej w sposób zdalny, przysłała pora na określenie jakości udzielanej pomocy.

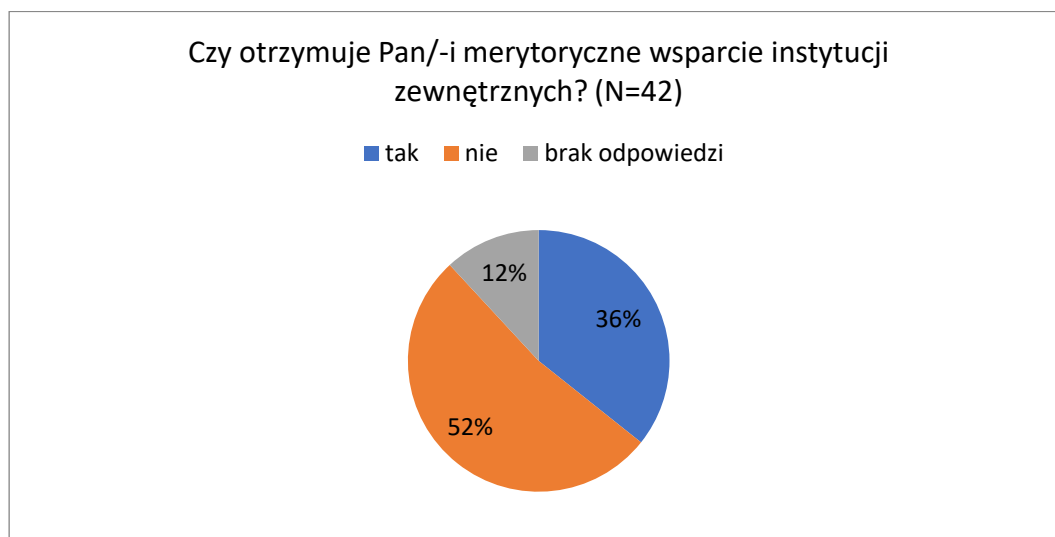

Analizując jakość zdalnej pomocy psychologiczno-pedagogicznej prowadzonej przez grupę badanych nauczycieli specjalistów warto zwrócić uwagę na najczęściej wskazywane odpowiedzi. 42,9% badanych oceniło, że jakość udzielanej pomocy była prowadzona tak samo jak przed pandemią COVID-19. Co ciekawe ta sama liczba osób wskazała na odpowiedź: „była prowadzona gorzej niż wcześniej”. A zatem w badanej grupie znalazły się osoby, które nie zauważyły różnicy w jakości podejmowanych działań oraz takie, których praca zdalna przełożyła się w sposób negatywny na jakość udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Wielu nauczycieli specjalistów w swojej codziennej pracy wykorzystuje różnorodne sytuacje szkolne do wspierania rozwoju, kształtowania akceptowanych postaw, zapobiegania zagrożeniom, korekty zachowań nieaprobowanych społecznie, stąd brak bezpośredniego kontaktu z pewnością przyczynił się do ograniczenia takich działań, a tym samym do negatywnej oceny prowadzonej pomocy. Warto jednak wyróżnić te osoby w grupie respondentów, które odnalazły się w nowej sytuacji i bez większych przeszkód wykonywały swoje codzienne obowiązki.

2.9 Merytoryczne wsparcie instytucji zewnętrznych udzielane badanym nauczycielom

Doświadczenia szkół i placówek wskazują, że zadania z zakresu udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom, ich rodzinom oraz wychowawcom realizują, oprócz nich samych, m.in. poradnie psychologiczno-pedagogiczne, ośrodki doskonalenia nauczycieli, centra pomocy rodzinie, ośrodki interwencji kryzysowej, ośrodki pomocy społecznej, świetlice

socjoterapeutyczne i środowiskowe, organizacje pozarządowe i inne instytucje podejmujące skuteczne działania na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych grup mających różnorodne potrzeby. W związku z tym w kolejnym pytaniu badani nauczyciele specjaliści zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy okres pandemii przyczynił się do zintensyfikowanego wsparcia merytorycznego ze strony wspomnianych instytucji.

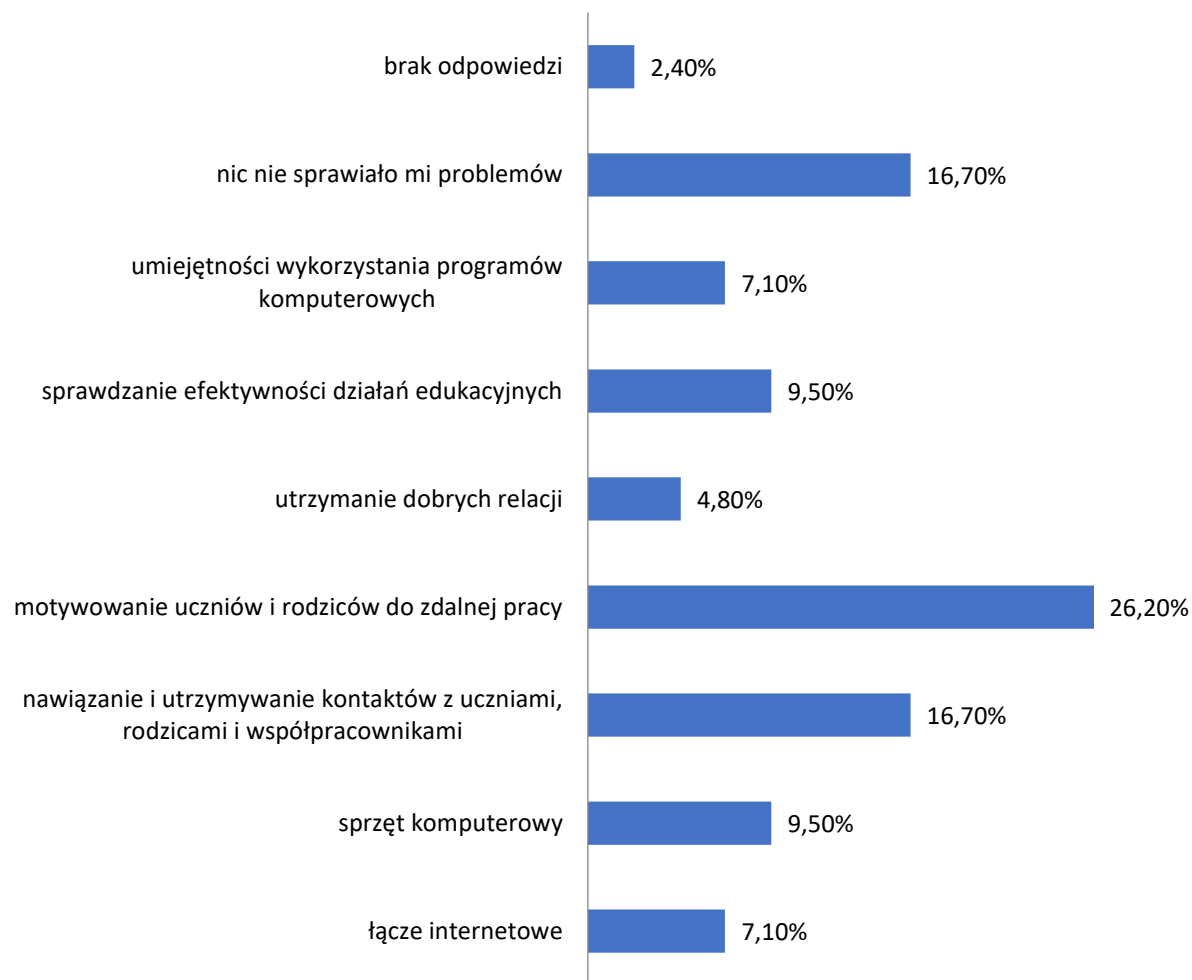

W świetle wskazań badanych nauczycieli specjalistów, ponad połowa z nich (52,4%) przyznała, że nie otrzymała wsparcia merytorycznego ze strony różnorodnych instytucji zewnętrznych. Wśród 15 badanych (35,7%), którzy odpowiedzieli w sposób twierdzący - 9 osób wskazało na wsparcie poradni psychologiczno-pedagogicznej. 5 ankietowanych przyznało, że otrzymało pomoc ze strony instytucji doskonalenia zawodowego, a jedna osoba nie podała konkretnego źródła wsparcia. 5 osób nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Zgromadzone dane są niepokojące, ponieważ do zapewnienia pomocy psychologiczno-pedagogicznej dziecku i rodzinie na wysokim poziomie potrzebna jest koalicja różnych podmiotów odpowiedzialnych za takie wsparcie.

2.10 Problemy pojawiające się w zdalnym wykonywaniu zadań pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Obraz zdalnego wsparcia psychologiczno-pedagogicznego analizowany z perspektywy nauczycieli specjalistów ujawnia także różnorodne problemy, z którymi musiała zmierzyć się grupa respondentów.

Rzeczy i sytuacje sprawiające badanym nauczycielom najwięcej problemów w zdalnym wykonywaniu zadań pomocy psychologiczno-pedagogicznej (N=42)

Najwięcej trudności przysporzyło badanym motywowanie uczniów i rodziców do pracy w sposób zdalny (26,2%). W tym zakresie nauczyciele specjaliści podejmowali się bardzo trudnego zadania, jakim było zachęcanie do spędzenia kolejnej godziny przed komputerem po całym dniu nauki i pracy online. W dalszej kolejności badani wskazywali na problemy z nawiązywaniem i utrzymywaniem kontaktów z uczniami, rodzicami i współpracownikami (16,70%), co z pewnością nie ułatwiało odpowiadania na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne uczniów, a tym samym odbijało się na jakości udzielanej pomocy, o czym była mowa w poprzednich analizach. Warto wskazać również na grupę 16,7% badanych, którzy uznali, że praca zdalna nie sprawiała im większych problemów.

2.11 Zagrożenia wynikające ze zdalnego udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Kolejną interesującą kwestią, która pojawiła się w badaniach było zdiagnozowanie zagrożeń wynikających z faktu zdalnego udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Opinię badanych na ten temat prezentuje poniższa tabela.

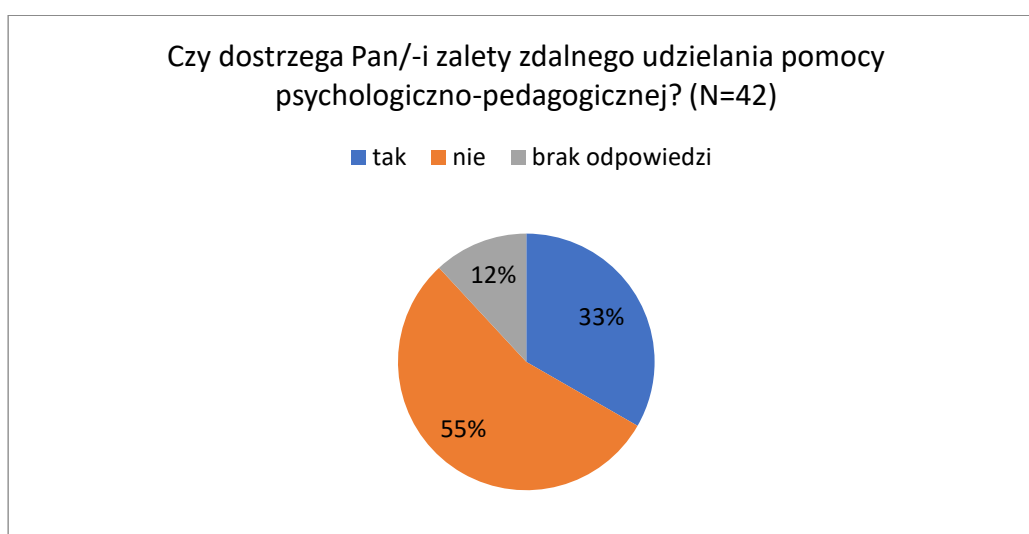
ZAGROŻENIA ZDALNEGO UDZIELANIA POMOCY PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ		nie	tak
obniżenie jej jakości ze względu na brak bezpośredniego kontaktu z dzieckiem	Liczba odp.	14	28
	%	33.3%	66.7%
trudności z rozpoznaniem możliwości i potrzeb dziecka	Liczba odp.	22	20
	%	52.4%	47.6%
ograniczenia w zakresie rozwoju poznawczego, emocjonalnego i społecznego	Liczba odp.	23	19
	%	54.8%	45.2%
zaburzenia w zakresie relacji społecznych	Liczba odp.	16	26
	%	38.1%	61.9%
uzależnienia od Internetu i narzędzi cyfrowych	Liczba odp.	15	27
	%	35.7%	64.3%
brak wglądu w środowisko rodzinne	Liczba odp.	27	15
	%	64.3%	35.7%
niechęć do realizacji obowiązku szkolnego – odmowa udziału w zdalnej edukacji	Liczba odp.	25	17
	%	59.5%	40.5%
trudności w dostosowaniu materiałów edukacyjnych i form pracy z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych	Liczba odp.	34	8
	%	81.0%	19.0%

Najwięcej badanych (66,7%) dopatrzyło się zagrożenia ze strony obniżenia jakości udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej ze względu na brak bezpośredniego kontaktu z dzieckiem. W dużej mierze powodzenie prowadzonych działań opiera się na zbudowaniu dobrych relacji z uczniem oraz nawiązaniu z nim kontaktu emocjonalnego, co w sytuacji kontaktów online jest mocno utrudnione. Inne zagrożenia, na które zwrócili uwagę respondenci to uzależnienie od Internetu i narzędzi cyfrowych (64,3%) oraz zaburzenia w zakresie relacji społecznych (61,9%). Warto w tym miejscu podkreślić, iż prowadzone działania wspierające skierowane są nie tylko do jednego ucznia, ale często również do grupy, szczególnie w odniesieniu do uczniów niedostosowanych społecznie (przejawiających zaburzenia zachowania) czy też zagrożonych niedostosowaniem. W takim przypadku

poprawne nawiązanie relacji społecznych jest elementem kluczowym w uczeniu ważnych umiejętności psychospołecznych. Spoglądając z tej perspektywy nie sposób nie zgodzić się z opinią badanych, którzy zauważyli poważne zagrożenie wynikające z ograniczenia kontaktów rówieśniczych.

2.12 Zalety zdalnego udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Dla uzyskania pełnego obrazu rzeczywistości badani nauczyciele specjaliści zostali poproszeni o wskazanie zalet pracy zdalnej w zakresie udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Ponad połowa badanych uznała, że nie dostrzega zalet udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w sposób zdalny (54,8%). 5 osób nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Pojawiło się jednak kilka osób, które uznały, że w działaniach prowadzonych online również można dostrzec pewne plusy. Zalety zdalnego udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej wyróżnione przez badanych prezentuje poniższa tabela.

ZALETY ZDALNEGO UDZIELANIA POMOCY PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ	nie	tak
	Liczba odp.	Liczba odp.
dowolny czas pracy i wygoda odbiorców świadczonej pomocy	5	9
ułatwienie komunikacji między uczniami, rodzicami i nauczycielami	11	3
lepsze dopasowanie wykorzystywanych środków oddziaływań do potrzeb uczniów	12	2
większe urozmaicenie wsparcia, dzięki zastosowaniu środków multimedialnych i niewerbalnej prezentacji przekazywanych treści	8	6
oszczędność czasu (brak dojazdów do miejsca pracy)	8	6
inne	11	3

Wśród 14 osób, które udzieliły odpowiedzi twierdzącej, 9 z nich wskazało na dowolny czas pracy i wygodę odbiorców świadczonej pomocy. Respondenci zdecydowanie częściej wskazywali jednak na ograniczenia wynikające ze strony zdalnego udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Przyznali, że kontakty online wcale nie ułatwiają komunikacji między uczniami, rodzicami i nauczycielami oraz nie wpływają na lepsze dopasowanie wykorzystywanych środków oddziaływań do potrzeb uczniów. Jednak nawiązanie bezpośredniej, opartej na wzajemnym zaufaniu relacji z uczniem, jego rodziną i wychowawcami nie zastąpią nawet najlepsze rozwiązania technologiczne i cyfrowe.

3. Wnioski

Większość badanych nauczycieli specjalistów ocenia swoje przygotowanie do realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w sposób zdalny na poziomie przeciętnym.

Odnosząc się do konkretnych zadań, które wykonują badani w ramach swojej pracy, ich realizacja została oceniona wysoko oraz przeciętnie. Respondenci bardziej skupiają się na prowadzeniu działalności diagnostycznej i pomocowej, natomiast mniej uwagi poświęcają zadaniom związanym z przekazywaniem informacji¹⁰.

Wśród najczęściej wykorzystywanych urządzeń podczas wykonywania obowiązków zawodowych w sposób zdalny pojawił się prywatny laptop bądź komputer, natomiast najczęściej używanymi platformami zdalnej edukacji były Microsoft Teams oraz Google HangoutsMeet.

Do form pracy realizowanych w sposób zdalny z uczniami/dziećmi w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej zaliczyć można realizację zajęć specjalistycznych, a także poradnictwo dla uczniów. Z kolei działania skierowane do rodziców to głównie prowadzone porady i konsultacje, a także pomoc w organizowaniu opieki specjalistycznej nad dzieckiem. Udzielanie porad i konsultacji było także najczęściej wskazywaną formą pomocy w odniesieniu do nauczycieli i wychowawców. Ponad połowa badanych pomagała również w analizowaniu i interpretowaniu dokumentacji uczniowskiej oraz jej opracowywaniu, a także organizowała zespoły zadaniowe i doradzała w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z uczniami i współpracy z rodzicami.

---

¹⁰ Zobacz też: E. Domagała-Zyśk (red.), *Zdalne uczenie się i nauczanie a specjalne potrzeby edukacyjne. Z doświadczeń pandemii COVID-19*, Wydawnictwo Episteme, Lublin 2020.

Ocena jakości udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej w okresie pandemii była niejednorodna – z jednej strony określona została jako „prowadzona tak samo jak przed pandemią”, a z drugiej strony ta sama liczba badanych określiła ją jako „prowadzoną gorzej niż wcześniej”.

Ponad połowa badanych przyznała, że nie otrzymała merytorycznego wsparcia instytucji zewnętrznych, takich jak poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym poradnie specjalistyczne, placówki doskonalenia nauczycieli, organizacje pozarządowe oraz inne instytucje działające na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży.

Wśród najczęstszych problemów w zdalnym wykonywaniu zadań pomocy psychologiczno-pedagogicznej, z którymi mierzyli się badani pojawiło się motywowanie uczniów i rodziców do pracy w sposób zdalny. Ponadto respondenci dostrzegli również zagrożenia wynikające z obniżenia jakości udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej ze względu na brak bezpośredniego kontaktu z dzieckiem. Inne wskazywane zagrożenia to uzależnienie od Internetu i narzędzi cyfrowych, a także zaburzenia w zakresie relacji społecznych.

Ponad połowa badanych nie zauważa zalet zdalnego udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jednak około 1/5 badanych przyznaje, że plusem może okazać się dowolny czas pracy i wygoda odbiorców świadczonej pomocy.

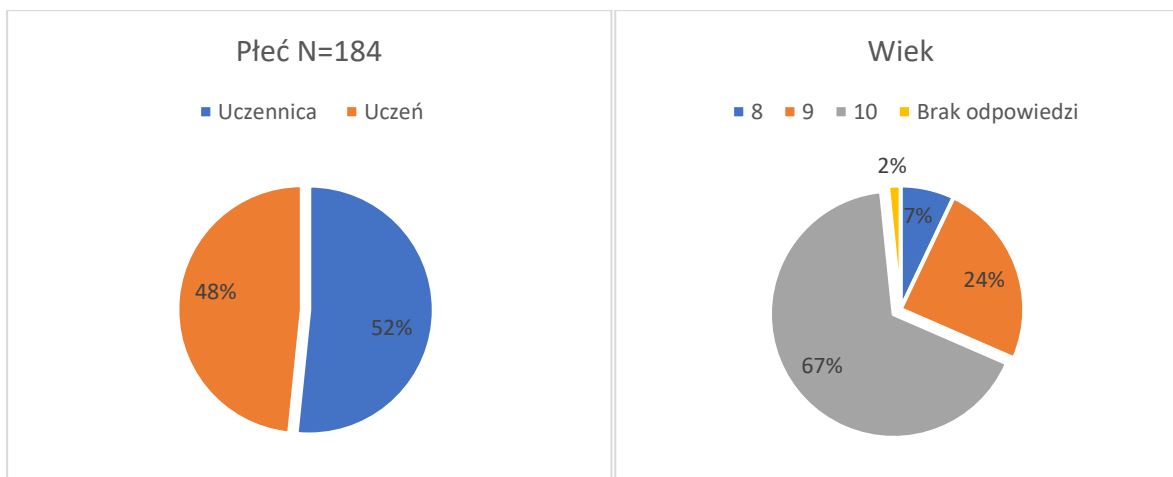
CZĘŚĆ IV
UCZNIOWIE MŁODSI

Kreśląc obraz edukacji zdalnej, jakiej doświadczali uczniowie w okresie zagrożenia pandemią COVID-19 oraz analizując sytuację uczniów w nieco szerszym kontekście tj. także ich kondycji psychospołecznej oraz warunków realizacji edukacji, szczególną uwagę należy zwrócić na grupę uczniów młodszych. Jest to bowiem ta część uczniów, którzy ze względu na swój wiek i potrzeby rozwojowe prezentują szczególną wrażliwość na wszelkiego rodzaju czynniki wpływające na ich możliwości rozwoju wiedzy, ale też i rozwój w sferze społecznej. Ten drugi obszar jest bowiem krytycznie determinowany możliwościami kontaktów społecznych, wchodzenia przez dzieci w relacje rówieśnicze, jak i z dorosłymi.

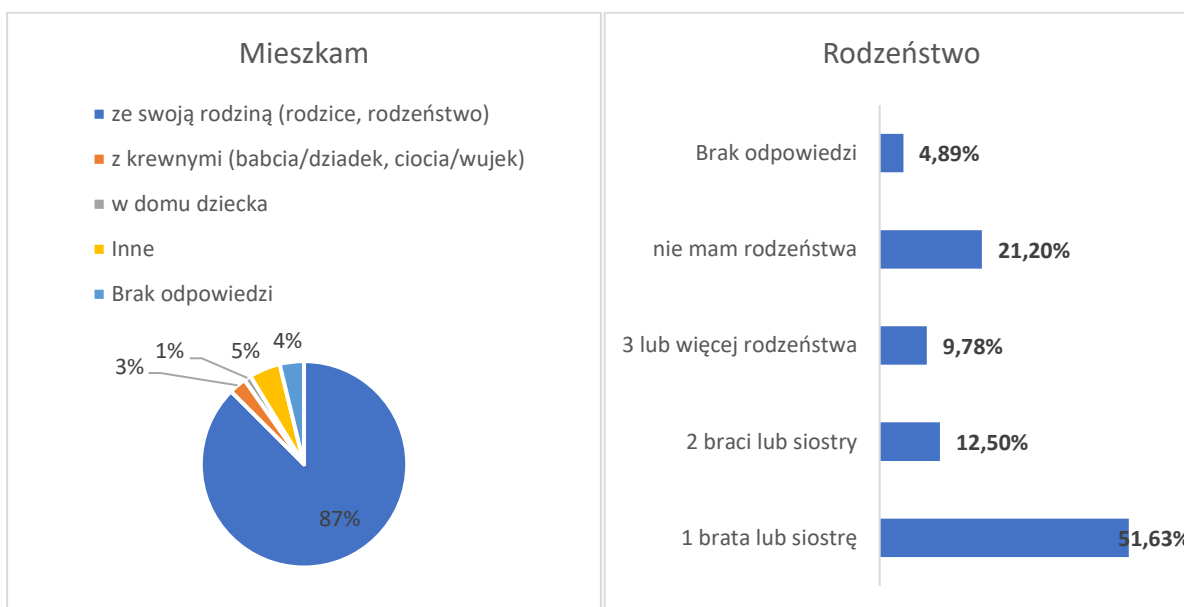
Warto w tym miejscu podkreślić, że samo przeprowadzenie badań z uczniami młodszymi, tj. w klasach II-IV stanowiło nie lada wyzwanie, biorąc pod uwagę zarówno techniczno-organizacyjne możliwości ich realizacji (drogą online) i zapewnienia w nich udziału dzieci, jak i ich brak doświadczenia w tego typu aktywności, tj. udziału w badaniach kwestionariuszowych. Z tego powodu badania surveyowe wśród najmłodszych uczniów zrealizowano z pomocą i wielkim wsparciem nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej i wychowawców klas czwartych. Za ogromną pomoc, bez której badań tych nie udałoby się przeprowadzić, dyrektorom i nauczycielom szkół rudzkich należą się szczerze i serdeczne podziękowania ze strony zespołu badaczy. Dzięki tej pomocy udało się zdobyć relacje **184** uczniów młodszych.

1. Ogólna charakterystyka uczestników badań

Uczniowie młodszy (klasy II-IV) - łącznie **184 osoby** - pod względem cech indywidualnych stanowili zróżnicowaną grupę, niemal równo reprezentowaną przez chłopców - 48%, jak i dziewczęta - 52%. Wśród uczestników przeważali dziesięciolatkowie, stanowiąc 67% wszystkich badanych. Stosunkowo niewiele było uczniów najmłodszych w grupie docelowej (II-IV klasa) – 7%.

Zdecydowana większość badanych uczniów (87%), to dzieci wychowujące się w rodzinach naturalnych, posiadające jedno z rodzeństwa (52%). Co piąte dziecko było jedynakiem. Dzieci z rodzin wielodzietnych (3 i więcej rodzeństwa) było wśród badanych uczniów mniej niż 10%.

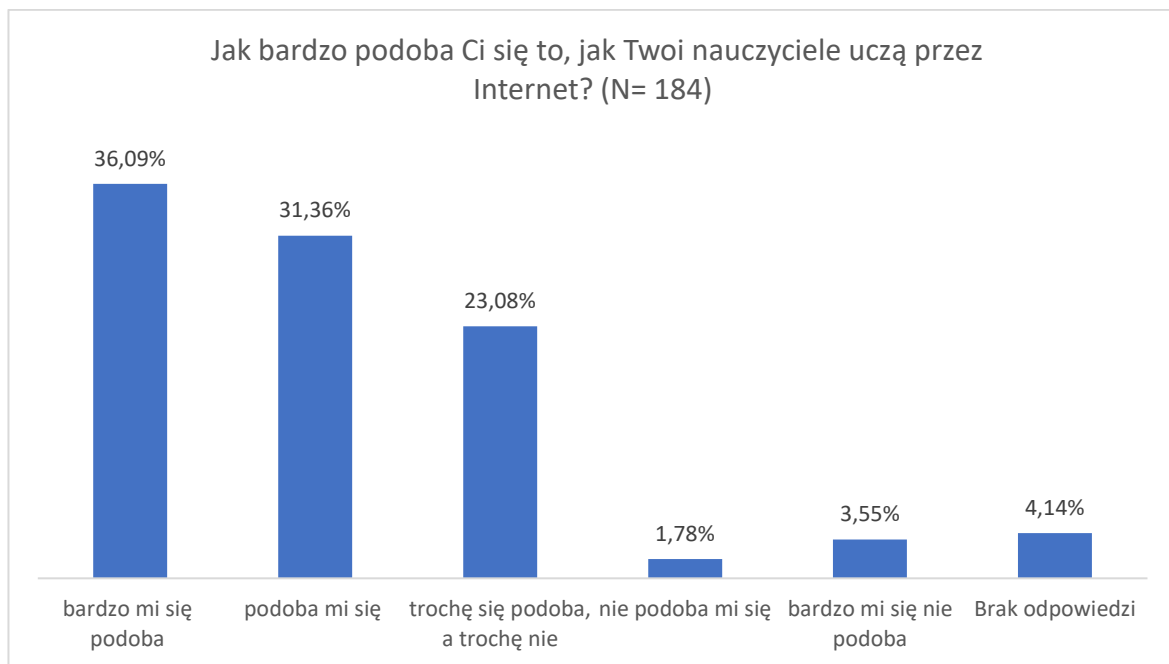

Biorąc pod uwagę charakterystykę dzieci uczestniczących w badaniach, należy w interpretowaniu przedstawianych w dalszej kolejności rezultatów badawczych dotyczących różnych zagadnień w obszarze edukacji zdalnej, mieć na względzie, iż przede wszystkim są to relacje i opinie trzecio- i czwartoklasistów.

2. Realizacja edukacji zdalnej w percepcji uczniów

2.1 Ogólna ocena edukacji zdalnej przez młodszych uczniów

Analizując jakość edukacji zdalnej doświadczanej przez młodszych uczniów warto przede wszystkim zwrócić uwagę na ich ogólną opinię na temat sposobu jej realizacji. W celu ustalenia ogólnej oceny uczniowie zostali poproszeni o określenie stopnia oceny tego, jak podobało im się to, jak nauczyciele uczyli ich w sposób zdalny.

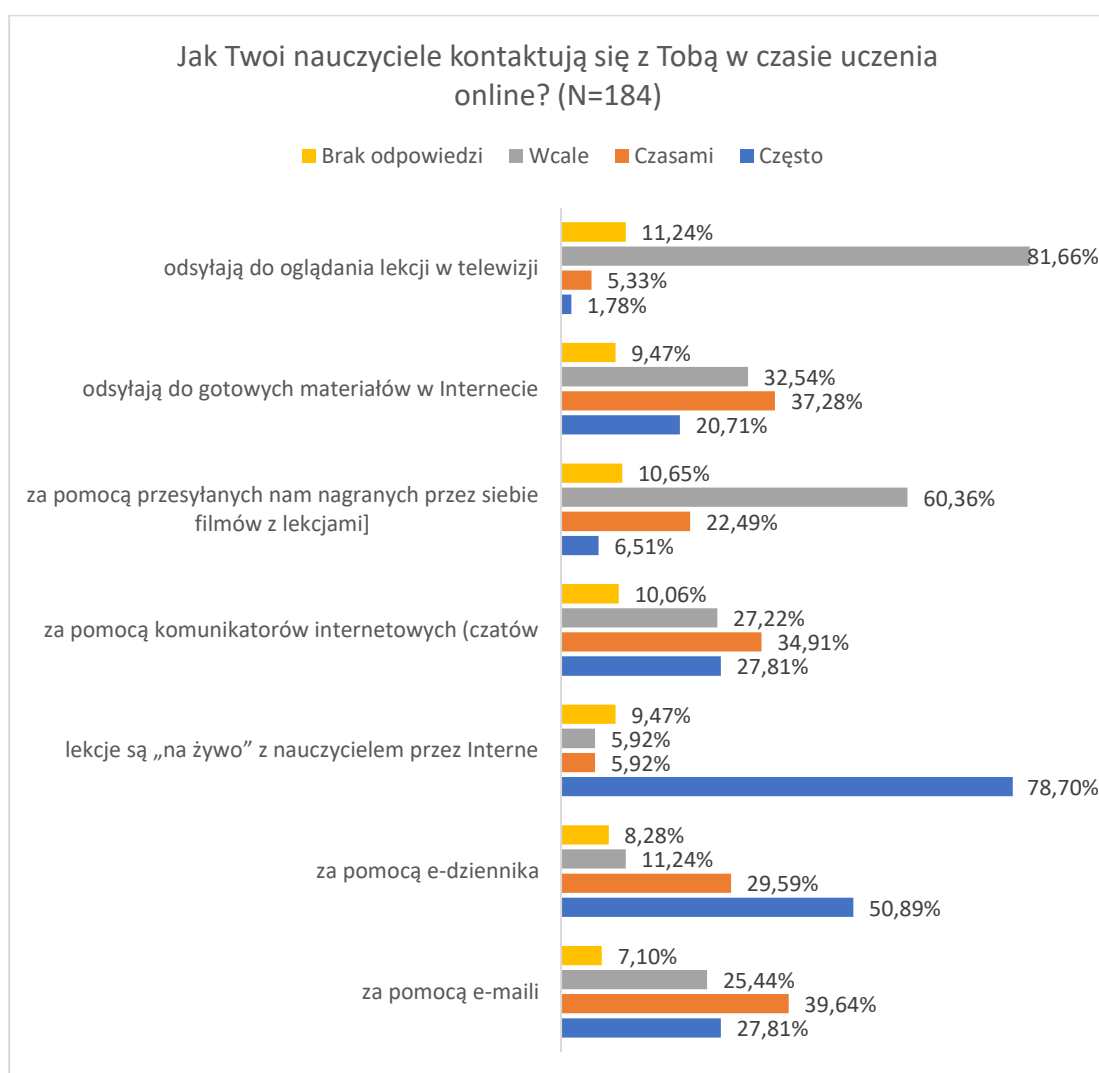

Uzyskany obraz danych wskazuje dość jednoznacznie na **dominację ocen pozytywnych sposobu realizacji edukacji zdalnej**, gdyż łącznie aż ponad 67% młodszych uczniów wskazało, że podoba im się to, jak nauczyciele uczą zdalnie. W tym - co można podkreślić - aż ponad 36% dzieci odpowiedziało, że sposób prowadzenia edukacji zdalnej bardzo im się podoba. Znamienna w obrazie wyników jest niewielka część dzieci, które wskazały, że sposób realizacji edukacji zdalnej przez nauczyciela nie podobał się im.

Taki rozkład wyników skłania do konkluzji, że większość dzieci była zadowolona ze sposobu realizowania zdalnej edukacji przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. To może także skłaniać do wnioskowania, że nauczyciele wczesnoszkolni w rurdzkich szkołach starali się organizować edukację zdalną w sposób interesujący, atrakcyjny i angażujący dzieci.

2.2 Sposób realizacji edukacji online przez nauczycieli

Odpowiedni sposób realizacji zdalnego nauczania uczniów młodszych jest szczególnie istotną kwestią z powodu niskich jeszcze kompetencji dzieci poniżej 11 roku życia w zakresie aktywności uczenia się. Bezpośrednia droga komunikacji i bezpośrednie relacje dydaktyczne z uczniami wydają się być w tej mierze krytycznym warunkiem efektywnej edukacji dzieci młodszych. Uzyskane od dzieci relacje pozwalają stwierdzić, iż ten rodzaj edukacji nauczyciele starali się jak najbardziej zapewniać, korzystając z rozwiązań technologicznych dających takie możliwości.

Uzyskane od dzieci odpowiedzi wskazują, że nauczyciele starali się realizować edukację zdalną przede wszystkim jako **lekcje „na żywo”** za pomocą platform, które to umożliwią. Niemal 80% dzieci wskazało na taki sposób edukacyjnej komunikacji z nauczycielami jako najczęstszy. Dzieci doświadczały także częstego komunikowania się

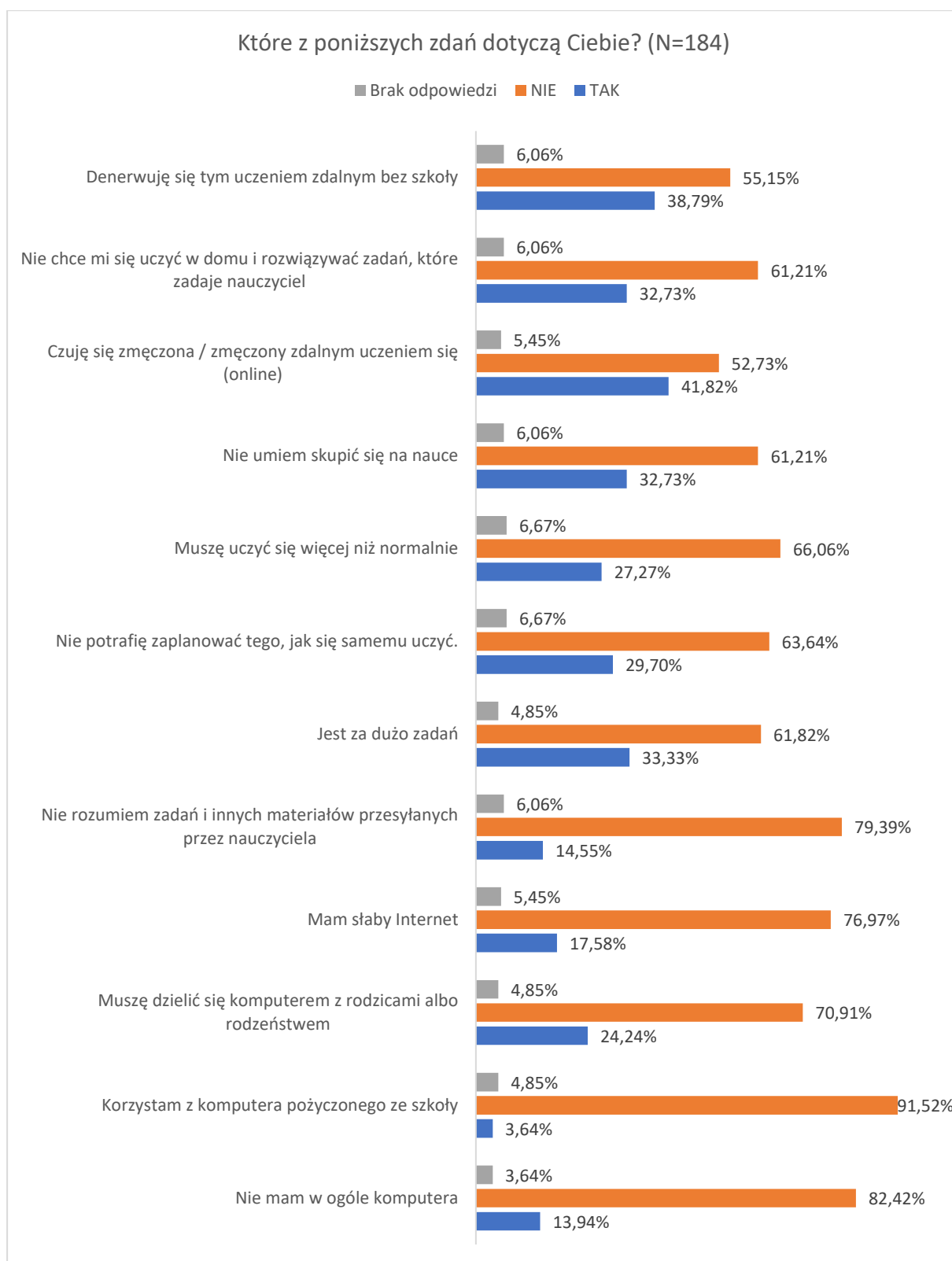
z nimi przez nauczycieli za pomocą systemów komunikacyjnych takich, jak **e-dziennik**. Rzadziej nauczyciele wykorzystywali w tym celu **e-maile** oraz inne **komunikatory** w zakresie mediów społecznościowych (czaty). Można także zauważyć, że uzupełniająco nauczyciele wykorzystywali nagrane przez siebie filmy z lekcjami oraz odsyłanie dzieci do gotowych materiałów zamieszczonych w Internecie. Zdecydowanie na korzyść nauczycieli przemawia rzadkie stosowanie przez nich takich rozwiązań w edukacji, jak odsyłanie do oglądania lekcji w telewizji.

2.3 Trudności dzieci w uczeniu się zdalnym

Obraz edukacji zdalnej analizowany z perspektywy dzieci młodszych ujawnia także różne trudności, jakie deklarowały dzieci, wskazując swoją sytuację lub opinie na temat uczenia się online.

Wśród najczęściej wskazywanych trudności znalazły się **poczucie zmęczenia** edukacją online, na co wskazało niemal 42% dzieci oraz **zdenerwowanie** sytuacją konieczności uczenia się w ten sposób – niemal 39% wskazań. Ponad jedna trzecia dzieci (ok. 33%) wskazuje również na takie trudności, jak **brak motywacji** do uczenia się i do rozwiązywania zadań, wskazując na swoją niechęć w tym zakresie, **nieumiejętność skupienia się**. Podobna część dzieci wskazała na **zbyt dużą liczbę** zadań, jakie musiały wykonywać. Prawie jedna trzecia dzieci ujawniała **trudności w planowaniu swojej pracy** oraz konieczność **wkładania większego wysiłku** w naukę. Co czwarte dziecko doświadczało trudności w nauce online z powodu **konieczności dzielenia komputera** z rodzeństwem lub rodzicami. Niemal 15% dzieci miało **problem ze zrozumieniem zadań i poleceń** nauczyciela, co wskazuje na podejmowanie odpowiednich starań przez nauczycieli w zakresie dostosowanej do dzieci komunikacji. Biorąc pod uwagę znaczenie możliwości technicznych do uczestniczenia w edukacji online, należy wyeksponować fakt, że 17% dzieci narzekało na **słaby Internet**, a 14% uczniów młodszych zadeklarowało **brak komputera**.

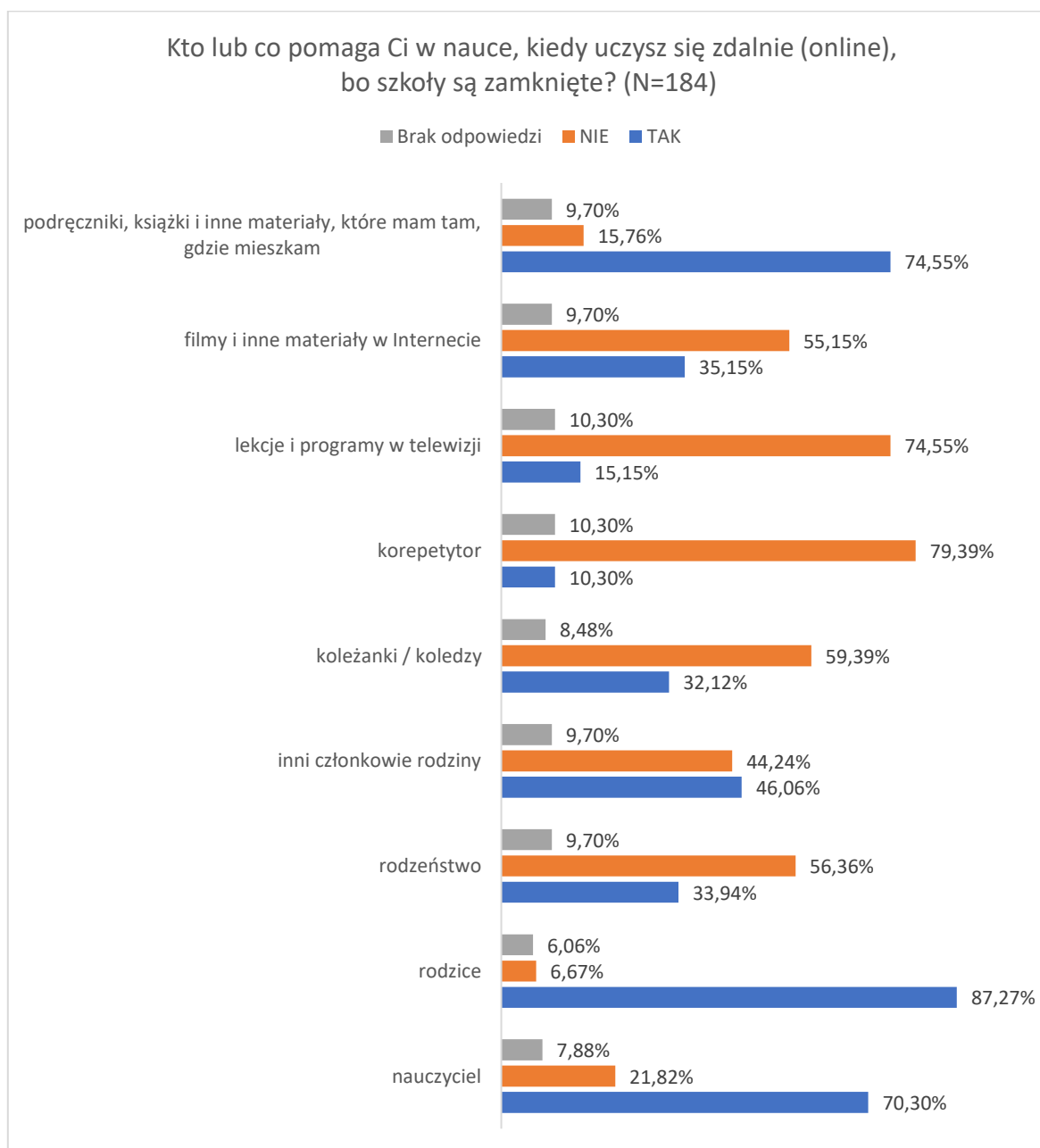

Patrząc na wyniki tej analizy można także z odwrotnej perspektywy skonstatować, że **większość dzieci nie skarżyła się na trudności** w uczeniu się online.

2.4 Co i kto pomógł dzieciom uczyć się zdalnie?

Zarówno w perspektywie wcześniej ukazanych trudności doświadczanych przez dzieci w uczeniu się zdalnym, jak i stosunkowo niewielkich jeszcze ich kompetencji do realizowania tego typu edukacji, jak i generalnie skromnego doświadczenia w zakresie edukacji szkolnej, pomoc z jakiej korzystali w nauce online jest z pewnością ważnym kontekstem widzenia całego zjawiska.

W świetle wskazań dzieci największa pomoc w edukacji online była zapewniana ze strony **rodziców**, a następnie **nauczycieli** (także w innym pytaniu na pomoc nauczyciela, co do sposobów uczenia się wskazała większość uczniów) oraz, w dalszej kolejności, przez innych członków rodziny i rodzeństwo. Ponad jedna trzecia dzieci mogła też liczyć na pomoc koleżanek i kolegów. Warto również zwrócić uwagę na posiłkowanie się przez dzieci materiałami dostępnymi w Internecie. Co istotne własne zasoby w miejscu zamieszkania – dostęp do książek i innych materiałów stanowiło dla dzieci istotne zaplecze dla uczenia się online.

2.5 Relacje społeczne uczniów młodszych

Do podstawowych warunków rozwoju dzieci w młodszym wieku szkolnym należy możliwość wchodzenia w relacje społeczne z rówieśnikami oraz z dorosłymi poza domownikami. To jedna z podstawowych potrzeb rozwojowych, determinująca nie tylko prawidłowy rozwój społeczny, ale także ogólny stan psychospołeczny dzieci i ich życiową kondycję. Badani uczniowie młodszy zostali zapytani zarówno o kontakty rówieśnicze, jak i pozadydaktyczne, a także związane z realizacją materiału lekcyjnego kontakty z nauczycielem.

2.5.1 Kontakty z rówieśnikami

Badania pokazały, że jedynie mniej niż jedna trzecia uczniów (28%) nie odczuwa braku kolegów i martwi się, że się z nimi nie spotyka¹¹. Jednocześnie w innym pytaniu, jak zaprezentowano na późniejszym wykresie, niemal **83%** uczniów przyznało, że **tęskni za kolegami i koleżankami**. Te rezultaty wskazują, że szczególnie trudnym doświadczeniem dla uczniów w okresie edukacji online jest ograniczenie kontaktów z koleżankami i kolegami.

Uczniowie starali się jednak zaspokajać swoje potrzeby społeczne w różny sposób. Ponad 65% dzieci starało się utrzymywać **kontakty bezpośrednie** z koleżankami i kolegami, jeśli tylko było to możliwe albo robiło to **przez Internet lub telefon** (niemal 62%). Jednakże

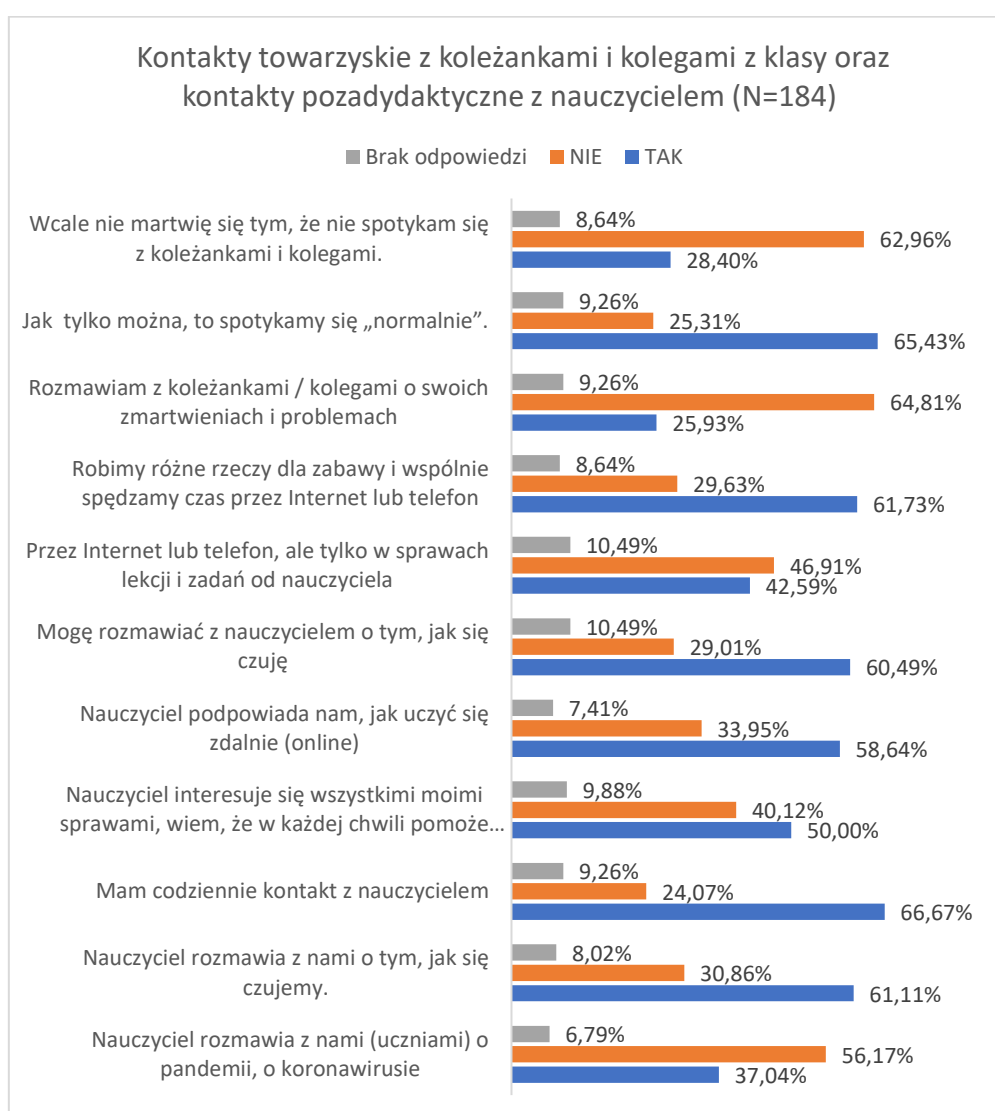
---

¹¹ Por. G. Całek, *Rodzice o koronaedukacji – wnioski z ankiety*, „Szkoła. Miesięcznik Dyrektora” sierpień 2020, dostęp: <https://grzegorzcalek.pl/wp-content/uploads/2020/09/Rodzice-o-koronaedukacji-%E2%80%93-wnioski-z-ankiety-%E2%80%93-Grzegorz-Calek.pdf>

kontakty te najczęściej nie miały charakteru wsparcia rówieśniczego, gdyż jedynie co czwarte dziecko rozmawiało z rówieśnikami o swoich troskach i problemach.

2.5.2 Wsparcie społeczne ze strony nauczyciela

W budującej perspektywie przedstawiają się wyniki na temat pozadydaktycznych relacji dzieci z nauczycielem. Większość z nich (ponad 60%) deklaruje, że może otwarcie rozmawiać z nauczycielem o swoich uczuciach, a połowa uczniów uznaje nauczyciela za osobę, która interesuje się ich sprawami i służy im pomocą w potrzebie.

Większość uczniów (niemal 67%) miała intensywne, **codzienne kontakty z nauczycielem** oraz wskazywała, że nauczyciel interesował się ich samopoczuciem. Rzadziej natomiast uczniowie wskazują, że nauczyciele podejmowali rozmowy o zagrożeniu pandemią.

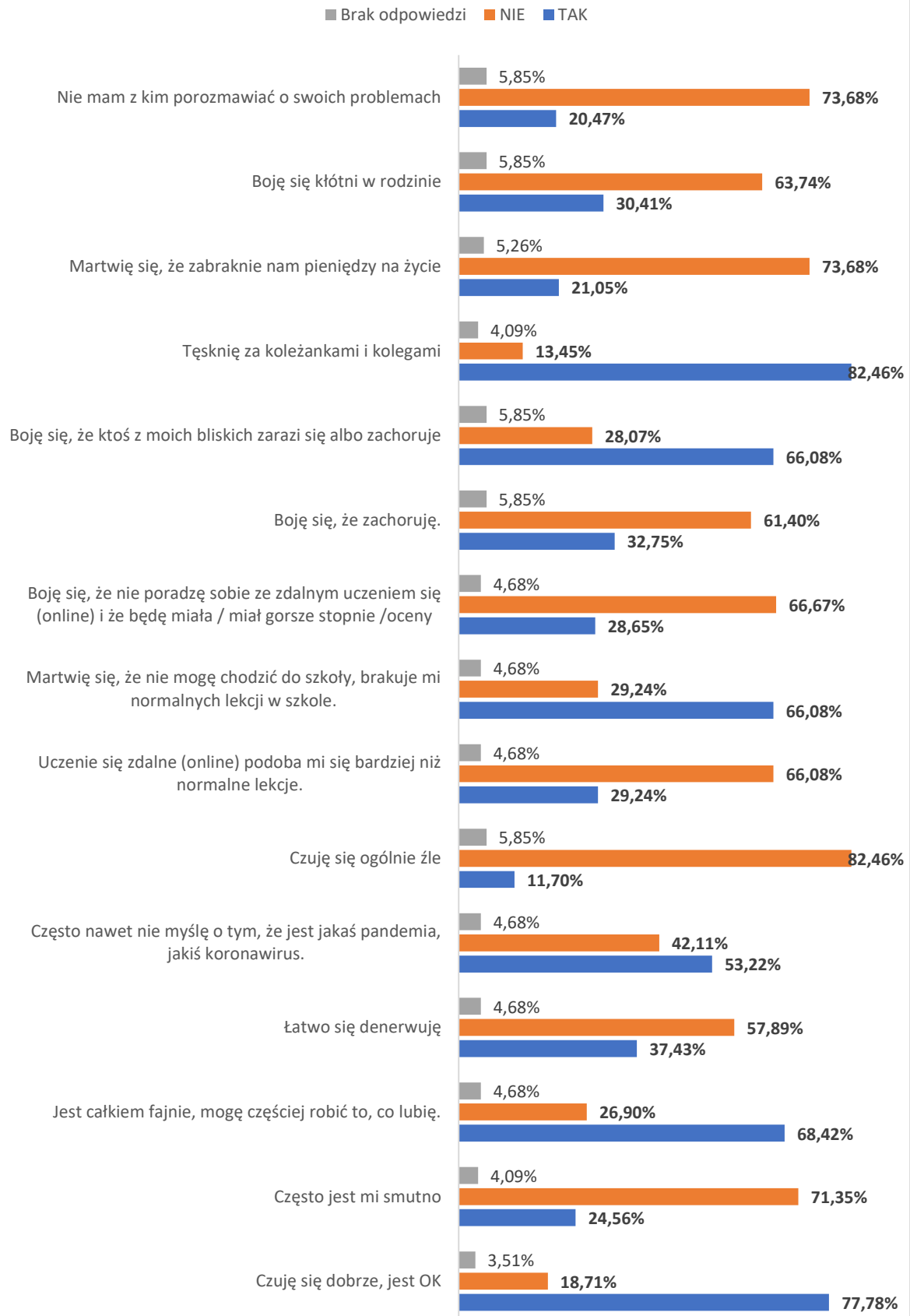
2.6 Sytuacja emocjonalna uczniów młodszych w okresie edukacji zdalnej

Charakteryzując sytuację dzieci w okresie, kiedy uczestniczyły w zdalnej edukacji, należy także zwrócić uwagę na ich sytuację emocjonalną, przekładającą się na ich ogólną kondycję psychospołeczną. W tym celu zapytano dzieci o ich odczucia i samopoczucie w okresie trwania zdalnej edukacji, prezentując im pewne stwierdzenia dotyczące ich odczuć wobec samej edukacji zdalnej i nieuczęszczania stacjonarnie do szkoły oraz co do ich samopoczucia – ich trosk i obaw oraz ogólnych odczuć wobec siebie i innych w kontekście zagrożenia COVID-19.

2.6.1 Ogólne odczucia dzieci wobec zdalnej edukacji

Obraz uzyskanych danych pokazuje, że przy porównaniu edukacji online ze stacjonarną, większość dzieci (66%) gorzej się do niej ustosunkowuje, deklarując **odczuwanie braku „normalnej” szkoły**, w tym w szczególności dzieciom brakuje kontaktów z rówieśnikami, gdyż aż 83% wyraziło tęsknotę za koleżankami i kolegami. Jest jednak całkiem spora grupa uczniów – **jedna trzecia, która do edukacji zdalnej ma lepszy stosunek niż do uczenia się stacjonarnie w szkole**. Większość dzieci (ponad 66%) uważa także, że dobrze radzi sobie z edukacją zdalną i nie obawia się pogorszenia wyników w nauce.

Jak ogólnie czujesz się, kiedy uczysz się zdalnie (online) zamiast w szkole? (N= 184)

2.6.2 Odczuwanie zagrożenia pandemią

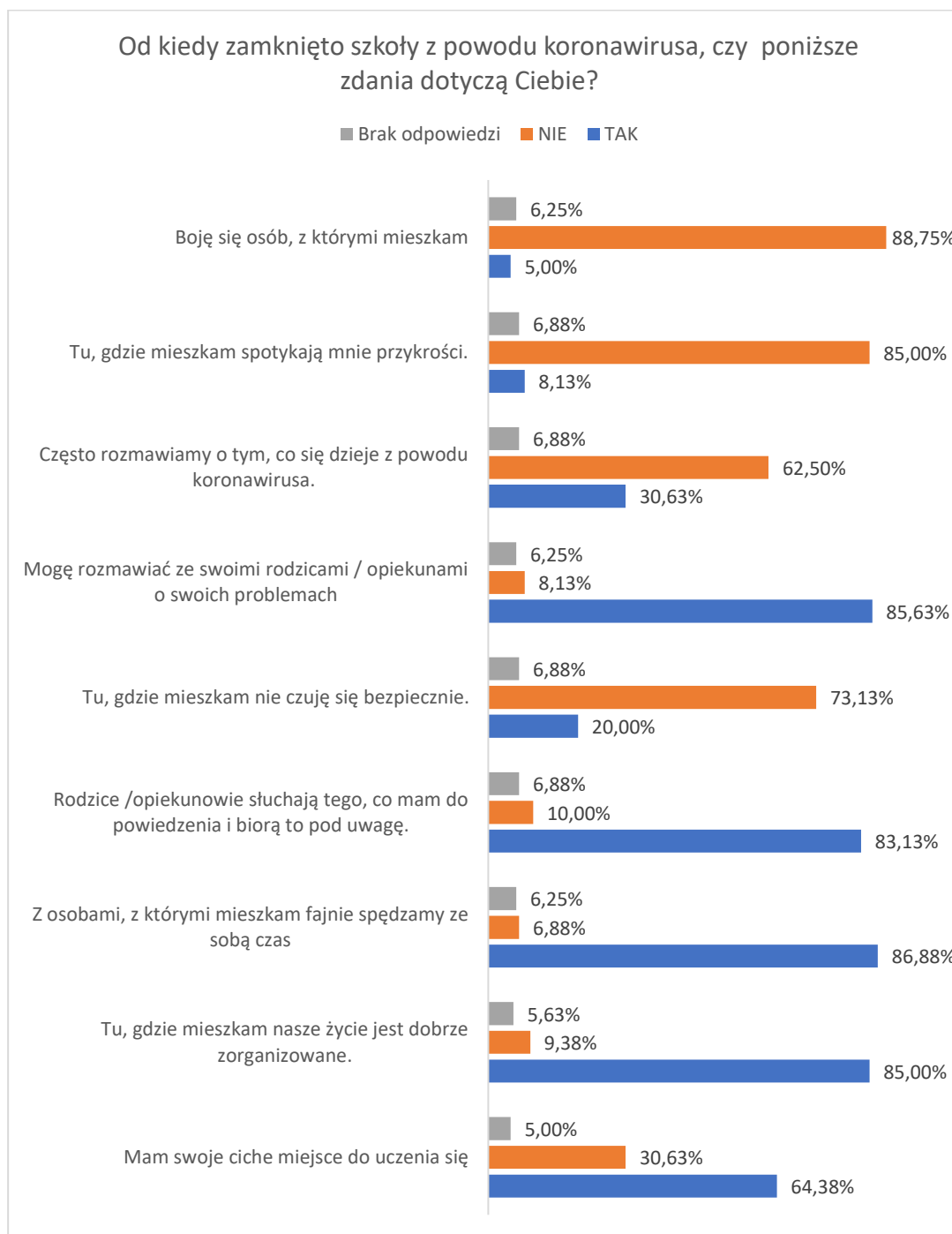
Analizując odczucia dzieci wobec samego zagrożenia pandemią zauważyć trzeba, że uczniów młodszych charakteryzowało spolaryzowanie pod względem odczuwania trosk o bezpieczeństwo - ponad połowa (53%) przyznała, że **często nie myśli nawet o zagrożeniu** - ale jednocześnie ponad 42% ujawniło odwrotne odczucia. Można przy tym zauważyć, że dzieci mniej obawiały się o własne bezpieczeństwo - tylko co trzecie dziecko (33%) obawiało się własnego zachorowania, niż **o bezpieczeństwo swoich bliskich**, które to obawy dotyczyły większości dzieci – 66%.

2.6.3 Samopoczucie uczniów oraz odczuwane troski

Ogólne samopoczucie uczniów młodszych w okresie zdalnej edukacji i trwania pandemii należy określić jako względnie konstruktywne. Zdecydowana większość uczniów deklarowała, że **czuje się dobrze** - niemal 78% deklaracji, a jedynie nieco ponad 11% uczniów wskazało, że czuje się ogólnie źle. Zwraca także uwagę deklarowanie przez przeważającą część dzieci (ponad 68%) pozytywnego samopoczucia na tle możliwości realizowania własnych lubianych aktywności w okresie edukacji zdalnej, bardziej niż w normalnym trybie szkolnym. Analizując ogólne emocje dzieci, należy jednak zwrócić uwagę, że niemal co czwarty uczeń wskazał, że często odczuwa **smutek** (24,56%), ponad jedna trzecia uczniów (37%) deklaruje częste **zdenerwowanie**. Wobec tych danych, szczególnie niepokojące wydaje się także to, iż co piąte dziecko przyznało, że **nie ma z kim porozmawiać o swoich problemach**. Niepokojące jest też to, że stosunkowo duża grupa dzieci - co trzeci uczeń, ujawnił **obawy przed złą atmosferą w rodzinie** (kłótnie), co sugeruje występowanie wśród tych dzieci negatywnych stanów psychicznych – poczucia zagrożenia na tle prawdopodobnych zachowań agresywnych i konfrontacyjnych występujących w rodzinach. To przypuszczenie wydaje się być uzasadnione w kontekście zaistnienia w okresie pandemii czynników indukujących takie zachowania, tj. zamknięcia w domach, trudnej sytuacji emocjonalnej rodziców, czy innych odczuwanych przez domowników zagrożeń. W tym kontekście warto również zwrócić uwagę na fakt, że co piąte dziecko wyrażało **obawę przed pogorszeniem się sytuacji materialnej rodziny**.

2.6.4 Warunki środowiska domowego uczniów młodszych

W realizacji edukacji zdalnej, podobnie jak w procesie edukacji w ogólnym rozumieniu, istotnym komponentem wpływającym na jej jakości i efektywności jest sytuacja domowa uczniów. Z tego powodu warto zwrócić uwagę na relacje dzieci zachodzące w warunkach domowych w okresie realizacji edukacji zdalnej przez badanych uczniów młodszych.

W obrazie wyników dotyczących różnych aspektów sytuacji domowej uczniów podczas edukacji zdalnej zwraca uwagę wskazywanie przez dzieci przede wszystkim na **cechy**

pozytywne domu. Należą do nich istotne uwarunkowania realizacji edukacji młodszych uczniów, jak posiadanie własnego miejsca do nauki oraz wysoki poziom zorganizowania życia rodzinnego. Badani uczniowie w większości (prawie 65%) wskazywali na posiadanie swojego miejsca do nauki oraz w dominującej większości (85%) spostrzegali życie rodzinne jako **dobrze zorganizowane.** Komfort psychospołeczny, jako sprzyjający edukacji kontekst, obejmuje także relacje z rodzicami. Uczniowie młodszy ujawnili w badaniach przede wszystkim **pozytywny odbiór relacji z rodzicami,** wskazując na możliwość powierzenia im problemów i ich przyjazne i pomocowe nastawienie (ponad 85%) oraz poszanowanie przez rodziców opinii dzieci (ponad 83%). Ponadto zdecydowana większość dzieci wskazała na **pozytywną atmosferę domową (87%).** Uzyskane rezultaty sugerują, że większość dzieci odbiera własne środowisko domowe jako bezpieczne, wspierające i zapewniające komfort psychospołeczny. Niemniej jednak warto też zwrócić uwagę na występowanie choć niewielkich, to jednak istotnych liczb dzieci, które zaprzeczały pozytywnym charakterystykom środowiska domowego oraz potwierdzały występowanie stanów czy odczuć negatywnych. W tym sensie zwraca uwagę 5% dzieci, które wskazały, że boją się osób, z którymi mieszkają, 8% dzieci ujawniających doznawanie przykrości w domu oraz sięgających 10% dzieci wskazania negatywne dotyczące organizacji życia rodzinnego, relacji z rodzicami i ich pozytywnych postaw. Zwraca także uwagę to, iż co trzecie dziecko przyznało, że **nie miało własnego miejsca do nauki** w czasie edukacji zdalnej.

3. Wnioski

Większość dzieci z klas II-IV była zadowolona ze sposobu realizowania zdalnej edukacji przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej.

Uczniowie młodszy doświadczali edukacji zdalnej przede wszystkim w formule lekcji „na żywo”. Kontakt dydaktyczny uzupełniająco odbywał się także za pomocą e-dziennika, komunikatorów społecznościowych oraz korespondencji mailowej. Nauczyciele starali się unikać stosowania biernych formuł dydaktycznych.

Większość dzieci deklarowała, że nie doświadczała trudności w zdalnym uczeniu się. Dzieci wskazujące na trudności w uczeniu się zdalnym ujawniały takie problemy, jak ogólne poczucie zmęczenia edukacją online, poddenerwowanie, brak motywacji, trudności w skupieniu uwagi oraz zbyt dużą liczbę zadań, nieumiejętność planowania nauki i konieczność większego wysiłku.

W edukacji zdalnej młodszym uczniom pomagali przede wszystkim rodzice, w dalszej kolejności pod względem częstotliwości wskazań, inni członkowie rodziny i rodzeństwo.

Uczniowie młodsi ujawniali w większości brak zaspokojenia potrzeby w zakresie kontaktów rówieśniczych – poczucia braku tych kontaktów doświadczała dominująca część dzieci. W większości uczniowie starali się jednak spotykać z rówieśnikami bezpośrednio lub wykorzystując Internet bądź telefon.

Większość dzieci widziała w nauczycielach osoby wspierające je i gotowe do pomocy, z którymi miały codzienny kontakt.

W ogólnej ocenie większość dzieci gorzej oceniała edukację zdalną w porównaniu do stacjonarnej, odczuwała brak uczęszczania do szkoły. Jednakże jest też niemała grupa uczniów - co trzeci, której edukacja zdalna podoba się bardziej niż stacjonarna.

Dzieci w znaczącej części odczuwały zagrożenie pandemią jako osobiste, choć częściej bały się o bliskich niż o siebie.

Uczniowie młodsi deklarowali najczęściej dobre samopoczucie w okresie pandemii. Część uczniów wskazywała jednak na przeżywane zdenerwowanie oraz odczuwanie smutku. W tym kontekście niepokoi fakt, że jedna piąta uczniów nie ma poczucia wsparcia, deklarując, iż nie mają z kim porozmawiać o swoich problemach.

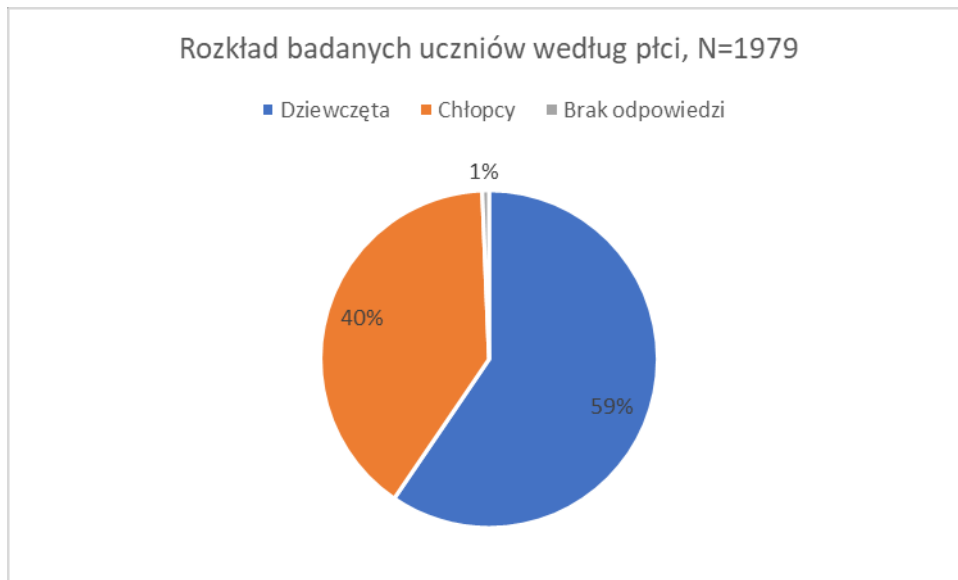
Warunki realizacji uczenia się online były u większości dzieci satysfakcjonujące, jednak aż co trzeci uczeń nie miał zapewnionego własnego odpowiedniego miejsca do nauki.

Warunki emocjonalne domu jako kontekst edukacji zdalnej, większość uczniów spostrzega jako pozytywne - w kontekście relacji z rodzicami i ich postaw pomocowych i wspierających oraz dobrego zorganizowania życia rodzinnego. Jakkolwiek większość uczniów odbiera swoje środowisko domowe charakteryzujące się dobrą atmosferą i jako bezpieczne, to jednak spora część dzieci wskazała na obawy przed kłótniami w rodzinie, a niektórzy uczniowie odczuwali negatywne emocje wobec domowników – obawy przed nimi i przykrościami z ich strony.

CZEŚĆ V
UCZNIOWIE STARSI

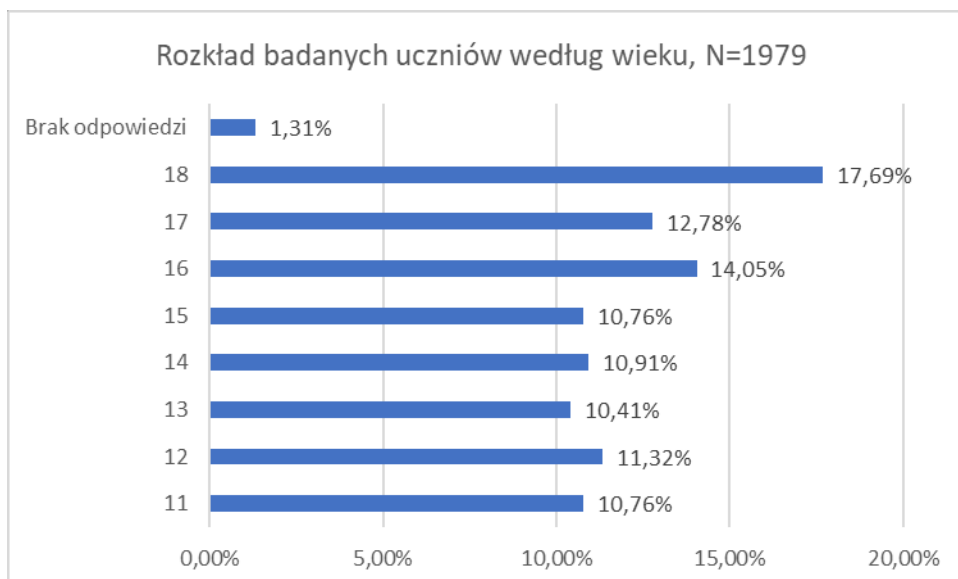
1. Charakterystyka badanej próby

W tej części raportu zaprezentowane zostaną rezultaty dotyczące postrzegania edukacji zdalnej przez uczniów starszych. Kwestionariusz wypełniło drogą online łącznie **1979** uczniów w wieku 11+.

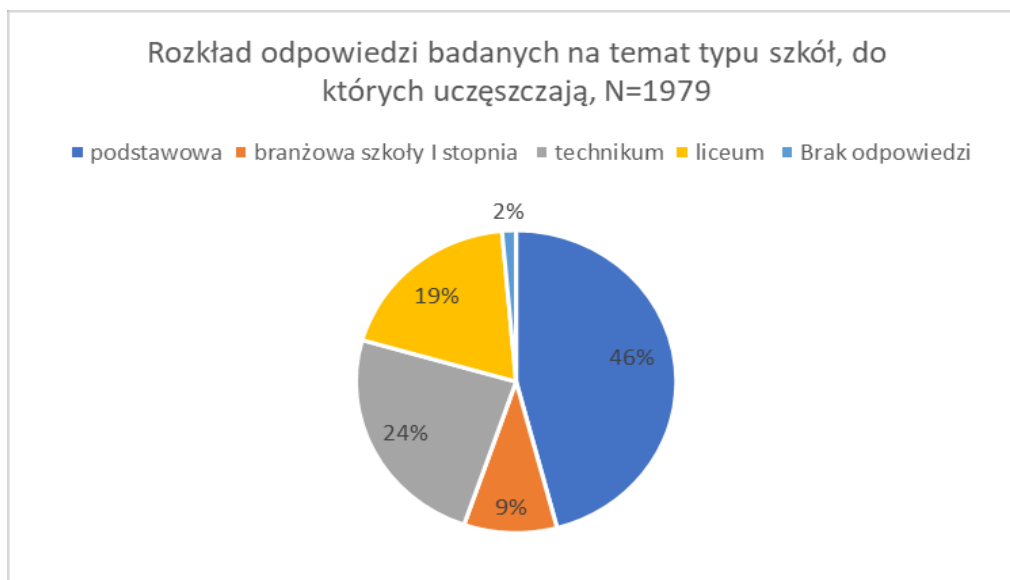

W badaniu wzięło udział 788 chłopców i 1178 dziewcząt, w przypadku 13 badanych odnotowano brak odpowiedzi.

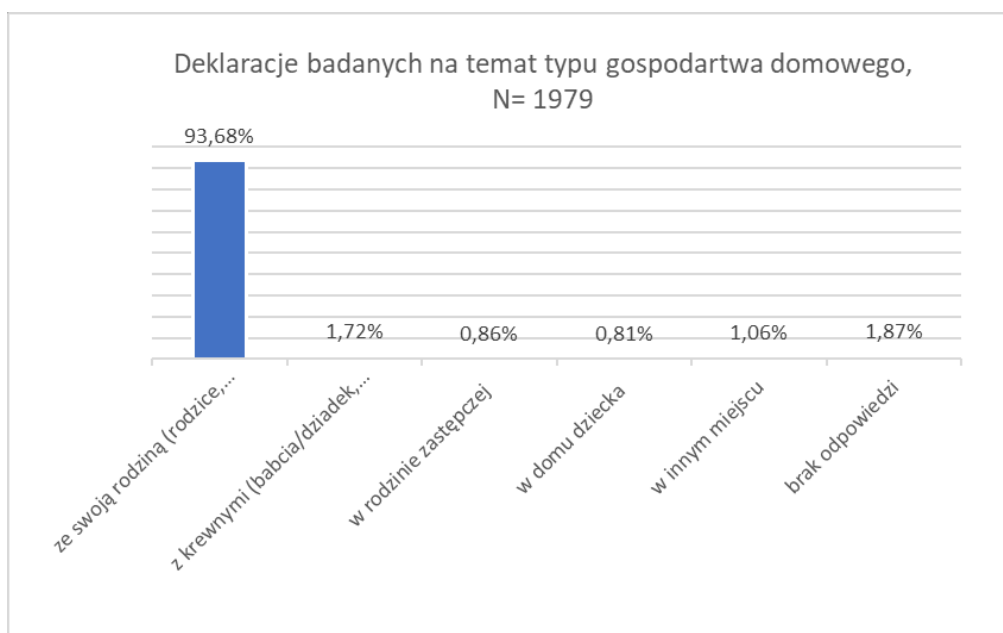
Badaniem objęto uczniów w wieku od 11 do 18 lat, rozkład procentowy respondentów według kryterium wieku prezentuje poniższy wykres.

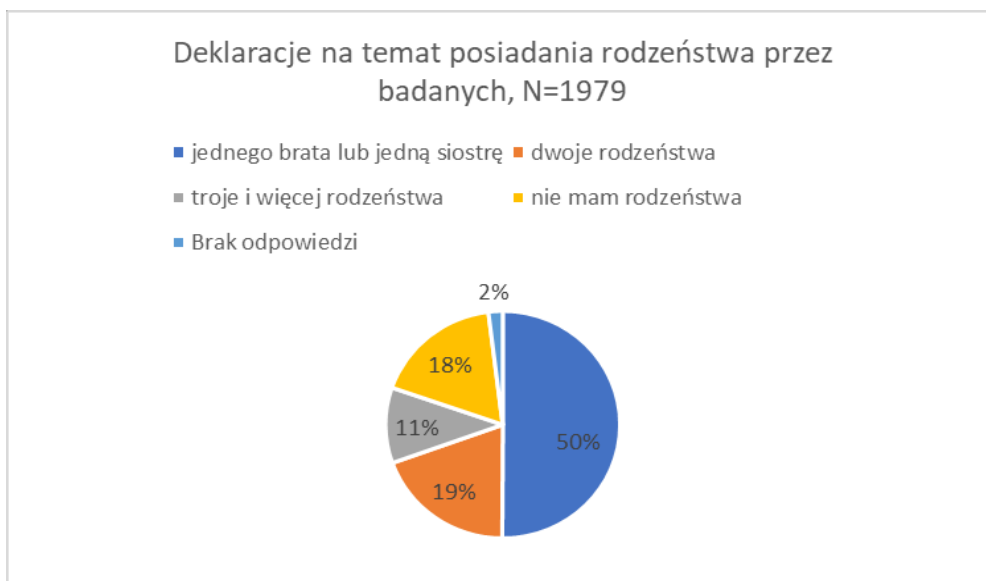
W badanej grupie najliczniejszą reprezentację stanowili uczniowie osiemnastoletni. W zakresie typu szkół, do których uczęszczają badane osoby, największą grupę stanowili uczniowie szkół podstawowych (45,88%). W dalszej kolejności wśród ankietowanych znaleźli się uczniowie techników (co 4 badany) i liceów (1/5 badanych). Najmniejszą grupę stanowili uczniowie szkół branżowych.

Przeważająca liczba badanych mieszka ze swoimi rodzicami i (jeśli takowe jest w rodzinie) z rodzeństwem. Niewielka grupa uczniów (1,72%) wskazała, że mieszka z dalszymi krewnymi, zaś 1,87% badanych nie wskazało żadnej z zaproponowanych odpowiedzi.

Większość badanych uczniów wskazała, że posiada rodzeństwo.

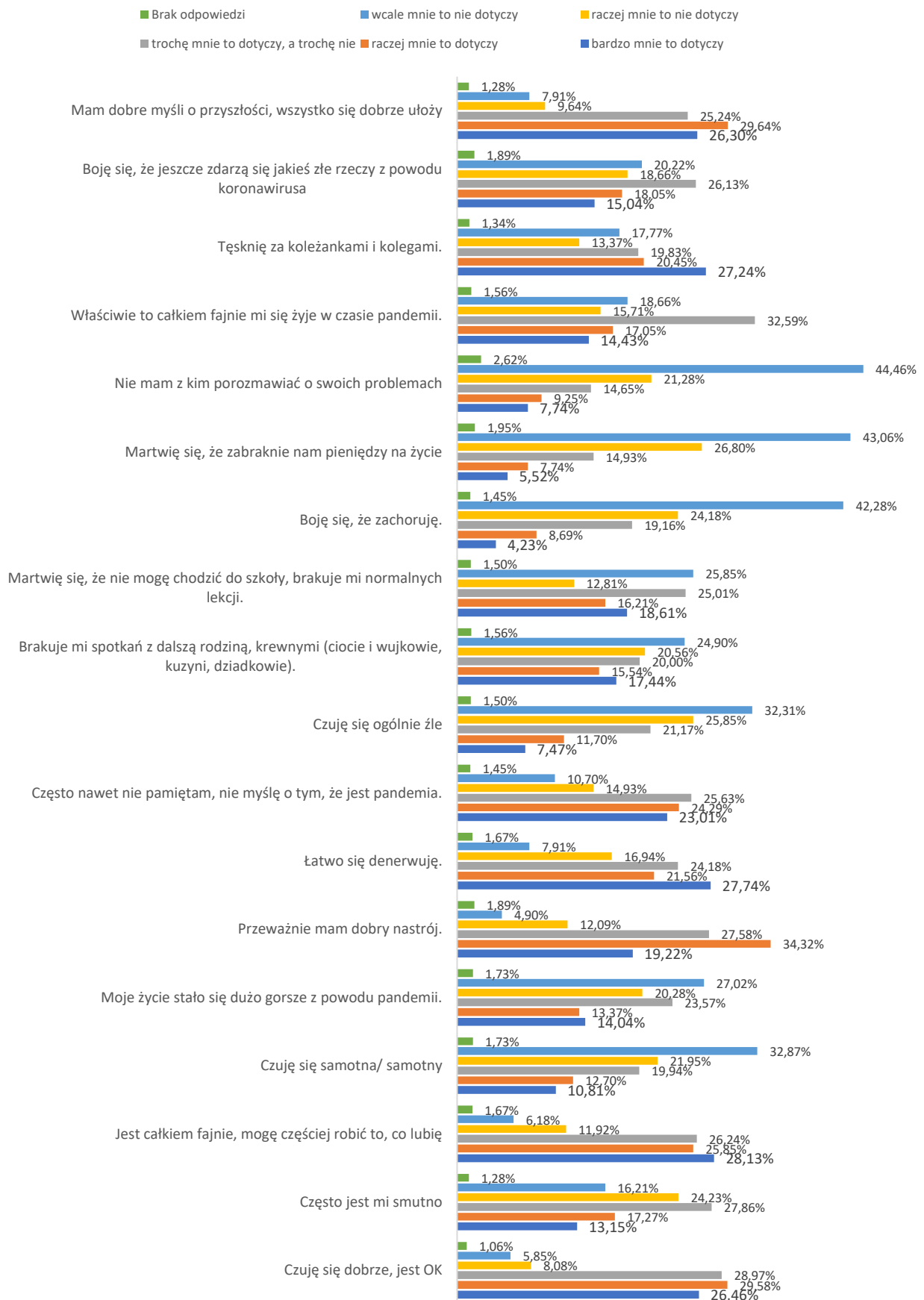
Co drugi respondent posiada jednego brata/ jedną siostrę, zaś jeden na pięciu badanych deklaruje posiadanie dwojga rodzeństwa. Najmniej liczną grupę stanowili ankietowani posiadający troje i więcej braci/ siostr.

2. Realizacja edukacji zdalnej w percepcji uczniów starszych

2.1 Samopoczucie badanych uczniów w czasie edukacji zdalnej

Analiza odpowiedzi respondentów na temat obaw oraz emocji towarzyszących im w czasie edukacji zdalnej i pandemii pozwala na wyciągnięcie wniosku, że większość badanych w niewielkim stopniu doświadczała negatywnych stanów związanych z aktualną sytuacją. Ponad połowa badanych (53,98% - suma odpowiedzi *bardzo mnie to dotyczy* oraz *raczej mnie to dotyczy*) uważała, że pandemia i edukacja zdalna są „całkiem fajne i mogą robić to, co lubią”. Również blisko co drugi badany (47,30% - suma odpowiedzi *bardzo mnie to dotyczy* oraz *raczej mnie to dotyczy*) był zdania, że często nie myśli o tym, że jest pandemia. W zakresie odczuwania samotności ponad połowa badanych (54,82% suma odpowiedzi *wcale mnie to dotyczy* oraz *raczej mnie to nie dotyczy*) wskazała, że nie odczuwa takich uczuć, odwrotnego zdania był natomiast co 4 badany. Podobnie blisko co drugi badany nie uważał, aby jego życie stało się gorsze z powodu pandemii, przeciwnego zdania było 27,41% uczniów. Większość badanych (<65%) wskazała, że nie obawia się zachorowania czy utraty środków do życia przez rodzinę.

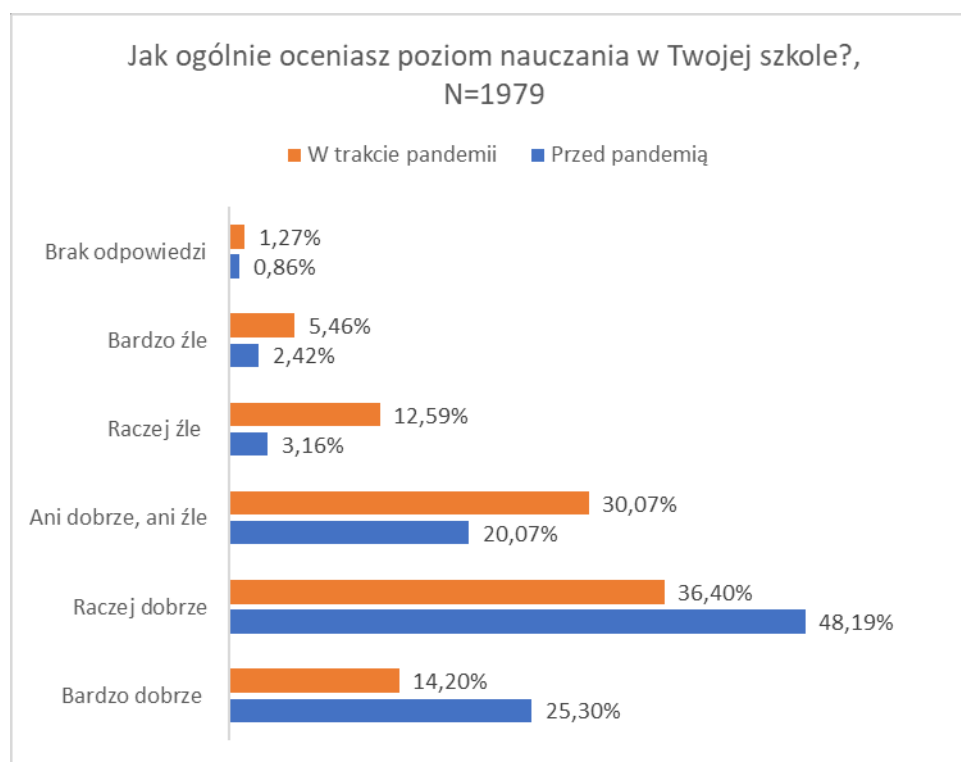
Jak czujesz się w czasie pandemii i edukacji zdalnej? N= 1979

Ponadto, uczniowie w większości deklarowali, że mają osobę, z którą mogliby porozmawiać o swoich problemach. Deklarowali też, że przeważnie cechuje ich dobry nastrój oraz że z optymizmem myślą o przyszłości. Negatywne emocje związane z edukacją zdalną i pandemią uczniowie wiązali przede wszystkim z tęsknotą za rówieśnikami (47,69% suma odpowiedzi *raczej mnie to dotyczy* oraz *bardzo mnie to dotyczy*). Prawie połowa badanych wskazała również, że łatwo denerwuje się w tym czasie.

2.2 Nauczanie przed pandemią i w czasie jej trwania w opiniach uczniów

Kolejną z eksplorowanych w trakcie badań kwestii była ocena poziomu nauczania w szkole oraz poziomu zaangażowania się uczniów w naukę w ocenie porównawczej przed i w trakcie pandemii. Jakość kształcenia we własnej szkole przed pandemią (przed marcem 2020 r.) pozytywnie oceniało blisko $\frac{3}{4}$ badanych (73,49% – suma odpowiedzi *bardzo dobrze* oraz *raczej dobrze*).

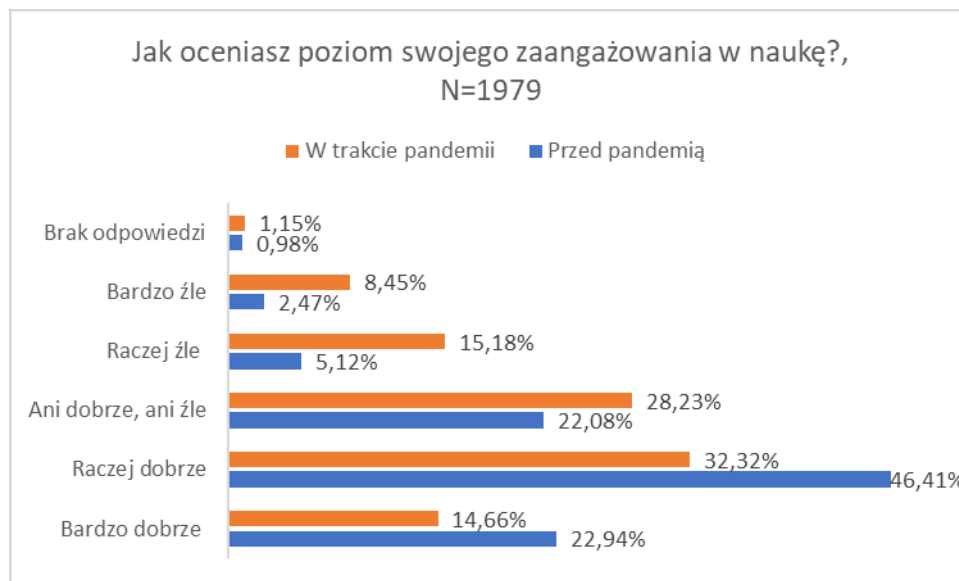

Natomiast w czasie pandemii (od kiedy szkoły były zamknięte) pozytywną ocenę poziomu nauczania w szkole wyrażał już tylko co drugi respondent (50,60% – suma odpowiedzi *bardzo dobrze* oraz *raczej dobrze*).

Blisko 70% badanych uczniów oceniło swoje zaangażowanie w naukę przed pandemią jako wysokie lub bardzo wysokie (69,35% – suma odpowiedzi *bardzo dobrze* oraz *raczej*

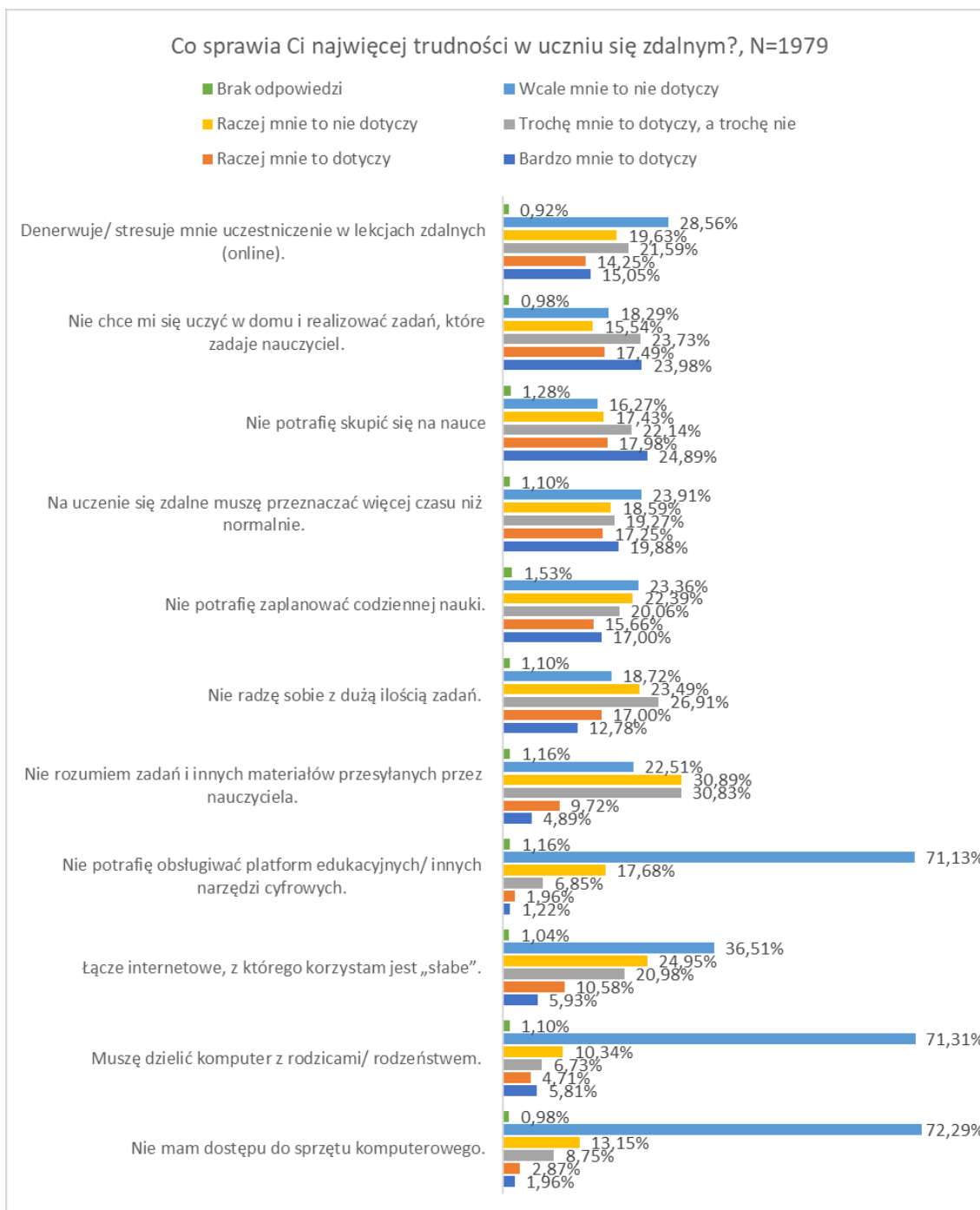
dobrze), natomiast w odniesieniu do czasu pandemii taką odpowiedź wybrało już tylko 46,98% uczniów.

Co istotne, wzrosła liczba osób deklarujących swoje zaangażowanie jako złe i bardzo złe z 7,59% (suma odpowiedzi *raczej źle* i *bardzo źle*) przed pandemią do prawie ¼ badanych w czasie pandemii. Podsumowując, zdaniem badanych uczniów edukacja zdalna jest oceniana jako nauka na niższym poziomie niż edukacja tradycyjna, w mniejszym stopniu zachęca do uczestnictwa w zajęciach i do nauki.

2.3 Trudności w uczeniu się zdalnym

Analiza opinii badanych uczniów na temat trudności, z jakimi zmagali się w czasie lekcji online pokazała, że kwestie związane ze sprzętem, np. brak komputera, konieczność jego dzielenia z innymi członkami rodziny czy słabe łącze internetowe nie stanowiły dla badanych istotnego problemu.

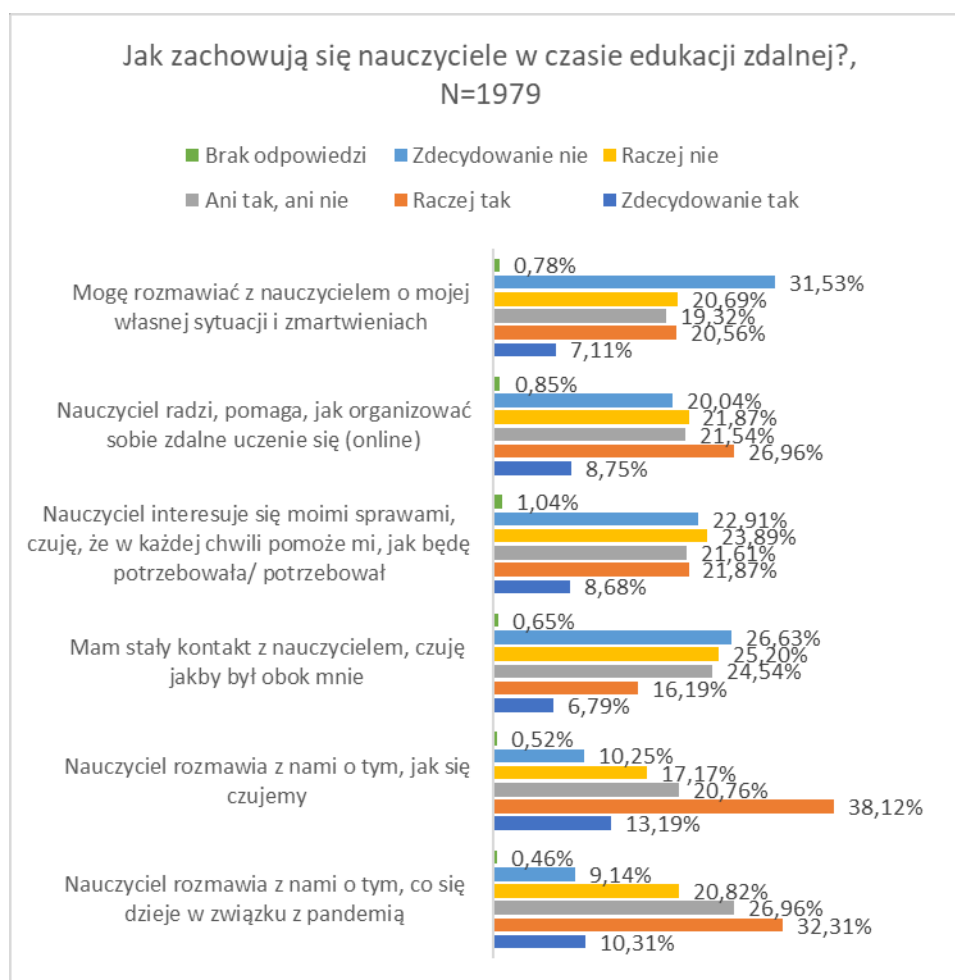

Również większość badanych zadeklarowała, że nie doświadcza trudności ze zrozumieniem materiałów i zadań przesyłanych przez nauczycieli, zaplanowaniem codziennej nauki i obsługą platform edukacyjnych. Z odpowiedzi respondentów wynika, że podczas edukacji zdalnej borykali się oni przede wszystkim z brakiem motywacji do nauki w domu i realizowania zadań zleconych przez nauczyciela (41,47% - suma odpowiedzi *bardzo mnie to dotyczy* oraz *raczej mnie to dotyczy*), z problemem ze skupieniem się na lekcjach i nauce (42,87%) oraz koniecznością przeznaczenia na naukę więcej czasu niż miało to miejsce

w edukacji tradycyjnej (37,13%). Warto też zasygnalizować, że blisko 30% uczniów wskazało, że odczuwa stres w związku z uczestnictwem w lekcjach online.

2.4 Zachowanie nauczycieli w czasie edukacji zdalnej w opiniach uczniów

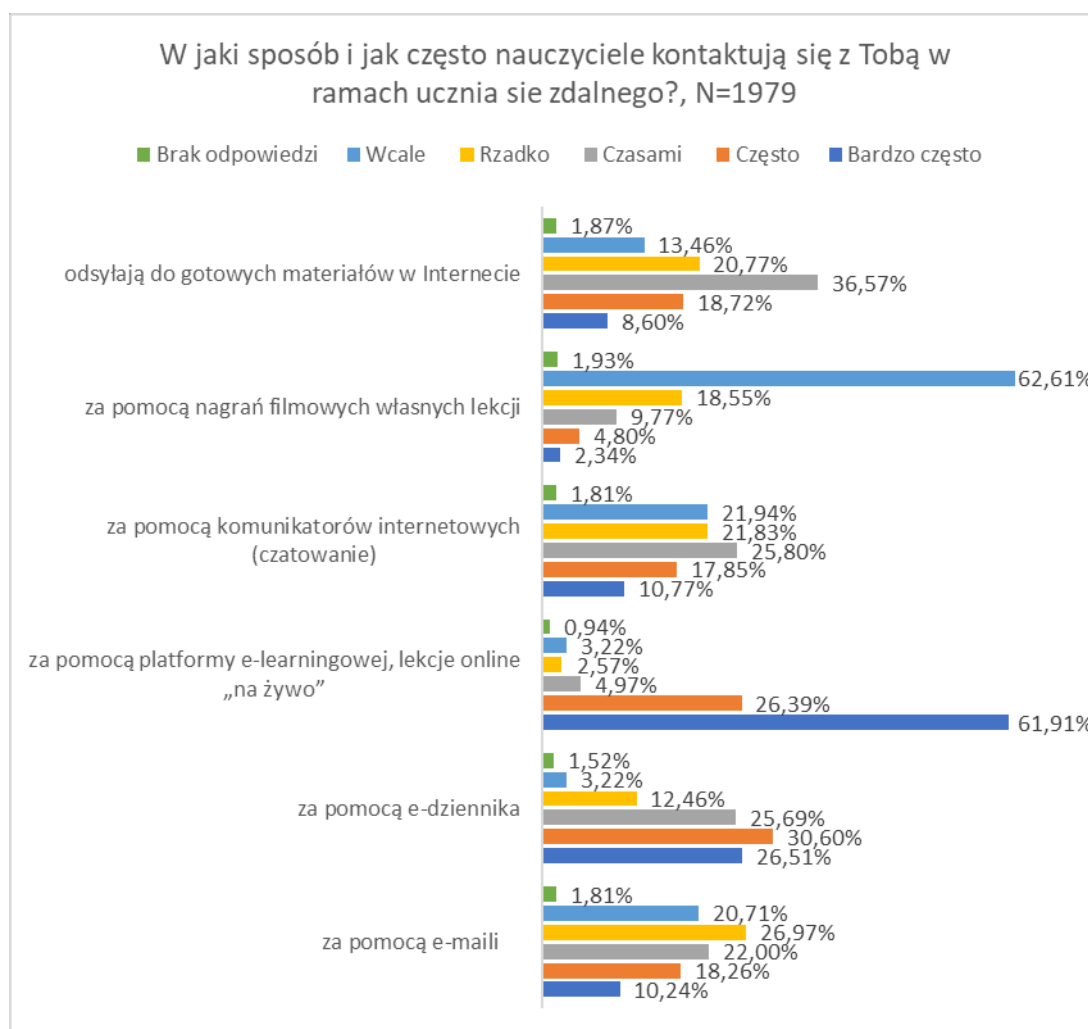
Badani uczniowie wskazywali, że nauczyciele dbali o to, aby rozmawiać z podopiecznymi o bieżących wydarzeniach związanych z pandemią, o samopoczuciu uczniów oraz pomagali i udzielali rad, dotyczących samodzielnej organizacji nauki zdalnej.

Równocześnie większość badanych deklarowała, że nie ma stałego kontaktu z nauczycielem (51,83% – suma odpowiedzi *raczej nie* i *zdecydowanie nie*), nie czuje zainteresowania swoimi sprawami i problemami ze strony nauczyciela (52,22%) oraz nie ma poczucia, że może liczyć na jego pomoc (46,80%). Powyższe wyniki sugerują, że w trakcie edukacji zdalnej nauczyciele powinni zwracać większą uwagę na indywidualne podejście i zainteresowanie sprawami uczniów.

2.5 Sposoby oraz częstotliwość kontaktów nauczycieli z uczniami

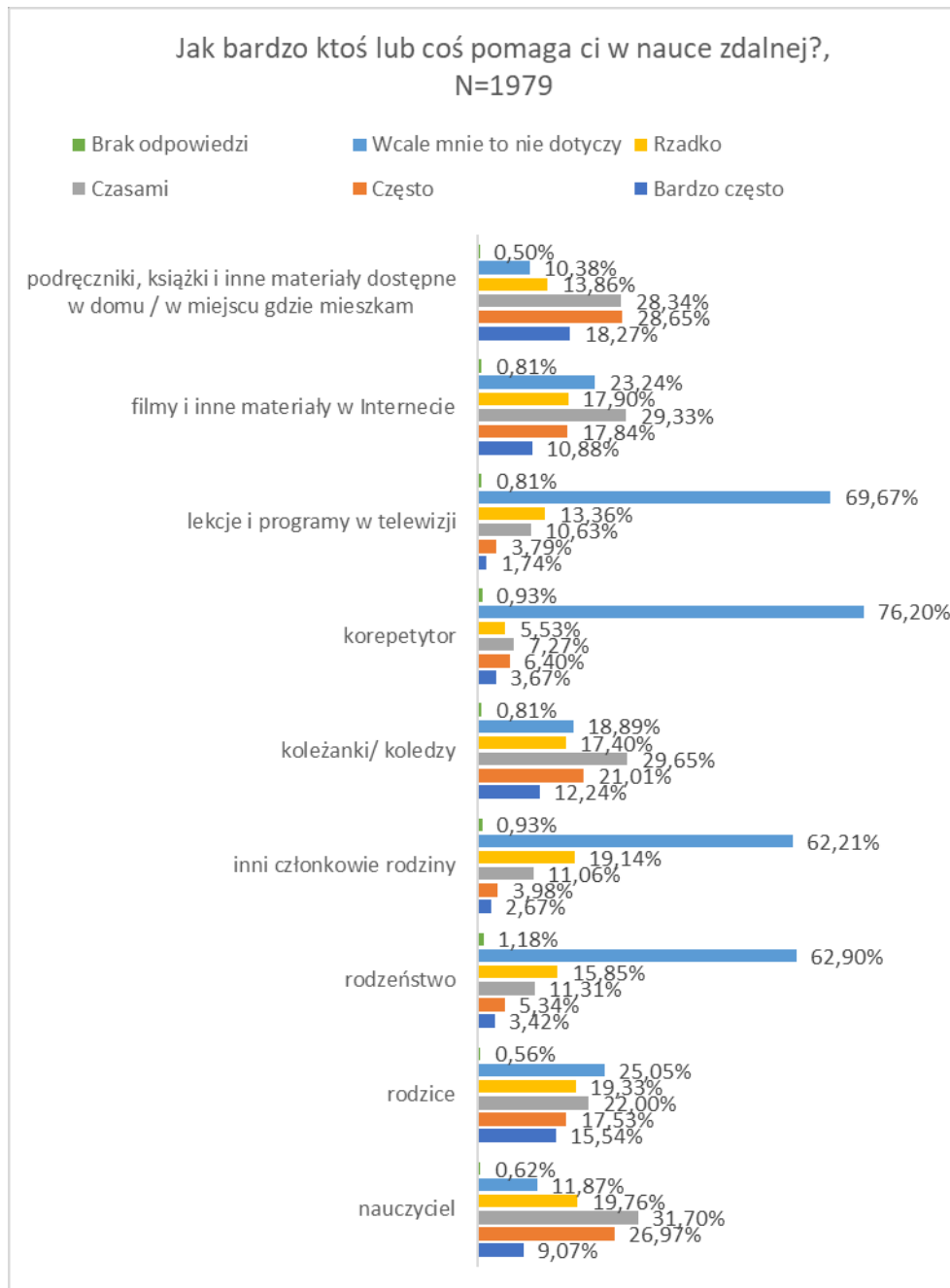
Analiza wypowiedzi badanych na temat sposobów kontaktowania się nauczycieli z uczniami pokazała, że najczęściej stosowaną formą kontaktu i prowadzenia zajęć były platforma e-learningowa i lekcje na żywo (61,91%) oraz e-dziennik (26,51%). Według badanych nauczyciele najrzadziej korzystali z nagrań własnych lekcji i czatów, rzadko też odsyłali uczniów do gotowych materiałów znajdujących się w Internecie.

2.6 Pomoc w nauce zdalnej

Badani uczniowie wskazywali, że najczęściej w nauce zdalnej pomagały im podręczniki, książki i inne materiały znajdujące się w miejscu zamieszkania (46,92% - suma odpowiedzi *bardzo często* i *często*). Kolejno badani korzystali w tym zakresie ze wsparcia nauczyciela, rodziców oraz koleżanek i kolegów, na takie odpowiedzi wskazało po 1/3

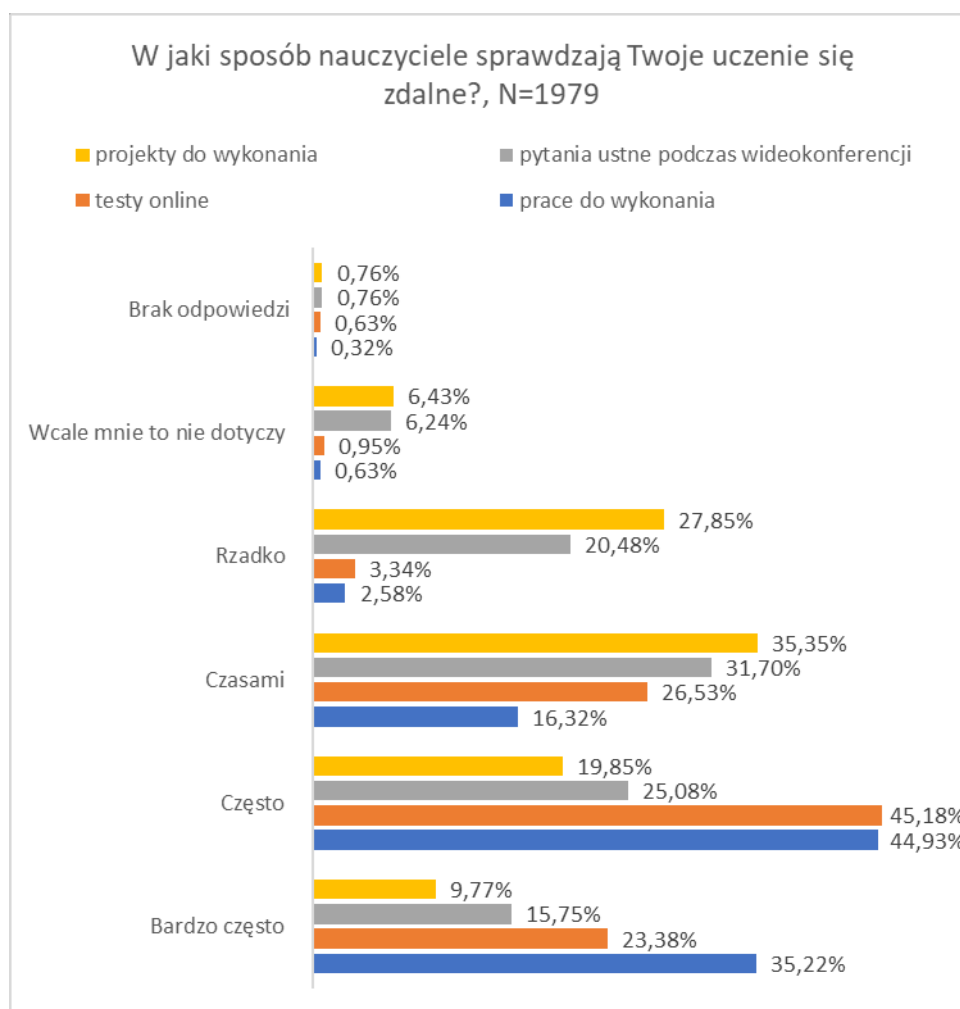
badanych osób. Spośród wymienionych możliwości 28,71% badanych odpowiedziało, że korzystało również z filmów i innych materiałów zawartych w Internecie.

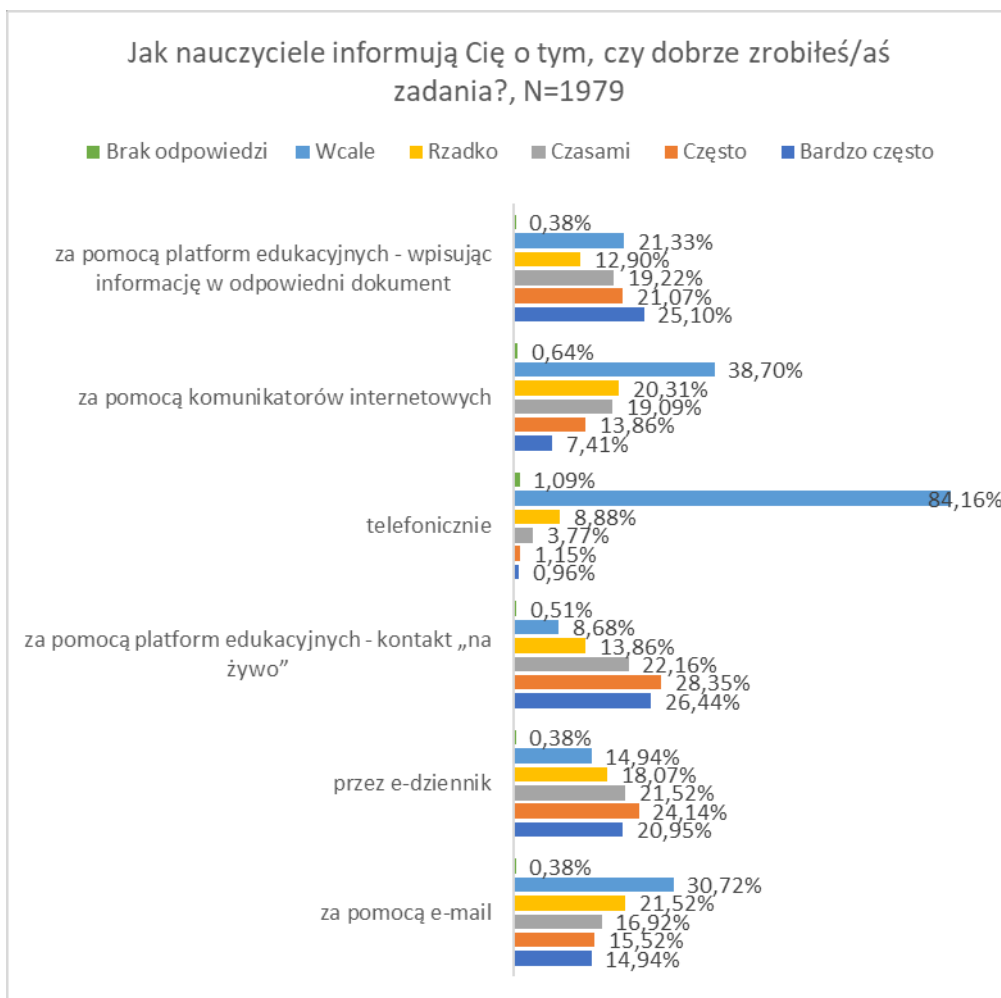
Najbardziej badani deklaruwali sięganie po takie formy pomocy, jak lekcje i programy w telewizji, pomoc rodzeństwa czy innych członków rodziny.

2.7 Sposoby weryfikowania uczenia się zdalnego przez nauczycieli oraz sposoby informowania o poprawności wykonania zadań w opiniach uczniów

W opiniach respondentów sprawdzanie zdalnego uczenia się uczniów przez nauczycieli najczęściej przybierało formę zlecania prac do wykonania (80,15% - suma odpowiedzi *bardzo często* i *często*) oraz testów online (68,56%). Rzadziej nauczyciele korzystali z zadawania pytań ustnych oraz zlecali projekty.

W opinii blisko co drugiego respondenta najczęstszymi kanałami komunikacyjnymi, za pomocą których nauczyciele przekazywali informacje zwrotne na temat poprawności wykonania zadań były e-dziennik oraz platformy edukacyjne (zarówno poprzez przekazywanie informacji „na żywo”, jak i przy pomocy wypełnienia odpowiednich dokumentów).

Do najrzadziej wskazywanych przez badanych form należały kontakt telefoniczny, poprzez e-mail oraz za pomocą komunikatorów internetowych.

2.8 Zadowolenie badanych ze sposobu realizowania edukacji zdalnej (online)

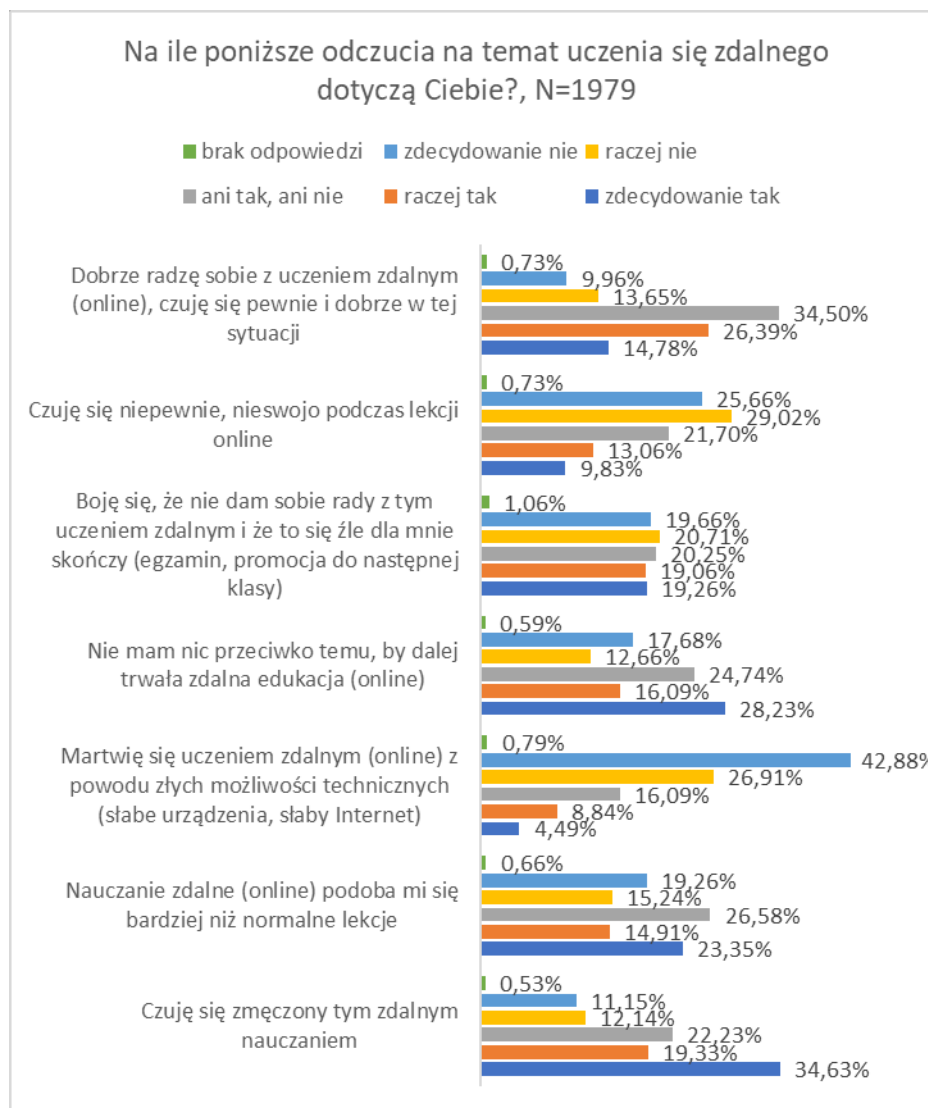
Większość respondentów była zadowolona (17,07%) lub umiarkowanie zadowolona (33,85%) ze sposobu prowadzenia zajęć przez nauczycieli w formie online. Negatywne opinie na ten temat wyraziło jedynie 15,42% badanych (suma odpowiedzi *raczej mi to nie odpowiada* i *wcale mi to nie odpowiada*).

2.9 Odczucia badanych na temat uczenia się zdalnego (online)

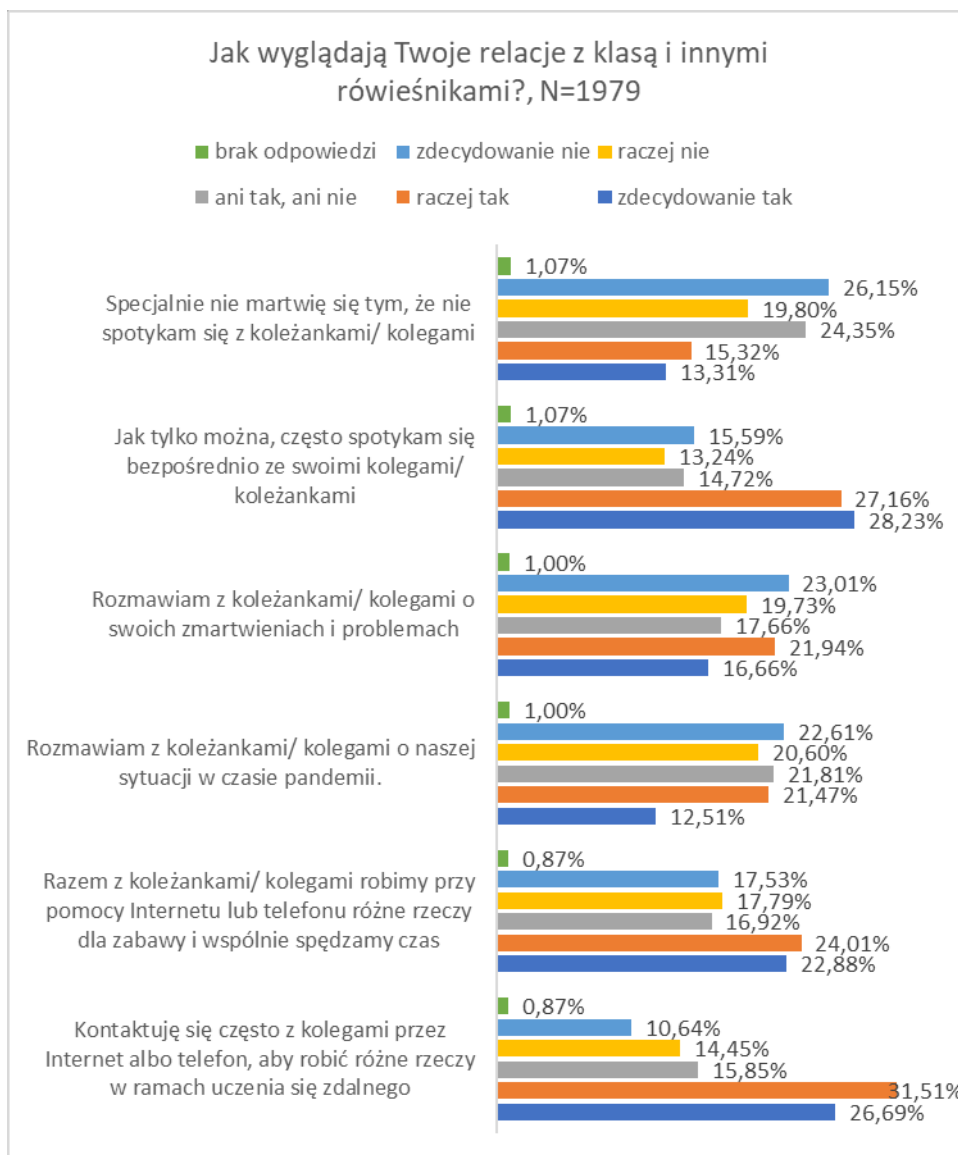
Uczucia wobec edukacji znanej wyrażane przez badanych były ambiwalentne. Z jednej strony ponad połowa badanych (53,96% - suma odpowiedzi *zdecydowanie tak* i *raczej tak*) zadeklarowała, że odczuwa zmęczenie edukacją online. Z drugiej, również przeważająca liczba respondentów wskazała, że nie ma nic przeciwko, aby taka forma była kontynuowana (44,33%) oraz że jest ona bardziej atrakcyjna niż nauka tradycyjna (38,26%). Ponadto, 41,16% badanych odpowiedziało, że dobrze radzi sobie z uczeniem zdalnym (online), czuje się pewnie i dobrze w tej sytuacji. Równocześnie 38,32% respondentów wyraziło obawę, że nie da sobie rady z uczeniem zdalnym i że będzie to miało negatywne konsekwencje np. związane z trudnościami z promocją do następnej klasy.

2.10 Relacje z klasą i rówieśnikami

Większość badanych uczniów zadeklarowała, że utrzymuje kontakty z rówieśnikami za pomocą spotkań przez Internet albo telefon, aby wykonywać różne rzeczy w ramach uczenia się zdalnego oraz w sytuacjach, kiedy to możliwe, spotyka się bezpośrednio ze swoimi kolegami/ koleżankami. Podobnie, blisko połowa badanych wykorzystuje kontakt przy pomocy Internetu lub telefonu, aby robić różne rzeczy dla zabawy i wspólnie spędzać czas z rówieśnikami. Ponad 1/3 ankietowanych rozmawia ze swoimi koleżankami/kolegami na temat problemów oraz sytuacji pandemii. Co ciekawe, 28,63% badanych (suma odpowiedzi *zdecydowanie tak* i *raczej tak*) wskazała, że specjalnie nie martwi się tym, że nie spotyka się z koleżankami/ kolegami.

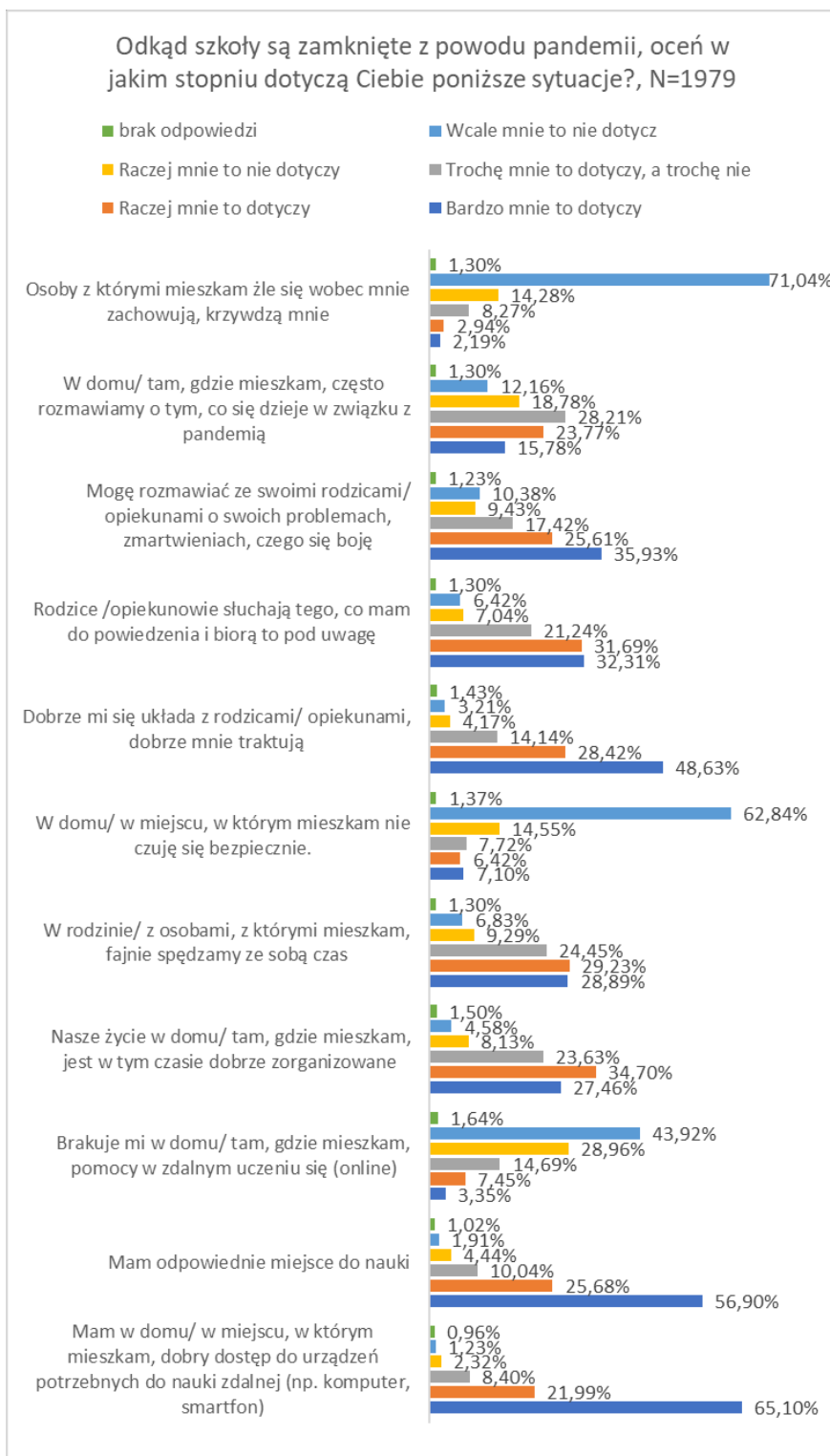

2.11 Edukacja zdalna a warunki środowiska domowego

Analiza wskazań uczniów dotyczących różnych aspektów środowiska domowego w kontekście edukacji zdalnej i pandemii pokazała, że większość badanych zadeklarowało, że posiada odpowiednie warunki sprzętowe niezbędne do realizacji edukacji online (87,09% - suma odpowiedzi *bardzo mniej to dotyczy* oraz *raczej mniej to dotyczy*) oraz miejsce do nauki (82,58%), zaś relacje z rodzicami i opiekunami układają się dobrze (77,05%)¹². Podobnie większość respondentów wskazało, że w ich gospodarstwie domowym życie w okresie pandemii jest dobrze zorganizowane, mogą rozmawiać z rodzicami o swoich problemach, a ich

¹² Por. A. Bieganowska-Skóra, D. Pankowska, *Moje s@mopoczucie w e-szkole. Raport z badań*, Lublin 2020, dostęp: <https://www.umcs.pl/pl/informacje-prasowe,4623,raport-moje-samopoczucie-w-e-szkole-,96204.chtm>

zdanie jest szanowane i brane pod uwagę. Blisko 40% uczniów odpowiedziało, że w ich domach często rozmawia się o sytuacji pandemii. Na uwagę zasługuje również fakt, że 10,79% respondentów (suma odpowiedzi *bardzo mnie to dotyczy* oraz *raczej mnie to dotyczy*) zaznaczyło, że w domu/ w miejscu zamieszkania brakuje im pomocy w zdalnym uczeniu się (online), zaś 13,52%, że w miejscu zamieszkania nie czuje się bezpiecznie.

3. Wnioski

Uczenie się online jest postrzegane przez badaczy jako możliwa alternatywa dla tradycyjnego uczenia się¹³, jednak przeprowadzona diagnoza pokazała, że zdaniem badanych uczniów edukacja zdalna jest zarówno mniej efektywna, jak i w mniejszym stopniu zachęcająca do nauki i uczestnictwa w zajęciach.

Chociaż respondenci pozytywnie oceniali sposób prowadzenia zajęć przez nauczycieli, które najczęściej przybierały formę lekcji prowadzonych „na żywo”, większość badanych wskazywała na brak motywacji do nauki i realizowania zadań domowych.

Przeprowadzone badanie pokazało, że to nie braki sprzętowe czy umiejętności korzystania z nowych technologii przysparzały uczniom najwięcej problemów, lecz konieczność przystosowania się do uczenia w warunkach domowych, zupełnie innych niż w salach lekcyjnych. Badani uczniowie deklarowali doświadczanie trudności w zakresie utrzymania uwagi i koncentracji w czasie lekcji. Wpływało na to zapewne wiele czynników m.in. wydłużony czas spędzany przed ekranem, problemy zdrowotne, złe samopoczucie psychiczne, konieczność zmiany stylu uczenia się, rozpraszające bodźce¹⁴. Podobne wyniki otrzymano w badaniach prowadzonych w innych regionach kraju¹⁵.

Badani wykazywali ambiwalentny stosunek do edukacji zdalnej - z jednej strony byli nią zmęczeni, z drugiej deklarowali, że taka forma nauczania mogłaby być realizowana w przyszłości.

Odpowiedzi badanych sugerują potrzebę zwrócenia przez nauczycieli większej uwagi na indywidualne podejście do uczniów w kontekście zainteresowania ich sprawami i problemami - co drugi badany wskazał, że nie ma poczucia, że jest w stałym kontakcie z nauczycielem czy, że może z nim porozmawiać o swoich problemach. W sytuacji przedłużającej się pandemii, zmęczenia edukacją zdalną oraz ograniczonego kontaktu z rówieśnikami należy większy nacisk położyć na zadbanie o rozwój emocjonalny i dobrostan

---

¹³ M. Adnan, K. Anwar, *Ed606496*, „Journal of Pedagogical Sociology and Psychology” 2020, s. 2-8.

¹⁴ K. Chaturvedi, D. Kumar Vishwakarma, N. Singh, *COVID-19 and its impact on education, social life and mental health of students: A survey*, „Children and Youth Services Review” 2021, Vol.121.

¹⁵ G. Ptaszek, G. D. Stunża, J. Pyżalski, M. Dębski, M. Bigaj, *Edukacja zdalna: co stało się z uczniami ich rodzicami i nauczycielami?*, dz. cyt., s. 32-74, A. Bieganowska-Skóra, D. Pankowska, *Moje s@mopoczucie w e-szkole. Raport z badań*, Lublin 2020, dostęp: <https://www.umcs.pl/pl/informacje-prasowe,4623,raport-moje-samopoczucie-w-e-szkole-,96204.chtm>.

psychiczny uczniów, na co wskazuje chociażby raport zrealizowany przez Instytut Profilaktyki Zintegrowanej na zlecenie Ministerstwa Edukacji i Nauki¹⁶.

Większość badanych utrzymywała kontakty z rówieśnikami zarówno przy pomocy spotkań bezpośrednich, jak i internetowych. Równocześnie blisko 30% uczniów nie martwił fakt, że nie mogą spotykać się z kolegami/ koleżankami.

Analiza ocen uczniów dotycząca różnych aspektów środowiska domowego w kontekście edukacji zdalnej i pandemii pokazała, że większość badanych zadeklarowało, że posiada odpowiednie warunki do realizacji edukacji online oraz pozytywne relacje z opiekunami i rodzicami¹⁷.

---

¹⁶ S. Grzelak, D. Żyro, *Jak wspierać uczniów po roku epidemii? Wyzwania i rekomendacje z obszaru wychowania, profilaktyki i zdrowia psychicznego*, Warszawa 2021, s. 39, dostęp: http://www.parpa.pl/images/file/2020.03.23_Raport%20MEN_Profilaktyka.pdf

¹⁷ Por. S. Lee, K. Ward, C. Rodriguez, *Parental Social Isolation and Child Maltreatment Risk During the COVID-19 Pandemic*. "Journal of Family Violence" 2021, vol. 14.

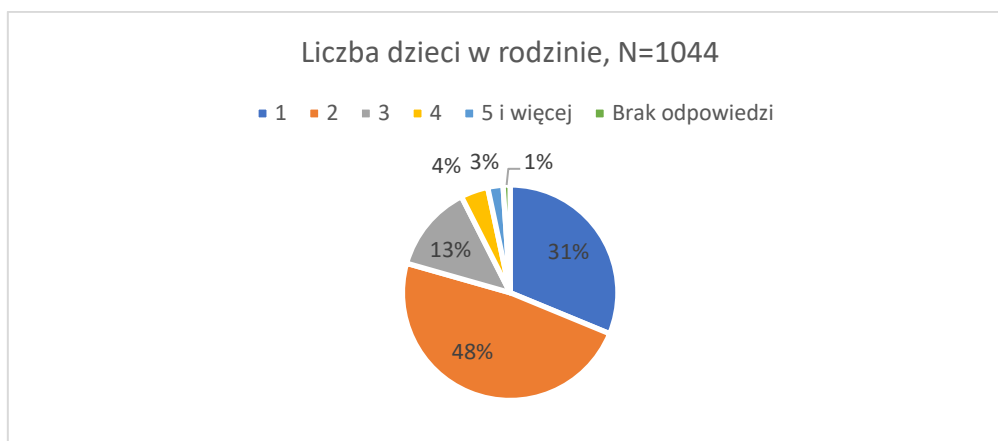
CZEŚĆ VI

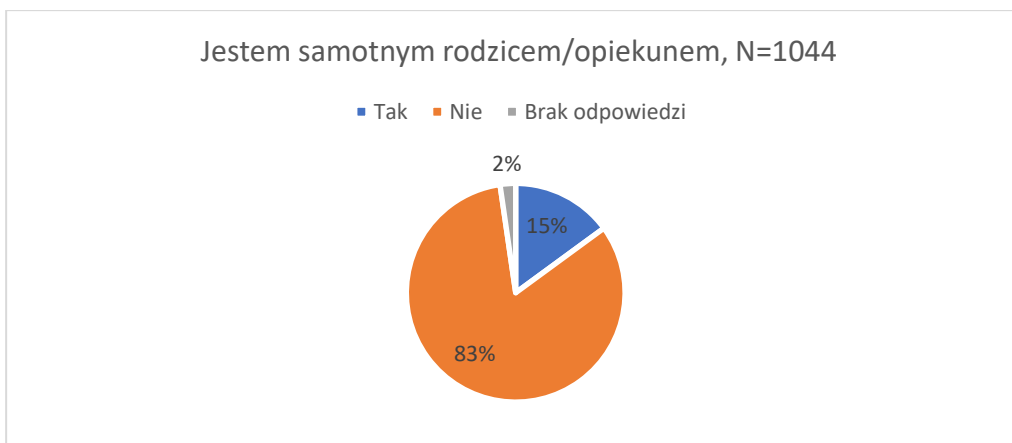
RODZICE I OPIEKUNOWIE UCZNIÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH I PONADPODSTAWOWYCH

Niewątpliwe rodzice stanowili jedno z kluczowych ogniw w momencie wprowadzenia edukacji zdalnej, a ich zaangażowanie - tak jak ma to miejsce w tradycyjnych warunkach szkolnych - stało się ważnym czynnikiem mogącym mieć znaczenie dla osiągnięć edukacyjnych ich dzieci. Wirtualna rzeczowość edukacyjna spowodowała, że nie tylko nauczyciele i uczniowie, ale również i rodzice zaczęli napotykać liczne wyzwania i trudności, na które być może nie byli przygotowani. Ponadto to oni zaczęli odgrywać dodatkową rolę, jaką była konieczność bycia nauczycielem dla swojego dziecka. Niniejsze wyniki zostały oparte na odpowiedziach uzyskanych od **1044** rodziców i opiekunów.

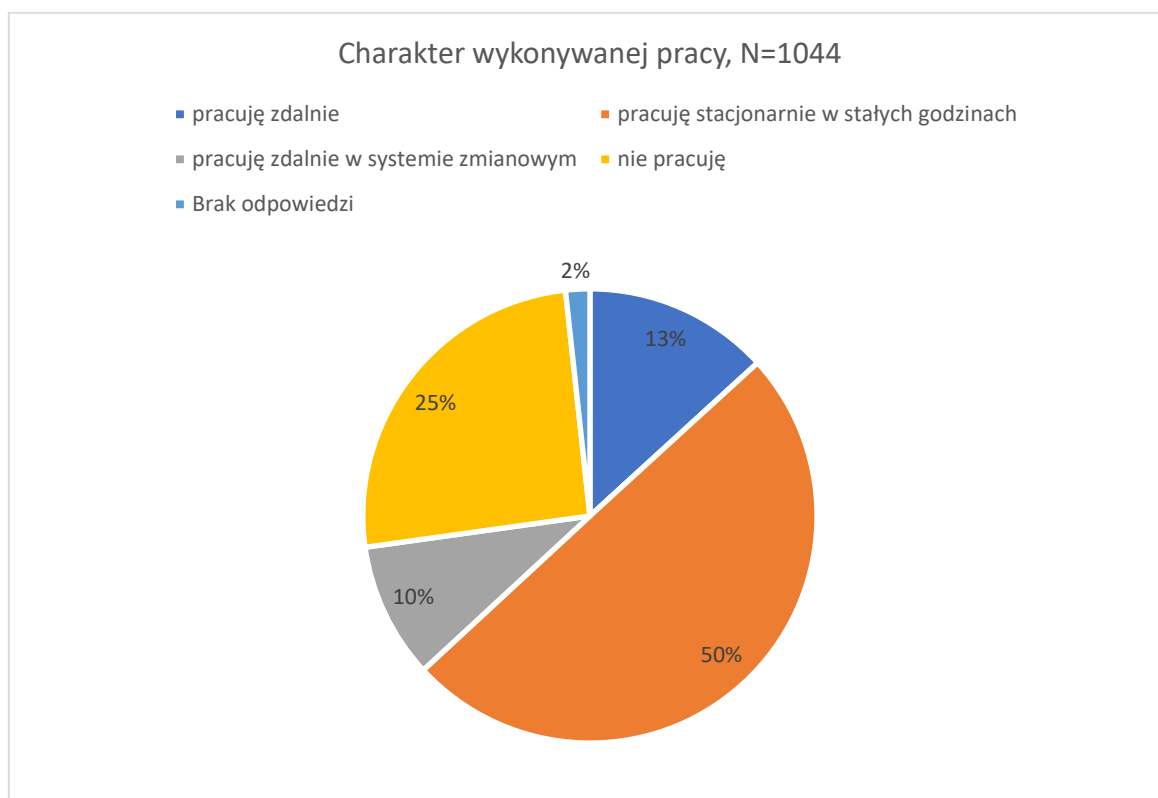
1. Ogólna charakterystyka badanych rodziców i opiekunów

Największą grupę 48% stanowiły rodziny, w których wychowywało się dwoje dzieci, następnie były to rodziny z jednym dzieckiem 31% i kolejne 19% stanowiły rodziny wielodzietne. Prawie 15% respondentów samotnie opiekowała się dzieckiem/dziećmi. Dane obrazowo przedstawiają poniższe wykresy.

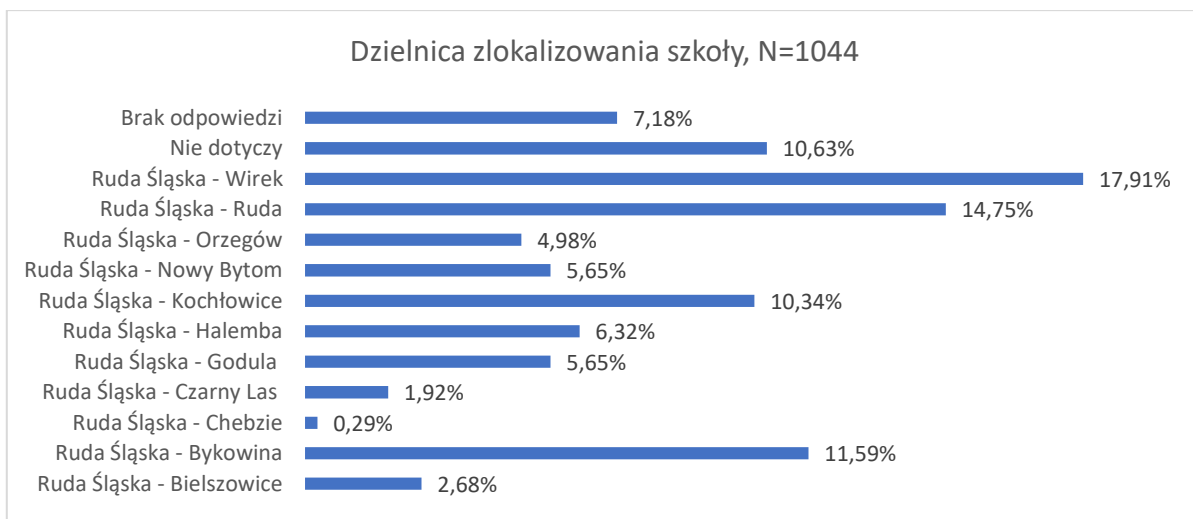

Prawie połowa (49,90%) respondentów podczas edukacji zdalnej dziecka/dzieci świadczyła swoją pracę stacjonarnie, prawie ¼ nie pracowała wcale, a jedynie 13,22% z respondentów pracowało zdalnie.

Największą grupę rodziców i opiekunów stanowili ci, których szkoła dziecka zlokalizowana była w dzielnicy Wirek (17,91%) i Ruda (14,75%).

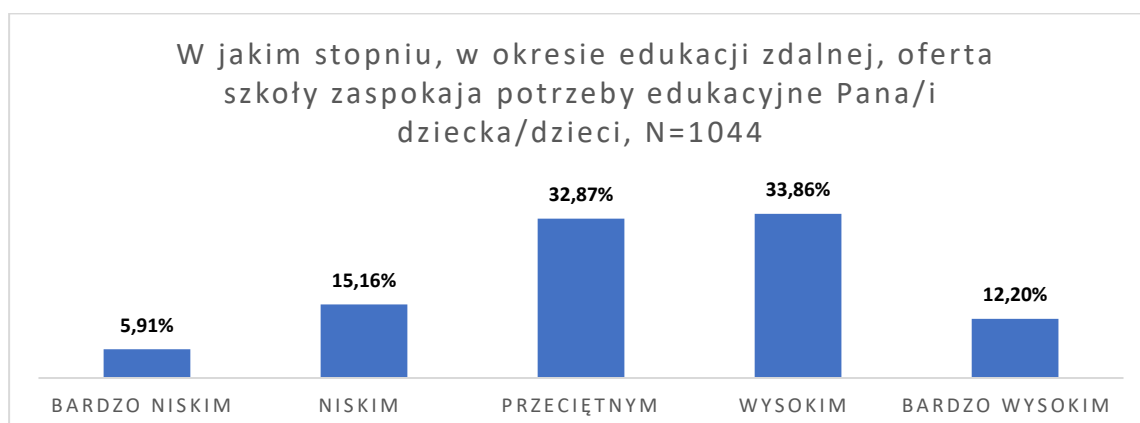

2. Realizacja edukacji zdalnej w percepcji rodziców i opiekunów uczniów szkół

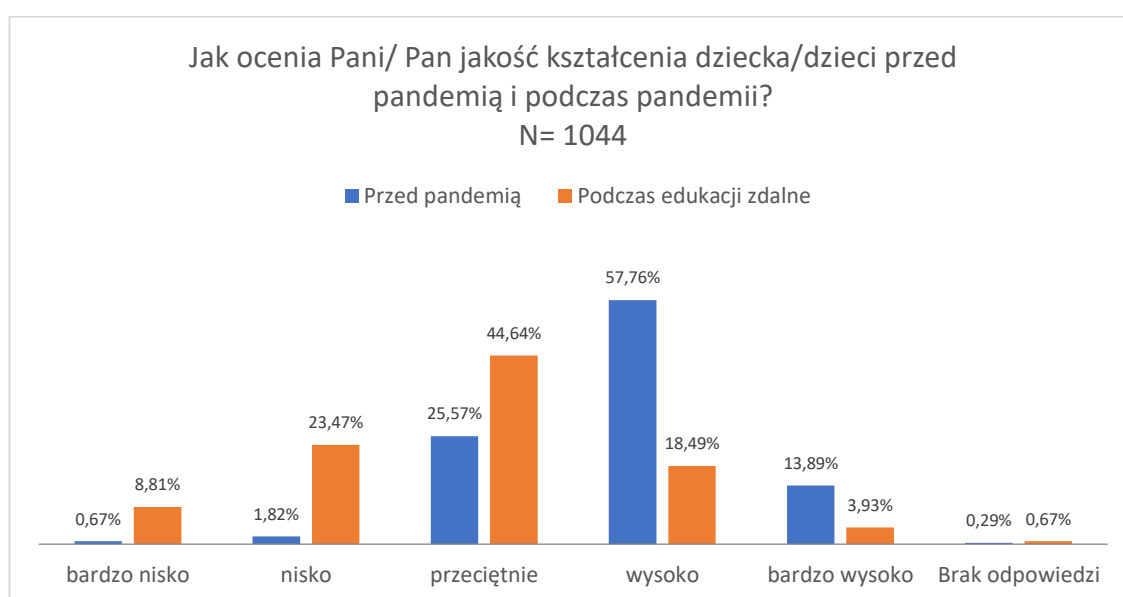
2.1 Oferta szkoły a potrzeby edukacyjne uczniów

Co trzeci rodzic i opiekun ocenił ofertę szkoły w zaspokajaniu potrzeb edukacyjnych uczniów na poziomie przeciętnym lub wysokim, a co piąty (21,57% suma odpowiedzi) na poziomie niskim lub bardzo niskim. Natomiast nieco ponad 12% oceniło ją na poziomie bardzo wysokim. Na podstawie otrzymanych wyników można wnioskować, że szkoły w zadowalającym stopniu zaspokajały potrzeby edukacyjnej swoich uczniów podczas edukacji zdalnej.

2.2 Ogólna ocena edukacji zdalnej z perspektywy rodziców i opiekunów uczniów

Niewątpliwie zamknięcie szkół z powodu pandemii COVID-19 spowodowało liczne zakłócenia w edukacji, a nauczanie zdalne stało się jej kołem ratunkowym, dlatego rodzice i opiekunowie zostali poproszeni o ocenę jakości edukacji przed i w czasie edukacji zdalnej. Zdecydowana większość rodziców i opiekunów oceniała jakość kształcenia przed pandemią na poziomie wysokim 57,67% i bardzo wysokim 13,89%. Ocena ta ulega diametralnej zmianie, biorąc pod uwagę okres edukacji zdalnej. Widać, że oceny wysokie i bardzo wysokie spadły do kilku i kilkunastu procent.

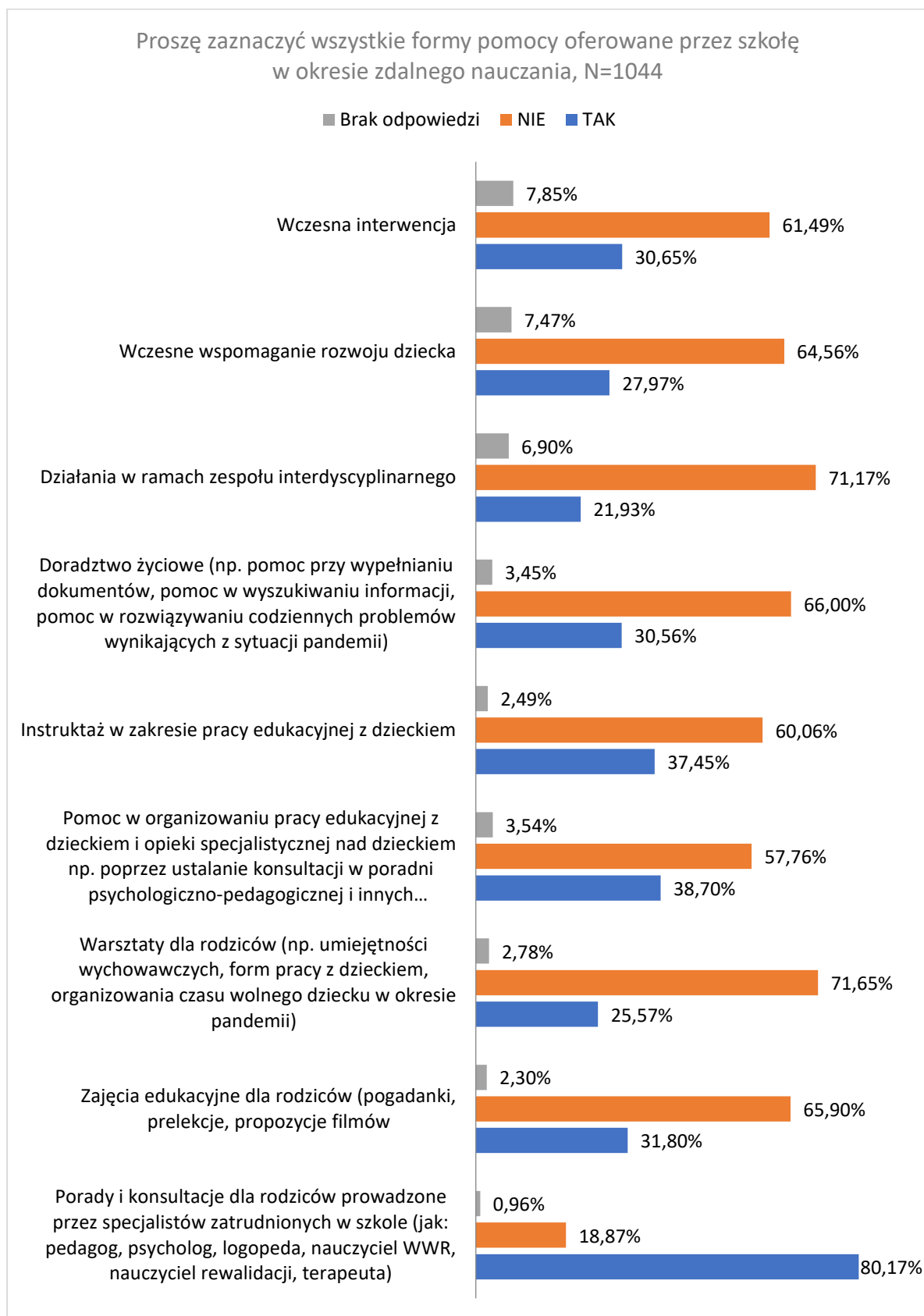

Jakość kształcenia podczas edukacji zdalnej na terenie Rudy Śląskiej **została oceniona przez rodziców i opiekunów głównie na poziomie przeciętnym - 44,64%**. Co piąty respondent ocenił ją na poziomie niskim (23,47%), a prawie co dziewiąty ocenił ją na poziomie bardzo niskim.

2.3 Formy pomocy oferowane przez szkołę w okresie zdalnego nauczania

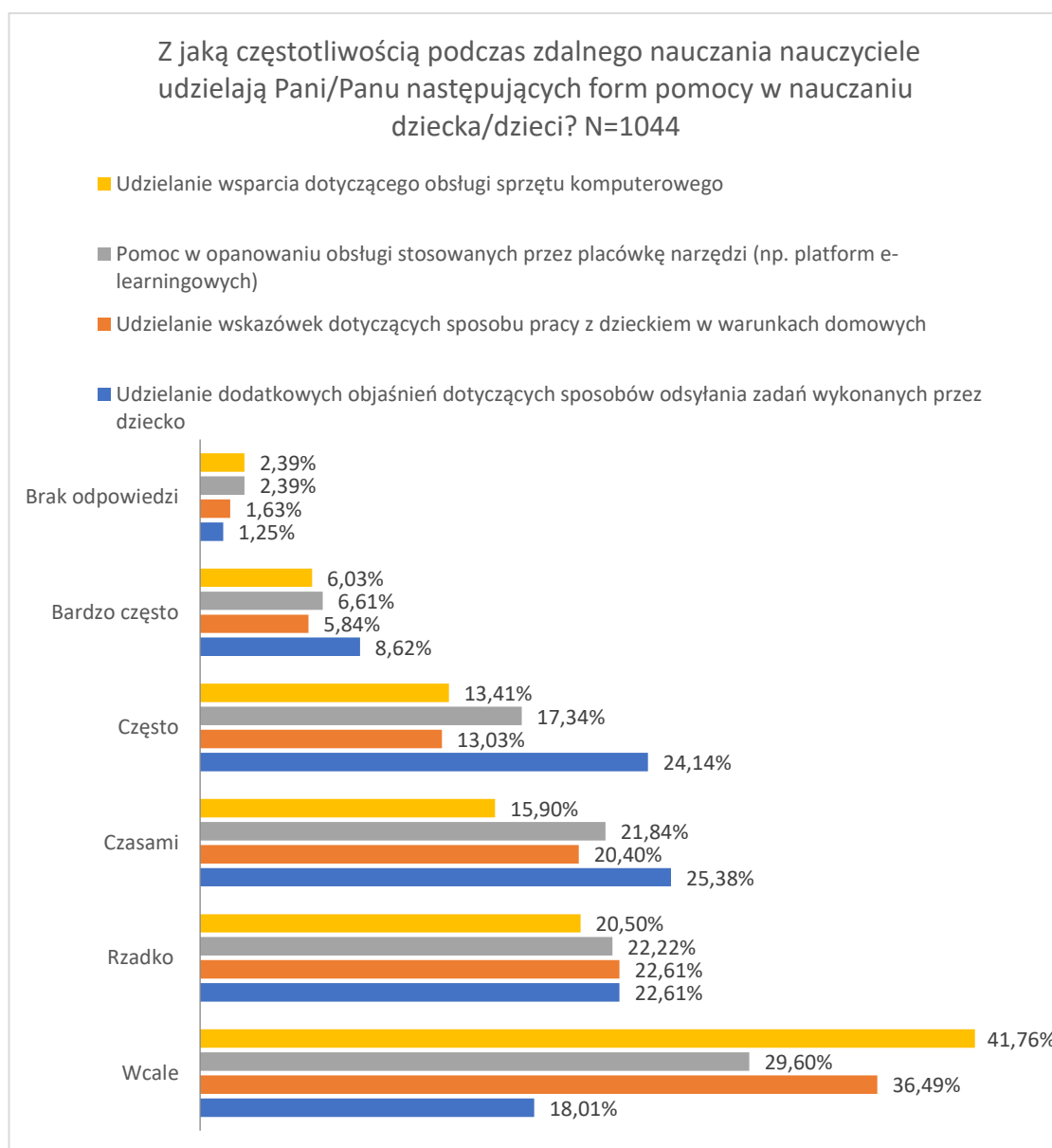
Szkoły w różny sposób i w różnym zakresie oferowały formy pomocy rodzicom i opiekunom w okresie zdalnego nauczania. Najpowszechniejszą formą pomocy oferowaną przez szkoły - na co wskazywali rodzice - były porady prowadzone przez specjalistów zatrudnionych w danej szkole, które stanowiły ponad 75% wskazań. W dalszej kolejności, co trzeci rodzic/opiekun wskazywał na pomoc w organizacji pracy edukacyjnej z dzieckiem

i opieki specjalistycznej, instruktaże, jak również i zajęcia edukacyjne dla rodziców w postaci pogadanek czy prelekcji.

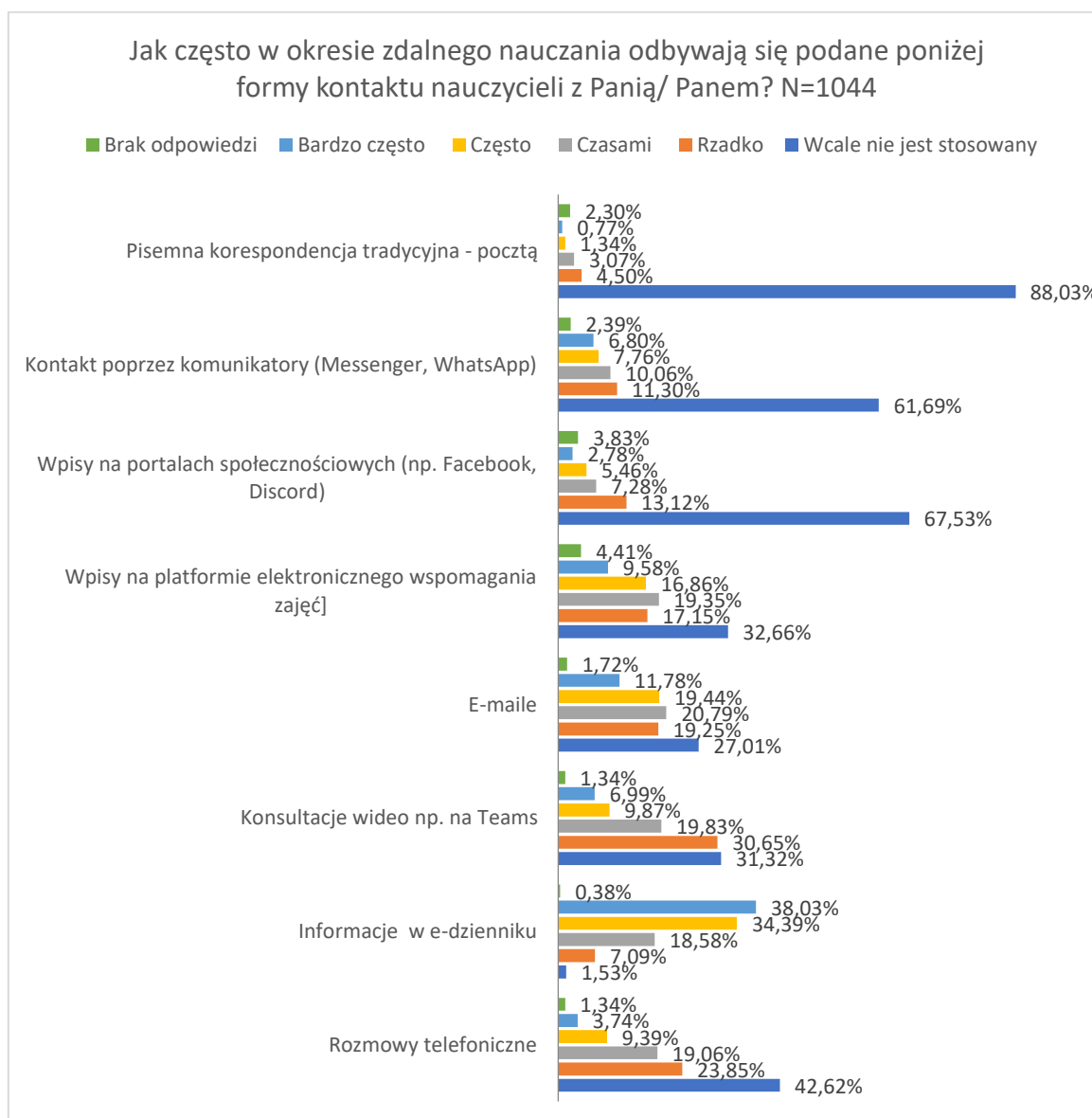
2.4 Częstotliwość udzielanego wsparcia w zakresie techniczno-dydaktycznym

Jedną z najczęstszych form pomocy udzielanej rodzicom i opiekunom były objaśnienia dotyczących sposobów odsyłania zadań wykonanych przez dziecko, na co wskazało ponad 31% respondentów (suma odpowiedzi *często* i *bardzo często*). Co trzeci rodzic/opiekun wskazał na pomoc w opanowaniu obsługi stosowanych przez placówkę narzędzi edukacyjnych. Najmniej pomocy potrzebowali rodzice w kontekście obsługi sprzętu komputerowego.

2.5 Formy i częstotliwość kontaktu nauczyciela z rodzicami

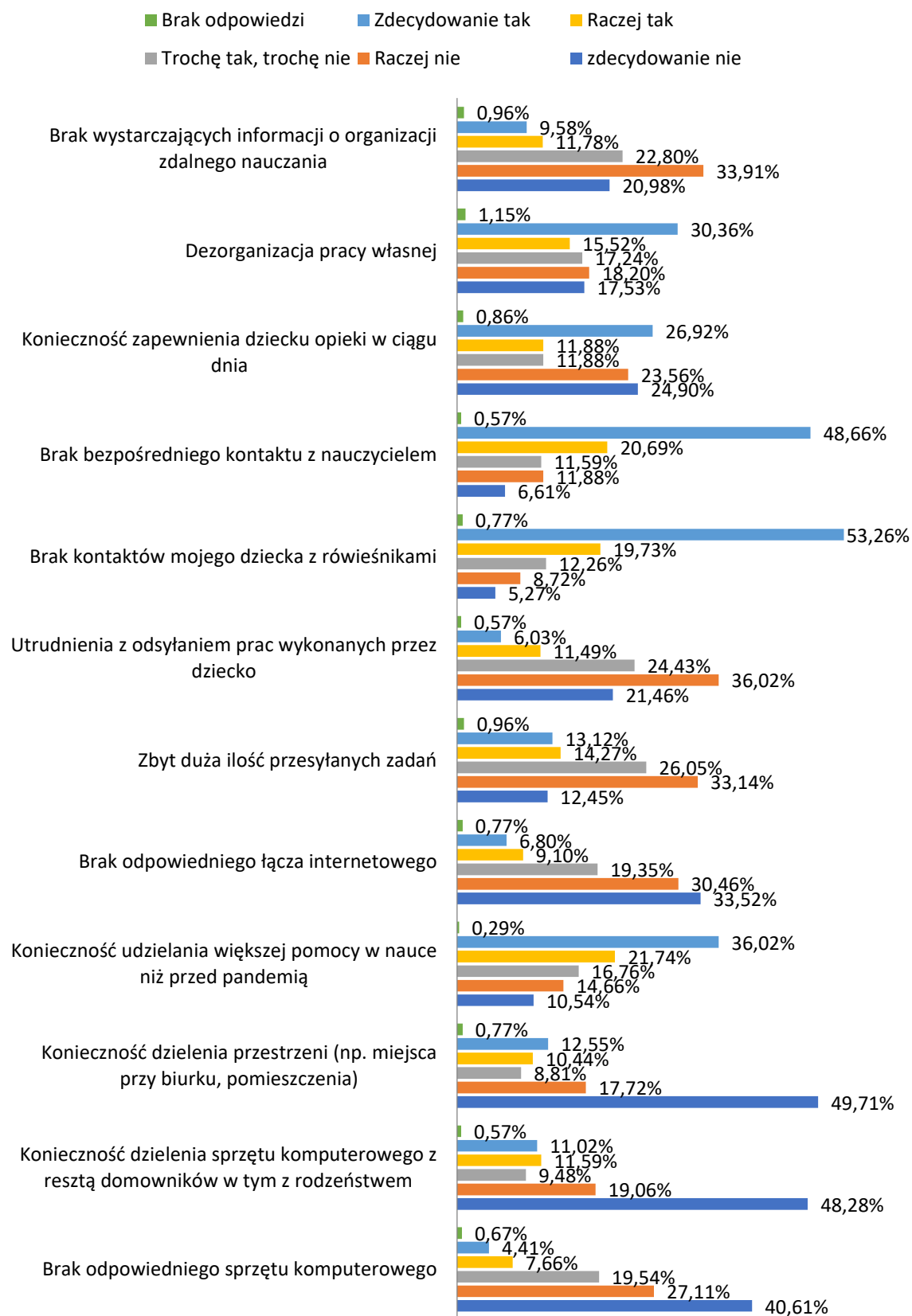
W stacjonarnych warunkach edukacyjnych kontakty rodziców z nauczycielami przebiegają według ustalonego i podanego na początku roku szkolnego harmonogramu, uwzględniającego różnorodne formy współpracy, np. zebrania wychowawców z rodzicami bądź indywidualne konsultacje z nauczycielami. Edukacja zdalna wymusiła uruchomienie dodatkowych kanałów komunikacji, za pomocą których rodzice mogli kontaktować się z nauczycielami swoich dzieci. Najczęściej formą kontaktu z nauczycielem, jaką wybierali rodzice były informacje zawarte w e-dzienniku, na co wskazało ponad 60% respondentów. Natomiast najrzadziej wykorzystywana była pisemna korespondencja pocztą tradycyjną – co w dobie powszechnego korzystania z nowoczesnych technologii jest zjawiskiem uzasadnionym.

2.6 Trudności rodziców pojawiające się podczas edukacji zdalnej ich dzieci

Jak zostało już wskazane, zmiana organizacji pracy szkół w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 w znaczący sposób wpłynęła na pracę nauczycieli, a tym samym przysporzyła rodzicom wielu trudności związanych z prowadzeniem nauki na odległość. Ponad połowa rodziców i opiekunów (53,26%) uznała, że zdecydowaną trudnością, jaką napotkali podczas edukacji zdalnej był brak kontaktu dziecka z rówieśnikami, jak również brak bezpośredniego kontaktu z nauczycielem, na co wskazał prawie do drugi rodzic (48,66%). W drugiej kolejności była to konieczność udzielania większej pomocy w nauce niż przed pandemią (36,02%) oraz dezorganizacja pracy własnej (30,36%). Co trzeci respondent (26,94%) wskazał, że problemem była także konieczność zapewnienia opieki dziecku w ciągu dnia. Najmniejszym problemem okazał się brak odpowiedniego sprzętu komputerowego.

Z jakimi trudnościami spotyka się Pan/i podczas zdalnej edukacji swojego dziecka/ swoich dzieci? N=1044

Wynik ukazują jak ważnym ogniwem w procesie kształcenia uczniów jest bezpośredni kontakt rodziców i opiekunów z nauczycielem/ wychowawcą. Warto również zwrócić uwagę na problem „braku odpowiedniego sprzętu komputerowego” i przywołać w tym kontekście dane z Raportu Ministra Edukacji Narodowej, z którego wynika, że „w Polsce 96% uczniów zgłosiło posiadanie komputera, którego mogliby używać do pracy w domu [...]. Jedyne w 0,6% gospodarstw domowych uczniów w Polsce nie ma ani komputera, ani tabletu. W Polsce 96% uczniów zgłosiło, że ma spokojne miejsce do nauki w domu”¹⁸. Podobne dane do tych uzyskanych w Rudzie Śląskiej w odniesieniu do konieczności dzielenia sprzętu komputerowego z resztą domowników, w tym z rodzeństwem, przytacza Centrum Cyfrowe, gdzie „aż 10 procent gospodarstw domowych z dziećmi ma w domu tylko jeden komputer lub tablet. To oznacza, że uczniowie muszą czekać z lekcjami, aż ich rodzice skończą pracę zdalną i wideokonferencje”¹⁹.

2.7 Warunki środowiska domowego do realizacji edukacji zdalnej

Wśród dominujących problemów dotyczących edukacji zdalnej, jakie pojawiały się we wskazaniach rodziców była konieczność bycia nauczycielem dla swojego dziecka, na co wskazało ponad 28% rodziców. Kolejnym istotnym problemem była niemożność rozładowania nadmiernej energii przez dziecko/dzieci – 19,44% oraz brak motywacji dziecka/dzieci do uczestnictwa w tak realizowanej edukacji – 19,25% wskazań. Najmniejszym problemem okazał się brak funduszy na opłacenie Internetu z powodu innych wydatków.

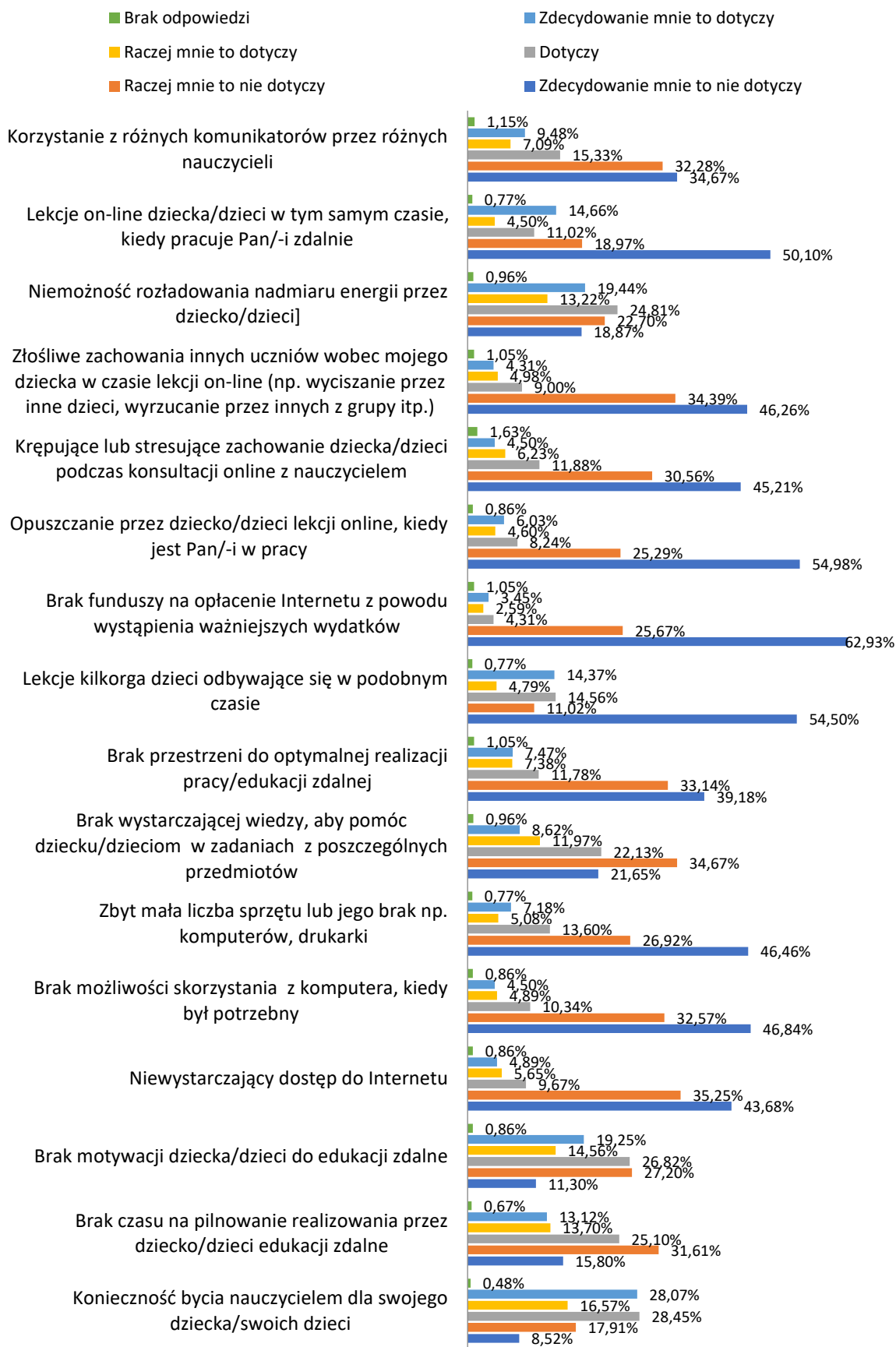
---

¹⁸ *Raport Ministra Edukacji Narodowej. Zapewnienie funkcjonowania jednostek systemu oświaty w okresie epidemii COVID-19*, MEN, Warszawa 2020, s. 76, dostęp: <https://www.gov.pl/web/edukacja/raport-ministra-edukacji-narodowej-na-temat-funkcjonowania-szkol-i-placowek-oswiatowych-w-okresie-covid-19>.

¹⁹ *Co trzeci polski uczeń nie może uczyć się zdalnie, bo ma problemy z komputerem albo Internetem. Jak to zmienić?* <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/nauczanie-zdalne-wsparcie-dla-polskich-szkol/k5gxcwy> (data dostępu: 04.07.2021).

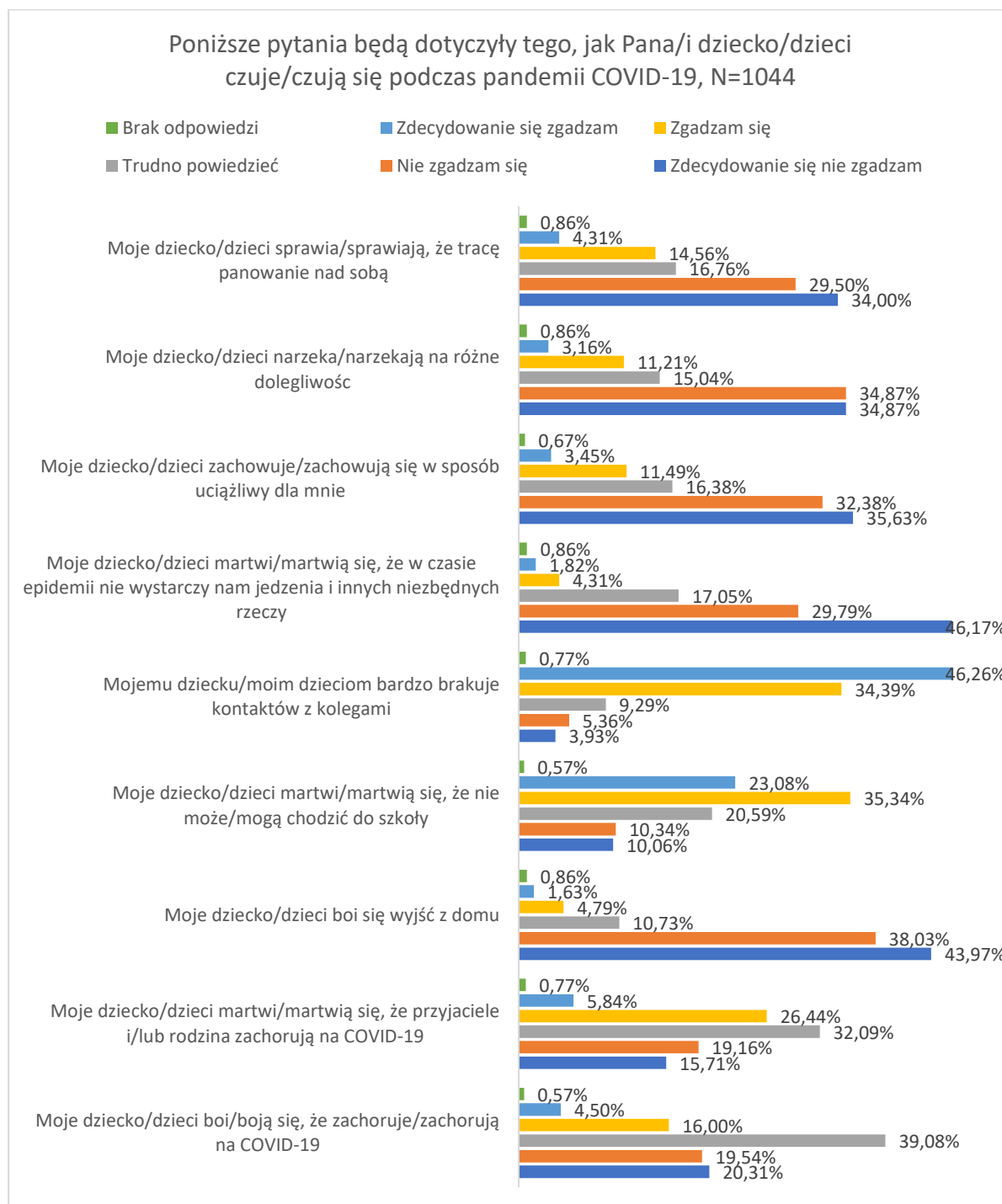

W jakim stopniu poniższe sytuacje dotyczą Pani/Pana lub rodziny w związku z wprowadzeniem zdalnej edukacji? N= 1044

2.8 Samopoczucie dziecka w opinii rodziców

W świetle poniższych wyników należy zaznaczyć, że relacje społeczne, w tym relacje z rówieśnikami, odgrywają istotną rolę w życiu młodego człowieka, gdyż to one są źródłem wsparcia, zrozumienia i dobrego samopoczucia. Wskazuje się, że ograniczenie kontaktów i izolacja społeczna wpływają negatywnie na dobrostan dzieci i młodzieży.

Zdecydowana większość badanych rodziców (80,65%) wskazała, że ich dziecku/dzieciom najbardziej brakowało kontaktów z kolegami/koleżankami. Ponad połowa respondentów wskazała również, że ich dzieci/dziecko martwiło się o przyjaciół i/lub rodziców, że mogą zachorować na COVID-19 (58,53%) oraz o to, że nie mogą chodzić do szkoły (58,32%). 75,96% badanych wskazało, że w ich opinii dzieci nie martwiły się o ilość jedzenia oraz inne niezbędnych rzeczy.

2.9 Formy pomocy dziecku w edukacji zdalnej – relacje rodziców

Rodzice i opiekunowie zostali również zapytani o to, co pomaga im w udzielaniu pomocy dziecku w zdalnej edukacji. **Jednym z najczęstszych wskazań respondentów było wykorzystywanie w tym celu portali edukacyjnych**, z których korzystała prawie połowa badanych. Co trzeci respondent wskazał, iż była to wymiana doświadczeń z innymi rodzicami oraz prawie tyle samo wskazało, że był to kontakt i współpraca z nauczycielem²⁰. Co piąty rodzic/opiekun wskazał, że jego dziecko nie wymagało pomocy z jego strony.

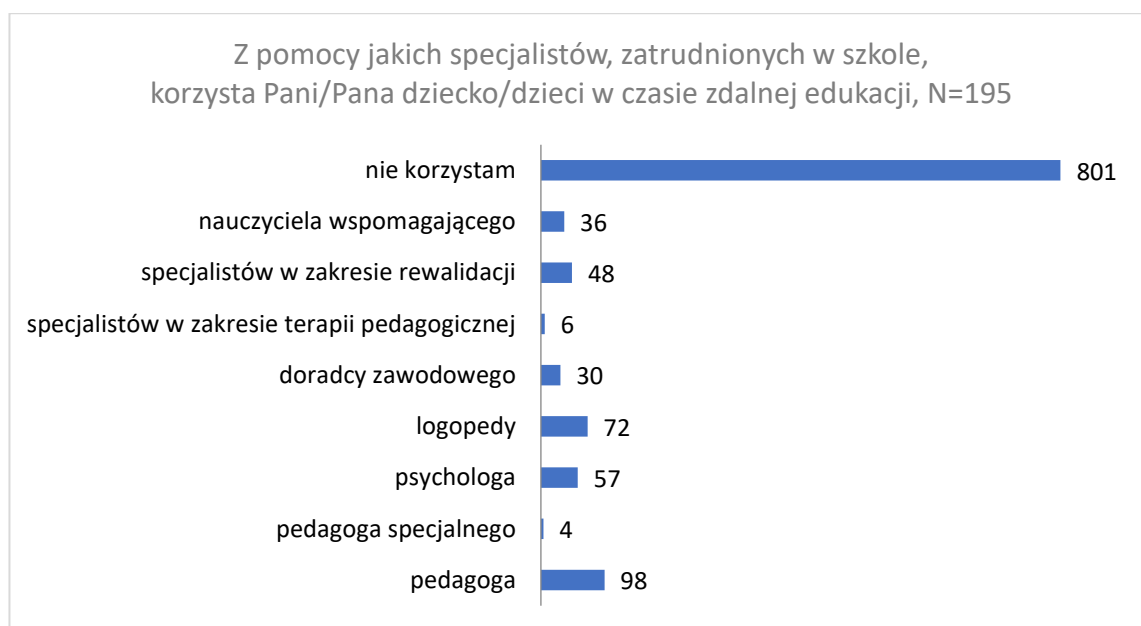
Co pomaga Panu/i w udzielaniu pomocy dziecku w zdalnej edukacji?	LICZBA WSKAZAŃ
Kontakt i współpraca z nauczycielami	332
Korzystanie z portali edukacyjnych	534
Wymiana doświadczeń z innymi rodzicami	367
Izolowanie się od innych członków rodziny np. poprzez zamykanie się każdy w swoim pokoju	126
Nie pomagałam/pomagałem dziecku, nie ma takiej potrzeby	180

2.10 Pomoc ze strony specjalistów

Na mocy przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2020 poz. 1280) dyrektor

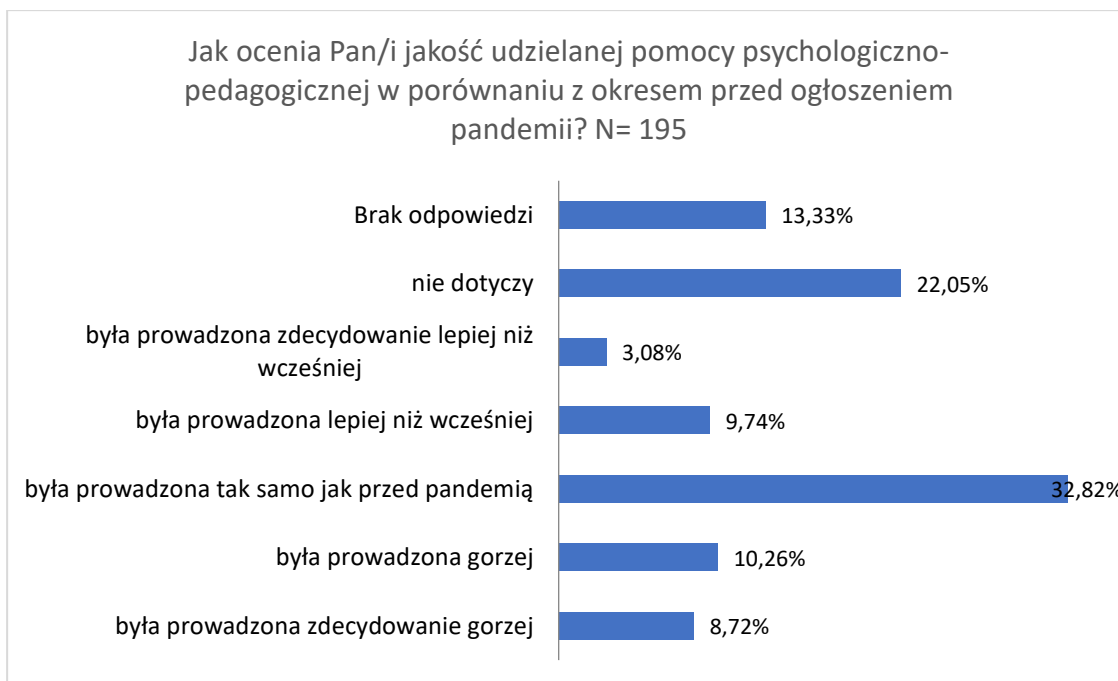
²⁰ Por. S. Lee, K. Ward, O. Chang, K. Downing, *Parenting activities and the transmission to home based education during the COVID-19 pandemic*, "Children and Youth Services Review" 2020, dostęp: <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105585>

szkoły jest zobowiązany zorganizować w szkole pomoc psychologiczno-pedagogiczną, aby umożliwić zaspokojenie potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów, wspomagać ich rozwój i efektywność uczenia się. Do realizacji zadań wynikających z tej pomocy w szkole mogą być zatrudnieni psychologowie, pedagodzy, logopedzi i doradcy zawodowi. Zdecydowana większość (ponad 76%) rodziców zaznaczyła, że ich dzieci nie wymagały korzystania z pomocy specjalistów zatrudnionych w szkole. Natomiast wśród dzieci, które wymagały kontaktu ze specjalistą, był nim najczęściej pedagog, a następnie logopeda.

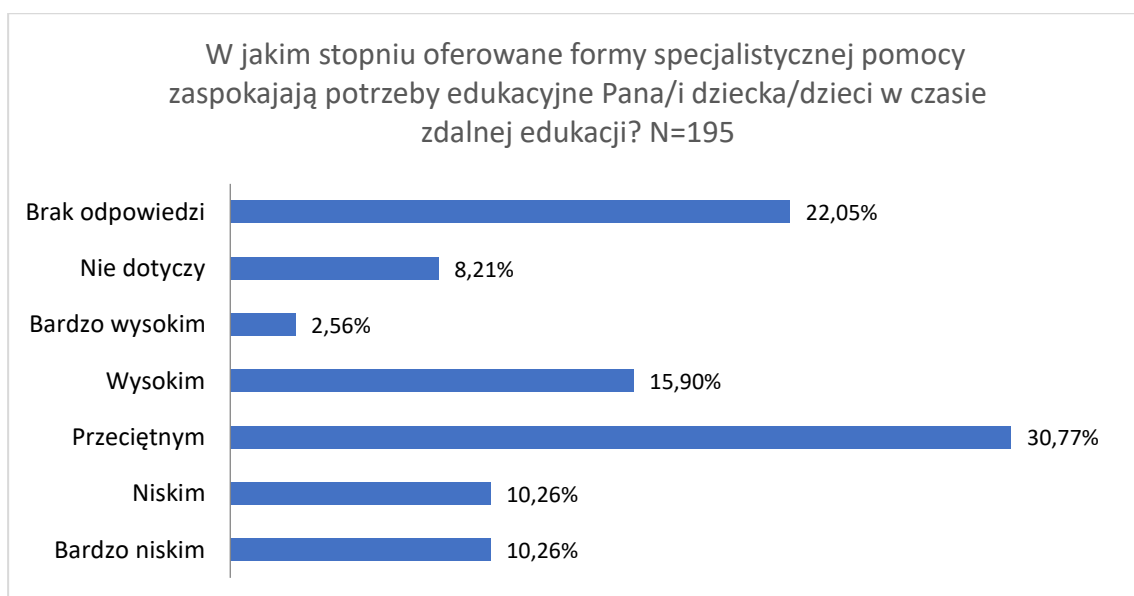

2.1 Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w opinii rodziców/opiekunów udzielana uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna ma w celu wspieranie potencjału rozwojowego ucznia i stwarzanie warunków do jego aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu szkoły i placówki oraz w środowisku społecznym. Co piąty rodzic (19%) wskazał, że jego dzieci posiadają dokumenty wydane przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną. Rodzice ci zostali poproszeni o ocenę jakości udzielonej pomocy psychologiczno-pedagogicznej z okresem przed ogłoszeniem pandemii. Ponad 32% badanych oceniło jakość tej pomocy na poziomie takim samym jak przed pandemią, a po piąty badany wskazał, że jakość pomocy psychologiczno-pedagogicznej uległa pogorszeniu.

Rodzice i opiekunowie zostali również poproszeni o ocenę oferowanych form pomocy specjalistycznej w zaspokajaniu potrzeb edukacyjnych dziecka/dzieci w czasie edukacji zdalnej. Co trzeci rodzic/opiekun ocenił je na poziomie przeciętnym (blisko 31%), natomiast co piąty na poziomie niskim lub bardzo niskim. Niecałe 16% respondentów dokonała ich oceny na poziomie wysokim.

3. Wnioski

Przeprowadzana diagnoza ukazała, że szkoły w opiniach rodziców w zadowalającym stopniu zaspokajały potrzeby edukacyjne uczniów podczas edukacji zdalnej. Sytuacja ta różni się, jeśli weźmiemy pod uwagę formy specjalistycznej pomocy, które zostały ocenione jako przeciętne.

Rodzice oceniają jakość nauczania zdalnego głównie jako przeciętne. Zdecydowanie lepiej została oceniana edukacja realizowana w sposób tradycyjny.

Kontakt z nauczycielem pełni kluczową rolę w systemie kształcenia, a jego brak stanowił istotny problem dla rodziców.

Badania pokazały, że szkoły w różnym stopniu zapewniały pomoc rodzicom/opiekunom. W głównej mierze poprzez porady oferowane przez specjalistów zatrudnionych w szkole, czy pomaganie w organizowaniu nauki i opieki specjalistycznej nad uczniem.

Brak kontaktu z rówieśnikami okazał się znaczącym problemem dla dziecka, jaki zauważyli rodzice.

Największymi problemami, z jakimi borykali się badani rodzice/opiekunowie podczas edukacji zdalnej była konieczność bycia nauczycielem dla swojego dziecka/ dzieci oraz brak motywacji dzieci do edukacji w tak realizowanej formie, a także brak czasu na kontrolowanie jej realizacji przez dziecko/dzieci.

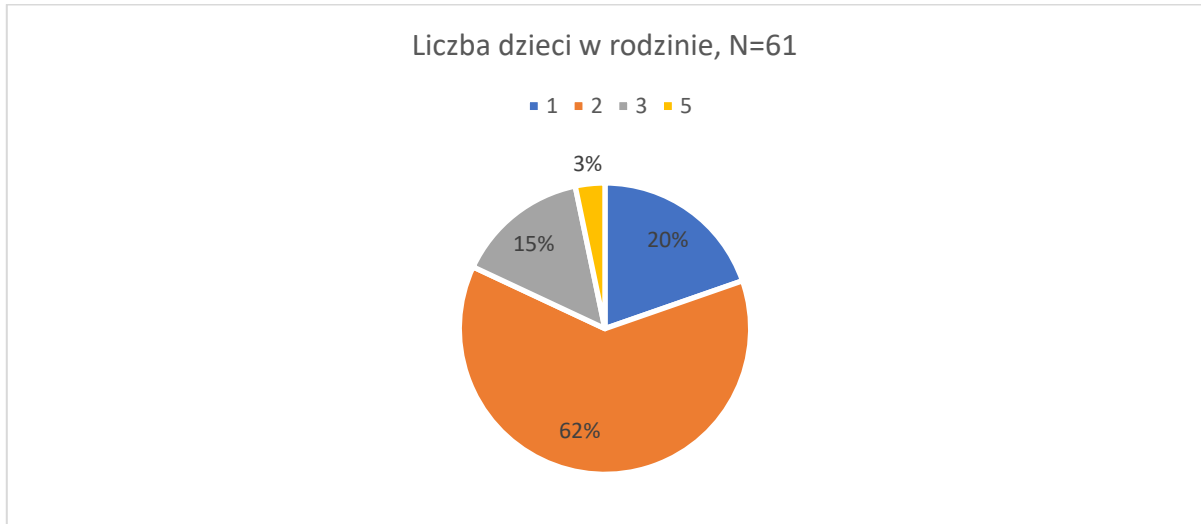
Najczęstszym rodzajem pomocy, po jaką sięgali rodzice i opiekunowie, aby wesprzeć swoje dzieci było korzystanie z portali edukacyjnych oraz wymiana doświadczeń z innymi rodzicami.

Wyniki dotyczące dostępności do sprzętu komputerowego i konieczności jego dzielenia wśród domowników nie odbiegają od tych otrzymanych w badaniach ogólnopolskich.

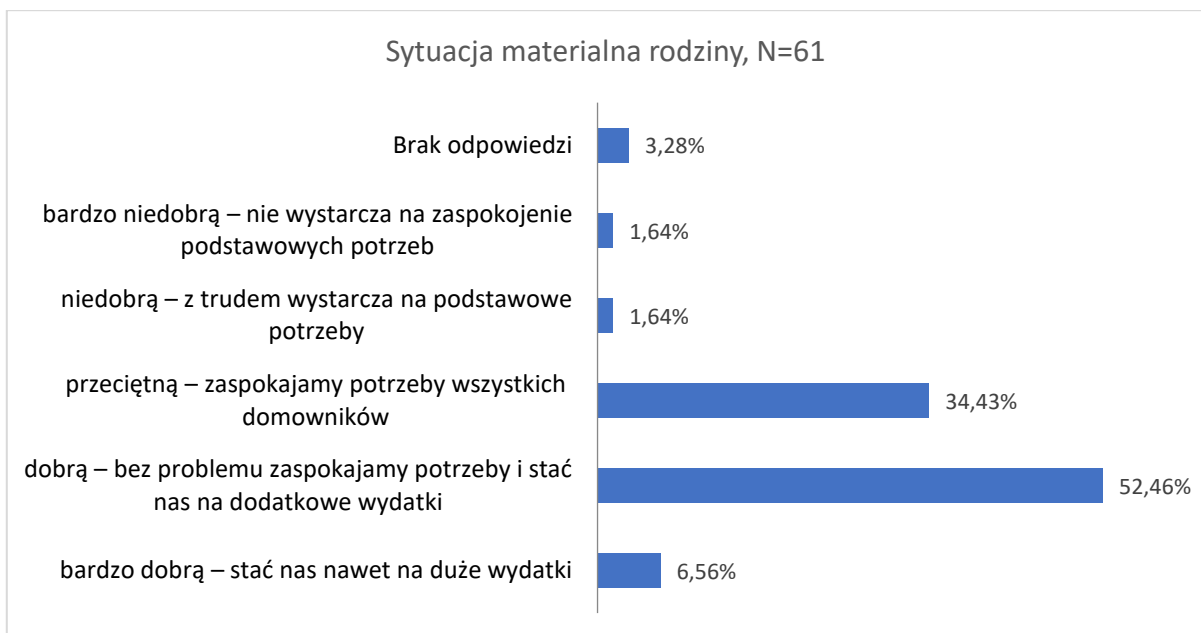
CZEŚĆ VII
RODZICE I OPIEKUNOWIE DZIECI W WIEKU
PRZEDSZKOLNYM

1. Ogólna charakterystyka uczestników badań

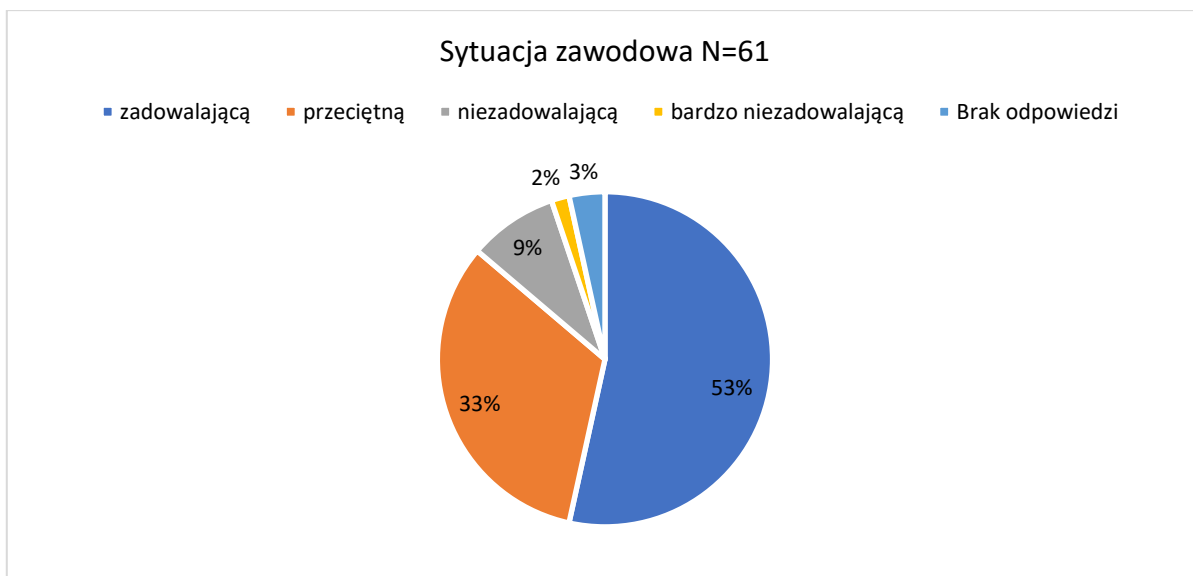
Wyniki zostały oparte na odpowiedziach uzyskanych od **61 rodziców**. Największą grupę 62% stanowiły rodziny, w których wychowywało się dwoje dzieci, następnie były to rodziny z jednym dzieckiem 20% i kolejne 18% stanowiły rodziny wielodzietne.

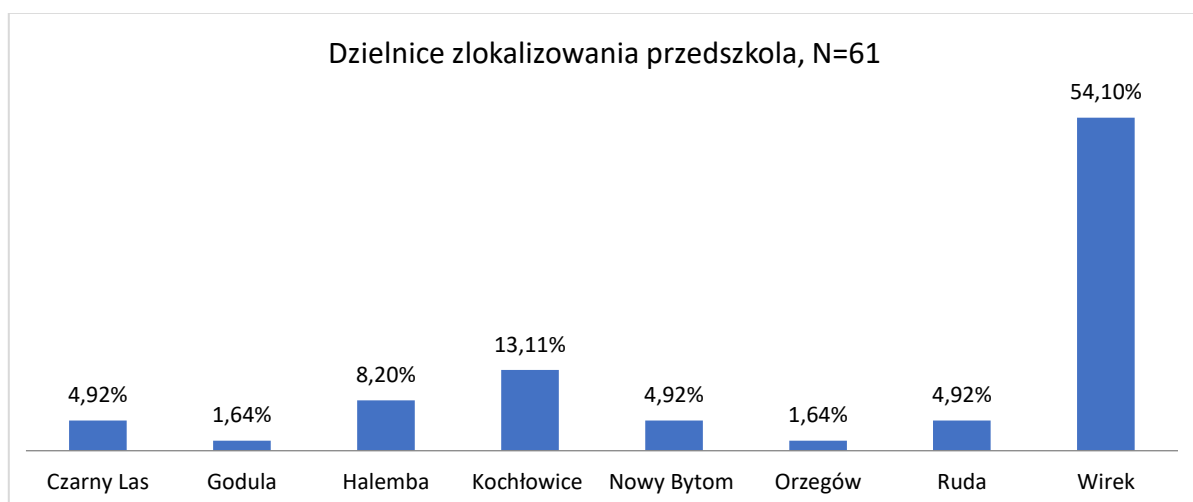
Ponad połowa respondentów - 52,46% oceniła swoją sytuację materialną jako dobrą, natomiast sytuację zawodową jako zadowalającą (53%).

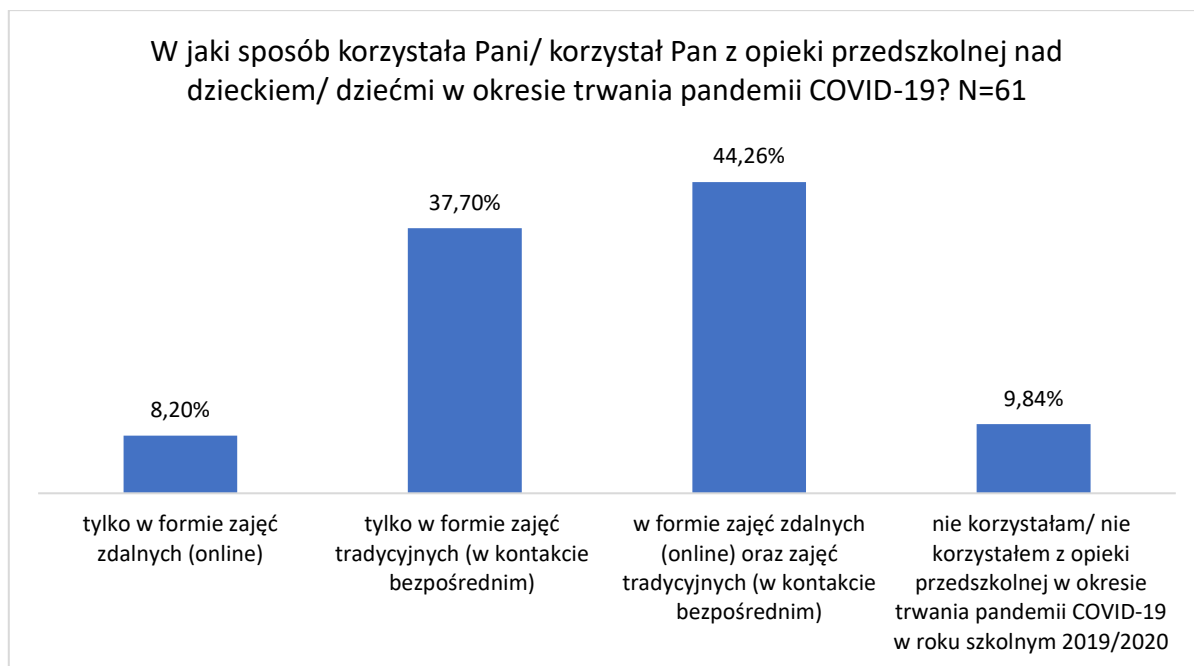

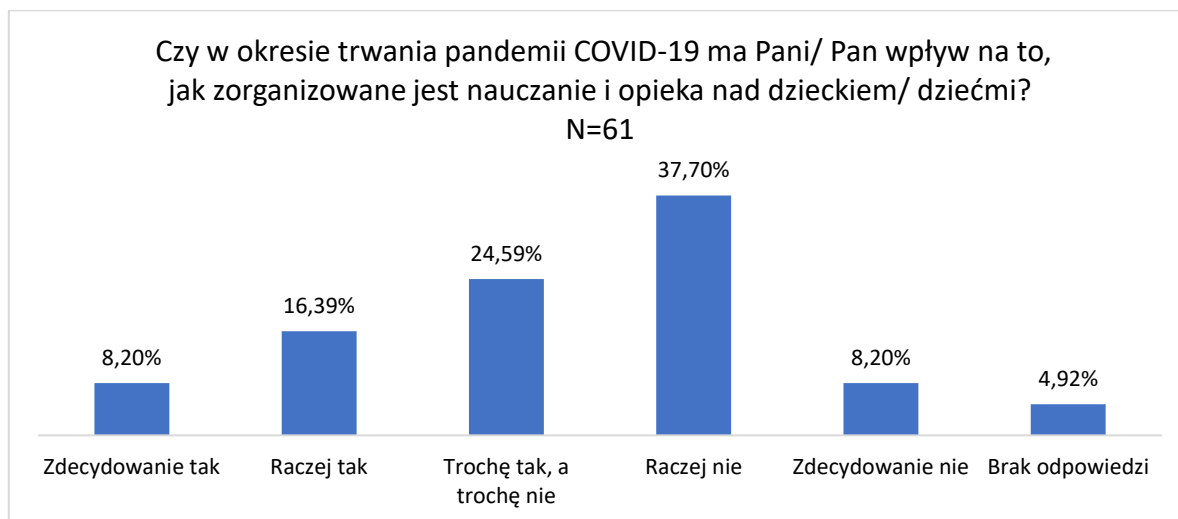
Największą grupę rodziców i opiekunów stanowili ci, których placówka przedszkolna dziecka zlokalizowana była w dzielnicy Wirek (ponad połowa respondentów - 54,10%).

Większość rodziców korzystała z opieki przedszkolnej w formie hybrydowej (44,26%). 37,7% tylko w formie bezpośredniego kontaktu, a nieco ponad 8% tylko w formie online, co dziesiąty rodzic nie korzystał z opieki przedszkolnej w czasie pandemii w roku szkolnym 2019/2020.

Ponad 45% respondentów zadeklarowała, że raczej nie lub zdecydowanie nie miała wpływu na edukację zdalną swoich dzieci, jednak w ogólnym podsumowaniu otrzymanych wyników 49,18% rodziców stwierdziło, że miało większy lub mniejszy wpływ na edukację zdalną i opiekę sprawowaną w stosunku do swoich dzieci.

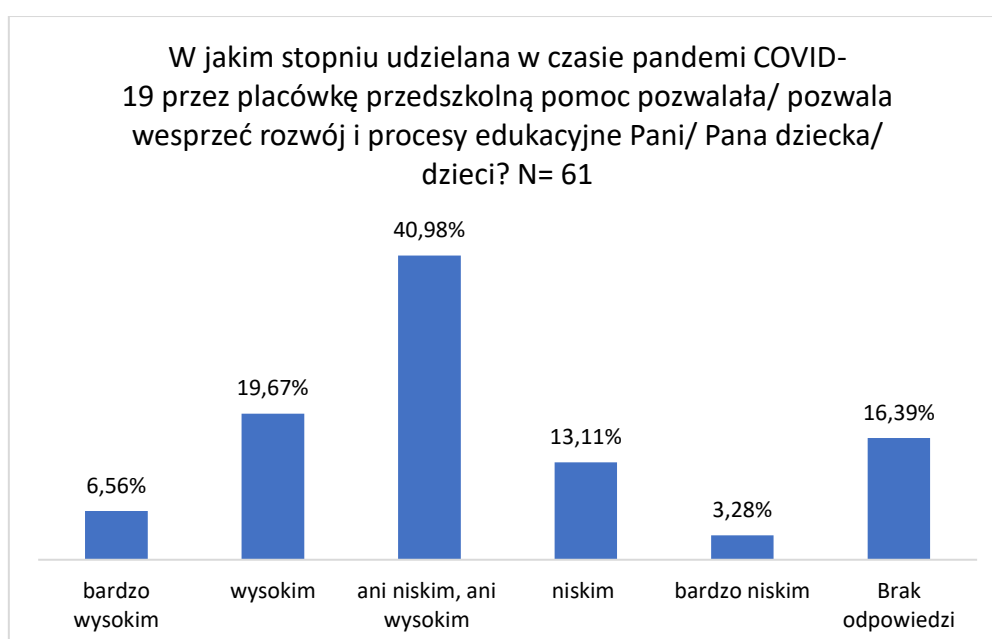

Powyższe opinie rodziców są podzielone, warto podkreślić, podczas pandemii, pomimo tego, że organizacja kształcenia była ustalana ogólnie przez Ministerstwo Edukacji oraz realizowana w określony sposób w placówkach oświatowych, połowa rodziców miała poczucie sprawstwa, deklarując pełną lub częściową możliwość wpływania na organizowanie nauczania i opieki nad swoimi dziećmi.

2. Realizacja wychowania przedszkolnego w czasie pandemii w percepcji rodziców i opiekunów

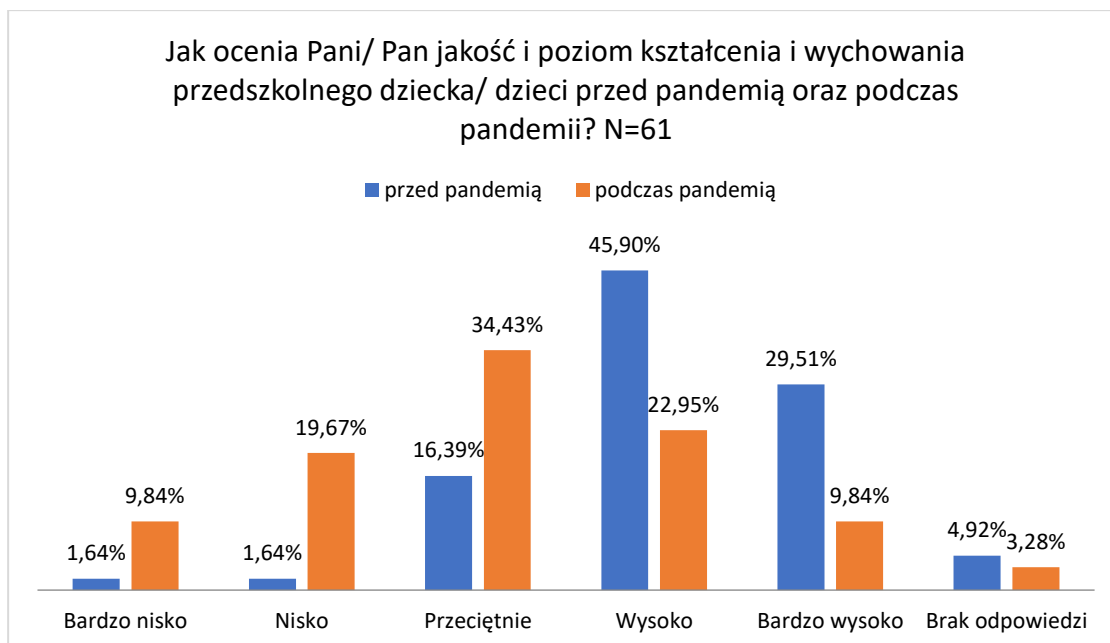
2.1 Oferta przedszkola a potrzeby edukacyjne i rozwojowe dzieci

Większość rodziców (40,98%) miała problem z oceną udzielonej w czasie pandemii COVID-19 przez placówkę przedszkolną pomocy we wspieraniu rozwoju i procesu wychowawczo-edukacyjnego dziecka. Co szósty rodzic nie udzielił na to pytanie odpowiedzi (16,39%). Co czwarty ocenił ją na poziomie wysokim (19,67%), a co szósty (16,39%) na poziomie niskim lub bardzo niskim.

2.2 Ogólna ocena rodziców dotycząca jakości oraz poziomu kształcenia i wychowania przedszkolnego

Zdecydowana większość rodziców oceniała jakość kształcenia przed pandemią na poziomie wysokim 45,90% i bardzo wysokim 29,51%. Natomiast 16,39% oceniło jakość kształcenia tradycyjnego na poziomie przeciętnym. Ocena ta ulega diametralnej zmianie, biorąc pod uwagę okres edukacji zdalnej. Widać, że oceny wysokie i bardzo wysokie spadły do kilku i kilkunastu procent, podobnie jak to miało miejsce w przypadku rodziców dzieci w wieku szkolnym.

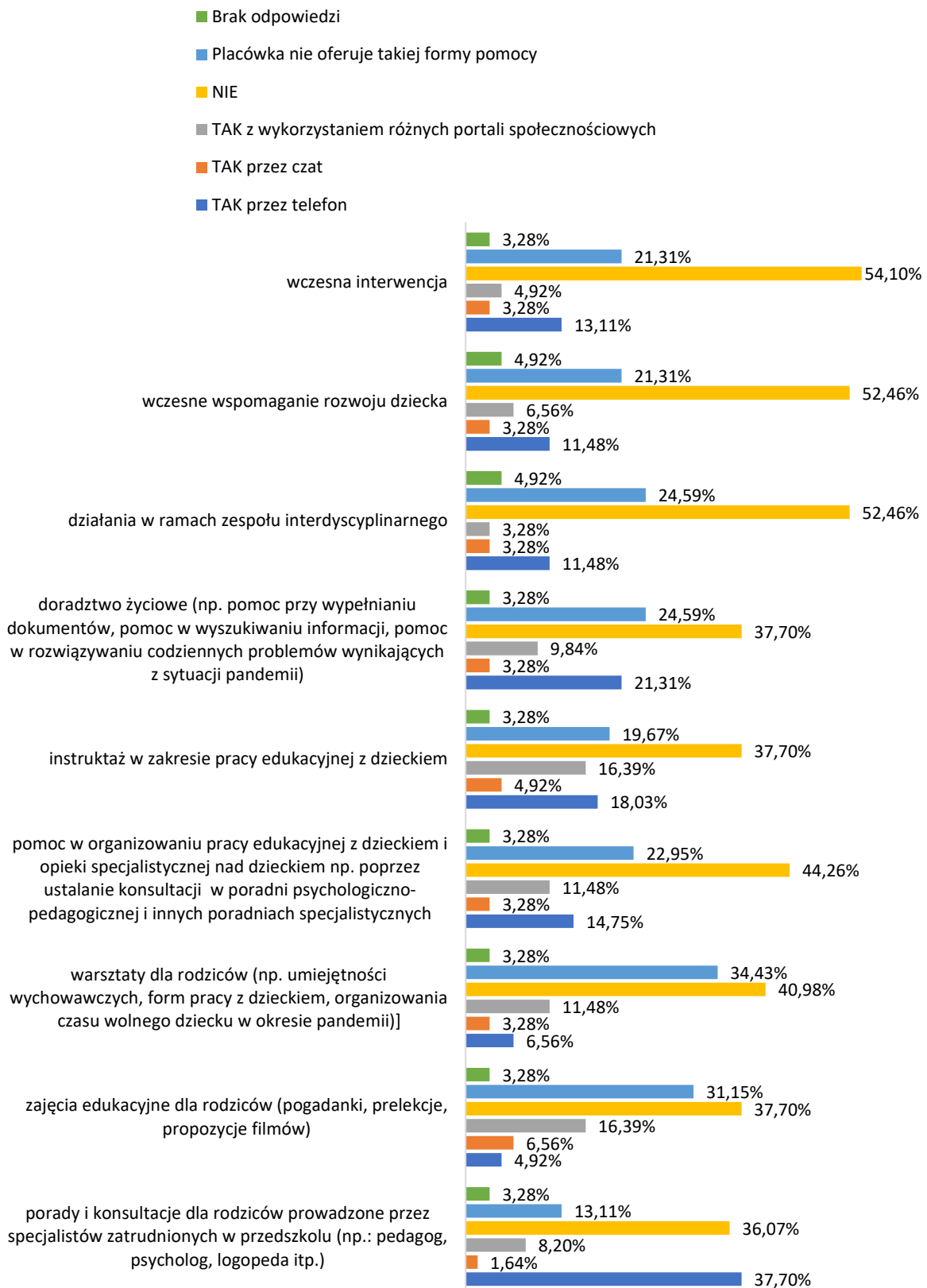

Jakość kształcenia i wychowania przedszkolnego podczas edukacji zdalnej na terenie Rudy Śląskiej **została oceniona przez rodziców głównie jako przeciętna 34,43%**, a co piąty respondent ocenił ją na poziomie niskim (19,67%). Co więcej, prawie co dziewiąty rodzic ocenił ją na poziomie bardzo niskim.

2.3 Formy pomocy oferowane przez przedszkole w okresie trwania pandemii COVID-19

Podczas trwania pandemii przedszkola oferowały rodzicom różne formy pomocy, z których mogli skorzystać, także w ramach prowadzonej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Najpowszechniejszą formą pomocy oferowanej przez przedszkola, z której korzystali rodzice były porady telefoniczne prowadzone przez specjalistów zatrudnionych w danej placówce (37,7%). Co piąty rodzic wskazywał, że było to doradztwo życiowe (21,31%). Formą pomocy, z której najrzadziej korzystali rodzice była wczesna interwencja (54,10%) oraz działania w ramach zespołu interdyscyplinarnego (52,46%). Najmniejszą popularnością cieszyły się formy pomocy organizowane za pomocą czatu z rodzicem (tylko w kategorii zajęć edukacyjnych dla rodziców były one bardziej popularne od kontaktu telefonicznego).

Prosimy o zaznaczenie wszystkich form pomocy oferowanych przez przedszkole, z których korzysta Pani/ Pan w okresie trwania pandemii COVID-19 oraz sposobów jej udzielania, N= 61

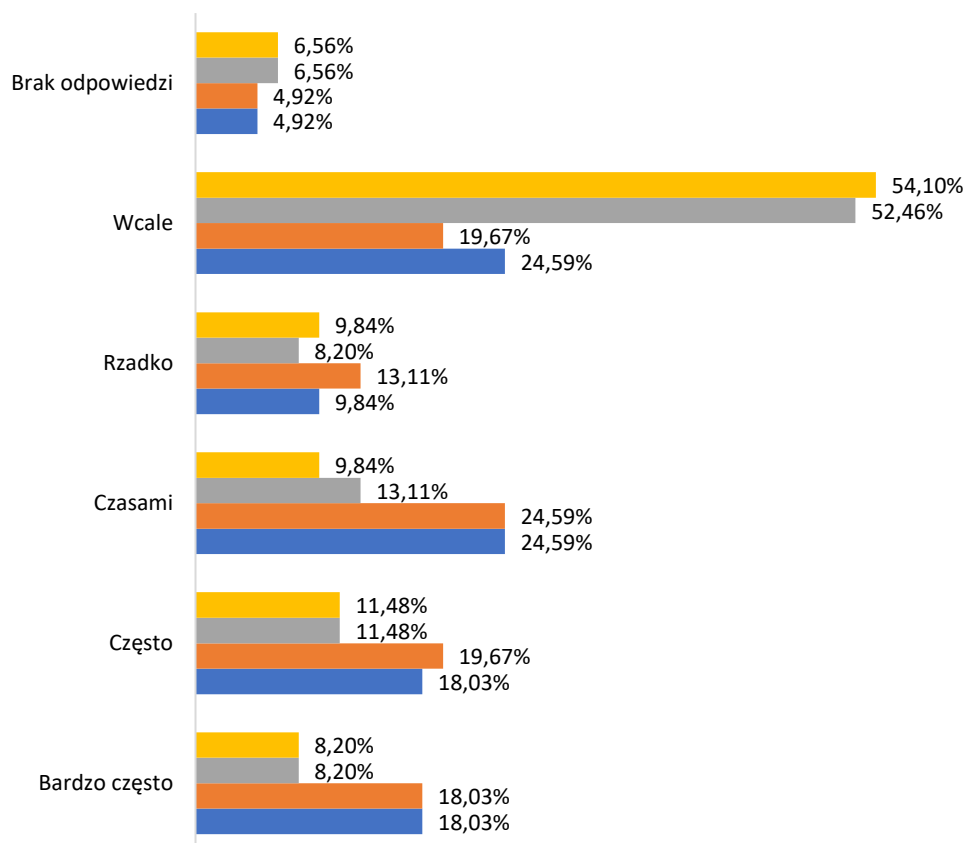
O trudnej sytuacji, w jakiej zostali postawieni rodzice w okresie trwającej pandemii COVID-19 świadczy to, że około połowa z nich (47,54 %) korzystała z pomocy specjalistów pracujących na terenie przedszkola, tj. psychologa, pedagoga czy logopedy oferowanej za pomocą czatu, portali społecznościowych i kontaktu telefonicznego. Kolejnych 29,51% korzystało z pomocy w organizowaniu pracy edukacyjnej z dzieckiem i opieki specjalistycznej. Jak wynika z danych, co trzeci rodzic nie miał możliwość skorzystania z warsztatów czy zajęć edukacyjnych organizowanych przez placówkę bezpośrednio skierowanych do niego, a co piąty nie mógł także skorzystać z instruktażu, jak powinien pracować z własnym dzieckiem podczas edukacji prowadzonej w warunkach domowych.

2.4 Częstotliwość udzielanego rodzicom wsparcia techniczno-dydaktycznego w okresie trwania pandemii COVID-19

Jedną z najczęstszych form pomocy, jaką otrzymywali rodzice od nauczycieli było udzielanie wskazówek dotyczących sposobów pracy z dzieckiem w warunkach domowych (37,3% - suma odpowiedzi *bardzo często* i *często*) oraz odsyłania wykonanych przez dziecko zadań (36,06% - suma odpowiedzi *bardzo często* i *często*). Najmniej pomocy rodzice otrzymali w zakresie obsługi sprzętu komputerowego.

Z jaką częstotliwością nauczyciele udzielali/ udzielają Pani/ Panu następujących form pomocy w nauczaniu dziecka/ dzieci w okresie trwania pandemii COVID-19? N=61

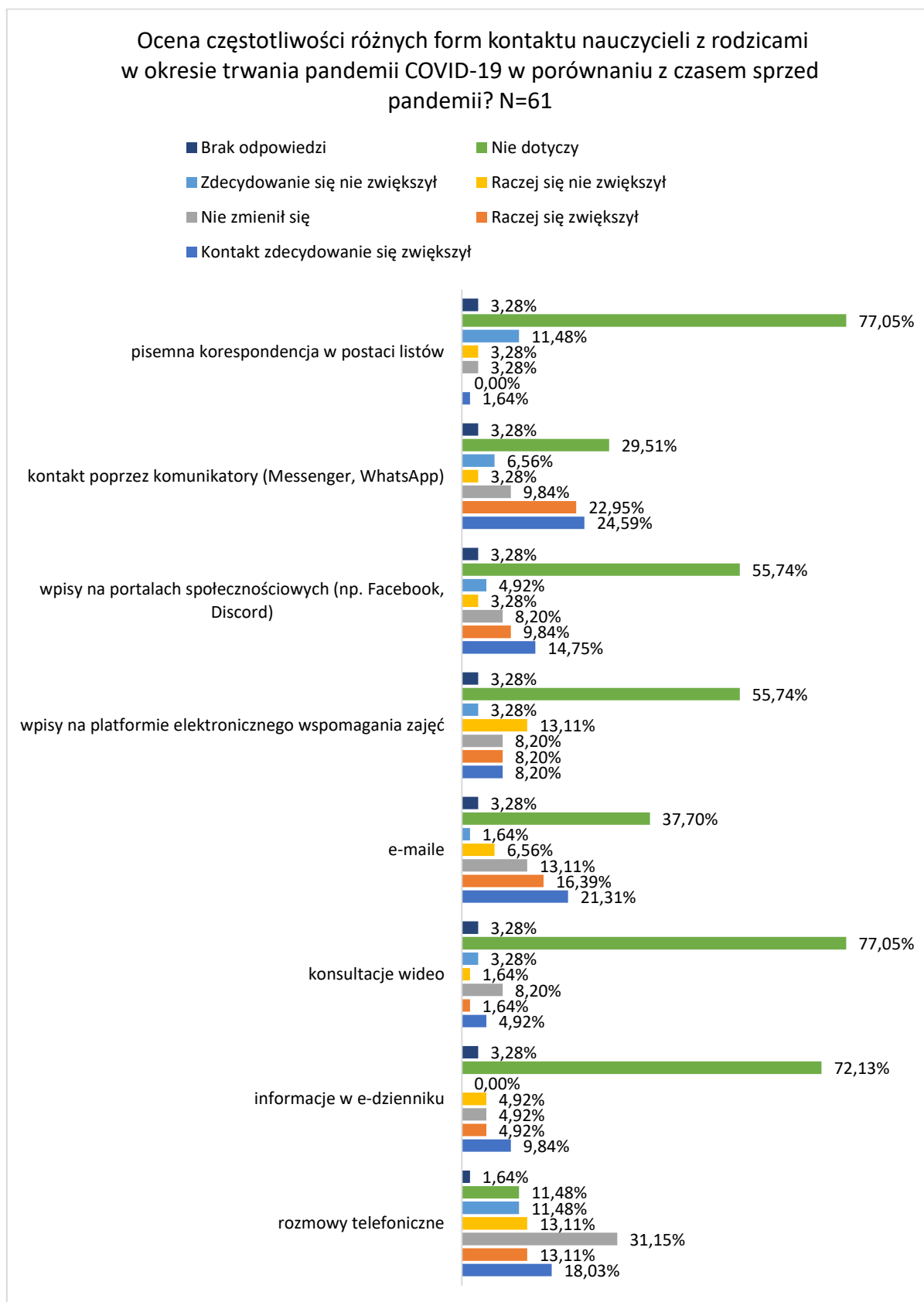
- udzielanie wsparcia dotyczącego obsługi sprzętu komputerowego
- pomoc w opanowaniu obsługi stosowanych przez placówkę narzędzi (np. platform e-learningowych)
- udzielanie wskazówek dotyczących sposobu pracy z dzieckiem w warunkach domowych
- udzielanie dodatkowych objaśnień dotyczących sposobów odsyłania zadań wykonanych przez dziecko

2.5 Formy i częstotliwość kontaktu nauczyciela z rodzicami

W normalnych warunkach edukacyjnych kontakty rodziców z nauczycielami przebiegają według ustalonego i podanego na początku roku szkolnego harmonogramu, uwzględniającego różnorodne formy, np. zebrania z rodzicami, zajęcia otwarte oraz konsultacje indywidualne. Rodzice mieli możliwość kontaktu z nauczycielami za pomocą szeregu kanałów. Analiza danych ukazuje, że w przypadku blisko połowy rodziców (47,54%) znacznie częściej niż wcześniej komunikowali się za pomocą komunikatorów takich, jak np. WhatsApp.

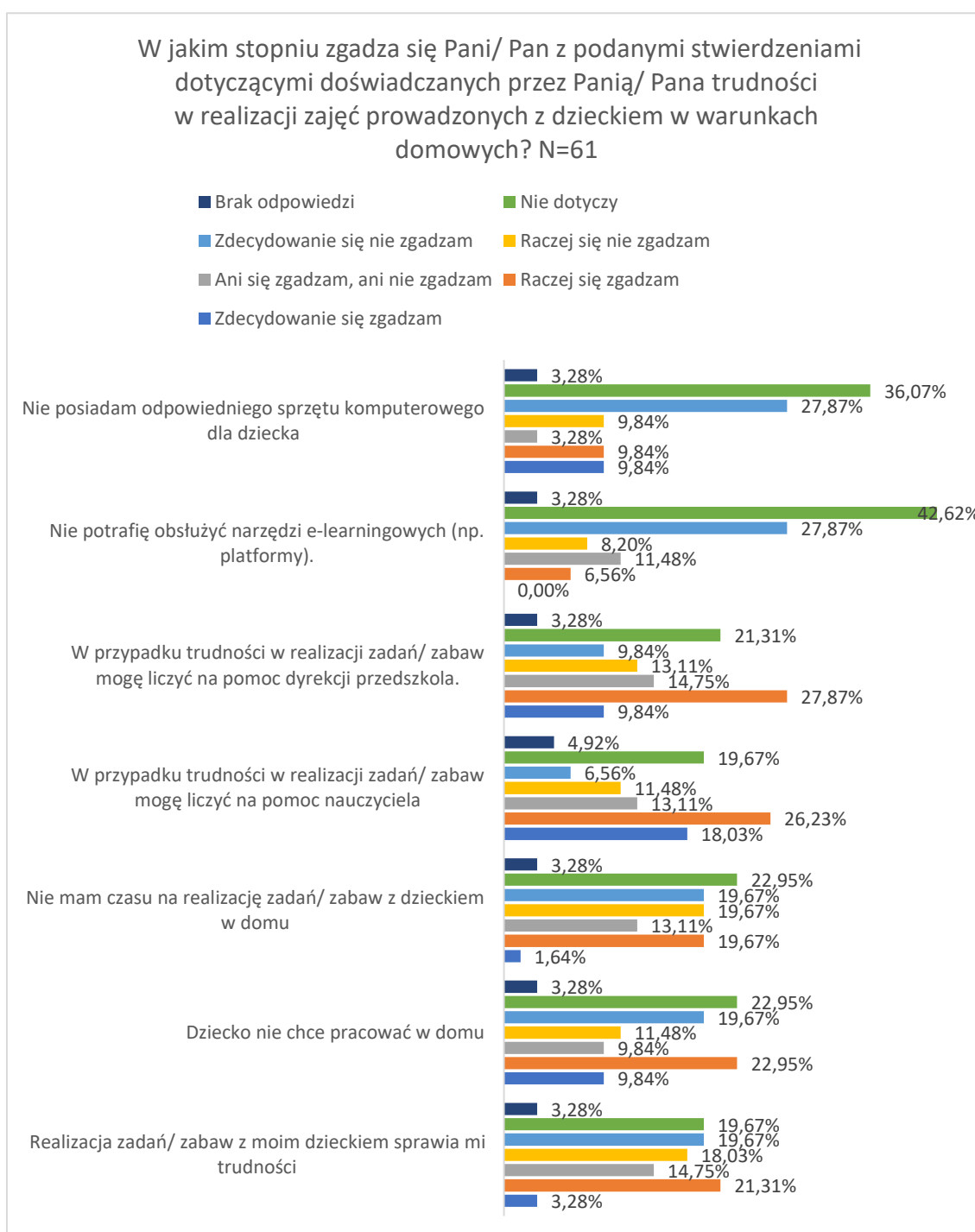
W następnej kolejności zwiększył się kontakt za pomocą e-maili (37,70%) oraz telefonu (37,14%).

2.6 Trudności rodziców w realizacji zajęć prowadzonych w warunkach domowych

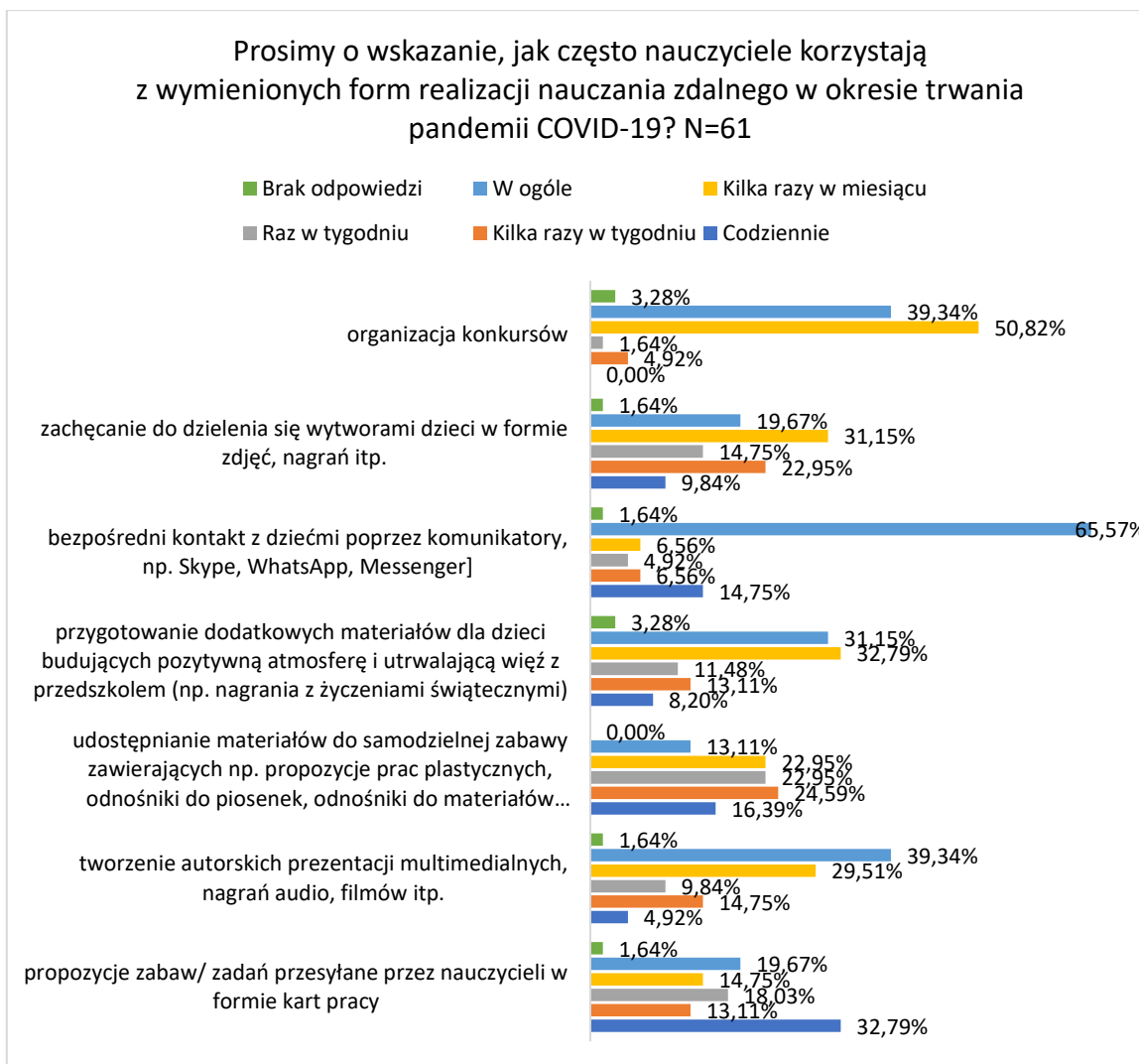
Jak zostało już wskazane, zmiana organizacji pracy placówek oświatowych, w tym przedszkoli w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 w znaczący sposób wpłynęła na pracę nauczycieli. Sytuacja ta również dla rodziców i opiekunów dzieci w wieku przedszkolnym była dużym wyzwaniem, a tym samym przysporzyła wielu trudności związanych z prowadzeniem nauki w warunkach domowych.

Wyniki pokazują, że rodzice mogli liczyć na pomoc nauczycieli w przypadku pojawiania się trudności w realizacji zadań/zabaw, na co wskazało ponad 44% respondentów. Jedną z głównych trudności, z jaką mierzyli się respondenci było to, że dziecko nie chciało pracować w domu (32,79%). Natomiast obsługa narzędzi e-learningowych oraz brak odpowiedniego sprzętu nie było wyróżniającą się trudnością, jakiej doświadczyli rodzice i dotyczyło niewielkiej grupy respondentów.

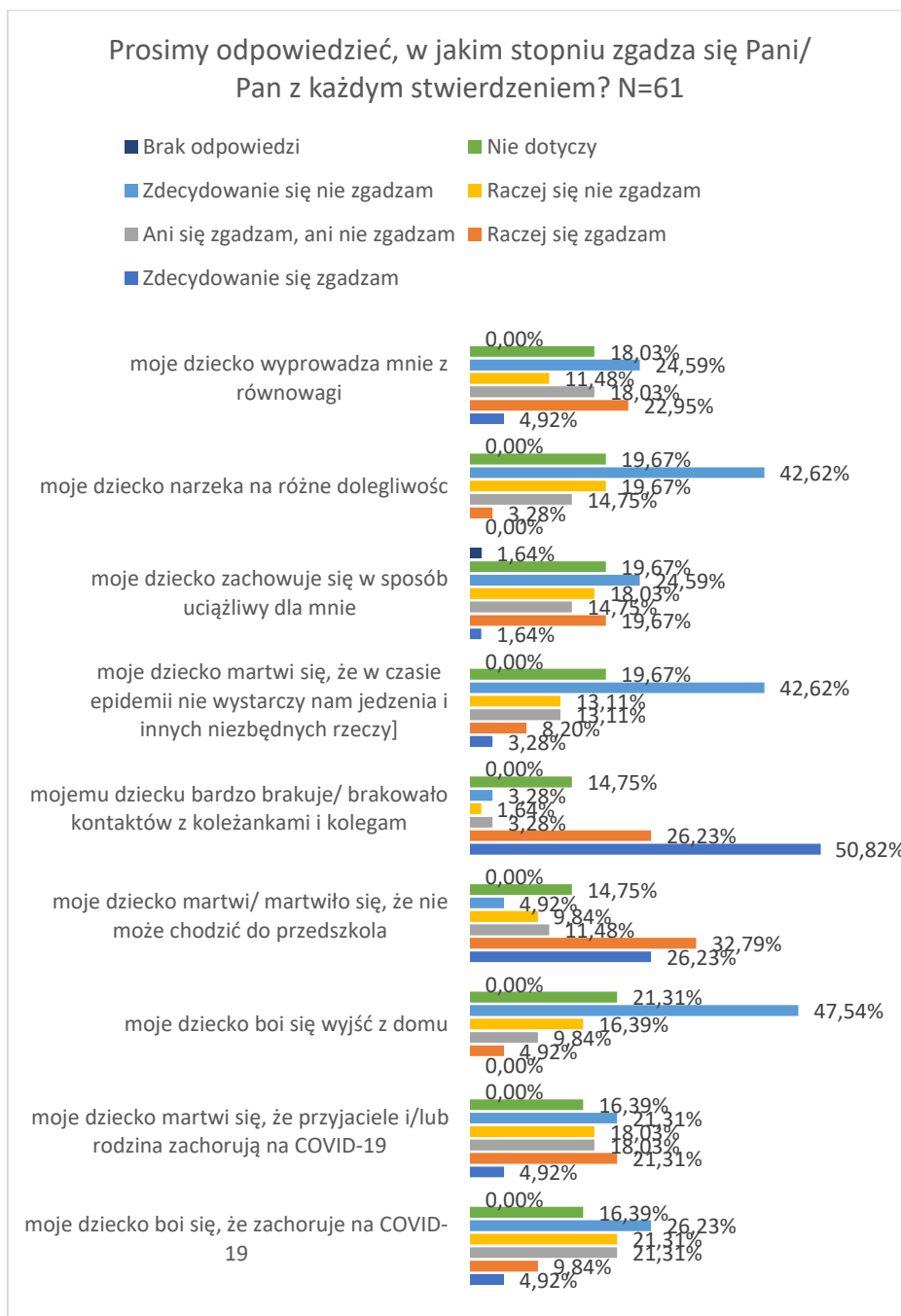
2.7 Częstotliwość wykorzystywanych form realizacji nauczania zdalnego

Jedną z najczęstszych form realizacji nauczania zdalnego wykorzystywaną przez nauczycieli przedszkoli były propozycje zabaw/zadań przesyłanych w formie kart pracy, na co wskazało ponad 32% rodziców, natomiast najrzadziej wykorzystywany był bezpośredni kontakt z dziećmi przez komunikatory np. Skype, WhatsApp, Messenger, co zaznaczyło ponad 65% badanych.

2.8 Samopoczucie dziecka w wieku przedszkolnym w opinii rodziców

Warto podkreślić, że relacje społeczne, w tym relacje z rówieśnikami odgrywają istotną rolę w życiu dziecka, gdyż to one są źródłem wsparcia, zrozumienia i dobrego samopoczucia, a w przypadku dzieci w wieku przedszkolnym także w znaczący sposób wpływają na przyswajanie norm oraz przygotowanie do funkcjonowania w społeczeństwie. Wskazuje się, że ograniczenie kontaktów i izolacja społeczna, wpływa negatywnie na dobrostan dzieci i młodzieży.

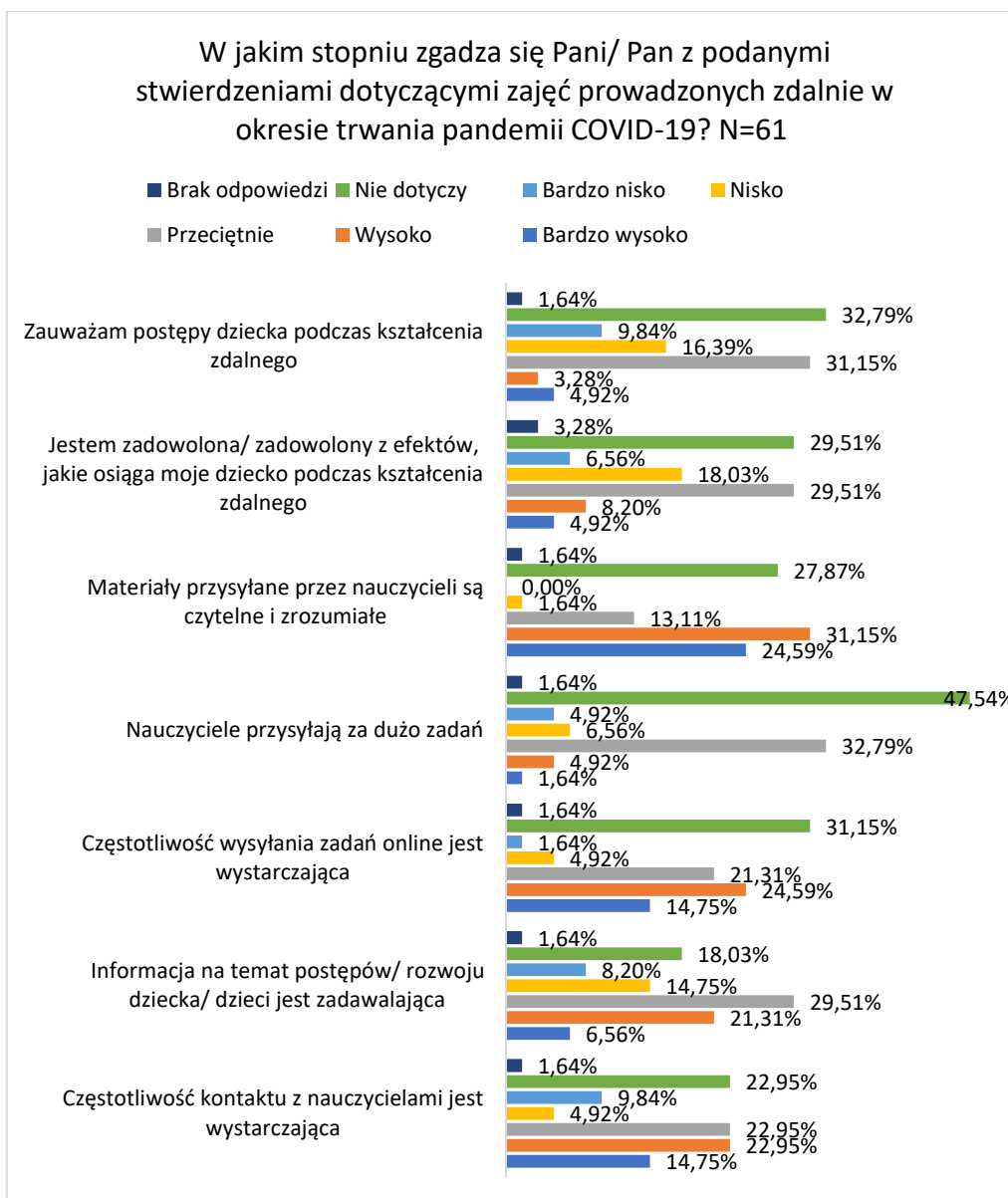

Zdecydowana większość badanych (77,05%) wskazała, że ich dziecku/dzieciom najbardziej brakowało kontaktów z kolegami/koleżankami. Blisko co czwarty rodzic przyznał, że dziecko wyprowadzało go z równowagi.

2.9 Ocena realizacji zajęć zdalnych w okresie trwania pandemii COVID-19

Obraz zgromadzonych danych pokazuje, że rodzice wysoko i bardzo wysoko ocenili materiały przygotowywane przez nauczycieli (55,74%), a częstotliwość kontaktu

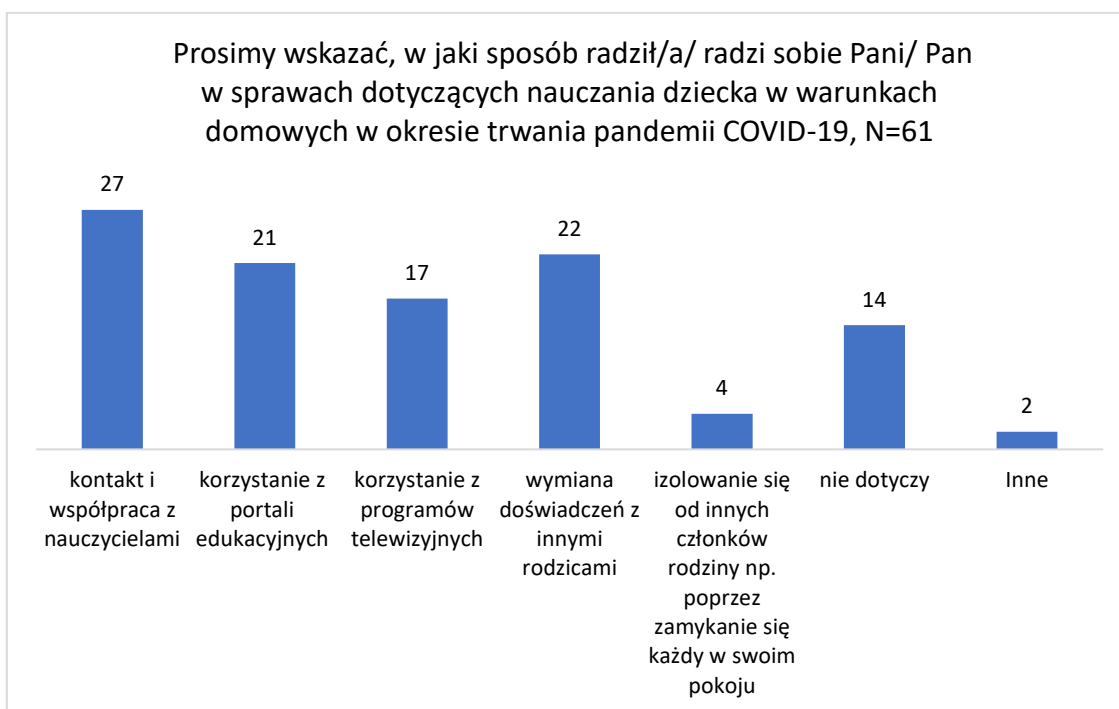
z nauczycielami była wystarczająca w przypadku co trzeciego rodzica (37,65%). Natomiast również co trzeci rodzic był przeciętnie zadowolony z efektów, jakie osiąga jego dziecko podczas kształcenia zdalnego.

2.10 Wybrane formy pomocy dziecku w nauce prowadzonej w warunkach domowych

Rodzice zostali również zapytani o to, co pomaga im w udzielaniu pomocy dziecku w zdalnej edukacji. **Wśród wskazań do najczęstszych należał „kontakt i współpraca z nauczycielem”**, z którego korzystała prawie połowa badanych rodziców dzieci w wieku przedszkolnym. Co czwarty rodzic przyznał, iż wsparciem w radzeniu sobie z edukacją

przedszkolną w warunkach domowych była dla niego wymiana doświadczeń z innymi rodzicami oraz prawie tyle samo wskazało, że było to korzystanie z portali edukacyjnych.

3. Wnioski

Pomimo tego, że jakość wychowania przedszkolnego prowadzona w formie zdalnej została oceniona przez rodziców jako przeciętna, to przedszkola – ich zdaniem – w zadowalającym stopniu wspierały rozwój i procesy edukacyjne dzieci. Rodzice mogli również liczyć na pomoc nauczycieli i dyrekcji w przypadku pojawiających się problemów w realizacji zadań związanych z kształceniem i wychowaniem dziecka.

Najpowszechniejszą formą pomocy oferowanej przez przedszkola, z której korzystali rodzice, były porady telefoniczne prowadzone przez specjalistów zatrudnionych w danej placówce.

Zdaniem rodziców głównym problemem dla dzieci był brak kontaktu z rówieśnikami.

Najczęstszym rodzajem pomocy, po jaką sięgali rodzice, aby wesprzeć swoje dzieci w edukacji zdalnej był kontakt i współpraca z nauczycielem.

Jedną z najczęstszych form realizacji nauczania zdalnego przez nauczycieli przedszkoli były propozycje zabaw/zadań przesyłanych w formie kart pracy, które stały na wysokim

poziomie, jednak nie zmienia to faktu, że w rzeczywistości realizacja edukacji przedszkolnej spada na rodziców.

ZAKOŃCZENIE

Przystosowanie kształcenia w sytuacjach kryzysowych, podobnie jak wszelkie zmiany w oświacie, zawsze przebiega dwutorowo. Z jednej strony, są to rozwiązania dotyczące funkcjonowania systemu edukacji (oświaty) oraz systemu konkretnej szkoły, a z drugiej strony, zmiana opiera się na modyfikacji sposobu działania nauczyciela jako jednostki. Podobnie przebiegało dostosowanie kształcenia w okresie kryzysu wywołanego pandemią wirusa COVID-19 w sytuacji konieczności zastosowania zdalnego kształcenia, które poza zaleceniami ogólnosystemowymi, urzeczywistniało się w gminach, w poszczególnych szkołach oraz w pracy każdego pojedynczego nauczyciela. Ogromnym wysiłkiem, zaangażowaniem i determinacją zarówno gminnych władz oświatowych, dyrektorów szkół, jak i indywidualnych nauczycieli, w większości miejsc i dla większości uczniów z powodzeniem realizowano edukację, starając się w zmienionych i utrudnionych warunkach osiągać jej cele. Sytuacja wymusiła na większości pedagogów szybki rozwój własnych umiejętności w zakresie korzystania z technologicznych możliwości realizacji procesu dydaktycznego online. Częściowo takiej gwałtownej konieczności przyswojenia nowych umiejętności technologicznych podlegali rodzice. Dzieci i młodzi ludzie, którzy zwykle już bardziej swojsko poruszają się w cyberprzestrzeni i niekoniecznie napotykają na problemy w zakresie obsługi technologicznych rozwiązań, znaleźli się z kolei w sytuacji osłabienia, a wręcz braku kontroli i nadzoru nauczycieli nad wieloma aktywnościami edukacyjnymi oraz obowiązkami wpływającymi na efektywne uczenie się, skazani na własny charakter oraz umiejętności w tym obszarze.

Wraz z początkiem pandemii - wiosną 2020 wszyscy „aktorzy” edukacji zderzyli się z koniecznością dalszego funkcjonowania i realizowania swoich ról zawodowych, uczniowskich i rodzinnych w nowych warunkach i wobec nowych wyzwań. Nauczyciele i rodzice stanęli wobec konieczności godzenia wielu ról jednocześnie, tj. opieki nad domownikami w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa oraz wykonywania obowiązków zawodowych. W przypadku rodziców, często pojawiała się konieczność podjęcia nowej roli - nauczyciela wspomagającego własne dzieci w uczeniu się zdalnym. Nauczyciele musieli skonfrontować posiadane umiejętności dydaktyczno-metodyczne z możliwościami technologicznymi, jakie oferowały, a z czasem rozwijały coraz bardziej, kanały i platformy komunikacji online. W pierwszym okresie pandemii, jak pokazują to badania, nauczyciele częstokroć niestety wycofywali się z bezpośredniego kontaktowania się ze swoimi uczniami,

uciekając się do jednostronnych dróg przekazywania im zadań, czy materiału do opanowania, a następnie odbioru prac od uczniów tą samą drogą. Rodzice często stawali w obliczu konieczności realizacji obowiązków zawodowych, w tym w sytuacji zmiany trybu pracy na zdalny oraz konieczności jednoczesnego zapewnienia opieki swoim dzieciom, wobec zamknięcia szkół i przedszkoli, a nierzadko także konieczności udzielania pomocy, z lepszym lub gorszym skutkiem, dziecku w nauce, czy wręcz przejęcia roli nauczyciela. Uczniowie, zaistniałą sytuacją zmuszeni zostali do radzenia sobie, czasem samodzielnie, z uczeniem się, z przekazywanymi im zadaniami do wykonania oraz z często trudnymi, zwłaszcza dla młodszych, wyzwaniem w zakresie motywowania się do nauki oraz do samoorganizowania się w uczeniu.

Warto zaznaczyć, że zagadnienie motywacji do nauki online jest jednym z najistotniejszych problemów nauczania zdalnego. Badania naukowe pokazują, że uczenie się online wymaga zwiększonej motywacji wewnętrznej²¹, a frustracja z powodu problemów technicznych może tę motywację zmniejszać²². Istotne są tu również stosowane technologie, narzędzia dydaktyczne, porady i instrukcje dotyczące tego, jak z tych technologii korzystać, wpływające na motywację oraz rodzaje czynności, w które angażują się uczniowie²³. Wysoki poziom motywacji, zainteresowania oraz aktywności uczniów i uczennic podczas lekcji zdalnych, zapewnić może refleksyjne wykorzystanie innowacyjnych narzędzi cyfrowych zgodnie z *konceptcją nowości*, tak aby uczynić lekcje bardziej atrakcyjnymi dla uczniów²⁴.

Obok kwestii typowo edukacyjnych pojawił się problem pogarszania się psychospołecznej kondycji zarówno dorosłych, jak i dzieci. Wszyscy odczuwali ciężar ogólnej atmosfery zagrożenia wirusem i zachorowania, obostrzeń sanitarnych, jak też trudy znoszenia izolacji społecznej, czasem kwarantanny, bądź borykania się z chorobą swoją lub najbliższych. Dla niektórych pojawiały się dodatkowo bezpośrednie lub zagrażające konsekwencje dotyczące socjalno-bytowego zabezpieczenia. Te, jak i wiele innych jeszcze czynników bez wątpienia nie pozostały bez echa dla ogólnego dobrostanu, wpływając na jego pogorszenie się, na rozwój obaw i postaw lękowych, a wręcz symptomów depresyjnych tak wśród dorosłych, jak i dzieci.

---

²¹ O. Popola, *E-learning and motivation: a multi-faceted investigation of eleven to fourteen year olds' attraction to computer-based learning, and their motivational responses to the novelty and nature of a selection of self-study computer-based learning activities*, University of East Anglia, Norwich 2012.

²² J. M. Keller, K. Suzuki, *Learner Motivation and E-learning Design: a Multinationally Validated Process*, "Journal of Educational Media" 2004, vol. 29, no. 3, s. 229.

²³ Q Huang, *Examining Teachers' Roles in Online Learning*, "The EUROCALL Review" 2018, vol. 26, nr 2.

²⁴ J. Huett, K. E. Kalinowski, L. Moller, K. Huett, *Improving the Motivation and Retention of Online Students Through the Use of ARCS-Based E-Mails*, "American Journal of Distance Education" 2008, 22(3), s. 159.

Czas chwilowej recesji pandemii jaki miał miejsce latem 2020 pozwolił, być może, odsapnąć niektórym od ciężkich w wymiarze psychologicznym doświadczeń pierwszej fali pandemii oraz rozbudził nadzieję na powrót do „normalności”, jednak wraz z rozpoczęciem nowego roku szkolnego i jednocześnie ponownym narastaniem zagrożenia pandemicznego, nadciągnęła wizja ponownej zdalnej edukacji, a wraz z nią różne niepokoje rodziców i nauczycieli, a także samych uczniów. Po kilku tygodniach od rozpoczęcia roku szkolnego 2020/2021 i „normalnego” funkcjonowania szkoły, edukacja zdalna stała się ponownie rzeczywistością nauczycieli, uczniów i rodziców. Tym razem jednak bogatsze o wcześniejsze doświadczenie szkoły, uniknęły paraliżu edukacyjnego, a zainwestowane w intensywne uczenie się nowych e-dróg komunikacji i kształcenia wysiłki pozwoliły na dość sprawne realizowanie edukacji przez kolejne miesiące. Po „wiosennej lekcji” nauczyciele poczuli się pewniej w nabytych umiejętnościach technicznych, starając się wykorzystywać poznane możliwości dla efektywnej realizacji edukacji zdalnej za pomocą platform i innych komunikatorów. Pewniej poczuli się też w obszarze stosowania różnych metod dydaktycznych, użytkując je przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii. Można przypuszczać, że w dużej mierze to intensywne działania szkoleniowe i instruktażowe dla nauczycieli w zakresie wykorzystywania nowych technologii i metod dla celów zdalnej edukacji, jakie podjęto w pierwszym okresie pandemii, odniosły pożądaną efekt, wyposażając nauczycieli w odpowiednie umiejętności.

Podjęte badania pokazały edukację zdalną realizowaną w gminie Ruda Śląska po drugim zamknięciu szkół. Uzyskano jej „trójwymiarowy obraz”, analizując relacje wszystkich uczestników – nauczycieli, uczniów i rodziców.

SZKOŁY - GŁÓWNE WNIOSKI Z BADAŃ

NAUCZYCIELE

- Nauczyciele w większości nie sygnalizowali już doświadczania poważnych trudności techniczno-metodycznych w organizacji pracy zdalnej, dobrze radzili sobie z obsługą nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, a także posiadali odpowiednie wyposażenie techniczne niezbędne do pracy zdalnej.
- Wśród najczęściej wykorzystywanych przez badanych nauczycieli rozwiązań technologicznych w drugim okresie pandemii, pojawiły się dzienniki elektroniczne, platformy edukacyjne (MS Teams i Google Classroom) oraz kontakt mailowy z uczniami

i ich rodzicami. Co do szczegółowych sposobów działania dydaktycznego nauczyciele najczęściej wskazywali na wideokonferencje, ale także kładli nacisk na działania związane z utrwalaniem materiału z zajęć oraz sprawdzaniem wiadomości.

- Pod względem metodycznym nauczyciele potrafili w większości dostosować materiały dydaktyczne do pracy w trybie online. Wśród wykorzystywanych najczęściej form i metod pracy w kształceniu zdalnym dominowała praca zbiorowa. Często stosowana była również praca indywidualna z uczniem. Natomiast preferowanymi metodami pracy były metody oparte na obserwacji oraz słowie. **Badania ujawniły trudności nauczycieli z organizacją i wykorzystaniem dla celów edukacji pracy grupowej uczniów, jak również problemy z wykorzystaniem metod aktywizujących.**
- **Sygnalizowanym przez nauczycieli problemem w edukacji zdalnej okazało się monitorowanie postępów uczniów.** Wśród najczęściej wybieranych sposobów oceniania osiągnięć edukacyjnych uczniów pojawiły się pliki z tekstami i rozwiązanymi zadaniami opracowanymi przez uczniów. Postępy uczniów oceniane były również na podstawie rozwiązanych testów, bądź przygotowanych quizów oraz na podstawie wypowiedzi uczniów w czasie wideorozmów.
- Większość nauczycieli przyznała, że **przygotowanie zajęć online wiąże się z większym wysiłkiem i zaangażowaniem** niż przygotowanie zajęć w formie tradycyjnej. Pogłębiało to poczucie przeciążenia pracą. Formy pomocy, z których korzystali nauczyciele w celu lepszego przygotowania do realizacji edukacji zdalnej to głównie filmiki instruktażowe, podręczniki online oraz materiały edukacyjne w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych wykorzystywanych w edukacji zdalnej, a także konsultacje i rozmowy z innymi nauczycielami oraz udział w szkoleniach online.
- Odnosząc się do efektów kształcenia zdalnego, nauczyciele w większości przyznali, że efekty **nauczania zdalnego są gorsze niż w trybie stacjonarnym, a zajęcia online są w większości dla uczniów mniej atrakcyjne.**
- Większość nauczycieli nie zauważyła znaczących zmian w ich relacjach z uczniami, czy rodzicami oraz innymi nauczycielami w okresie zamknięcia szkół. Nauczyciele wskazywali na utrzymywanie regularnych kontaktów z innymi nauczycielami w celu omawiania bieżących spraw szkolnych, a także deklarowali okazywanie sobie wzajemnego wsparcia.
- W odniesieniu do relacji z uczniami, nauczyciele relacjonowali doskwierający im **brak bezpośredniego kontaktu z wychowankami** oraz wskazywali na **brak możliwości**

udzielenia uczniom bezpośredniego wsparcia w sytuacji doświadczania trudności w uczeniu się. Ich zdaniem uczniowie wykazywali się często brakiem umiejętności planowania i organizowania pracy. Nauczyciele zauważali też, że brak rzeczywistych styczności między uczniami często **zmieniał relacje w prowadzonej przez nich klasie**. Wśród działań podejmowanych przez nauczycieli na rzecz wspierania kompetencji społeczno-emocjonalnych uczniów, najczęściej relacjonowano podtrzymywanie uczniów „na duchu”, a także prowadzenie rozmów o samopoczuciu i problemach, które przyniosła pandemia.

UCZNIOWIE MŁODSI

- Większość młodszych uczniów (klas II-IV) była zadowolona ze sposobu realizowania zdalnej edukacji przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Odbывała się ona zdalnie przede wszystkim w formule lekcji „na żywo”. Kontakt dydaktyczny uzupełniało korzystanie z e-dziennika, komunikatorów społecznościowych oraz korespondencji mailowej. Na podstawie relacji uczniów młodszych widać, że nauczyciele starali się unikać stosowania biernych formuł dydaktycznych. Większość dzieci **widziała w nauczycielach osoby wspierające je i gotowe do pomocy**, osoby z którymi miały codzienny kontakt. W edukacji zdalnej młodszym uczniom pomagali przede wszystkim rodzice, ale także inni członkowie rodziny i rodzeństwo. Warunki realizacji uczenia się online były u większości dzieci satysfakcjonujące, jednak aż **co trzeci uczeń nie miał zapewnionego własnego odpowiedniego miejsca do nauki**.
- Większość młodszych uczniów uważała, że **nie doświadczała trudności w zdalnym uczeniu się** a te, które wskazywały na trudności ujawniały takie problemy, jak ogólne **poczucie zmęczenia edukacją online, podenerwowanie, brak motywacji, trudności w skupieniu uwagi** oraz **zbyt dużą liczbę zadań, nieumiejętność planowania nauki** i konieczność większego wysiłku.
- Uczniowie młodszy w większości **odczuwali dotkliwie brak kontaktów rówieśniczych** z koleżankami i kolegami z klasy. W większości też starali się spotykać ze swoimi rówieśnikami albo bezpośrednio, albo wykorzystując Internet lub telefon.
- W ogólnej ocenie, większość dzieci **gorzej oceniała edukację zdalną w porównaniu do stacjonarnej**, odczuwała brak uczęszczania do szkoły. Jednakże pojawiła się też niemała grupa uczniów (około jedna trzecia), którym **edukacja zdalna podoba się bardziej niż stacjonarna**.

- Młodszy uczniowie w znaczącej części odczuwali zagrożenie pandemią jako osobiste, choć **częściej dzieci bały się o bliskich niż o siebie**. Uczniowie młodszy deklarowali najczęściej dobre samopoczucie w okresie pandemii, jednak część uczniów wskazywała na przeżywane zdenerwowanie oraz odczuwanie smutku. W tym kontekście niepokoi też fakt, że co piąte dziecko **nie miało poczucia wsparcia osoby dorosłej - nie miało z kim porozmawiać o swoich problemach**.

UCZNIOWIE 11+

- Zdaniem uczniów **edukacja zdalna jest zarówno mniej efektywna, jak i w mniejszym stopniu zachęcająca do uczestnictwa w zajęciach i do nauki**. Większość uczniów wskazywała **na brak motywacji** do nauki i realizowania zadań zleconych przez nauczycieli. Badanie pokazało, że to nie braki sprzętowe czy brak umiejętności korzystania z nowych technologii przysparzały uczniom najczęściej problemów, lecz konieczność przystosowania się do uczenia w warunkach domowych, zupełnie innych niż w salach lekcyjnych. Badani uczniowie deklarowali doświadczanie **trudności w zakresie utrzymania uwagi i koncentracji w czasie lekcji**. Większość uczniów zadeklarowała, że posiada odpowiednie warunki do realizacji edukacji online.
- Uczniowie wykazywali ambiwalentny stosunek do edukacji zdalnej. Z jednej strony byli nią zmęczeni, z drugiej wskazywali, że **taka forma nauczania mogłaby pozostać w przyszłości**.
- Uczniowie pozytywnie oceniali sposób prowadzenia zajęć przez nauczycieli, które najczęściej przybierały formę lekcji prowadzonych „na żywo”. Ujawняли jednak potrzebę zwracania przez nauczycieli **większej uwagi na indywidualne podejście do uczniów** w kontekście zainteresowania ich sprawami i problemami. Połowa uczniów **nie miała poczucia**, że jest w stałym kontakcie z nauczycielem oraz że może z nim porozmawiać o swoich problemach.
- Większość uczniów starała się utrzymywać kontakty z rówieśnikami zarówno przy pomocy spotkań bezpośrednich, jak i internetowych. Jednocześnie **co trzecia osoba sygnalizowała odczuwanie braku kontaktów** z kolegami i koleżankami.

RODZICE

- Rodzice oceniali jakość nauczania zdalnego głównie jako przeciętne. Zdecydowanie lepiej została przez nich oceniona edukacja realizowana w sposób tradycyjny. Jednakże w ogólnej ich opinii, **szkoły w zadowalającym stopniu zaspokajały potrzeby edukacyjne** uczniów podczas edukacji zdalnej, ale pod względem specjalistycznej pomocy uczniom, funkcjonowanie szkół zostało ocenione jako przeciętne.
- Badania wykazały, że szkoły rudzkie w różnym stopniu zapewniały pomoc rodzicom/opiekunom. W głównej mierze były to porady oferowane przez specjalistów zatrudnionych w szkole, czy pomaganie w organizowaniu nauki i opieki specjalistycznej nad uczniem.
- Największymi problemami, z jakimi borykali się rodzice/opiekunowie podczas edukacji zdalnej była **konieczność przyjęcia na siebie roli nauczyciela** dla swojego dziecka. Wskazywali też na takie trudności w edukacji zdalnej swoich dzieci, jak brak motywacji do edukacji zdalnej oraz brak czasu na kontrolowanie uczestniczenia przez dziecko w zajęciach i odrabianie zadań. Istotnym problemem sygnalizowanym przez rodziców był brak stałego kontaktu z nauczycielem.
- Najczęstszym rodzajem pomocy, po jaką sięgali rodzice i opiekunowie, aby wesprzeć swoje dzieci było **korzystanie z portali edukacyjnych oraz wymiana doświadczeń z innymi rodzicami**.
- Znaczącym problemem dla dziecka, jaki zauważyli rodzice, był brak kontaktu z rówieśnikami.

PRZEDSZKOLA – GŁÓWNE WNIOSKI Z BADAŃ

NAUCZYCIELE

- Funkcjonowanie placówki przedszkolnej w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021 zostało w większości przez nauczycieli ocenione pozytywnie. Nauczyciele czuli się wystarczająco poinformowani o zastosowanych w placówce specjalnych procedurach bezpieczeństwa, jak również uważali, że procedury te spełniają swoje zadanie. Badani przyznali, że pomimo dodatkowych wymogów sanitarnych, **preferowali zajęcia w kontakcie bezpośrednim** ze swoimi wychowankami.

- Nauczyciele wskazali, że sytuacja związana z pandemią wpłynęła zasadniczo na sposób prowadzenia przez nich zajęć, oraz w sytuacjach, kiedy była realizowana w formule online, zmusiła ich do **zintensyfikowania wysiłku**, który musieli włożyć w przygotowanie zajęć. Odnosząc się do częstotliwości korzystania z poszczególnych form realizacji nauczania zdalnego w okresie zamknięcia placówki z powodu pandemii COVID-19, **większość nauczycieli codziennie przysyłała rodzicom propozycje zabaw/ zadań w formie kart pracy**. Niestety oznacza to, że nauczyciele przedszkoli **najczęściej rezygnowali z możliwości kontaktu z dziećmi w czasie rzeczywistym** przy użyciu platform e-learningowych oraz innych komunikatorów.
- Najwięcej spośród badanych nauczycieli przedszkoli **oceniało postępy dzieci na podstawie przesyłanych przez ich rodziców plików** z rozwiązaniami zadań (np. w formie pliku pdf, zdjęć i innych). W związku z tym **ciężar odpowiedzialności za postępy edukacyjne dzieci został przeniesiony na rodziców**. Wśród preferowanych form kontaktu z rodzicami dzieci badani wskazywali na komunikatory typu Messenger i WhatsApp, a także rozmowy telefoniczne, e-maile i wpisy na portalach społecznościowych.
- Wśród najczęściej wskazywanych działań podejmowanych przez nauczycieli w celu poprawy organizacji pracy zdalnej znalazły się: analizowanie zaleceń i informacji na stronie MEN na temat edukacji zdalnej, konsultacje z kolegami i koleżankami z pracy dotyczące planu pracy zdalnej, a także ustalenie form kontaktów z rodzicami i tworzenie bazy materiałów, które mogą być wykorzystywane podczas pracy zdalnej.
- Do najczęstszych trudności związanych z organizacją pracy w okresie trwania pandemii COVID-19 w roku szkolnym 2020/2021, nauczyciele przedszkoli zaliczyli **utrzymanie kontroli nad zachowaniem dzieci** w czasie zajęć stacjonarnych. Inne najczęściej wskazywane problemy to odczuwana **presja konieczności realizacji podstawy programowej w utrudnionych warunkach** oraz **poczucie nadmiaru obowiązków**. W okresie ograniczenia pracy stacjonarnej przedszkoli nauczycielom brakowało bezpośredniego kontaktu z wychowankami oraz możliwości utrzymywania z nimi bliskich relacji.
- Większość nauczycieli przedszkoli nie zauważyła znaczących zmian w charakterze ich relacji z wychowankami, rodzicami, innymi nauczycielami oraz dyrekcją w okresie zamknięcia placówki z powodu pandemii COVID-19. Nauczyciele mogli liczyć

na wzajemną pomoc, wsparcie i wymianę informacji pomiędzy kolegami i koleżankami z pracy, dyrekcją oraz rodzicami swoich podopiecznych.

- **Zauważoną przez nauczycieli niekorzystną zmianą było wyraźne pogorszenie się relacji pomiędzy dziećmi.**
- Prawie połowa nauczycieli przedszkoli przyznała, że nie otrzymała potrzebnego wsparcia **do pracy zdalnej z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**. Jeśli wsparcie to miało jednak miejsce, to polegało na konsultacjach i poradach telefonicznych oraz możliwości wzięcia udziału w warsztatach prowadzonych za pośrednictwem komunikatorów. Pomocy najczęściej udzielały dyrekcja placówki oraz logopedzi.

RODZICE

- Zdaniem rodziców, przedszkola w zadowalającym stopniu wspierały rozwój i procesy edukacyjne dzieci, choć jakość nauczania przedszkolnego w formie zdalnej została oceniona przez nich jako przeciętna.
- Jedną z najczęstszych form realizacji nauczania zdalnego przez nauczycieli przedszkoli były propozycje zabaw/zadań przesyłanych w formie kart pracy, które stały na wysokim poziomie, jednak nie zmienia to faktu, że **w rzeczywistości realizacja edukacji przedszkolnej spadła na rodziców**. Najczęstszym rodzajem pomocy, po jaką sięgali rodzice, aby wesprzeć swoje dzieci w edukacji zdalnej był kontakt i współpraca z nauczycielem.
- Rodzice mogli liczyć na pomoc nauczycieli i dyrekcji w przypadku pojawiających się problemów w realizacji wraz z dzieckiem edukacji w warunkach domowych. Najpowszechniejszą formą pomocy oferowanej przez przedszkola, z której korzystali rodzice, były porady telefoniczne prowadzone przez specjalistów zatrudnionych w danej placówce.
- Zdaniem rodziców, dla dzieci głównym problemem w czasie zamknięcia placówki z powodu pandemii COVID-19 był brak kontaktu z rówieśnikami.

UWAGI REKOMENDACYJNE

Podnoszenie jakości edukacji zdalnej w szkołach i przedszkolach w świetle przeprowadzonego na terenie gminy Ruda Śląska rozpoznania, powinno koncentrować się wokół kilku kwestii w kontekście podniesienia kompetencji nauczycieli w organizowaniu i realizowaniu edukacji online. Na pierwszy plan wysuwa się pod tym względem rozwój kompetencji nauczycieli w zakresie:

- organizowania i intensywniejszego wykorzystania w formule online pracy grupowej uczniów;
- zróżnicowania wykorzystania środków, form i metod pracy zdalnej z uczniami;
- intensywnego wykorzystywania metod aktywizujących uczniów, w tym w szczególności wykorzystania metody projektów;
- możliwości wykorzystania różnorodnych form i metod weryfikacji efektów kształcenia z przeniesieniem ciężaru z tradycyjnych na nowoczesne sposoby w tej mierze;
- działań i przykładania szczególnej wagi do wspomagania klimatu społecznego między uczniami, rozwijania konstruktywnych relacji rówieśniczych;
- udzielania uczniom wsparcia emocjonalnego oraz indywidualnego podejścia do wspierania ucznia w kontekście przeżywania przez niego trudności i problemów;
- kształtowania świadomości na temat pożądanej konstruktywnej roli szkoły i nauczycieli w rozwoju dzieci i młodzieży, wykraczającej poza potrzeby realizacji podstawy programowej;
- rozwijania konstruktywnej partnerskiej współpracy z rodzicami we wspieraniu rozwoju uczniów.

Jakość edukacji zdalnej i jej efektywność zależy nie tylko od metodycznej, czy technologicznej wprawy nauczycieli, czy też umiejętności uczenia się uczniów oraz umiejętności wspierania edukacji online przez rodziców. Wpływ miał i ma także ogólny komfort psychiczny uczestników edukacji związany z zaburzonym poczuciem bezpieczeństwa, znaczącymi ograniczeniami kontaktów z bliskimi czy sytuacjami konieczności odseparowania się od otoczenia oraz innymi konsekwencjami pandemii. Problemy, które obnażyła edukacja zdalna i funkcjonowanie zawodowe nauczycieli w czasie pandemii, jak sugeruje to raport oraz wskazują inne badania, ujawniają pośrednio braki w kompetencjach nauczycieli w zakresie dbania o swój dobrostan - o wypoczynek, relaks, radzenie sobie ze stresem, racjonalne

organizowania dnia, przerwy w pracy, tzw. cyfrowej higieny, a nawet co do racjonalnego odżywianie się, czy dbania o sen. Wiele sygnałów tych trudności pojawiło się w licznych badaniach dotyczących pracy zdalnej czy skutków pandemii, ale także ujawniły się one w badaniach na terenie gminy. Przeciążenie wieloma rolami realizowanymi przez nauczycieli i rodziców w sytuacji edukacji zdalnej może przekładać się na różnego rodzaju zakłócenia funkcjonowania oraz różne dolegliwości, od zaburzeń koncentracji uwagi przez permanentny stan napięcia, zaburzenia snu, czy wręcz objawy depresyjne. Skutki te utrudniają znacząco wykonywanie zarówno czynności zawodowych, jak i rodzinnych, a także przekładają się na relacje społeczne, w tym z najbliższymi osobami. Świadomość tych kwestii pociąga za sobą konieczność formułowania postulatów o potrzebie edukowania zarówno nauczycieli, jak i rodziców na temat tego, jak dbać o swój dobrostan w warunkach trudnych czy sytuacjach zagrożenia, ale także w ogólnym sensie. Z pewnością korzyści odniosą wówczas wszyscy uczestnicy edukacji – nauczyciele i rodzice, a nade wszystko uczniowie.

Rekomendacje, jakie można sformułować, odnoszą się także do potrzebnych **rozwiązań systemowych oraz długofalowych zmian modelu edukacji**. Nie możemy pozwolić, aby te trudne doświadczenia i czas poświęcony na zmaganie się z licznymi problemami zostały zaprzepaszczone, lecz powinny być one możliwie jak najlepiej spożytkowane. Jeśli edukacja ma odpowiadać całkiem nowym potrzebom i wyzwaniom współczesności i przyszłości, które wiążą się z przyspieszającym rozwojem technologicznym, procesami globalizacji, zmianami w kulturze i funkcjonowaniu społeczeństw oraz jeśli edukacja ma mierzyć się z pogłębiającym się kryzysem społecznym, psychologicznym czy ekologicznym, to należy po pierwsze realizować ją w partnerskiej współpracy z różnymi podmiotami i w ten sposób tworzyć całościową strategię rozwoju szkoły. Same szkoły i cały system oświaty nie stworzą dobrej strategii rozwoju edukacji. Funkcjonowanie szkół i systemu edukacji musi wspierać się o zaangażowane badania naukowe i współpracę ze środowiskami akademickimi oraz o badania partycypacyjne, które dostarczają rzeczywistego obrazu sytuacji i potrzeb uczniów, nauczycieli i rodziców. W czasach, w których wiele treści tak szybko się dezaktualizuje i kiedy większość informacji jest na wyciągnięcie ręki, a raczej kliknięcie klawisza, znaczenia jako cel edukacji nabierają raczej kompetencje niż informacje. Ważniejsze dzisiaj stają się kompetencje takie, jak umiejętne weryfikowanie informacji, analizowanie korelacji między nimi, rozpoznawanie fałszu i manipulacji oraz umiejętne tworzenie i upowszechnianie własnych przekazów niż „ładowanie” przez szkołę encyklopedycznej wiedzy w głowy uczniów. Niezaprzeczalnym trendem rozwoju edukacji stają się dzisiaj modele bazujące w dużej mierze na koncepcji nauki

przez doświadczenie, na wykorzystaniu narzędzi ICT i multimedialnych zasobów Internetu. Używanie tych narzędzi, platform i baz wiedzy nie jest jednak celem samym w sobie, mają one stanowić przede wszystkim wsparcie dla nauczyciela w organizowaniu środowiska sprzyjającego rozwojowi uczniów. Musi więc on zdobyć kompetencje w zakresie metod uczenia, które pozwalają sprawnie wykorzystywać środowisko cyberprzestrzeni i jej środki. Należy do nich na przykład **kształcenie wyprzedzające**, określane też jako odwrócona klasa, a także **metoda projektów**. Metody te stanowią znakomite sposoby do zaangażowania uczniów w proces selekcji materiału badawczego, samodzielnego poszukiwania egzemplifikacji zagadnień teoretycznych, pracy projektowej w mniejszych zespołach w ramach wybranych platform cyfrowych, generowania większego wkładu uczących się w ostateczny kształt zajęć oraz efekt uczenia się. Rozszerzeniem perspektywy nowoczesnej edukacji jest też **kształcenie hybrydowe**, czyli łączenie edukacji online z kształceniem tradycyjnym maksymalizujące korzyści płynące z każdej z nich i odpowiadające na indywidualne potrzeby edukacyjne poszczególnych uczniów. Skuteczne tworzenie środowiska nauczania hybrydowego wymaga nie tylko stosowania aplikacji, programów i gadżetów technologicznych, ale nade wszystko tego, aby te narzędzia były zgodne z celami dydaktycznymi oraz by elementy kształcenia online były połączone z klasycznymi zadaniami wykonywanymi w sali wykładowej.

Sytuacje upowszechniania się zdalnych form edukacji, do tej pory dostępnych jedynie jako alternatywa i uzupełnianie nimi edukacji stacjonarnej, stawia przed nami wiele wyzwań. Jednym z najistotniejszych wydaje się być właśnie utrzymanie dialogu jako pożądanego podstawowego podłoża i meta-metody edukacji, i posługiwanie się na co dzień zadawaniem odpowiednich rozwijających pytań, moderowaniem dyskusji, głębokim i uważnym słuchaniem oraz uznaniem wielu kompetencji uczniów, w tym wyszukiwania informacji.

Ważnym zagadnieniem w edukacji wymagającym pilnych reform, które obnażyło swoje słabe strony w obliczu pandemii, jest metodyka weryfikacji wiedzy i umiejętności uczniów. Ogromna liczba testów, często sprawdzających jedynie odtwórcze, pamięciowe predyspozycje uczniów, nie przynosi dobrych rezultatów. Oczywiście sprawdzanie efektów edukacji jest konieczne, ale potrzebne jest, by sprawdzać osiągnięcia tych efektów uczenia się, o które tak naprawdę chodzi tj. twórcze możliwości rozwiązywania problemów, poszukiwanie odpowiednich źródeł i materiałów, korzystanie z baz danych, umiejętność krytycznej lektury tekstów. Doświadczenie edukacji zdalnej wymuszonej pandemią to także moment, w którym warto zastanowić się nad zmianą kryteriów oceny i sposobami jej wyrażania.

Podsumowując raport można też poczynić jeszcze jedną ogólniejszą refleksję, jaka rodzi się na jego podstawie. Wydaje się, że szok jaki przeżyła szkoła stając nagle wobec konieczności realizowania edukacji w sposób zdalny, obnażył ogólniejsze braki i słabości edukacji - słabości systemu jako takiego, jak i uprawianego sposobu realizowania edukacji. W szczególności ujawnił zaniedbania i nienadążanie pod względem możliwości adaptacji i efektywnego wykorzystywania technologicznych rozwiązań w kontekście pracy szkoły, w zakresie metodyki edukacji (nauczania i jego monitorowania), ale też ujawnił ogólniejszą niewydolność aktualnej edukacji pod względem programowym i metodycznym. Zaistniałe trudności realizacji edukacji zdalnej w warunkach pandemii dały asumpt wielu środowiskom reformatorskim do ponownego głośnego upomnienia się o konieczność transformacji edukacji szkolnej w ogólniejszym wymiarze – ideowym i programowym, do upomnienia się o prawdziwą reformę szkoły i potrzebę jej przekształcenia dla potrzeb rozwoju jednostek i nowoczesnego świata - świata XXI wieku oraz jego wymagań i wykorzystania przez ludzi jego możliwości. Widząc zaistniałą z powodu pandemii sytuację w edukacji, wielu z nas zrozumiało powtarzane od lat przez środowiska naukowe oraz pedagogów reformatorów nawoływanie, by szkołę na „nowo wymyślić”, by odejść od przeładowanych programów i przestarzałych podawczych sposobów nauczania, by odejść od zasady „więcej znaczy lepiej”. Perspektywa rozwoju edukacji w modelu wide-life-learning, uwzględniającym rzeczywiste konteksty i najbliższe otoczenie oraz dynamiczne zmiany rzeczywistości, wymaga zaangażowania potencjałów rozmaitych instytucji, organizacji i społeczności. Edukacja powinna być, szczególnie w tym okresie, jednym z priorytetów o charakterze strategicznym. Uwypukla się też potrzeba włączenia do dyskusji i działań wszystkich zainteresowanych.

Bibliografia

Adnan M. , Anwar K. , *Ed606496*, „Journal of Pedagogical Sociology and Psychology” 2020.

Berman G., *Ethical considerations for evidence generation involving children on the COVID-19 pandemic*, UNICEF, Florence 2020.

Bieganowska-Skóra A., Pankowska D., *Moje s@mopoczucie w e-szkole. Raport z badań*, Lublin 2020, dostęp: <https://www.umcs.pl/pl/informacje-prasowe,4623,raport-moje-samopoczucie-w-e-szkole-,96204.chtm>

Bolstad R., *The role and potential of ICT in early childhood education. A review of New Zealand and international literature*, New Zealand Council of Educational Research, Wellington 2004.

Całek, G., *Rodzice o koronaedukacji – wnioski z ankiety*, „Szkola. Miesięcznik Dyrektora” sierpień 2020, dostęp: <https://grzegorzcalek.pl/wp-content/uploads/2020/09/Rodzice-o-koronaedukacji-%E2%80%93-wnioski-z-ankiety-%E2%80%93-Grzegorz-Calek.pdf>

Chaturvedi K., Kumar Vishwakarma D., Singh N., *COVID-19 and its impact on education, social life and mental health of students: A survey*, „Children and Youth Services Review” 2021, Vol.121.

Co trzeci polski uczeń nie może uczyć się zdalnie, bo ma problemy z komputerem albo Internetem. Jak to zmienić?, dostęp: <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/nauczanie-zdalne-wsparcie-dla-polskich-szkol/k5gxcwy>

Domagała-Zyśk E. (red.), *Zdalne uczenie się i nauczanie a specjalne potrzeby edukacyjne. Z doświadczeń pandemii COVID-19*, Wydawnictwo Episteme, Lublin 2020.

Grzelak S., Żyro D., *Jak wspierać uczniów po roku epidemii? Wyzwania i rekomendacje z obszaru wychowania, profilaktyki i zdrowia psychicznego*, Warszawa 2021, dostęp: http://www.parpa.pl/images/file/2020.03.23_Raport%20MEN_Profilaktyka.pdf

Hetmańczyk H., *Środowisko rodzinne i przedszkolne na różnych płaszczyznach współpracy i komunikacji*, [w:] A. Borzęcka, A. Twaróg-Kanus, R. Waluś (red.), *Nauczyciel i uczeń w przestrzeni społecznej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2019.

Hetmańczyk H., *Usage of information and communication technologies by children at early school age*, "Edukacja – Technika – Informatyka" 2018, nr 2.

Huang Q., *Examining Teachers' Roles in Online Learning*, "The EUROCALL Review" 2018, vol. 26, nr 2.

Huett J., Kalinowski K. E., Moller L., Huett K., *Improving the Motivation and Retention of Online Students Through the Use of ARCS-Based E-Mails*, "American Journal of Distance Education" 2008, 22(3).

Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? Przewodnik, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2010.

Jaskulska S., Jankowiak B., Rybińska A., *Obraz kształcenia na odległość w Polsce w czasie pandemii COVID-19 w opiniach nauczycielek i nauczycieli wychowania przedszkolnego. Raport*, Poznań 2020, dostęp: <https://ja-nauczyciel.pl/news/pandemia-w-przedszkolach-raport-z-badan/>

Keller J. M., Suzuki K., *Learner Motivation and E-learning Design: a Multinationally Validated Process*, "Journal of Educational Media" 2004, vol. 29, no. 3.

Lee S., Ward K., Chang O., Downing K. *Parenting activities and the transmission to home based education during the COVID-19 pandemic*, "Children and Youth Services Review" 2020, dostęp: <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105585>

Lee S., Ward K., Rodriguez C., *Longitudinal analysis of short term changes in relationship conflict durin COVID-19: A risk and resilience*, "Interpersonal Violence" 2021, DOI: 10.1177/08862605211006359

Lee S., Ward K., Rodriguez C., *Parental Social Isolation and Child Maltreatment Risk During the COVID-19 Pandemic*. "Journal of Family Violence" 2021, vol. 14.

Mazurkiewicz G., *Nauczyciele – odpowiedzialni obywatele: poradnik pozytywnego myślenia*, [w:] G. Mazurkiewicz (red.), *Edukacja jako odpowiedź. Odpowiedzialni nauczyciele w zmieniającym się świecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawa - Kraków 2014.

Plebańska M., Szyller A., Sińczewska M., *Raport – co zmieniło się w edukacji zdalnej podczas trwania pandemii?* Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021.

Popola O., *E-learning and motivation: a multi-faceted investigation of eleven to fourteen year olds' attraction to computer-based learning, and their motivational responses to the novelty and nature of a selection of self-study computer-based learning activities*, University of East Anglia, Norwich 2012.

Ptaszek G., Stunża G. D., Pyżalski J., Dębski M., Bigaj M., *Edukacja zdalna: co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?* GWP, Gdańsk 2020.

Pyżalski J. (red.), *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, EduAkcja, Warszawa 2020.

Pyżalski J. (red.), *Wychowawcze i społeczno-kulturowe kompetencje współczesnych nauczycieli. Wybrane konteksty*, theQ studio, Łódź 2015.

Raport Ministra Edukacji Narodowej. Zapewnienie funkcjonowania jednostek systemu oświaty w okresie epidemii COVID-19, MEN, Warszawa 2020, dostęp: <https://www.gov.pl/web/edukacja/raport-ministra-edukacji-narodowej-na-temat-funkcjonowania-szkol-i-placowek-oswiatowych-w-okresie-covid-19>